

305. ๙๙51

๔ ๖๗4 21

๙.3

บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

พ.ศ. 2411 - 2475

ปริญาพนธ์

ของ

นิวัตร คันไศสาล

28 พ.ย. 2534

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

กุมภาพันธ์ 2534

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุม และคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอก
ประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุม

..... ประธาน
(ผศ. คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา)

..... กรรมการ
(ผศ. ณรงค์ พวงพิศ)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(ผศ. คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา)

..... กรรมการ
(ผศ. ณรงค์ พวงพิศ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รศ. วุฒิชัย มูลศิลป์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศ.ดร. สมพร บัวทอง)

วันที่ ๘ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้รับคำแนะนำช่วยเหลือจากผู้ช่วยศาสตราจารย์
คุณวราณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิศ และอาจารย์
ละออทอง อัมรินทร์รัตน์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มุลศิลป์ ที่ให้ความกรุณา
เป็นกรรมการสอบปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณ นายประยูร - นางบัว กันไพศาล (บิดา - มารดา)
ดร.รศ.ณัฐ รัตนเสริมพงศ์ อาจารย์รัฐศักดิ์ - ละมัย แก้วไทรรัตน์ อาจารย์
สมเกียรติ สุริยะกุล อาจารย์อานนท์ สีนานนท์ อาจารย์กฤตกีรติ์ ละออโรจน์วงศ์
คุณประสิทธิ์ จินประการณ ที่ให้การแนะนำช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่กองจกหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดประชาชนจังหวัดภูเก็ต หอสมุดโรงเรียนสตรีภูเก็ต
และศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ที่ให้บริการและช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ นายสมคิด กันไพศาล (น้องชาย) นางสาวสมจิตร ชมนุญ (น้องสาว)
ที่ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนในด้านการเงินทุน ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานโรงเรียนหนองเรือวิทยา
จังหวัดขอนแก่น และโรงเรียนยาสูบวิทยายุเคราะห์ กรุงเทพมหานคร ทุกท่าน

ขอขอบคุณ คุณกฤษณา ละออโรจน์วงศ์ ผู้ซึ่งเป็นที่มาและให้แง่คิดในการเขียน
ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

นิวัตร กันไพศาล

สารบัญ

บทที่

หน้า

บทนำ..... ก-ข.

1 สภาพทั่วไปของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก่อน พ.ศ. 2411..... 1

สภาพทางภูมิศาสตร์และประชากร..... 1

สภาพทั่วไปทางการเมือง การปกครอง และการศาล..... 8

สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ..... 17

2 การอพยพของชาวจีนสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก..... 37

การอพยพออกนอกประเทศของชาวจีน..... 37

การอพยพเข้าสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก..... 45

จำนวนชาวจีน วิธีการ และเส้นทางการเดินทางในการอพยพ..... 51

ปัญหาและอุปสรรค..... 68

3 บทบาทชาวจีนกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจในหัวเมือง

ชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2411 - 2475..... 78

บทบาทชาวจีนในกานเศรษฐกิจ พ.ศ. 2411 - 2475..... 78

การเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล..... 104

4 บทบาทชาวจีนทางด้านการเมือง การปกครอง และการเปลี่ยนแปลง

นโยบายของรัฐบาลในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. -

2411 - 2475..... 126

บทบาทชาวจีนในด้านการเมือง การปกครอง..... 126

ผลกระทบทางด้านการเมืองการปกครอง..... 138

นโยบายกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง การปกครองของ

รัฐบาลในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก..... 142

5 บทบาทชาวจีนในการปรับปรุงท้องถิ่น	163
บทบาทในการปรับปรุงท้องถิ่นของชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ	163
ชาวจีนระดับบน	164
ชาวจีนระดับกลาง	169
ชาวจีนระดับล่าง	170
บทบาทชาวจีนในการปรับปรุงท้องถิ่น	171
การปรับปรุงสาธารณูปโภค	172
การปรับปรุงด้านสาธารณสุข	177
การปรับปรุงด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา	183
6 บทสรุป	192
บรรณานุกรม	196
ภาคผนวก	212

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	แสดงรายได้จากการผูกปีของเมืองต่างๆในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2389	53
2	แสดงถึงชาวจีนที่เข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่างรัชกาลที่ 5 - 7	92
3	บัญชีรายได้การขึ้น ร.ศ. 109 - 111	96
4	เงินภาษีอากรค้างส่งตามเมืองต่างๆในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2428 - 2433	109
5	จำนวนเงินจากการประเมินภาษีอากรของเมืองต่างๆในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2435	114
6	บัญชีภาษีอากรหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ปี พ.ศ. 2437	117
7	แสดงถึงชาวจีนที่ไ้รับการไปรณเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองของเมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475	130

บทนำ

หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก¹ คือดินแดนส่วนหนึ่งทางภาคใต้ของประเทศไทยด้านฝั่งมหาสมุทรอินเดีย ปัจจุบันนี้ไคแกพื้นที่ของจังหวัดระนอง พังงา ภูเก็ต ตรัง กระบี่ และสตูล เป็นภูมิภาคหนึ่งที่ชาวจีนได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยการอพยพเพื่อเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่ของชาวจีนเริ่มมีมาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 3 และมากที่สุด ในสมัยรัชกาลที่ 5 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองเหล่านี้เป็นจำนวนมากก็คือ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวเมืองเหล่านี้มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ แร่ดีบุกเป็นจำนวนมาก ตลอดจนการเกิดภาวะอดอยากและความไม่สงบทางการเมืองภายในประเทศจีน ชาวจีนเหล่านี้ได้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านการเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและสังคม จนทำให้หัวเมืองเหล่านี้มีความสำคัญในเวลาต่อมา จากการที่รัฐบาลมีความต้องการที่จะจัดระบบการเก็บภาษีของหัวเมืองเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพ จึงได้ยกเมืองภูเก็ตให้มีฐานะเท่ากับเมืองกลางใน พ.ศ. 2396 ต่อมาใน พ.ศ. 2404 ก็ยกเมืองภูเก็ตให้ขึ้นต่อกรุงเทพฯ โดยตรง ใน พ.ศ. 2405 ได้ยกเมืองระนองซึ่งเคยขึ้นกับเมืองชุมพรให้มาขึ้นกับกรุงเทพฯ โดยตรง เช่นเดียวกับเมืองภูเก็ตและใน พ.ศ. 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงได้รวบรวมหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกขึ้นเป็นมณฑลภูเก็ตโดยมีข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองแถบนี้² นอกจากนั้นยังปรากฏ

¹คำว่า "หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก" ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุหรือหนังสือราชการมาตั้งแต่ครั้งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนคำว่า "มณฑลภูเก็ต" เริ่มใช้หลังจากที่ยกหัวเมืองแถบนี้ขึ้นเป็นมณฑล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2434 เป็นต้นมา เพราะใช้เมืองภูเก็ตเป็นที่บัญชาการของข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองแถบนี้

²สุนทร หิรัญวงษ์. สภาพการณ์ในช่วงปฏิรูปการปกครองมณฑลภูเก็ตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ระหว่าง พ.ศ. 2424-2453). 2518.

หลักฐานว่าชนพลูเก็ดสามารถส่งภาษีอากรให้แก่รัฐบาลได้เป็นจำนวนมากจน กลายเป็นแหล่งโลกทรัพย์ที่สำคัญของรัฐบาลที่ใช้เป็นทุนในการปรับปรุงประเทศให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้น

จากการที่ชาวจีนได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นจำนวนมากนี้เอง จึงทำให้ชาวจีนกลายเป็นประชากรส่วนใหญ่ของหัวเมืองเหล่านี้¹ และชาวจีนได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเดิมทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและสังคมของหัวเมืองเหล่านี้

ชาวจีนได้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นอย่างมาก จากหลักฐานในประวัติศาสตร์ระบุว่า ชาวจีนเริ่มอพยพเข้ามาเพื่อจะเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่ในภูมิภาคนี้ ตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว² และชาวจีนเหล่านี้เป็นชนบุกเบิกในกิจการเหมืองแร่สมัยใหม่ของไทย และเข้ามาควบคุมการทำเหมืองแร่ทั้งหมด ตลอดจนถึงสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่ชาวตะวันตกยังไม่สามารถแข่งขันได้ แรงงานจีนเป็นแรงงานเสริมอย่างดีในสภาวะที่กิจการเหมืองแร่ของไทยต้องเปลี่ยนแปลง ลักษณะการผลิตเพื่อพ่อเลี้ยงตัวเองมาเป็นผลิตเพื่อส่งออก และตอบสนองความต้องการของโลกในขณะนั้น ชาวจีนเป็นชนบุกเบิกแหล่งแร่ใหม่ และมีบทบาทในการเพิ่มปัจจัยการผลิตทุน และแรงงานการทำเหมืองแร่ในระยะแรกของชาวจีนยังไม่มีเครื่องจักร และเทคนิคการผลิตที่ทันสมัยจึงอาศัยแรงงานเป็นสำคัญ และแรงงานจีนจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนากิจการเหมืองแร่ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

¹กรมศิลปากร. เอกสาร กท.จศ. 1234 เล่ม 7. ว่าด้วยเรื่องเรือสยามปะสัณภไปรักษาเมืองภูเก็ต.

²พรรณี อวนสกุล. กิจการเหมืองแร่ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในภาคใต้ พ.ศ. 2411-2475. 2522. หน้า 74.

นอกจากชาวจีนจะมีบทบาทเด่นในเรื่องการทำเหมืองแร่แล้ว ชาวจีนยังทำไร
พริกไทยและสวนยางพาราอีกด้วย มีชาวจีนที่มีทุนทรัพย์เป็นเจ้าของสวนยางพาราซึ่งแ่
ละคนมีสวนยางมากกว่า 50 ไร่ขึ้นไป ในขณะที่ราษฎรไทยเป็นเจ้าของประมาณ 10
ไร่¹ เท่านั้น ในการกริยาสวนมากจะใช้กรรมกรจีนเป็นผูกริ แต่จะมีชาวพื้นเมือง
รับจ้างกริอยู่บ้างก็ตามแต่ก็ยังน้อยกว่ากรรมกรจีน นอกจากนี้ยังมีชาวจีนที่เป็นพ่อค้าคน
กลางรับซื้อยางดิบจากเจ้าของสวนมาทำการรมควัน และจัดส่งเป็นสินค้าออก ดังนั้น
จะเห็นได้ว่าชาวจีนมีบทบาทสำคัญในกานเศรษฐกิจของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก
เป็นอย่างมาก

จากการที่ชาวจีนได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็น
จำนวนมากรนี้เอง รัฐบาลจึงต้องหารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อที่จะควบคุมชาวจีนให้อยู่ในความสงบ
ทำให้รูปแบบการปกครองหัวเมืองเหล่านี้มีความแตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ ก่อนที่จะมีการ
อพยพของชาวจีนที่เป็นแรงงานสำคัญในกิจการเหมืองแร่เข้ามาในภูมิภาคนี้ รูปแบบการปกครอง
ของหัวเมืองเหล่านี้มีลักษณะไม่แตกต่างไปจากหัวเมืองอื่น ๆ ของไทย รวมทั้งหัวเมืองภาคใต้
ของไทยในขณะนั้น² แต่ภายหลังจากที่มีการอพยพของชาวจีนที่เข้ามาในภูมิภาคนี้เป็นจำนวนมาก
และประกอชนกับภูมิภาคนี้กำลังถูกคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตกโดยอังกฤษได้เข้าปกครอง
รัฐบาลบางส่วนตั้งแต่ พ.ศ. 2410 และปี พ.ศ. 2428 อังกฤษได้เข้ามาเป็นอาณานิคม
นอกจากนั้นยังมีฝรั่งเศสและเยอรมนีที่สนใจในดินแดนแถบนี้ เช่นเดียวกับอังกฤษโดยฝรั่งเศส
สนใจที่จะชุกคอคอกกระซึ่งเป็นส่วนที่แคบที่สุดของแหลมมลายูในส่วนของไทยครอบครองแบบเดียว
กับการชุกคอคอกสุเอซ และพ่อค้านักธุรกิจของเยอรมนีสนใจที่จะเข้ามามีบทบาททางการค้าของ

¹ ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. สารานุกรม
วัฒนธรรมภาคใต้. 2529. หน้า 824.

² สุนทร หิรัญวงษ์. เล่มเดิม. หน้า 67.

หัวเมืองเหล่านี้ จนมีผลประโยชน์อย่างมากในการขนส่งสินค้าและผู้โดยสาร¹ จากท่าทีของ
ฝรั่งเศสและเยอรมนีทำให้อังกฤษสนใจที่จะเข้าควบคุมหัวเมืองเหล่านี้มากขึ้น โดยอังกฤษ
อ้างว่าไทยไม่สนใจจะห้ามชาวต่างชาติและปกครองให้ราษฎรได้อยู่ดีกินดีอย่างปลอดภัยและสงบสุข
ข้ออ้างของอังกฤษเป็นเสมือนการยุยงคนในท้องถิ่นให้เกิดการกระด้างกระเดื่อง และต่อต้าน
การปกครองจากรัฐบาลกลางของไทย² ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงได้แก้ไขโดยการแต่งตั้งบุคคล
จากท้องถิ่นขึ้นปกครองหัวเมืองเหล่านี้แทนเจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง และจากการที่หัวเมือง
ชายฝั่งทะเลตะวันตกมีชาวจีนเป็นประชากรส่วนใหญ่เอง รัฐบาลกลางจึงต้องใช้วิธียก
คนจีนในท้องถิ่นที่มีความสามารถ และเป็นที่ยอมรับนับถือของชาวจีนในท้องถิ่นขึ้นเป็นผู้นำ
การปกครองของหัวเมืองเหล่านี้ เช่น การตั้งพระยาวิชญานุประภินันท์มหิศรภักดี
(คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นผู้ปกครองหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก โดยเริ่มจาก พ.ศ.
2424 เป็นหลวงบริรักษ์โลหวิสัยผู้ช่วยราชการเมืองระนอง พ.ศ. 2427 เป็นพระอัสสภ
คตพิศรภักษา ผู้สำเร็จราชการเมืองกระบี่ พ.ศ. 2433 เป็นพระยาวิชญานุประภินันท์
มหิศรภักดีผู้สำเร็จการศึกษาเมืองตรัง และ พ.ศ. 2444 เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต³
นอกจากพระยาวิชญานุประภินันท์มหิศรภักดีที่มีบทบาทต่อการเมือง การปกครองในท้องถิ่นแล้ว
ยังมีคนอื่น ๆ ที่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลกลางให้มีหน้าที่ปกครองหัวเมืองเหล่านี้
ด้วย เช่น พระยาอนุฤทธสยามกิจอุปนิคมสยามรัฐ (ตันกิมเจ็ง) ได้รับแต่งตั้งให้เป็น
เจ้าเมืองกระบี่ (พ.ศ. 2411-2428) และผู้ดูแลการภาษีอากรภาคใต้ฝ่ายตะวันตก

¹ชาวเยอรมนีได้ตั้งบริษัทเกี่ยวกับการเดินเรือขนส่งสินค้าเลียบฝั่งทะเลตะวันตก
และรับส่งผู้โดยสารทำการขนส่งชาวจีนอพยพมาเป็นกรรมกรเหมืองแร่ ภายหลังได้เลิก
กิจการที่ดำเนินการต่อมามักจะเป็นบริษัทของคนอังกฤษ

²ครุฑี แก้วม่วง. พระยาวิชญานุประภินันท์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง)
ผู้นำการปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ. 2444-2456). 2526. หน้า ก-ค.

³แหล่งเก็บ. หน้า 23.

(พ.ศ. 2417-2428)¹ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าในช่วง พ.ศ. 2411-2475 ผู้นำการปกครองท้องถิ่นชาวจีนไคมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากต่อการเมืองการปกครองท้องถิ่น และสามารถนำท้องถิ่นให้รอดพ้นภัยจากจักรวรรดินิยม โดยการปรับปรุงโครงสร้างทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทำให้บ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อยเป็นอย่างดี

ส่วนในด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น ชาวจีนได้นำเอารูปแบบการดำเนินชีวิตของตนครั้งเมื่อสมัยยังอยู่ในเมืองจีนเข้ามาใช้ทำให้เกิดสังคมจีนขึ้นในภูมิภาคนี้ เช่น มีการนำเอาระบบการอยู่รวมกันแบบกุง² มีการสูบบุหรี่ในหมู่ของชนจีนโดยทั่วไป ทั้งนี้จะเห็นได้จากการที่รัฐบาลเก็บภาษีฝิ่นได้เป็นจำนวนมากรองจากค่าภาคหลวงแร่ดีบุก³ นอกจากนั้นชาวจีนยังนิยมเล่นการพนัน ดังนั้น จึงเกิดอบบ่อบันอย่างมากมายในดินแดนเหล่านี้

การที่ชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ซึ่งส่วนมากเป็นแรงงานชายและยังไม่แต่งงาน หรือถ้าแต่งงานแล้วก็ไม่นำเอาภรรยาไปด้วย ดังนั้นจึงมีชาวจีนกลุ่มหนึ่งได้ใช้วิธีนำเอาสาวจีนจากเมืองจีนมาบริการแก่กรรมกรจีนในหัวเมืองเหล่านี้ จนก่อให้เกิดปัญหาโสเภณีขึ้นมาในภายหลัง⁴

ชาวจีนได้นำเอาความเชื่อและพิธีกรรมแบบดั้งเดิมของตนเข้ามาถือปฏิบัติจึงมีความเชื่อถือหลายอย่างแตกต่างไปจากชาวพื้นเมืองเดิม โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวกับการบูชา

¹ ศรีนครินทร์วิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเดิม.

หน้า 182.

² กุง คือ การอยู่รวมกันของชาวจีนเมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ภายในกุงทุกคนอยู่รวมกันแบบพี่น้อง กินอาหารร่วมกัน หลับนอนในที่เดียวกัน มีเครื่องมือเครื่องมือร่วมกัน ของทุกอย่างในกุงเป็นของกลาง

³ สุนทร หิรัญวงษ์. เล่มเดิม. หน้า 270.

⁴ ศรีนครินทร์วิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเดิม. หน้า 827.

วิญญานบรรพบุรุษ การนับถือเขียนหรือเจ้า¹ ดังนั้นจึงปรากฏศาลเจ้าจีนอยู่โดยทั่ว ๆ ไปในหัวเมืองเหล่านี้ มีการพูดภาษาจีนตามสำเนียงท้องถิ่นเดิมในหมู่ของคน การนำเอาสถาปัตยกรรมในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยแบบคิก คิกแถว การสร้างศาสนสถานแบบเก๋ง ตลอดจนวัสดุการก่อสร้างที่ทำจากอิฐ อิฐหน้าวัว กระเบื้องจีน² เป็นต้น

ในการศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทยนั้น เท่าที่แล้้วยังมีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น ยอร์ช วิลเลียม สกินเนอร์ (George William Skinner) ศาสตราจารย์ทางมานุษยวิทยาของมหาวิทยาลัยคอร์เนลล์แห่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย คือ Chinese Society in Thailand: An Analytical History หนังสือเล่มนี้วิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของสังคมจีนในประเทศไทย ทั้งความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (คริสต์ศตวรรษ ที่ 13-20) และอีกเล่มของท่านนี้คือ Leadership and power in Chinese Community of Thailand เป็นศึกษาวิจัยถึงภาวะของผู้นำชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งหนังสือของท่านทั้งสองเล่มนี้ได้ช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในบทบาทและความเคลื่อนไหวของชาวจีนในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

พลกฤต อังกนิพนธ์ วิจัยเรื่อง "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2514 ได้กล่าวถึงบทบาทของชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเน้นเฉพาะเรื่องราวของชาวจีนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นสำคัญ มีการกล่าวถึงการก่อวิวาทของชาวจีนในเมืองภูเก็ตและระนองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งไม่สามารถให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องราวของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกได้ชัดเจน

¹ แห่ลงเค็ม. หน้า 480.

² แห่ลงเค็ม. หน้า 828.

สุนทร หิรัญวงษ์ วิจัยเรื่อง "สภาพการณ์ในช่วงสมัยการปฏิรูปการปกครอง
มณฑลภูเก็ตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2434 - 2453"
ปริญญานิพนธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2518 ได้กล่าวถึงสภาพการ
ปกครองและเศรษฐกิจในมณฑลภูเก็ตตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนกระทั่งได้มีการปรับปรุงในสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของชาวจีนที่อาศัย
อยู่ในภูมิภาคนั้นเท่าที่ควร ซึ่งเป็นผลทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของมณฑลภูเก็ต
ไม่สมบูรณ์

วชิราวรรณ กันทะหงษ์ วิจัยเรื่อง "นโยบายเศรษฐกิจที่มีต่อหัวเมืองไทยฝั่ง
ทะเลตะวันตก สมัยรัชกาลที่ 5" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 2521 ได้ศึกษาเฉพาะเรื่องนโยบายด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเท่านั้น ส่วนเรื่องนอกเหนือ
จากนี้ไม่ได้ศึกษาทำให้การศึกษานโยบายของรัฐบาลที่มีต่อหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกไม่
สมบูรณ์เท่าที่ควร

พรณี อวนสกุล วิจัยเรื่อง "กิจการเหมืองแร่กับกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ
ทางภาคใต้ของประเทศไทย พ.ศ. 2411 - 2474" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521 ได้ศึกษาถึงการขยายตัวของกิจการเหมืองแร่กับใน
ภาคใต้ของประเทศไทยรวมทั้งการประกอบกิจการเหมืองแร่ของต่างชาติ คือ จีน และ
ตะวันตก งานวิจัยเล่มนี้ได้เน้นถึงบทบาทของชาวจีนในกิจการเหมืองแร่กับเป็นสำคัญ
จึงทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับบทบาทของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกไม่สมบูรณ์
เท่าที่ควร

สุรีย์ เลียงแสงทอง วิจัยเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจเมือง
ภูเก็ตระหว่างปี พ.ศ. 2396 - 2475" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 2523 ได้กล่าวถึงการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของเมืองภูเก็ตภายหลัง
พ.ศ. 2396 ซึ่งเป็นส่วนผลักดันให้เมืองภูเก็ตมีความสำคัญทั้งทางด้านการเมือง การ
ปกครอง เศรษฐกิจในเวลาต่อมาจะเห็นได้ว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้เน้นเฉพาะวิวัฒนาการ

ของเมืองภูเก็ตเป็นสำคัญ แต่ไต่ละเลยถึงบทบาทของชาวจีน ซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่
ของเมืองภูเก็ตในขณะนั้น และชาวจีนเหล่านี้เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เมือง
ภูเก็ตมีความสำคัญทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมในเวลาต่อมา
ทั้งนี้งานวิจัยเล่มนี้จึงขาคความสมบูรณ์ในการที่จะเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมือง
ภูเก็ต

ครุฑ แก้วม่วง เรื่อง "พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง)
ผู้นำการปกครองหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2444 - 2456" ปรินิพนธ์ของ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2525 ได้กล่าวถึง ประวัติและผลงานของ
พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นสำคัญ เช่น ผลงานในด้านการปกครอง การ
พัฒนาหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกให้มีความสงบและเจริญรุ่งเรืองในด้านเศรษฐกิจจนกลายเป็น
เป็นแหล่งโอกาสทรัพยากรที่สำคัญของรัฐบาลในขณะนั้น ผลงานของครุฑ แก้วม่วง นี้ได้จำกัด
เฉพาะบทบาทของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เพียงคนเดียว
เท่านั้น ทำให้ละเลยหรือมองข้ามความสำคัญของชาวจีนส่วนใหญ่ที่เป็นฐานของสังคมและ
เป็นพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและสังคม
มาโดยตลอด

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการศึกษเกี่ยวกับ "บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเล
ตะวันตก พ.ศ. 2411 - 2475" นี้ จะช่วยให้มองเห็นสภาพการณ์และบทบาทของชาวจีน
ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสังคม
ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างภาพรวม
ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ไทยได้ดียิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่มีผลทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัย
อยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475

2. เพื่อศึกษาบทบาทของชาวจีนในค่านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม และการศึกษาในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475

3. เพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากบทบาทของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อเศรษฐกิจการเมือง การปกครอง สังคมของหัวเมืองเหล่านี้ ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475

4. เพื่อศึกษานโยบายของรัฐบาลไทยในค่านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมที่มีต่อหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475 และผลที่เกิดจากนโยบายดังกล่าว ตลอดจนวิธีการแก้ไขของรัฐบาล

ความสำคัญของการศึกษา

1. ผลของการศึกษาค้นคว้าจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาบทบาทของชาวจีนในประเทศไทย

2. ผลของการศึกษาค้นคว้าจะทำให้ทราบถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากบทบาทของชาวจีนในอดีต เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้นในอนาคต

3. ผลของการศึกษาค้นคว้าจะทำให้ทราบถึงสภาพการณ์ทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475

4. ผลของการศึกษาค้นคว้าจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้จะศึกษาโดยละเอียดเฉพาะบทบาทของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ทางค่านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475 เท่านั้น การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเหตุการณ์อื่น ๆ นอกเหนือจากเหตุการณ์นี้และเหตุการณ์ในระยะก่อนหรือหลัง เหตุการณ์นี้จะศึกษาแค่เพียง

สังเขป เพื่อเป็นแนวทางเชื่อมโยงกัน

คำจำกัดความเฉพาะการศึกษาครั้งนี้

คำว่า "ชาวจีน" ให้อา่หมายถึง ชาวจีนต่างที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก ทั้งที่เข้ามาเป็นการชั่วคราว และเข้ามาอยู่เป็นการถาวร จนอาจได้รับตำแหน่งขุนนางไทยตลอดทั้งลูกจีนที่เกิดในหัวเมืองดังกล่าวนี้ด้วย

"หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก" หมายถึง พื้นที่ที่เป็นจังหวัดระนอง พังงา ภูเก็ต ตรัง กระบี่ และสตูลในปัจจุบัน

"อั้งยี่" คือ สมาคมลับที่ชาวจีนได้ก่อตั้งขึ้นภายหลังจากการอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย สมาคมนี้มีบทบาทในการดำเนินชีวิตของชาวจีน รวมทั้งได้ก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่างแก่รัฐบาลไทยด้วย

สมมติฐาน

1. การที่กินแดนหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นแหล่งทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ และการเกิดภาวะอดอยาก ตลอดจนความไม่สงบทางการเมืองในประเทศจีน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาสู่ภูมิภาคนี้

2. บทบาทของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก มีผลต่อสภาพเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสังคมของท้องถิ่น

3. ลักษณะนิสัยและวิธีการดำเนินชีวิตของชาวจีนเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชาวจีนเข้ามามีบทบาททั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสังคมในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก

4. การที่ชาวจีนเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและสังคมครอบคลุมหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลในการควบคุมหัวเมืองเหล่านี้ ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้จะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และเสนอรายงานแบบพรรณาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ศึกษาค้นคว้าจะใช้ข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) เป็นหลัก และต้องอาศัยข้อมูล หลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) ประกอบ

แหล่งข้อมูล

1. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
2. หอสมุดแห่งชาติ
3. หอสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้แก่ หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สภาพทั่วไปของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก่อน พ.ศ. 2411

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่นนั้น มีอยู่สิ่งหนึ่งที่เราไม่สามารถจะละเลยและถือได้ว่าเป็นข้อมูลที่สำคัญที่จะให้คำตอบในเรื่องต่าง ๆ แก่เราได้เป็นอย่างดี ซึ่งสิ่งดังกล่าวก็คือ การศึกษาถึงสภาพการณ์ทางกายภาพต่าง ๆ ของท้องถิ่นแห่งนั้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าสภาพการณ์ต่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่นที่จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดเหตุการณ์และพฤติกรรมต่าง ๆ ของราษฎรในแต่ละท้องถิ่นนั่นเอง

การศึกษาเรื่อง "บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่างพ.ศ. 2411 - 2475" ของผู้วิจัยนี้ก็เป็นการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยทั่วไป ที่จำเป็นจะต้องทราบถึงลักษณะสภาพการณ์โดยทั่วไปของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก่อน พ.ศ. 2411 เสียก่อน ทั้งนี้เพราะสภาพการณ์ดังกล่าวจะเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอพยพเข้ามาสู่ภูมิภาคนี้ของชาวจีน และจะยังมีส่วนในการสนับสนุนบทบาทและพฤติกรรมของชาวจีน ตลอดจนยังเป็นตัวกำหนดนโยบายของรัฐบาลไทยที่มีต่อหัวเมืองเหล่านี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. สภาพทางภูมิศาสตร์และประชากร
2. สภาพทั่วไปทางการเมือง การปกครอง และการศาล
3. สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ

1. สภาพทางภูมิศาสตร์และประชากร

1.1 สภาพทางภูมิศาสตร์

หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ทางตะวันตกของภาคใต้ของประเทศ-

ไทย มีลักษณะทอดตัวยาวขนานกับทะเลอันดามันของมหาสมุทรอินเดียในแนวเหนือ - ใต้¹ มีพื้นที่จากการสำรวจในสมัยปัจจุบันประมาณ 20,563.430 ตารางกิโลเมตร² ครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่จังหวัดกระบอง พังงา ภูเก็ต ตรัง กระบี่และสตูล มีฝั่งทะเลจากจังหวัดกระบองถึงจังหวัดสตูลยาว 490 กิโลเมตร³ ชายฝั่งเป็นไหล่ทวีป⁴ มีลักษณะเว้าแหว่งไม่เป็นระเบียบเต็มไปด้วยเกาะแก่ง⁵ มีลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาและป่าไม้ ที่ราบมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น มีแม่น้ำลำธารสายสั้น ๆ ที่เกิดจากทิวเขาหลายสาย โครงสร้างทางธรณีวิทยาของทิวเขาในภูมิภาคแห่งนี้เป็นทิวเขายุคกลาง (Mesozoic) ซึ่งมีแร่คิบุกปะปนกับทิวเขาแห่งนี้เป็นจำนวนมาก⁶ และยังปรากฏให้เห็นความผันผินโดยทั่ว ๆ ไป

จากลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวนี้ ทำให้ราษฎรของหัวเมืองแห่งนี้ไม่สามารถทำการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักเหมือนราษฎรไทยโดยทั่ว ๆ ไป อาชีพหลักของราษฎรในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนี้ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพในการชุกหาแร่คิบุกมาตั้งแต่สมัยโบราณทั้งนี้เนื่องจากว่าทาง่ายและมีอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่โดยทั่ว ๆ ไปของหัวเมืองแห่งนี้ ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐานในงานของฟรานซิส ไลท์ (Francis Light) ซึ่งได้บรรยายสภาพโดยทั่ว ๆ ไปของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในปี พ.ศ. 2530⁷ ก่อนหนึ่งว่า

...ภาคพื้นทวีปตรงข้าม (เกาะกลาง) จากพังงาถึงตะกั่วป่าระยะทาง 30 ไมล์ มีคนไทยอาศัยอยู่เบาบางมีหมู่บ้าน 5 หรือ 6 แห่งเท่านั้น ตั้งอยู่ทางฝั่ง 3 - 4 ไมล์ ระหว่างหมู่บ้านและทะเลมีป่าดิบ ที่ปล่อยให้เช่นนี้เพื่อป้องกัน

¹ดูในภาคผนวก ก.

²อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1. และเล่ม 4. 2506.

³แหล่งเก็บ.

⁴เป็นลักษณะชายฝั่งจมตัว หากทรายหายาก ห่างชายฝั่งออกไปเพียง 60 เมตร ก็ถึงท้องทะเลลึก

⁵สวาท เสนาณรงค์. ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. 2516. หน้า 47.

⁶แหล่งเก็บ.

โจรสลัดมลายูไม่ให้บุกเข้าโจมตีหมู่บ้านของคนไทยเหล่านี้ได้.....ทางเหนือ
ของเมืองตะกั่วป่าจนถึงเมืองมะริดไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน
และฝั่งทะเลก็อุดมไปด้วยแร่ดีบุก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองระนอง¹ ชาวไทย
ชาวมลายู และชาวกระนาครี โค้พยายามตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่นี้ เพราะมีความ
สะดวกที่จะหาดีบุกได้.....ดินแดนทั้งหมดนี้เป็นภูเขาและห่างจากฝั่งทะเลเพียง
2 - 3 ไมล์ และปกคลุมด้วยป่าดิบเข้าไปไม่ไกล ในป่ามีช้างป่าเป็น
จำนวนมาก...²

จากลักษณะภูมิประเทศของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกตามรายงานของฟรานซิส
ไลท์ (Francis Light) ใน พ.ศ. 2330 จะเห็นได้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของหัวเมือง
แห่งนี้เป็นภูเขาและปกคลุมไปด้วยป่าดิบ ดังนั้นการคมนาคมทางบกระหว่างเมืองต่าง ๆ
ในหัวเมืองแห่งนี้จึงเต็มไปด้วยความยากลำบาก และเส้นทางที่ใช้ติดต่อกับภูมิภาคอื่น ๆ
ยิ่งมีความลำบากมากยิ่งขึ้นเพราะหัวเขาที่อยู่ตอนกลางของคาบสมุทรเป็นอุปสรรคที่สำคัญ
อย่างยิ่งต่อการคมนาคมระหว่างหัวเมืองตะวันออกกับหัวเมืองตะวันตก เพราะต้องใช้
ช้างข้ามภูเขา 31 แห่ง³

¹เมืองระนอง เป็นเมืองที่ขึ้นอยู่กับเมืองชุมพรมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็น
ราชธานี เจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงเรียกชื่อตามชื่อเมืองว่า "หลวงระนอง"
ใน พ.ศ. 2405 ได้รับเลื่อนเป็นเมืองจัตวาและขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ (สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานเมืองระนอง. 2511. หน้า
15 - 23).

²รอง ศยามานนท์ (ผู้แปล) "พระยาราชภักดี", แถลงงานประวัติศาสตร์
และเอกสารโบราณคดี 2. (2) : 76-77 พฤษภาคม 2511.

³พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จ
ประพาสแหลมมลายู. 2512. หน้า 86.

การคมนาคมที่สะดวกที่สุดคือ การคมนาคมทางเรือ แต่ก็ไม่ค่อยจะปลอดภัยนัก ทั้งนี้ เนื่องมาจากมีโจรสลัดชุกชุม ซึ่งสืบเนื่องมาจากความอยู่ห่างไกลและการไม่ได้รับความเอาใจใส่จากทางราชธานีเท่าที่ควร

1.2 ประชากร

หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกถูกกล่าวจากลักษณะที่ตั้งของภูมิภาคแห่งนี้แล้ว จะเห็นว่าได้เอื้ออำนวยจากการที่ผู้คนจากถิ่นต่าง ๆ เข้ามามากอยู่เสมอ และก็มีอยู่เป็นจำนวนมากที่เข้ามาอาศัยอยู่อย่างถาวร ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้ภูมิภาคแห่งนี้มีคนหลายเชื้อชาติ อาศัยอยู่ปะปนกันนับตั้งแต่ชาวพื้นเมืองเดิม ราษฎรไทย และชนชาติอื่น ๆ ซึ่งอพยพเข้ามาหากินในภายหลัง ทั้งด้วยเหตุผลทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ จึงเป็นสาเหตุให้มีการผสมผสานทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมในเวลาต่อมา ประชากรที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้ก่อน พ.ศ. 2411 สามารถที่จะแยกออกเป็นพวก ๆ ได้ดังนี้

ก. ชาวพื้นเมืองเดิม

ข. ไทย

ค. จีน

ก. ชาวพื้นเมืองเดิม

พระยาสมันทรบุรินทร์ (กุ่ม ปินอัมกุลลาห์ สมันทรบุรินทร์) ได้กล่าวในหนังสือ "การเป็นอยู่ในมลายู" ก่อนหนึ่งว่า เจ้าของถิ่นเดิมของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนั้นมีอยู่ 4 พวก คือ

1. พวกกาฮาซี พวกนี้มีนิวส์คำ คาโปนขาว ผมหก ร่างสูงใหญ่ ใบหน้าบาน ๆ พันแหลม ชอบกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร นิยักร่าย คนไทยเรียกพวกนี้ว่า "ยักษ์"

2. พวกซาไก พวกนี้มีผมหก คาโปนขาว ริมฝีปากหนา ชอบล่าสัตว์ และกินผลไม้เป็นอาหาร นิยักร่าย คนไทยเรียกพวกนี้ว่า "เงาะ"

3. พวกเซียมัง มีลักษณะคล้ายพวกซาไก ชอบอยู่เป็นหมู่ ๆ บนภูเขาสูง

4. พวกโอริงลาโอก¹ พวกนี้มีจำนวนมากที่สุดในบรรดาเจ้าของถิ่นเดิม เป็นพวกที่ชอบอาศัยอยู่ตามเกาะและริมฝั่งทะเล เร่ร่อนไปมาตามชายฝั่งทะเลตะวันตก คนไทยเรียกพวกนี้ว่าชาวน้ำหรือชาวทะเล ส่วนอังกฤษเรียกว่ายิปซีทะเล (Sea Gypsies) คนมลายูเรียกว่าโอริงเสก ซึ่งแปลว่าคนทะเล และพม่าเรียกพวกนี้ว่าชาลัง หรือชาวัง ซึ่งใกล้เคียงกับคำว่า "กลาง" ซึ่งเป็นชื่อเกาะกลางนั่นเอง

ข. ไทย

จุดเปลี่ยนแปลงในการอพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของ คนไทยเริ่มขึ้นภายหลัง พ.ศ. 2352 เมื่อพม่าเผาและทำลายเมืองกลางและเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองแห่งนี้้อย่างย่อยยับ และต่อมาได้มีการรวบรวมผู้คนขึ้นมาใหม่ที่เมือง

¹G.E. Gerini ได้กล่าวว่า พวกโอริงลาโอก มีเชื้อสายมาจากพวกมอญ ซึ่งมาจากทางตะวันตก (เอกวิทย์ ณ ถลาง "รวมเอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เมืองถลาง," 2510. หน้า 50. อ้างจาก G.E. Gerini "Historical Retrospect of Junkceylon Island.

พังงา¹ ต่อมาเมื่ออังกฤษได้เข้ารุกรานพม่า² ทำให้พม่าเลิกสภาพสงครามกับไทย และนคร
คิบุกซึ่งมีมากในหัวเมืองแห่งนี้ได้เป็นที่ต้องการของต่างประเทศ จึงทำให้ราษฎรไทยพากัน
อพยพเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้มากยิ่งขึ้น และได้กลายเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของราษฎรใน
หัวเมืองแห่งนี้ก่อนจะมีการอพยพเข้ามาของชาวจีน ภายหลัง พ.ศ. 2411

ก. จีน

ชาวจีนได้เดินทางเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก่อนหน้าสมัยกรุง
สุโขทัยเป็นราชธานี³ แต่ชาวจีนที่เข้ามานี้เป็นพวกนักแสวงโชค และพ่อค้าที่แวะเข้ามา
ค้าขายแล้วก็เดินทางกลับออกไป ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ปรากฏหลักฐานสำคัญว่ามีชาวจีน
จำนวนไม่น้อยที่เดินทางเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก แล้วเข้ามามีอิทธิพล
ในด้านการเมืองการปกครองและด้านเศรษฐกิจของท้องถิ่น⁴

¹ เอกวิทย์ ฌ, ถलग. เล่มเคิม. หน้า 24. อ้างจากพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2
เล่มที่ 1. 2505.

² อังกฤษได้ครอบครองแคว้นยะไข่ และเกาะนราวีจากพม่าใน พ.ศ. 2369. ต่อมา
ได้พะโค และพม่าตอนใต้ทั้งหมดใน พ.ศ. 2395 และใน พ.ศ. 2428 พม่าทั้งหมดได้ตก
เป็นอาณานิคมของอังกฤษโดยถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของจักรภพอินเดีย (เฟรค คัมบลิว.
วิกส์. การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า. แปลโดย อมร ไสภวิเชษฐวงศ์
และเอกวิทย์ ฌ, ถलग. 2519. หน้า 14, 28)

³ ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย สถาบันทักษิณคดีศึกษา. สารานุกรม
วัฒนธรรมภาคใต้. 2529. หน้า 816-818.

⁴ ภาวกล ทรงประเสริฐ. "บูรณาการแห่งชาติและการดำรงความเป็นจีน ใน
บริบทของประวัติศาสตร์ภาคใต้" รอยร้าวในสังคมไทย. 2531. หน้า 179.

อ้างจาก G.E.Gerini, "Historical Retrospect of Junkceylon Island,"
Jouranal of the Siam Society, Vol. II (1905), P.151.

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411) ชาวจีนนับได้ว่าเป็นพลเมืองกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งของราษฎรในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ชาวจีนได้เริ่มหลั่งไหลเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้ในคอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการเกิดภาวะอดอยากและแรงกดดันทางการเมืองภายในประเทศจีน อีกทั้งการขยายตัวของการทำเหมืองแร่คิมบุกในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกซึ่งต้องการกรรมกรจีนเป็นจำนวนมาก¹ เฉพาะที่เมืองภูเก็ตซึ่งเป็นแหล่งที่ทำเหมืองแร่คิมบุกมากกว่าเมืองอื่น ๆ ในแถบเดียวกันมีกรรมกรจีนมากที่สุด จำนวนกรรมกรจีนจะไม่คงที่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความผันแปรของราคาแร่คิมบุกและฤดูกาลที่เหมาะสมกับการทำเหมืองแร่ ถ้าปีใดราคาแร่คิมบุกสูงฝนตกชุกมีปริมาณน้ำพอที่จะใช้ล้างแร่ กรรมกรจีนจะเข้ามารับจ้างนายเหมืองทำเหมืองแร่เป็นจำนวนมาก²

อย่างไรก็ตามก็ยังมีชาวจีนอยู่เป็นจำนวนมากที่เข้ามาประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่งและไม่ยอมอพยพออกไป³ เช่นพวกที่เข้ามาค้าเนมิกิจการเกี่ยวกับเหมืองแร่คิมบุก การค้าขายการประมงและการรับทำภาษีเป็นต้น สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก คือ การที่ชาวไทยไม่ได้ถือว่าชาวจีนเป็นชาวต่างประเทศอีกทั้งชาวจีนจำนวนมากได้แต่งงานกับหญิงไทย และนโยบายของรัฐบาลไทยได้ให้โอกาสแก่ชาวจีนในการประกอบอาชีพอย่างอิสระ ซึ่งชาวจีนเหล่านี้ก็ทำมาหากินด้วยความขยันอดทนในที่สุดมีฐานะร่ำรวย และบางคนก็ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลไทยให้มีศรัทธาบรรดาศักดิ์อย่างขุนนาง-

¹ วอลเตอร์ เอฟ เวลดา. แผ่นดินพระนั่งเกล้า. แปลโดย นิจ ทองโสภิต. 2514. หน้า 129.

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู. 2512. หน้า 129.

³ ตามสถิติจากการสำรวจสำมะโนครัว พ.ศ. 2446 (ร.ศ. 122) มีชาวจีนในมณฑลภูเก็ตประมาณ 32,408 คน (เทศาภิบาล. เล่ม 1 เมษายน-กันยายน ร.ศ. 125. หน้า 91.

ไทย หรือบางคนได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำราชการเมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก อยู่หลายเมือง เช่นพวกตระกูล ณ ระนอง ซึ่งเคยปกครองเมืองระนอง กระบุรี ตรัง และบางคนก็ได้เป็นข้าหลวงใหญ่มณฑลภูเก็ต เช่น พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นต้น

ชาวจีนนอกจากจะมีบทบาทในด้านการเมือง การปกครองและเศรษฐกิจในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกแล้ว ชาวจีนก็ยังได้สร้างปัญหาให้กับหัวเมืองแถบนี้อีกด้วย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากชาวจีนที่อพยพเข้ามา มีหลายพวกหลายแซ่¹ ซึ่งพวกนี้จะเข้ามารวมกลุ่มเป็นฮ้างยี้ หรือสมาคมลับ เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของพวกตนจนเป็นเหตุให้เกิดการขัดแย้งกันเองและก่อให้เกิดความวุ่นวายเดือดร้อนให้กับราษฎร และเจ้าหน้าที่บ้านเมืองในหัวเมืองแถบนี้ นับได้ว่า เป็นปัญหาสำคัญที่หนักใจต่อรัฐบาลในขณะนั้น ซึ่งจะกล่าวต่อไป

2. สภาพทั่วไปทางการเมือง การปกครอง และการศาลก่อน พ.ศ. 2411

สภาพการปกครอง การเมือง และการศาลในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ก่อนที่ชาวจีนจะอพยพเข้ามาปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะไม่แตกต่างไปจากหัวเมืองอื่น ๆ ของไทย โดยเฉพาะหัวเมืองทางภาคใต้ในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม อาจจะมีบางสิ่งบางอย่างที่แตกต่างกันไปบ้างตามลักษณะประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวเฉพาะสภาพทั่วไปทางการเมือง การปกครอง และการศาล ดังหัวข้อต่อไปนี้

¹ตามสถิติชาวจีนที่เข้ามาในเมืองภูเก็ตปี พ.ศ. 2407 จำนวน 7,002 คน แยกเป็นจีนฮกเกี้ยน 5,831 คน แก้วจิว 128 คน ไทหล่า 619 คน มาเก๊า 144 คน (กรมศิลปากร. เอกสารหนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1227. เล่ม 30. ในบอกพระยาศรีสุรราชภักดีถึงพระยาภูเก็ต 28 ธันวาคม 2408. หน้า 237.

2.1 สภาพทั่วไปทางการเมือง การปกครองก่อน พ.ศ. 2411

สภาพการปกครองของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา เป็นต้นมา ได้เป็นไปตามนโยบายของราชธานี ทั้งนี้เนื่องจากหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกแต่ละเมืองไม่ค่อยอยู่ภายใต้การปกครองของหัวเมืองใหญ่ทางฝั่งตะวันออกเมืองเดียว เช่น รัฐบาลให้เมืองกระบี่ เมืองระนอง ขึ้นตรงต่อเมืองชุมพร เมืองถลาง และเมืองกะปำพร้อมทั้งเมืองครังให้ขึ้นตรงต่อเมืองนครศรีธรรมราช เมืองปะเหลียนขึ้นตรงต่อเมืองพัทลุง ส่วนเมืองพังงา เมืองภูเก็ตและเมืองกระบี่ก็เป็นเมืองที่เกิดขึ้นใหม่และเริ่มมีความสำคัญทางเศรษฐกิจสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง กว๊ายเหตุนี้ลักษณะการปกครองของหัวเมืองเหล่านี้จึงไม่ค่อยเป็นระเบียบแบบแผนนัก

การจัดการปกครองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกได้มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411) ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง และเศรษฐกิจภายในภูมิภาคแห่งนี้อันเป็นผลมาจากการที่พม่าได้ยกกองทัพเข้ามารุกรานยังหัวเมืองแห่งนี้ใน พ.ศ. 2352¹ ซึ่งมีผลทำให้เมืองถลางซึ่งเคยเป็นเมืองใหญ่ขึ้นตรงต่อทางราชธานีมาตั้งแต่สมัยธนบุรี² ได้หมดความสำคัญลง ทั้งนี้เพราะพม่าได้เผาและทำลายเสียหายอย่างหนักใน พ.ศ. 2352³

¹ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาคำวรวงศ์ราชานุภาพ. ไทยรบพม่า. 2505. หน้า 655-660.

² สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาคำวรวงศ์ราชานุภาพ. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. เล่ม 1. 2505. หน้า 142.

³ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาคำวรวงศ์ราชานุภาพ. เล่มเดิม. 2505. หน้า 655-660.

ทำให้หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกคงตกอยู่ภายใต้การดูแลของเมืองนครศรีธรรมราชไปชั่วระยะหนึ่ง ต่อมาเมื่อมีการรวบรวมราษฎรในหัวเมืองแห่งนี้ขึ้นมาใหม่ที่เมืองพังงา จึงทำให้เมืองพังงามีความสำคัญแทนที่เมืองถลาง โดยจะเห็นได้จากการที่ทางราชธานีได้มอบหมายให้พระยาบริรักษ์ภูธร (แสง) บัญชาการเมืองพังงาในขณะนั้นเป็นผู้รวบรวมส่ง ต้นไม้ทอง ต้นไม้เงินและเครื่องราชบรรณาการของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว¹

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสภาพเศรษฐกิจของหัวเมืองแห่งนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่แร่ดีบุกเป็นที่ต้องการของตลาดโลก จึงเป็นเหตุให้เมืองภูเก็ตและเมืองระนองซึ่งมีแร่ดีบุกเป็นจำนวนมากได้กลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญของภูมิภาคแห่งนี้แทนเมืองพังงา ทั้งนี้จะเห็นได้จากการที่ทางราชธานีได้ยกเมืองทั้งสองขึ้นตรงต่อทางราชธานี ใน พ.ศ. 2404 (เมืองภูเก็ต)² และ พ.ศ. 2405 (เมืองระนอง)³ ตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม การแบ่งฐานะของเมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับหัวเมืองอื่น ๆ ของไทย การแบ่ง แบ่งตามลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย โดยแบ่งเป็นเมืองชั้นโท ทวี จัทวา และเมืองชั้นตามลำดับ⁴ และเมืองเหล่านี้จะอยู่ในความดูแลของสมุหพระกลาโหมเหมือนหัวเมืองฝ่ายใต้โดยทั่วไป

¹ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเดิม.

หน้า 2439-2440. (อยู่ในภาคผนวก ข.)

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4, หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. - 1222-1223 เล่ม 22. หน้า 91-94. (อยู่ในภาคผนวก ค.)

³องค์การคำคุณุสภา. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50. เล่ม 29. 2511. หน้า 225-226.

⁴ดูรายละเอียดในฐานะของเมืองต่าง ๆ ในทำเนียบหัวเมืองจากภาคผนวก ข.

2.2 ทำเนียบข้าราชการประจำเมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

ภายในเมืองหนึ่ง ๆ จะมีเจ้าเมือง (ผู้ว่าราชการเมือง) และกรมการ ทำหน้าที่ปกครองและบริหารบ้านเมือง สำหรับหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก การจัดตั้ง เจ้าเมือง (ผู้ว่าราชการเมือง) และกรมการ เข้าใจว่าคงจัดเช่นเดียวกับหัวเมืองใด ๆ¹ ทั้งนี้เมื่อได้พิจารณาความลำดับตำแหน่งข้าราชการประจำ ซึ่งปรากฏในทำเนียบหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ดังนี้

2.2.1 ตำแหน่งข้าหลวงใหญ่หรือผู้สำเร็จราชการหัวเมือง

ตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ หรือผู้สำเร็จราชการหัวเมือง ปรากฏว่าได้มีการ แต่งตั้งครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรี² ในระยะแรกทำหน้าที่ในการดูแลการเก็บภาษีอากรแล้ว จัดส่งภาษีอากรมายังราชธานี แต่ต่อมาตำแหน่งนี้ในระยะหลัง ๆ ทำหน้าที่ในการดูแลการ ปกครองและการบริหารงานภายในเมืองต่าง ๆ ของหัวเมืองทางพระนครศรีธรรม

2.2.2 ตำแหน่งเจ้าเมือง หรือผู้ว่าราชการเมือง

ตำแหน่งเจ้าเมือง หรือผู้ว่าราชการเมือง เป็นตำแหน่งที่ได้รับการ

¹ องค์กรคำครูสภา. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 15. เล่ม 12. พงศาวดารเมือง พัทลุง. 2507. หน้า 88-96.

² ในสมัยกรุงธนบุรีได้แต่งตั้งพระยาอินทวงศ์อัครมหาเสนาบดีออกไปเร่งรัดช่วย อากรในเขตหัวเมืองขึ้นของเมืองนครศรีธรรมราช ในพงศาวดารเมืองกลางว่าพระยา อินทวงศ์มาตั้งที่ทำการอยู่ที่ปากพระ ยังไม่สำเร็จจึงสิ้นสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ท้าวพระยา อินทวงศ์ก็ถึงกับสิ้นชีวิต ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้อพยพพระยาธรรม ไทรโลกนาถออกมาแทนแต่ต้องเสียชีวิตลงในคราวศึกพม่าใน พ.ศ. 2428² หลังจากนั้นได้ แต่งตั้งพระยาสุรินทรราชาออกมาเป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ภาย หลังจากสมัยพระยาสุรินทรราชาไปแล้วไม่ปรากฏว่าทางราชธานีแต่งตั้งผู้ใดเป็นผู้สำเร็จ ราชการอีกจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้พระยามนตรี สุริยวงศ์ (ชิน บุนนาค) เป็นข้าหลวงใหญ่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกอีกครั้งหนึ่ง (สนท. หิรัญวงษ์. สภาพการณ์ในช่วงสมัยการปฏิรูปการปกครองมณฑลที่เกิดขึ้นในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ. 2434-2453. 2518. หน้า 21).

แต่งตั้งโดยตรงจากพระมหากษัตริย์ ส่วนใหญ่จะแต่งตั้งจากคนที่เป็นบุตรของเจ้าเมือง หรือผู้ว่าราชการเมืองคนก่อน หรือผู้มีอำนาจในเมืองนั้น ๆ เจ้าเมืองหรือผู้ว่าราชการเมืองทำหน้าที่ปกครองดูแลในเขตเมืองของคนขึ้นต่อกรุงเทพฯ หรือเมืองสำคัญในภาคใต้ จะมีศเป็นพระยา และมีราชทินนามต่างกันโดยเฉพาะ เช่น เมืองภูเก็ต มีศและราชทินนามว่า "พระยาภูเก็ตโลหเกศรารักษ์" เมืองพังงามีศและราชทินนามว่า "พระยาบวรวิรักษฐร" เป็นต้น¹

2.2.3 กรมการเมือง

กรมการเมืองเป็นตำแหน่งข้าราชการที่มีหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าเมือง (ผู้ว่าราชการเมือง) ในการปกครองและบริหารบ้านเมือง ตำแหน่งดังกล่าวเป็นข้าราชการที่ได้รับสัญญาบัตรแต่งตั้งจากเมืองหลวง² ประกอบด้วยพระปลัด 1 คน ยกกระบัตร 1 คน จางวางคาน 1 คน แต่ละตำแหน่งมีข้าราชการขึ้นหลวง ชุนเป็นผู้ช่วยรองลงมาอีก 2 หรือ 3 คน ซึ่งทำหน้าที่คุมเลขาประจำตำแหน่งคือรองปลัด รองยกกระบัตร ชุน หมื่นรองผู้ช่วย และชุนรองพล (กองคาน) ซึ่งแต่ละตำแหน่งมีราชทินนามต่าง ๆ กัน³

¹ คุรยละเอียดในภาคผนวก ข.

² เป็นข้าราชการชั้นสูงมีศักดินาตั้งแต่ 400 ขึ้นไปถึง 10,000 ข้าราชการที่มีศักดินา 10,000 จะเป็นของเสนาบดีกรมที่สำคัญที่สุด ส่วนข้าราชการที่มีศักดินา 400 จะเป็นข้าราชการชั้นสัญญาบัตรที่ต่ำที่สุด ข้าราชการพวกนี้จะได้รับพระราชทานสัญญาบัตรแต่งตั้งโดยตรงจากพระมหากษัตริย์ (สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, "ข้อบังคับการปกครองหัวเมือง ร.ศ. 117 จัดตั้งเมืองและข้าราชการประจำเมือง". กฎปกครองฝ่ายพลเรือน. ม.ป.พ. หน้า 97-98.

³ คุรยละเอียดในภาคผนวก ข.

2.2.4 ตำแหน่งมหาดไทย

ตำแหน่งมหาดไทยเป็นข้าราชการที่ได้รับประทานตราเสนามติจากเสนามติกลาโหม มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวง¹ มีข้าราชการชั้น ขุน จ่า หรือขุนรองจ่า เป็นผู้ช่วยตำแหน่งมหาดไทย มีหน้าที่คอยรับคำสั่งจากผู้ว่าราชการเมืองทำหนังสือราชการสำคัญๆต่างๆ เช่น ออกบัตรหมายประกาศแจ้งความหนังสือราชการ (ใบบอก) เก็บจดหมายหรือสำเนาหนังสือราชการและหลักฐานราชการต่าง ๆ²

2.2.5 ตำแหน่งกรมการชั้นผู้น้อยหรือกรมการชั้นรอง

ตำแหน่งกรมการชั้นผู้น้อยหรือกรมการชั้นรองผู้ว่าราชการเมืองจะคัดเลือกผู้ที่เหมาะสมขึ้นดำรงตำแหน่ง เช่น จกสจกมภ์ อาญา พัสตุ สรรพาวุธ ศัสติ และพนักงานพิธิ เป็นต้น แต่ละตำแหน่งที่กล่าวมามีหน้าที่แตกต่างกันไป

2.2.6 ตำแหน่งเจ้าพนักงานปกครองท้องถิ่น

ตำแหน่งเจ้าพนักงานปกครองท้องถิ่น เป็นไปตามพระราชกำหนดเกล้า ๆ ซึ่งประกาศใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา³ ซึ่งแบ่งท้องที่ออกเป็นหมู่บ้าน ตำบลแขวง (อำเภอ) ผู้ว่าราชการเมืองจะเป็นผู้แต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน (พัน) นายแขวง (หมื่นแขวง) ปกครองดูแล⁴

¹ เป็นข้าราชการชั้นต่ำ มีศักดินาต่ำกว่า 400 แต่มากกว่า 25 ข้าราชการพวกนี้ได้รับประทานตราเสนามติจากเสนามติ หรือขุนนางชั้นสูงอื่น ๆ พวกนี้อยู่ในชายที่จะต้องถูกเกณฑ์แรงงานด้วย (แหล่งเก็บ.)

² คุรายละเอียดในภาคผนวก ข.

³ สมเด็จฯ ทรุกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ" หนังสืออ่านประกอบพื้นฐานอารยธรรมไทย ประวัติศาสตร์และการเมือง. ม.ป.ป. หน้า 12-13.

⁴ คุรายละเอียดในภาคผนวก ข.

2.3 การส่งต้นไม้ทอง ต้นไม้เงินและเครื่องราชบรรณาการ

ต้นไม้ทอง ต้นไม้เงินและเครื่องราชบรรณาการเป็นพันธะทางด้านการเมือง การปกครองที่ทางหัวเมืองขึ้นมีต่อทางราชธานี ซึ่งจะทอส่งเข้ามาทูลเกล้าถวายต่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อแสดงความจงรักภักดี¹ เพราะถือเป็นประเพณีมาตั้งแต่ สมัยโบราณ ดังปรากฏในกฎหมายตราสามดวง มาตรา 9 ที่ว่าด้วยพระอัยการณภูตึก ความว่า

...มาตราหนึ่ง เมือง ปากไต่ ปากเหนือ ซึ่งขึ้นแก่กรุงเทพฯ ให้มาอ่อนน้อม นำ ดอกไม้ทอง เงิน และเครื่องราชบรรณาการมาถวายตามราชประเพณีแก่ก่อน ถ้าเมืองใดไม่ทำตามประเพณีแจ้งเมืองไว้เป็นจลาจลในแผ่นดินท่านไซ้ ท่าน ว่าโทษถึงตาย...²

สำหรับหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเข้าใจว่า การส่งต้นไม้ทองและต้นไม้เงิน กับเครื่องราชบรรณาการดังกล่าว คงเริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงโปรดเกล้าให้พระยาบริรักษ์ภูธร (แสง) มาครองเมืองพังงาในพ.ศ. 2383 และ ยกเมืองพังงาเป็นเมืองโทขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ทั้งนี้เนื่องจากปรากฏหลักฐานว่าใน พ.ศ. 2404 หลังจากพระยาบริรักษ์ (แสง) ถึงแก่กรรมแล้ว ทางกรุงเทพฯ ได้มีคำสั่ง แต่งตั้งให้พระยาเสนาสุจิต (นุช) ผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่าซึ่งมีอาวุโสสูงสุดในบรรดา ข้าราชการของหัวเมืองแถบนั้นมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองพังงา แต่พระยาเสนาสุจิต (นุช) ขออยู่เมืองตะกั่วป่าตามเดิม ด้วยเหตุนี้ทางราชธานีจึงต้องยกเมืองตะกั่วป่าเป็นเมืองโท

¹ สงบ ส่งเมือง. ความสัมพันธ์ระหว่างราชธานีกับหัวเมืองนครศรีธรรมราชใน สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น. 2518. หน้า 90.

² องค์การคำคุณุสภา "พระอัยการณภูตึก" กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 4. 2506. หน้า 729.

แทนเมืองพังงา เมืองพังงาต้องกลายมาเป็นเมืองศรี และเมืองกะทู้ป่าต้องทำหน้าที่
ส่งต้นไม้ทอง ต้นไม้เงินและเครื่องราชบรรณาการแทนเมืองพังงาในเวลาต่อมา¹.

เนื่องจากเมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกส่วนใหญ่เป็นเมืองเล็ก ๆ มี
ราษฎรอาศัยอยู่น้อย ทางราชธานีจึงได้กำหนดให้เมืองกะทู้ป่ารวบรวมส่ง 3 ปีต่อครั้ง
ซึ่งประกอบไปด้วย ต้นไม้ทอง 6 ต้น หนักต้นละ 1 บาท ต้นไม้เงิน 6 ต้น
หนักต้นละ 1 บาท อำพันหนักเดิมละ 1 บาท จำนวน 1000 เล่ม บลจันทน์เทศ
หนัก 20 ชั่งจีน อำพันแดงหนัก 30 ชั่งจีน เสื้อเช้าน้ำ 100 ผืน กังปรากฎใน
จกหมายขอบริบของสมุทกลาโหมตอนหนึ่งว่า

...ต้นไม้ทอง 6 ต้น หนัก ถัด $\frac{1}{1}$ ต้นไม้เงิน 6 ต้น หนัก ถัด $\frac{1}{1}$
กับเครื่องราชบรรณาการอำพร หนัก เล่มละ $\frac{1}{1}$ 1000 เล่ม บลจันทน์เทศ
หนัก $\frac{20}{+}$ จีน อำพันแดง $\frac{30}{+}$ จีน เสื้อเช้าน้ำ 100 ผืน...²

ต้นไม้ทอง ต้นไม้เงินและเครื่องราชบรรณาการดังกล่าว ทางเมืองกะทู้ป่า
ได้จัดเจ้าพนักงาน มีหลวงอาภากร ชุนภิรมย์ และชุนพินิจอักษร นำเข้ามาทูลเกล้าฯ
ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯ³

2.4 การศาล

การพิจารณาพิพากษาคดีความต่าง ๆ ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก่อน พ.ศ.
2411 นั้นใช้วิธีและระเบียบการปฏิบัติคล้ายกับส่วนกลาง กล่าวคือ ถ้าเกิดคดีขึ้นที่เมือง-

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4 หนังสือราชการพระกลาโหม จ.ศ. 1222-
1223. เล่ม 22. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาถึงกรมการเมืองพังงา. 9 ตุลาคม
2404. หน้า 107-111. (บรรยายละเอียดในภาคผนวก ง).

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4, หนังสือราชการพระกลาโหม จ.ศ. 1227.
เล่ม 3. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงพระยาเสนาฯ. 10 พฤศจิกายน
2408. หน้า 180.

³แหล่งเก็บ.

ใ้ให้พิจารณาคนที่เมืองนั้นให้สำเร็จ โดยมีผู้ว่าราชการเมืองและกรมการทำหน้าที่เป็น
ลูกขุนและให้ศาลากลางเมืองเป็นศาลชำระความ¹ ถ้าเป็นคดีความที่มีโทษร้ายแรง ให้
ส่งคดีนั้นไปยังเมืองที่ทำหน้าที่ดูแลอยู่ หากคู่ความไม่พอใจในคำพิพากษา ให้อุทธรณ์ไปยัง
ผู้บังคับหัวเมืองนั้นคัดสิน²

หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก่อน พ.ศ. 2411 นั้น การปกครองยังแยกย้าย
ขึ้นอยู่กับหัวเมืองสำคัญในภาคใต้ และมีบางเมืองก็ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ เช่น เมืองภูเก็ต
เมืองระนอง เป็นต้น³ แต่หัวเมืองเหล่านี้ก็ยังอยู่ในความรับผิดชอบของสมุหกลาโหม การ
พิจารณาคนที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้จะเห็นตัวอย่างได้จาก
ระเบียบการพิจารณาคนที่เมืองทวายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สมุห-
พระกลาโหมมีไปถึงผู้ว่าราชการเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งทำหน้าที่ดูแลเมืองทวายในขณะ
นั้น มีอยู่ตอนหนึ่งว่า

...ถ้าราษฎรจะมีอรรถคดีมาฟ้องร้อง กล่าวโทษแก่กันด้วยเนื้อความ
ประการใด ๆ ให้ราษฎรมาฟ้องร้องยังศาลกลางต่อไป เจ้าเมืองกรมการ
นั้นพร้อมกัน ³ | คน จึงให้รับฟ้องของราษฎรไว้ และให้ฟ้องใส่ตัว
พระธรรมนูญเป็นกระบวนผู้ใด ก็ให้ส่งฟ้องไปยังกรมการเจ้ากระทรวง
เพื่อพิจารณาคดี ของราษฎรให้เป็น ^{ยศ} | อย่าให้ล่าเอียงรับสิน ^{จาง}
แทนแก่หน้าบุคคลเข้าด้วยฝ่าย ^{โจทก์} | กลับจริงเป็นเท็จ กลับเท็จเป็นจริง
กลบเลื่อนข้อความชนะเป็นแพ้ ๆ เป็นชนะให้ราษฎรได้ความยากแค้น ^{แก่สิ่ง}
ใหญ่ | ได้กล่าวกล่าวกันเป็นแต่ความเล็กน้อยก็ให้พิพากษาคัดสินว่ากล่าวให้
หนึ่ง

¹ พระวรภักดีพิบูลย์. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. 2514. หน้า 261.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ, "ลักษณะการปกครองสยามแต่โบราณ".

³ คูในภาคผนวก ข.

สำเร็จแก่กันที่เมืองทวาย ถ้าเป็นความมหันตโทษชั่วยิ่ง ก็ให้บอกส่งไปยัง
เมืองนครศรีธรรมราช พิจารณาวาทกล่าวตามธรรมเนียมสืบมา
แต่ก่อน...¹

จากหลักฐานดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงระเบียบวิธีการศาลในหัวเมืองชายฝั่ง-
ทะเลตะวันตกก่อน พ.ศ. 2411 เป็นอย่างดี ซึ่งแต่ละเมืองได้ใช้มาจนกระทั่งได้มี
การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศาลหัวเมืองใน พ.ศ. 2440 จึงได้มีการเปลี่ยนแปลง

3. สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ

จากลักษณะภูมิประเทศของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกตามที่กล่าวมาแล้ว
จะเห็นได้ว่าไม่ได้เอื้ออำนวยอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของราษฎรไทย
โดยทั่วไปเลย แต่การที่หัวเมืองแห่งนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ดีบุก ดังนั้นราษฎรส่วนใหญ่
ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคแห่งนี้ จึงประกอบอาชีพโดยการขุดแร่ดีบุกขาย ซึ่งเป็นสาเหตุให้
เกิดปัญหาการขาดแคลนชาวจีนที่ไต้หวัน และราษฎรที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้จำเป็นต้อง

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4, หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ.
1212-1215 เล่ม 5. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงเจ้าพระยานครศรีธรรมราช.
5 ธันวาคม 2396. หน้า 71.

จะทองอาศัยชาวจากหัวเมืองพม่าและมลายู¹ ทั้งนี้เพราะการคมนาคมติดต่อกับหัวเมืองทั้งสองมีความสะดวกกว่าที่จะติดต่อกับหัวเมืองอื่น ๆ ของไทยด้วยกัน

สำหรับการทำมาหากินของราษฎรในหัวเมืองแห่งนี้นั้น ผู้วิจัยจะขอลำดับถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อราษฎรในหัวเมืองเท่านั้น โดยจะกล่าวเป็นเรื่อง ๆ ต่อไปนี้

3.1 การทำเหมืองแร่ดีบุก

ตั้งแต่สมัยโบราณเป็นต้นมา ความต้องการแร่ดีบุกของโลกยังไม่มากนัก การขุดหาแร่ดีบุกตามแหล่งแร่ดีบุกต่าง ๆ ในโลกรวมทั้งในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย

¹ หมายถึงเมืองมะริด (พม่า) และเมืองไทรบุรี (มลายู) ซึ่งทั้งสองเมืองเคยเป็นเมืองประเทศราชของไทยมาก่อน เมืองมะริดเคยอยู่ภายใต้การปกครองของไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ภายหลังตกเป็นของพม่าเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ไทยได้เมืองมะริดมาอยู่ภายใต้การปกครองอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2335 จนกระทั่งเมืองมะริดตกเป็นของอังกฤษใน พ.ศ. 2369 ส่วนเมืองไทรบุรี ก็อยู่ภายใต้การดูแลของไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จนกระทั่งตกเป็นส่วนหนึ่งของอังกฤษใน พ.ศ. 2451 ดังนั้นทั้งสองเมืองจึงมีความสัมพันธ์กับไทยและโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ซึ่งมีการคมนาคมทางทะเลที่ติดต่อกันมาหาสู่กันค่อนข้างจะสะดวกที่สุด และทั้งสองเมืองก็มีลักษณะภูมิประเทศและอากาศที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าว ดังนั้นทั้งสองเมืองจึงเป็นอู่ข้าวของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกด้วย

ก็ยังอยู่ในปริมาณจำกัด แต่ภายหลังจาก พ.ศ. 2403 เป็นต้นมาตลาดโลกเริ่มมีความต้องการแร่คิงบุกไปใช้ในอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการขุดหาแร่คิงบุกในที่ต่าง ๆ ของโลกก็มีปริมาณมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหัวเมืองมลายู ซึ่งเป็นแหล่งแร่คิงบุกที่สำคัญของโลก ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการเพิ่มปริมาณการขุดแร่คิงบุกของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยตามไปด้วย

บริเวณหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกตั้งแต่เมืองกระบี่ลงมา ทั้งทางบก และทางทะเลจัดได้ว่าเป็นแหล่งแร่คิงบุกที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของโลก¹ ดังนั้นราษฎรที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้จึงต้องประกอบอาชีพเกี่ยวกับการขุดหาแร่คิงบุกเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับแร่คิงบุกในบริเวณนี้มีลักษณะเป็นแร่ที่เกิดในที่ลุ่ม และชายฝั่งทะเล (alluvial deposit) จึงง่ายต่อการขุดหาแร่ ซึ่งไม่ได้มีกรรมวิธียุ่งยากเหมือนกับการขุดหาแร่อื่น ๆ การขุดหาแร่คิงบุกในสมัยโบราณราษฎรจะใช้วิธีเหี่ยวขุดหาเก็บร่อนเอาตามแม่น้ำลำธาร หรือตามพื้นดินเพราะจะเสียค่าใช้จ่ายน้อย² ซึ่งการทำเหมืองแร่คิงบุกของราษฎรทั่วไปในขณะนั้นใช้กำลังน้อยเรียกว่า "เหมืองแล่น"³ แต่ถ้าใครมีทุนหรือกำลังคนมาก ก็อาจทำเป็นเหมืองขนาดกลางเรียกว่า "เหมืองคลา"⁴ ซึ่งทั้งสองวิธีนี้นิยมทำกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ และวิธีการทำเหมืองแร่ในขณะนั้นก็ยังไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัย เมื่อขุดหรือเก็บแร่คิงบุกได้ก็จะนำไปล้างในแม่น้ำลำธาร เพื่อล้างเอาดิน หินที่ติดกับแร่ออกไป แล้วนำเอาไปตากให้แห้ง

¹พรหม อวนสกุล. กิจการเหมืองแร่คิงบุกกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในภาคใต้ พ.ศ. 2411-2474. 2522 หน้า 63.

²ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และ สุภาพ ยศสุนทร. เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย. 2498. หน้า 45.

³สมเด็จพระยาเจ้าฟ้าจักรวาลวงษาและสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. สาส์นสมเด็จ. เล่ม 6. 2504. หน้า 221.

⁴แหล่งเก็บ.

เพื่อนำเอาไปตกลงในศาลากลางไป¹

แหล่งแร่คัมภักของไทยในสมัยโบราณได้แก่ เกาะกลาง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากทำเลที่ตั้งของเกาะกลางนั่นเอง และเกาะกลางนี้เรือสินค้าสามารถจอดรับซื้อแร่คัมภักได้สะดวกกว่าเมืองอื่น ๆ ในเขตภูมิภาคเดียวกัน ฟรานซิส ไลท์ (Francis Light) ได้กล่าวถึงปริมาณการขุดแร่คัมภักของราษฎรบนเกาะกลางใน พ.ศ. 2330 ว่า

...ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนของทุก ๆ ปี จะมีการผลิตแร่คัมภักขายยังต่างประเทศถึง 4,000 บาท มีมูลค่าถึง 68,000 เหรียญ ซึ่งปริมาณดังกล่าวอาจมากหรือน้อยกว่านี้ แล้วแต่สถานการณ์ของบ้านเมืองและความต้องการแร่คัมภักของตลาด...³

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411) ผู้ที่ประกอบกิจการเหมืองแร่คัมภักที่สำคัญที่สุดของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก็คือ บรรดาเจ้าเมืองหรือผู้ว่าราชการ-

¹การตกลงแร่คัมภักในสมัยนั้น ต้องเอาแร่แหล่งเขาปนกับถ่าน แล้วสูบน้ำให้ร้อนจนแร่คัมภักละลายไหลออกมา ซึ่งกว่าจะได้เนื้อคัมภักออกมาจะต้องทำซ้ำกันหลาย ๆ ครั้ง (ดูเพิ่มเติมใน พรหม อวนสกุล. เล่มเดิม.)

²ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกใช้เงินเหรียญอย่างหัวเมืองมลายู ซึ่งเป็นเงินเหรียญเม็กซิโก คิดอัตราแลกเปลี่ยน 48 เหรียญต่อ 1 ชั่ง (หรือ 80 บาท) การที่ต้องใช้เงินเหรียญเม็กซิโกนี้เป็นเพราะว่าหัวเมืองแห่งนี้มีการค้าขายกับชาวตะวันตกตลอดเวลา และเงินตราต่างประเทศที่เป็นที่ยอมรับในขณะนั้นคือเหรียญเม็กซิโก เพราะทำจากแร่เงินบริสุทธิ์ (รอง ศยามานนท์ ผู้แปล "พระราชพิทักษ์" เล่มเดิม.)

³แหล่งเดิม.

เมืองของเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองเหล่านั้นเอง¹ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากระบบศักดินาที่เอื้ออำนวยต่อการใช้แรงงานไพร่ของผู้ว่าราชการเมืองในเขตเมืองของตน สำหรับราษฎรทั่วไปที่มีอาชีพซุกหาแร่ก็ถูกขาย เมื่อหาแร่ได้แล้วก็นำมาดูลงที่ศาลากลางของผู้ว่าราชการเมือง (เจ้าเมือง) เสร็จแล้วก็นำไปขายให้กับพระคลังสินค้าประจำเมือง ทั้งนี้เนื่องมาจากแร่ก็ถูกเป็นสินค้าผูกขาดของรัฐบาล²

ภายหลัง พ.ศ. 2403 การขยายตัวของการทำงานเหมืองแร่ก็ถูกในหัวเมืองมลายูได้เพิ่มปริมาณมากยิ่งขึ้นเมื่ออังกฤษได้นำเอานโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมาใช้ในเขตสหราชอาณาจักร (Straits Settlements)³ เหตุการณ์เหล่านี้มีส่วนผลักดันให้ชาวจีนเข้ามาลงทุนในการซุกหาแร่ก็ถูกในเขตดังกล่าวมากยิ่งขึ้น⁴ เป็นเหตุให้แร่ก็ถูกในมลายูมีราคาถูกกว่าก็ถูกในเขตอื่น ๆ ของโลก ทั้งนี้เพราะกรรมวิธีในการผลิตแร่ของชาวจีนใช้ต้นทุนน้อยกว่าวิธีการผลิตของชาวตะวันตก และเนื้อแร่ก็มีคุณภาพ ต่อมาอุตสาหกรรมเครื่องกระป๋องในยุโรปได้เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก

¹ผู้ว่าราชการเมืองที่ลงทุนทำเหมืองแร่เองได้แก่ พระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง ๗ ระนอง) ผู้ว่าราชการเมืองระนอง และพระยาวิชิตสงคราม (ทัต รักษาคิล ๗ ภูเก็ต) ผู้ว่าราชการเมืองภูเก็ต

²สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงพระราชทานภาพ, "ตำนานภาษีอากรบางอย่าง". ลัทธิธรรมนิยม. 2515. หน้า 151-156.

³อังกฤษจัดระบบการปกครอง ปีนัง สิงคโปร์ มะลาคา (ได้จากฮอลันดาใน พ.ศ. 2367) เข้าด้วยกันรวมเรียกว่า สเตรตส์ เซตเติลเมนต์ (Straits Settlements) หรือศูนย์อำนาจของอังกฤษในบริเวณของแคว้นมะลาคา โดยอนุญาตให้การปกครองของรัฐบาลอังกฤษที่อื่นเคย จนกระทั่ง พ.ศ. 2412 จึงย้ายไปขึ้นกับกระทรวงอาณานิคมของอังกฤษ (Joginder Sing Jessy. History of Malaya (1400 - 1957) P. 127.

⁴ชาวจีนเหล่านี้ก่อนมีบางส่วนได้อพยพเข้ามายังเขตหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย

นายปีเตอร์ ดูรองต์ (Peter Durant) ชาวอังกฤษ ได้ค้นพบวิธีการเก็บรักษาอาหาร
ได้นานโดยการบรรจุในกระป๋อง ป้องกันอากาศเข้า โดยหาค่ายเหล็กภายในขุบติบึกเพื่อ
กันสนิมได้สำเร็จ อีกทั้งการเกิดสงครามกลางเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกา พ.ศ.
2404-2409 สหรัฐอเมริกาได้ส่งเครื่องกระป๋องไปบรรจุอาหารเพื่อเลี้ยงทหารในกองทัพ
มากขึ้นจนการผลิตแร่ติบึกของอังกฤษที่ คอร์นวอลล์ (Cornwall) ผลิตไม่พอกับ
ความต้องการ¹ ดังนั้น จึงทำให้แร่ติบึกมีราคาสูงขึ้น มีทั้งพ่อค้าจีน และชาวยุโรปมา
เปิดตลาดรับซื้อแร่ติบึกที่บิ๊นัง และสิงคโปร์ ทำให้การขุดหาแร่หรือเปิดเหมืองแร่ในที่ใหม่ๆ
ในมลายูมีมากขึ้น และต่อมาการลงทุนในการขุดหาแร่ติบึกของชาวจีน และชาวตะวันตก
ก็ไต่ขยายเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย เป็นสาเหตุให้หัวเมืองแห่งนี้
เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างในการทำเหมืองแร่ติบึกตามหัวเมืองมลายูไปด้วย

การทำเหมืองแร่ติบึกในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว
เมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคแห่งนี้สามารถส่งภาณีอากรไปยังกรุงเทพฯ มากขึ้น² เป็นผลทำให้

¹ George Cyril Allen, Western Enterprise in Indonesia and Malaya. (London : George Allen & unwin, 1957) P 150.

² สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชูปถัมภ์ ทรงกล่าวไว้ว่าหลังจากที่รัฐบาลไทย
ราชการเมืองมณฑลภาคอีสานผลประโยชน์ใน พ.ศ. 2397 แล้วนั้น ทำให้หัวเมืองชายฝั่ง
ทะเลตะวันตกส่งภาณีอากรผลประโยชน์ให้กับทางราชธานีมากกว่าเดิมหลายเท่า ก็จะ
เห็นได้จากตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองพังงา (รวม
ทั้งเมืองกะทู้) ส่งมีละ 26,960 บาท เมืองภูเก็ต 17,360 บาท เมือง
กะทู้ป่า 26,960 บาท เมืองระนอง 4,320 บาท ซึ่งแต่ก่อนหน้านั้น เมือง
กะทู้ป่าเก็บได้เพียง 18,400 บาท เมืองกะทู้ทุ่ง 5,600 บาท เมืองพังงา
16,000 บาท เมืองภูเก็ต 7,760 บาท เมืองระนอง 4,081 บาท (องค์
การการคลัง. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50. เล่ม 29. 2511. หน้า 248. และ
กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบาณสมุคพิเศษ จ.ศ. 1241-1242, เล่ม 20.
จดหมายเหตุของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์. 3 พฤศจิกายน 2422. หน้า 48-50.)

รัฐบาลไทยในขณะนั้น ได้เห็นความสำคัญของหัวเมืองแถบนี้ และมีการยกฐานะของเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองภูเก็ต และเมืองระนองให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2404 และพ.ศ. 2405 ตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเก็บภาษีอากรของรัฐบาลนั่นเอง ดังนั้นหัวเมืองแห่งนี้จึงเปรียบเสมือนแหล่งโภชนาที่สำคัญของรัฐบาลไทยในขณะนั้น แต่ในขณะที่เมืองแรกก็ถูกไถ่ขายตัวนั้น ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ได้ตกอยู่กับพวกเจ้าเมือง ซึ่งทำหน้าที่ผูกขาดภาษีอากร เจ้าเมืองบางคนถึงกับออกทุนให้นายเหมืองชาวจีนทำเหมืองแร่ก็บุก แต่บางคนก็ทำเอง เช่น พระยารัตนเศรษฐี (คอซิมเจียง ๗ ระนอง) เจ้าเมืองระนอง และพระยาวิเชียรสงคราม (ทัต รัตนคิลก ๗ ภูเก็ต) เจ้าเมืองภูเก็ต เป็นต้น

อย่างไรก็ตามอาชีพทำเหมืองแร่ก็บุกก็ไม่ค่อยจะมั่นคงนัก ทั้งนี้เนื่องจากต้องลงทุนสำรวจหาแหล่งแร่ การว่าจ้างกรรมกรจีนและราคาตีบุกบางปีก็เปลี่ยนแปลงก็เป็นสาเหตุที่ทำให้นายเหมืองบางคนต้องขาดทุนอยู่เสมอ ซึ่งจะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงกล่าวถึงลักษณะอาชีพการทำเหมืองแร่ก็บุกซึ่งเจ้าภาษีที่มีส่วนในการลงทุน ต้องประสบกับการขาดทุนอยู่ตลอดเวลาว่า

...อากรตีบุกไม่เหมือนกับอากรทั้งปวง เพราะอากรตีบุกนั้น นายอากรใหญ่ต้องออกทุนให้ผู้รับทำอากรไปทำเหมืองใหญ่ชุกครอนแม่แร่ ถ้าขุดแม่แร่ตีบุกก็สูบได้เนื้อตีบุกชื้อขายได้ทุนคืน มีกำไรบ้าง ถ้าขุดปะแม่แร่ตายดาไม่ได้อแม่แร่ผู้รับทุนไปก็ขาด และภาครีอากรอื่น ๆ นั้นเป็นของทำกันอยู่บนดินแล้วก็ไม่ต้องลงทุนมากเหมือนอากรตีบุก ถ้าไม่มีกำไรก็ไม่ขายทุน...¹

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4, หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1228-1229. เล่ม 33. สารตราเจ้าพระยาอัครเสนาบดีถึงพระยาบวรวิทย์ภุมรินทร์. 27 เมษายน 2410. หน้า 225.

จากหลักฐานดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นว่า การทำเหมืองแร่คัมภีร์ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยแม้จะเป็นอาชีพหลักของราษฎรในหัวเมืองแถบนี้ แต่ก็ยังเป็นอาชีพที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณการขุดแร่และราคาของแร่คัมภีร์ในแต่ละปี ซึ่งมีผลกระทบต่อการเศรษฐกิจของหัวเมืองแห่งนี้ และผลกระทบนี้ก็จะมีส่วนต่อการดำรงชีพของราษฎรที่อาศัยแร่คัมภีร์ในการแลกเปลี่ยนกับเครื่องอุปโภค โดยเฉพาะการซื้อข้าวจากหัวเมืองต่างประเทศซึ่งมีราคาแพงอยู่แล้ว

2.2 การเกษตรกรรม

ก. การทำนา

จากลักษณะภูมิประเทศที่ประกอบไปด้วยป่าไม้ ภูเขา และการที่มีพื้นที่แคบ ๆ ขนานไปกับฝั่งทะเล เป็นเหตุให้หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมีพื้นที่ราบน้อย ไม่เหมาะแก่การเกษตรกรรม แต่เนื่องจากการที่หัวเมืองแห่งนี้มีราษฎรอาศัยอยู่เบาบาง และเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ราบที่มีอยู่ ก็ยังเพียงพอกับการที่จะผลิตผลทางการเกษตรให้เพียงพอต่อการบริโภคได้แต่อย่างไรก็ตาม ราษฎรส่วนใหญ่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมีความพอใจที่จะขุดแร่คัมภีร์ขายมากกว่า ทั้งนี้จะเห็นได้จากเหตุผลที่ ฟรานซิส ไลท์ Francis Light ได้กล่าวถึงราษฎรในเกาะกลางเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน พ.ศ.2330ว่า

...ในเกาะกลางไม่มีที่ดินที่หักร้างว่างพอเพียงพอที่จะปลูกข้าวให้พอกับพลเมือง เพราะหาพลเมืองได้พบว่า การทำเหมืองแร่คัมภีร์ได้กำไรดีกว่า ใช้เวลาในการหักร้างว่างพ่ที่ดินด้วยตนเอง จึงซื้อข้าวจากเมืองไทรบุรี และมะริค...¹

¹ รอง ศยามานนท์ (ผู้แปล) "พระยาราชภักดี". แหล่งเก็บ.

สำหรับเมืองอื่น ๆ เช่น เมืองกระบี่ และเมืองระนอง สามารถผลิตข้าวได้ เพียงพอกับความต้องการของราษฎรที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้น ๆ แต่ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกทั้งหมดของฝั่งซ้ายจากเมืองมะริด ส่วนเมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองพังงา และเมืองกระบี่ราษฎรทำนาตามไหล่เขา หรือเนินเขา มักประสบปัญหาน้ำท่วมเสมอ บางครั้งต้องสั่งซื้อข้าวจากเมืองพม่า ส่วนเมืองตรังซึ่งมีที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูกมากกว่าเมืองอื่น ๆ แต่ราษฎรทั่วไปไม่นิยมที่จะทำนา ต้องสั่งซื้อข้าวเช่นเดียวกัน¹

ข. การปลูกพืชอื่น ๆ

นอกจากการทำนาแล้ว ราษฎรในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกยังมีการทำไร่ และทำสวนอีกด้วย มีการปลูกพริกไทยในพื้นที่โดยทั่ว ๆ ไปในหัวเมืองแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นที่กลาง² ระนอง กระบี่ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เมืองตรัง พริกไทยที่เมืองตรังนับได้ว่าเป็นพริกไทยที่ตลาดโลกให้ความสนใจมาก ทั้งนี้เนื่องจากรสชาติเป็นที่ถูกใจของชาวยุโรป นับได้ว่าพริกไทยเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในขณะนั้น นอกจากพริกไทยแล้วยังมีการปลูกพืชเครื่องเทศอื่น ๆ เช่น กระวาน กานพลู จันทน์เทศ เป็นต้น

ถึงแม้ว่าพืชจำพวกเครื่องเทศจะเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญของภูมิภาคแห่งนี้ก็ตาม แต่ราษฎรที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกบางพวกที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยให้ความสนใจกับพืชอื่น ๆ เช่น มะพร้าว อ้อย แกงโม มีหลักฐานระบุว่าแกงโมของกระทุ³ ไก่ส่งไปขายยังปิ่นของมลายู⁴

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู. 2512. หน้า 83-172.

²นันทา วรเนติวงศ์. จดหมายเหตุเจมส์ทาวน์. 2517. หน้า 28-29.

³กระทุ ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดภูเก็ต

⁴Soloncl G.E.Gerini, Historical Retsept of Junkeylon Island.

(Bangkok : The Siam Socity : 1959) P.102.

จะเห็นได้ว่าการเกษตรกรรมก็ยังคงมีความจำเป็นสำหรับราษฎรหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ถึงแม้ว่าดินแดนบริเวณนี้จะมีพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรกรรมน้อยและราษฎรส่วนใหญ่ของหัวเมืองเหล่านี้จะประกอบอาชีพ โดยการชุกหาแร่คัมภีร์ขายเพราะมีความสะดวกสบายกว่า แต่ก็ไม่ได้ทำให้ราษฎรทั้งหมดที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ละเลยอาชีพเกษตรกรรมเสียทีเดียว

3.3 การภาษีอากร

วิธีการเก็บภาษีอากรในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ ยุคตามแบบแผนที่เคยปฏิบัติสมัยอยุธยาเช่นเดียวกับหัวเมืองอื่น ๆ ในประเทศไทย คือ แบ่งภาษีอากรออกเป็น 4 ประเภท มีจังกอบ อากร ส่วยและฤชา ซึ่งรวมกันเรียกว่า "ส่วยสาอากร" หรือ "ส่วยสักพัฒนากร"¹ มีเจ้าเมืองและกรมการทำหน้าที่รับผิดชอบเก็บให้เป็นไปตามพิทักคัตราที่กำหนดไว้² ทั้งนี้จะเห็นได้จากคำสั่งทางราชธานีในคราวที่ยกฐานะเมืองภูเก็ตให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2404

ก่อนหน้าว่า

...ให้พระยาภูเก็ตโลหกระเสกตราไว้ทั้งเจ้าพระคลังเจ้าพนักงานให้เรียก
 ภาษีจังกอบ | ในแขวงเมืองภูเก็ตให้เหมือนกับเมืองพังงาได้ให้เจ้าพนักงาน
 เสกคัมภีร์

¹จังกอบ เป็นภาษีที่ช่วยการชักส่วนสินค้าหรือเก็บเป็นอัตราตามขนาดยานพาหนะที่ขนส่งสินค้า อากร เป็นภาษีที่เก็บชักส่วนผลประโยชน์ที่ราษฎรประกอบอาชีพต่าง ๆ ส่วย คือสิ่งของที่ไพร่เสียแทนเข้ารับราชการ ฤชา คือค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ที่รัฐบาลทำเพื่อประโยชน์ของราษฎรบางคน (สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, "ตำนานภาษีอากรบางอย่าง". ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ. 2515. หน้า 145.

²สมคิด ศรีสิงห์. การบริหารภาษีอากรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. 2515.

ท่าตราที่ปักคิบบุกเป็นรูปดอกไม้หกกกลีบเอามาสำหรับจะได้เรียกเสด็จกับลูกค้ำ
วานิจ ชวังมันทุกคิบบุกออกจากเมืองภูเกศ ถ้าสะลุค้ำป็นสำเภา เรือไป
ใหญ่เล็ก จะเข้ามาทอดท่าค้าขายที่เมืองภูเกศฯ มังคัมเขาพระคลังเจ้า
พนักงานให้เรียกเอา จังกอบ | สิ้นค้ำกับลูกเรือลูกค้ำซึ่งเข้าค้าขายเรียก
เสด็จกับลูกค้ำซึ่งมันทุกออกจากเมืองภูเกศไปตามพิทักษ์ตราอย่างธรรมเนียม
เมืองพังงาถึงกำหนดส่งเงินส่วยอากรค้ำ ไร่ | และภาศรีพรหมเจ้าจังกอบ
เสด็จกับูก ก็ให้พระยาภูเกศแห่งกรมการคุมเอาเงินและสิ่งของพระราชทรัพย์
ของหลวงซึ่งพระยาภูเกศเคยส่ง ณ เมืองพังงาแตกอกรคุมเข้าไปส่ง ณ เมือง
กรุงเทพฯ อย่าให้ค้างหลวงจวนไปได้...¹

จากหลักฐานที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า ในระยะที่หัวเมืองต่าง ๆ ของเมือง
ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกยังขึ้นอยู่กับหัวเมืองสำคัญ บั๊วราชการเมืองไม่มีสิทธิ
แต่งตั้งเจ้าพนักงานพระคลังเก็บภาษีในเมืองของตน และการส่งภาษีอากรจะต้องส่งไป
ยังเมืองที่ดูแลอยู่เพื่อนำส่งกรุงเทพฯ อีกต่อไปหนึ่ง แต่เมื่อมีการยกฐานะของเมืองบาง
เมืองให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ โดยตรงแล้วจึงสามารถแต่งตั้งเจ้าพนักงาน และส่งภาษี
อากรต่าง ๆ ต่อกรุงเทพฯ

สำหรับอัตราการเก็บภาษีอากรโดยทั่วไปแล้วก็เหมือนกับหัวเมืองอื่น ๆ เช่นอากร
ค่าไรรู้ ถ้าเสียเป็นข้าวจะเสียไร่ละ 2 ถึง ถ้าเป็นเงินไร่ละ 1 สลึงเฟื้อง² แต่

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4, หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ.
1222-1223. เล่ม 22. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาถึงพระยาภูเก็ต. 9
ตุลาคม 2404. หน้า 91-94.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4, หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ.
1213. เล่ม 1. สารตราเจ้าพระยาอัครเสนาถึงพระตะกั่วทุ่ง. 9 พฤศจิกายน
2394. หน้า 136.

อัครการเก็บภาษีบางประเภท เช่น จังกอบซึ่งเรียกเก็บจากเรือสินค้าเข้าออกใน
หัวเมืองแถบนี้คิดแปลกกับหัวเมืองอื่น ๆ คือ ก่อนปี พ.ศ. 2408 เจ้าพนักงานพระคลัง
จะเก็บภาษีขาเข้าร้อยละ 4 อย่างเดียว¹ ส่วนสินค้าอื่น ๆ จะไม่เก็บถ้าเป็นสินค้าขาออก
จะเรียกแต่ค่าศักราหรือคิบบุการ² ละ 2 เหยีย ซึ่งอัครการกล่าวเป็นที่เสียเปรียบ
ของพ่อค้าในหัวเมืองแถบนี้เมื่อต้องไปค้าขายกับหัวเมืองต่างประเทศ³ ทั้งนี้หลังจากปี พ.ศ.
2408 ทางกรุงเทพฯ จึงมีคำสั่งให้เรียกเก็บภาษีสินค้าทุกชนิดที่เข้ามาค้าขายในอัคร
ร้อยละสามตามสัญญาที่ทำกับนานาประเทศหลังปี พ.ศ. 2369⁴ (หลังสนธิสัญญาเบอร์นี)

¹ในสมัยนั้นเรียกภาษีจังกอบพระยา โคนักขาชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นพระราชทรัพย์
ของหลวงเช่นเดียวกับอากรเสม็ดที่ส่งมายังกรุงเทพฯ

²การ เป็นมาตราซึ่งน้ำหนักเท่ากับ 21 กุล (1 กุลเท่ากับทองคำ 20
ซัง) แต่ถ้าเป็นมาตราซึ่งน้ำหนักคิบบุ 1 การ น้ำหนักเท่ากับคิบบุ 300 ซัง หรือ
350 ซัง การที่ใช้น้ำหนักไม่เท่ากันเช่นนี้ก่อให้เกิดการเสียเปรียบได้เปรียบเทียบในการเก็บ
ค่าภาคหลวงคิบบุของรัฐบาลและราษฎร ดังนั้นในปี พ.ศ. 2445 จึงได้เก็บค่าภาคหลวง
เป็นหาบเหมือนกันหมดเสีย (1 หาบเท่ากับ 60.48 ก.ก.)

³พ่อค้าจีนในเมืองภูเก็ตซึ่งไปค้าขายยังเมืองปีนัง สิงคโปร์ และมณฑลตะนาวศรี
ไกรรองทูลทูลว่าราชการเมืองภูเก็ตว่า ถ้าเป็นสินค้าคิบบุจะเสียภาษีร้อยละ 10 แห่ง
ถ้าเป็นสินค้าอื่น ๆ จะต้องเสียภาษีร้อยละ 4 รุเปีย และถ้าเป็นข้าวสารถือออกจากเมือง
จะต้องเสียภาษีเกวียนละ 10 รุเปีย เป็นเหตุให้พ่อค้าในเมืองภูเก็ตเสียเปรียบพ่อค้า
ที่เข้ามาค้าขายในเมืองภูเก็ต (ดูในภาคผนวก จ.)

⁴กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4, หนังสือราชการที่กรมพระกลาโหม
จ.ศ. 1227. เล่ม 30. สารตราเจ้าพระยาอัครเสนาบดีถึงพระยาภูเก็ต. 16
ธันวาคม 2408. หน้า 115-118.

โดยแบ่งออกเป็นอากรคิบุก ภาษีผลประโยชน์และส่วย

ก. อากรคิบุก

การชุกหรือทำเหมืองแร่คิบุกแต่เดิมมารัฐบาลจะเก็บค่าอนุญาตในพิภตร้อยละ 10¹ จากผู้ทำโดยตรง ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการตั้งเจ้าภาษีอากรขึ้น² อากรคิบุกที่เก็บได้ในเมืองหนึ่งจะมีผู้มาประมูลเก็บเหมือนภาษีอื่น ๆ ซึ่งอัตราการประมูลนั้นผู้ประมูลสูงสุดจะได้ แต่เนื่องจากหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกอยู่ทางไกลราชธานี จึงไม่มีเจ้าภาษีอากรรับทำคั้งนั้นการประมูลภาษีอากรชนิดต่าง ๆ จึงตกอยู่กับเจ้าเมือง

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411) อากรคิบุกนับได้ว่าเป็นอากรที่ทำรายได้มากที่สุดของหัวเมืองแถบนี้ ในแต่ละปีรัฐบาลจะตั้งระเบียบให้ให้ผู้ประมูลได้โดยส่งเป็นเงินตราให้ส่งภาวาละ 48 เหรียญ ถ้าส่งเป็นคิบุกให้ส่งภาวาละ 350

¹การเก็บค่าอนุญาตการชุกหาแร่คิบุกนั้นเก็บในอัตรา 10 ปีก ชัก 1 ปีก หรือร้อยละ 10 คิบุกเมื่อผ่านการถลุงจะอยู่ในขณะที่เป็นของเหลวแล้วนำมาเทลงในแม่พิมพ์รูปสี่เหลี่ยม เมื่อแข็งตัวแล้วจะมีลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมเรียกว่า ปีก

²ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปรับปรุงการเก็บภาษีอากรใหม่เพื่อให้เก็บได้มากขึ้นและได้เงินเป็นก้อน จึงจัดให้มีการประมูลภาษีอากรต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ โดยให้ราษฎรที่ข้องการเป็นผู้เก็บภาษีแทนรัฐบาลเสนอเงินค่าตอบแทนแก่รัฐบาลในการขอเก็บภาษีนั้น ๆ รัฐบาลก็จะให้สิทธิในการเก็บภาษีนั้น ๆ แก่ราษฎรคนที่เสนอให้ค่าตอบแทนแก่รัฐบาลสูงสุด ซึ่งคนที่ได้รับสิทธินี้เรียกว่า "เจ้าภาษีอากร" ซึ่งส่วนมากได้แก่เจ้าเมืองของเมืองนั้น ๆ

ซึ่ง ซึ่งการส่งเป็นคัมภีร์นั้นในระยะหลังไม่สะดวกจึงส่งเป็นเงินตราแทน ผู้ว่าราชการเมืองจะส่งอากรถึงกล่าวให้กับเจ้าพนักงานพระคลังที่กรุงเทพฯ ปีละ 2 งวด คือระยะเดือนกันยายน (เดือน 11) และงวดเดือนมีนาคม (เดือน 4) ให้ครบทุกงวดปี¹ และนายอากรที่ประมูลได้จะต้องให้ความสะดวกแก่ผู้ทำเหมืองแร่คัมภีร์ เช่น การตั้งเตาถลุงแร่คัมภีร์ในเขตรับประมูล หรือถ้ามีการเปลี่ยนแปลงนายอากรผู้ที่เป็นนายอากรใหม่จะต้องรับข้ออุปการะต่าง ๆ ในการทำเหมืองแร่จากนายอากรเก่าตามราคาที่เหมาะสม² นอกจากนั้นการประมูลอากรคัมภีร์ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ อีกเช่น นายอากรจะต้องตั้งเตาถลุงแก่นายอากรอาจให้ผู้อื่นมารับประมูลช่วงนี้ไปอีกทอดหนึ่งก็ได้ หรือจะออกทุนให้กับนายเหมืองคัมภีร์³ เป็นต้น

ข. ภาษีผลประโยชน์

ในระยะที่การทำเหมืองแร่คัมภีร์ขยายตัวได้มีราษฎรไทย-จีนตลอดจนพ่อค้าต่างเมืองเข้ามาซุกหาแร่ หรือมาค้าขายเป็นจำนวนมาก เป็นผลให้ภาษีชนิดต่าง ๆ มีการเก็บได้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ภาษีดังกล่าวเรียกว่า "ภาษีผลประโยชน์"⁴ ซึ่งในหัวเมือง

¹ องค์กรคำครุสภา. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50. เล่มที่ 29. 2511. หน้า 225-226.

² แหล่งเก็บ.

³ แหล่งเก็บ.

⁴ แหล่งเก็บ. หน้า 243.

ชายฝั่งทะเลตะวันตกมีภาษีสที่สำคัญอยู่ 5 ชนิดคือ¹

1. ภาษีสับกัที่ออกจากเมือง
2. ภาษีสินค้าเข้าเมือง
3. อากรวิน
4. อากรสรา
5. อากรบนอนเบีย

ภาษีสลประโยชน์ทั้ง 5 ชนิดนี้เป็นภาษีสที่ผูกขาดโดยรัฐบาลและผู้ว่าราชการเมือง เป็นผู้ประมูลได้ในลักษณะนี้ ถ้าหากเมืองใดมีการส่งเสริมให้มีการทำเหมืองแร่มาก การเก็บอากรการค้าที่ผูกขาดออกก็จะมากขึ้นตามไปด้วย และเมื่อมีคนเข้ามามากการเก็บภาษีอากรอย่างอื่นก็จะมากขึ้นตามไปด้วย พระยาคำรังสุริศา (คอซิมก้อง ๗ ระนอง)² ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการเมืองระนองในขณะนั้น กล่าวว่า

...ถ้าหากมีคนเข้าเมือง 1 คน เป็นที่เชื่อได้ว่าเงินภาษีอากรผลประโยชน์จะเพิ่มขึ้น 25 บาท...

¹มีหลักฐานปรากฏว่า "ภาษีสลประโยชน์" เริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2387 ซึ่งเป็นปีที่ จีนฮกซุ้เจียงได้รับพระราชทานไปรบกเกล้าจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ผูกขาดอากรที่เมืองระนอง ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลยอมให้เจ้าเมืองหรือผู้ว่าราชการเมืองรับผูกขาดเก็บภาษีสลประโยชน์แทนรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 4 และได้ยกเลิกใน พ.ศ. 2416... (ดูในบทต่อไป)

²พระยาคำรังสุริศา (คอซิมก้อง ๗ ระนอง) เป็นบุตรของพระยาคำรังสุริศา (คอซุ้เจียง ๗ ระนอง) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองระนองคอบกาศในระหว่าง พ.ศ. 2420-2439.

³สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. เล่มเก็บ. หน้า 223.

จากลักษณะดังกล่าวเป็นเหตุให้ผู้ว่าราชการเมืองในระบอบที่ต้องรับผิดชอบต่อภาษีอากรต่าง ๆ จึงต้องพยายาม หรือส่งเสริมให้คนจากหัวเมืองอื่น ๆ เข้ามาทำเหมืองแร่ที่บุกในเขตเมืองของคนใหม่มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ สำหรับอัตราในการประมูลภาษีผลประโยชน์ของแต่ละปีในแต่ละเมืองของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนั้นจะไม่แน่นอน เป็นต้นว่ามีใครได้กำไรหรือขาดทุนอาจมีการเพิ่มหรือลดภาษีที่ประมูลมาได้

ค. ส่วย

ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมีเลขอยู่สองพวกคือ เลขสมเจ้าเมืองและกรมการ (ทำหน้าที่คล้ายข้าราชการท้องถิ่นในสมัยปัจจุบัน) กับเลขส่วยเต็มตัว¹ (ราษฎรทั่วไป) ซึ่งเลขดังกล่าวนี้มีการเกณฑ์แรงงานและการเสียเงินส่วยดังนี้

เลขสมเจ้าเมืองและกรมการ เป็นเลขที่จัดไว้สำหรับใช้สอยในราชการต่าง ๆ ของผู้ว่าราชการเมือง ประกอบด้วยพวกขุน หมื่น ไพร่สม เป็นต้น² จำนวนเลขดังกล่าวจะแบ่งไปใช้ในราชการของเจ้านาย 2 ส่วนอีก 1 ส่วนต้องเสียส่วยเป็นสิ่งของ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5. ม. 47/18. จดหมายกราบทูลของพระยามนตรีศรีวิจิตรวงศ์. ที่ 9/1338. 6 พฤษภาคม ร.ศ. 111.

² เป็นข้าราชการหรือขุนนางชั้นต่ำที่มีศักดินาต่ำกว่า 400 แต่สูงกว่า 25 พวกนี้ไม่ได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากพระมหากษัตริย์ แต่ได้รับการแต่งตั้งจากเสนาบดีหรือขุนนางชั้นสูงอื่น ๆ พวกข้าราชการเหล่านี้มีจำนวนมาก เช่นพวกขุน หมื่น เป็นต้น พวกนี้มีสิทธิเพียงเล็กน้อยและอยู่ในชายฝั่งที่จะต้องถูกเกณฑ์แรงงานและจะต้องเข้าเวรหมุนเวียนกันเหมือนกับราษฎรโดยทั่วไป เมื่อออกเวรแล้วจึงมีสิทธิทำมาหากินตามปกติ. (ควอริช เวลส์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. แปลโดย กาญจน์ สมเกียรติกุล และ ยุพา ชุมจันทร์. 2519. หน้า 56.)

หรือเงินทอง

พวกส่วยเมื่อมาเปลี่ยนมาเสียเงินแทน¹ ไพร่สมจะเสียคนละ 7 บาท ถ้าเป็นพวกชน หมิ่น ทาสเสียคนละ 3 บาท 32 อัฐ ทางราชการได้กำหนดเป็นกฎหมายไว้ว่าห้ามจำหน่ายเลกสมเจ้าเมืองและกรมการนั้นนอกจากตาย หนี ชราหรือพิการ² อย่างไรก็ตามเนื่องจากหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกทางไกลราชธานี ทำให้เจ้าเมืองและกรมการมักจะเอาเปรียบพวกเลกส่วยด้วยการเกณฑ์แรงงาน หรือไม่ก็เรียกเงินส่วนในอัตราสูงเพื่อเฉลี่ยให้พอกับจำนวนส่วนที่ไม่ยอมเสียส่วยหรือหลบหนี เป็นต้นจากการกระทำของเจ้าเมืองและกรมการเมืองนี้เป็นสาเหตุให้พวกส่วนกระดานได้รับความเดือดร้อนต้องหนีไปทำมาหากินยังหัวเมืองอื่นเสมอ³

¹มีการเสียเงินแทนการเกณฑ์แรงงานหลวงอันเป็นประเพณีมาแต่เดิมลงในปี พ.ศ. 2393 แต่ก็ไม่ได้หมดไปในทันทีจนถึง พ.ศ. 2442 จึงมีการใช้ระบบเสียค่ารัชชูปการแทน ต่อมาได้อยกเลิกเงินรัชชูปการทั้งสิ้นใน พ.ศ. 2481. (เฟรด กับ ลิว. วิกส์. การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า. แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และเอกวิทย์ ฅ กลาง. 2519. หน้า 75-76).

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.47/18. จดหมายกราบทูลของพระยามนตรีสุริยวงศ์. ที่ 9/1338. 6 พฤษภาคม ร.ศ. 111.

³เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.47/18. จดหมายกราบบังคมทูลของพระยามนตรีสุริยวงศ์. ที่ 9/1338. 6 พฤษภาคม ร.ศ. 111.

เลขส่วยเค็มตัว เป็นเลขเหมือนพวกส่วยกระดานแต่อยู่ในความควบคุมของนายกองและนายหมวดสักเลข เจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองจะมาเกณฑ์พวกนี้ไปเป็นแรงงานเช่นเดียวกับพวกส่วยกระดานไม่ได้ เลขชนิดนี้ "จำหน่ายได้"¹ และเสียเงินส่วยในอัตราเดียวกันกับส่วยกระดาน เมื่อถึงกำหนดครบงวดป็นายหมวดนายกองจะทำการเร่งเงินส่วยถึงกล่าวส่งกรุงเทพฯ² ซึ่งจำนวนเงินมักไม่ค่อยได้แน่นอนนัก เนื่องจากพวกเลขส่วยมักอพยพหรือหนีเข้ามาหรือไปหากินในต่างหัวเมือง จึงจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2393 ได้เรียกเก็บเงินส่วยในเมืองพังงา 900 เหรียญ เมืองภูเก็ต 46 เหรียญ เมืองกลาง 315 เหรียญ รวมเป็นเงินทั้งหมด 1,261 เหรียญ คิดเป็นเงินตรา 26 ชั่ง 5 ตำลึง 2 บาท แต่เงินส่วยของเมืองพังงาและเมืองกลางยังคงค้างอยู่ถึง 918 เหรียญ (19 ชั่ง 2 ตำลึง 3 บาท) ทางรัฐบาลต้องมีคำสั่งให้นายหมวดนายกองส่วยเร่งเก็บเงินที่ค้างอยู่ส่งกรุงเทพฯ ให้ครบ³

อย่างไรก็ตามนอกจากเลขส่วยส่วนที่เป็นราษฎรไทยแล้วในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ยังมีชาวจีนที่อพยพเข้ามาประกอบอาชีพเป็นจำนวนมาก ชาวจีนเหล่านี้ก็อพยพ

¹ หมายถึงเลขที่ทางราชการไม่ได้กำหนดไว้เป็นเลขใช้สอยในราชการบ้านเมือง เช่นเดียวกับเลขสมเจ้าเมืองและกรมการ ดังนั้นเลขชนิดนี้สามารถย้ายถิ่นที่อยู่ไปหากินยังเมืองอื่น ๆ ได้โดยนายหมวดนายกองสักเลขจะจำหน่ายบัญชีไปยังนายหมวดนายกองที่เลขดังกล่าวไปอาศัยอยู่

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.47/18. แหล่งเก็บ.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4, หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1213. เล่ม 1. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาถึงปลัดและกรมการเมืองพังงา. 3 กรกฎาคม 2395. หน้า 140-141.

เข้ามาในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 ชาวจีนเหล่านี้ก็เสียเงินค่าผูกปี้¹ เช่นเดียวกับราษฎรไทยที่เสียค่าส่วย ชาวจีนจะเสียเงินค่าผูกปี้คนละ 2 เหรียญครึ่ง² มีหลักฐานปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2407 มีชาวจีนที่เมืองภูเก็ตจำนวน 7,002 คนเสียเงินค่าผูกปี้ในอัตราดังกล่าวเป็นเงินถึง 17,505 เหรียญ³ ด้วยเหตุนี้เงินส่วยที่เก็บจากราษฎรไทยและเงินค่าผูกปี้ที่เก็บจากชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในปีหนึ่ง ๆ จึงมีจำนวนมาก จนรัฐบาลไทยในสมัยนั้นเริ่มเห็นความสำคัญของหัวเมืองเหล่านี้

จากการศึกษาสภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์ การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก่อน พ.ศ. 2411 แล้วจะเห็นได้ว่าลักษณะทางภูมิศาสตร์ของหัวเมืองแถบนี้มีผลต่อการปกครองและเศรษฐกิจ ตลอดจนความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่สภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าเขา การคมนาคมลำบาก ทำให้ทางราชการไม่ค่อยสนใจในหัวเมืองแถบนี้มาตั้งแต่โบราณ ปล่อยให้หัวเมืองสำคัญทางชายฝั่งตะวันออกคอยดูแลความแบบแผนการปกครองที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ดีบุก และเมื่อราคาแร่ดีบุกสูงขึ้น ตลอดจนความต้องการแร่ดีบุกในตลาดโลกมีมาก จึงเป็นสาเหตุให้มีการอพยพหลังไหลเข้ามาของ-

¹เงินค่าผูกปี้ เป็นเงินที่รัฐบาลไทยได้เรียกเก็บจากชาวจีนที่เข้ามาหากินในประเทศไทย ซึ่งชาวจีนเหล่านี้ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานเหมือนกับราษฎรไทยแต่ชาวจีนเหล่านี้จะต้องเสียเงินจำนวนหนึ่งตามแก่รัฐบาลไทยจะกำหนด ซึ่งเงินจำนวนนี้เรียกว่า "เงินค่าผูกปี้"... (ผู้เขียน)

²กองจกหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4, หนังสือราชการกรมพระ-
กลาโหม จ.ศ. 1227. เล่ม 30. สารตราพระยาตรีสรราชภักดีถึงพระยาภูเก็ต.

³แหล่งเดิม.

ชาวจีนในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นกรรมกร
เหมืองแร่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ทลอกทั้งชาวจีนอพยพเหล่านี้ได้เป็นผู้ที่มี
บทบาททั้งทางด้านการธุรกิจ การเมือง การปกครอง และสังคมของหัวเมืองแห่งนี้
ในเวลาต่อมา จึงเป็นสาเหตุให้ทางราชสำนักต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวในหัวเมืองแห่งนี้มาก
ยิ่งขึ้น การที่เข้ามามีบทบาทในต่าง ๆ ของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก
ได้ก่อให้เกิดทั้งผลดี และผลเสียต่อรัฐบาลไทยในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ทั้งที่จะได้กล่าว
รายละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 2

การอพยพของชาวจีนสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

โดยปกติแล้วมนุษย์จะมีสัญชาตญาณในการรักถิ่นที่อยู่อาศัย และไม่ชอบที่จะอพยพถิ่นฐานไปไหน ๆ ถ้าหากไม่เกิดวิกฤตการณ์รุนแรงมาบีบบังคับให้ต้องอพยพ เช่น ภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซา การเกิดโรคระบาด หรือบ้านเมืองอยู่ในสภาวะสงคราม¹ เป็นต้น ซึ่งชาวจีนก็ไม่ได้มีความแตกต่างไปจากชนชาติอื่น ๆ ในโลกที่มีความรู้สึกเช่นนี้

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการอพยพเข้ามาสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2411-2475 และเพื่อให้เกิดภาพอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจึงได้เสนอทั้งการอพยพออกนอกประเทศจีน และการเข้ามาสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยของชาวจีนอพยพ เพื่อให้เรื่องราวการอพยพของชาวจีนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยแบ่งหัวข้อการศึกษากังนี้

1. การอพยพออกนอกประเทศของชาวจีน
2. การอพยพเข้าสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก
3. จำนวนชาวจีน วิธีการ และเส้นทางในการอพยพ
4. ปัญหาและอุปสรรค

1. การอพยพออกนอกประเทศของชาวจีน

มีปัจจัยที่สนับสนุนให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศตามที่ผู้วิจัยสามารถค้นคว้ามาได้ อยู่ 3 ประการด้วยกันคือ

¹สง่า กาญจนาคพันธ์. ภูมิศาสตร์วิถีโพธิ์ เล่ม 3. ม.ป.ป. หน้า 562.

1.1 ปัจจัยทางค่านิยมเศรษฐกิจ

1.2 ปัจจัยทางค่านิยมการเมือง

1.3 ความสะดวกสบายในการคมนาคม

1.1 ปัจจัยทางค่านิยมเศรษฐกิจ

การเพิ่มจำนวนของประชากรอย่างรวดเร็วและการขอความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่อีกทั้งการเกิดภัยธรรมชาติ เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดภาวะการอดอยากขึ้นในประเทศจีน การเกษตรกรรมไม่ได้ผลเพียงพอที่จะเลี้ยงประชากร เป็นผลทำให้ชาวจีนต้องล้มตายเป็นจำนวนมาก ประชากรบางส่วนได้ละทิ้งบ้านเกิดเมืองนอนของตนเองออกไปหากินยังต่างประเทศ ดังที่พระยาสุรียานุวัตร ได้บรรยายสภาพที่เกิดขึ้นในเมืองจีนเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ว่า

...พลเมืองทุกวันนี้มากมายถึง 357 ล้านคน เป็นเพราะเหตุนี้ราคาอาหารการเลี้ยงชีพในประเทศจีนจึงได้แพงนัก และโดยที่คนมากเกินส่วนทุน และส่วนที่ดินที่จะทำประโยชน์ได้ค่าแรงในประเทศจีนจึงได้ตกต่ำมากถึงกับราษฎรต้องได้รับความอดอยากยากแค้นอดอาหารตามอยู่เนื่อง ๆ เพราะเหตุความยากจนขัดสนนี้เอง พวกจีนจึงต้องจำเป็นสู่ทิ้งที่เกิดเมืองนอนไปหากินตามนานาประเทศทั่วไป เช่นที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองไทยเป็นอันมาก...¹

จากภาวะความอดอยาก และการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็วแล้วภัยพิบัติทางธรรมชาติก็ยังได้เข้าซ้ำเติมความเป็นอยู่ และฐานะทางเศรษฐกิจของจีนให้ทรุดโทรม และตกต่ำอีกหลายทอดหลายครั้ง เช่น บางท้องที่เกิดภาวะฝนแล้ง น้ำไม่

¹พระยาสุรียานุวัตร. ทวีปศาสตร์. 2518. หน้า 171-172.

เพียงพอต่อการทำนาหรือเพาะปลูกพืชอื่น ๆ แต่ทองที่หนึ่งกับประสบปัญหาน้ำมากเกินไปจนเกิดภาวะน้ำท่วม เป็นผลทำให้บ้านเรือน พืชผล ทรัพย์สินเสียหาย ราษฎรล้มตายลงเป็นจำนวนมาก¹

นอกจากชาวจีนจะประสบกับสภาวะดังกล่าวแล้วยังได้เกิดโรคระบาดขึ้นที่ภาคใต้ของประเทศอีกด้วย เช่น ได้เกิดกาฬโรคขึ้นที่มณฑลฉางโจว กวางสี พูเกี้ยน ทำให้ผู้คนในมณฑลเหล่านี้ต้องล้มตายลงเป็นจำนวนมาก ซึ่งปัญหาเหล่านี้ได้เป็นปัจจัยที่สำคัญในการผลักดันให้ชาวจีนต้องอพยพออกนอกประเทศ²

1.2 ปัจจัยทางการเมือง

สำหรับปัจจัยทางการเมืองนั้นสามารถแยกออกได้ 2 ปัจจัยด้วยกันคือ

ก. ปัจจัยการเมืองภายใน

ความยุ่งเหยิงทางการเมืองภายในประเทศของจีนส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นทางกึ่งแกนตอนใต้ของประเทศ³ ซึ่งได้เกิดขึ้นหลายครั้งด้วยกัน เช่น เมื่อสิ้นศักราชวงศ์ซ่งภาคใต้ พ.ศ. 1822 ชาวจีนจำนวนมากได้อพยพหลบหนีการปกครองของพวกมองโกลไปยังเกาะ

¹ แหล่งเดิม.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.47/22, เรื่องเมืองจีนฝ่ายใต้เกิดกาฬโรคชุกชุม.

³ ทอนใต้ของประเทศจีนประกอบด้วย มณฑลฉางโจว กวางสี พูเกี้ยน เกียงสี สุนาน ไกวเจา ฯลฯ

ไทหล่า และเอเซียตะวันออกเฉียงใต้¹ และเมื่อคราวสิ้นสุกราวงศ์เหมิง พ.ศ. 2187 ชาวจีนไค้อพยพหนีพวกแมนจูไปตั้งรกรากอยู่ที่เกาะไทหล่า เอเซียตะวันออกเฉียงใต้และไต้หวัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นที่มั่นสุดท้ายของชาวจีนที่ทำการต่อต้านรัฐบาลแมนจู²

ในช่วงเวลา พ.ศ. 2393 - 2407 ได้เกิดความวุ่นวายทางการเมืองขึ้นในประเทศจีนอีก คราวนี้มีระยะเวลายาวนานถึง 15 ปี เหตุการณ์วุ่นวายนี้รู้จักกันในนามของ "กบฏไคเป่ิง"³ หรือ "ซบดมยว" ซึ่งถือว่าเป็นสงครามกลางเมืองครั้งสำคัญของประเทศจีนในช่วงราชวงศ์แมนจูปกครองประเทศ สาเหตุของวิกฤตการณ์ครั้งนี้สืบเนื่องมาจากความไม่พอใจของชาวจีนต่อการปกครองที่รัฐบาลแมนจูใช้ในการปกครองประเทศ ผู้นำกบฏที่สำคัญคือ ฮุงฮิวฉวน (Hung Hsiu Chuan) และหยางสิงซิง (Yang Hsiu Ching) ได้นำชาวจีนลุกขึ้นต่อต้านรัฐบาลแมนจูที่มณฑลฮวนานและเหตุการณ์ได้ขยายลุกลามไปถึง 16 มณฑล⁴ รัฐบาลแมนจูได้แต่งตั้งเส่งโกวเฟ้น (Tseng Kuo Fan) เป็นหัวหน้าในการปราบปรามพวกกบฏ⁵ พวกกบฏสามารถยึดนครนานกิงซึ่งเป็นเมืองใหญ่ทางภาคใต้ของประเทศและสถาปนาเป็นเมืองหลวงของตนในปี พ.ศ. 2396⁶ แต่ในที่สุด

¹วิลเลียม จี สกินเนอร์. สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.

แปลโดย พรณี ถิธรพลรักษ์ และคนอื่น ๆ. 2529. หน้า 31.

²ซัจกัภัย บุรุษพัฒน์. ชาวจีนในประเทศไทย. 2524. หน้า 2.

³จ้านงค์ ทองประเสริฐ. บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีนภาค 5. 2510. หน้า 37-85.

⁴แหล่งเดิม.

⁵แหล่งเดิม.

⁶แหล่งเดิม.

รัฐบาลแมนจูก็สามารถปราบปรามกบฏครั้งนี้ได้อย่างราบคาบในปี พ.ศ. 2407¹ รัฐบาลแมนจูไคหลงโทษพวกกบฏและประชาชนที่เคยให้การสนับสนุนพวกกบฏอย่างรุนแรง ซึ่ง เป็นสาเหตุให้พวกกบฏและประชาชนที่สนับสนุนต้องอพยพหลบหนีภัยจากการลงโทษของ รัฐบาลแมนจูออกนอกประเทศ²

ข. ปัจจัยการเมืองระหว่างประเทศ

นอกจากความวุ่นวายและสงครามกลางเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศจีนแล้ว จีนยังมีเรื่องกระทบกระทั่งกับต่างประเทศ จนก่อให้เกิดสงครามระหว่างจีนกับนานา ประเทศหลายครั้ง และปรากฏว่าจีนมักจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ทำให้ต้องเสียเงินค่า ปฏิกรรณสงครามและบ้านเมืองเสียหายอีกทั้งผู้คนล้มตายลงเป็นจำนวนมาก เหตุการณ์ เหล่านี้ไคก่อให้เกิดความทุกข์ยากแก่ประชาชนจีนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีเหตุการณ์ครั้งสำคัญ ๆ ดังนี้

ใน พ.ศ. 2383 เกิดสงครามขึ้นระหว่างจีนกับอังกฤษขึ้น³ ชนวนของ สงครามเกิดจากที่หลินเซฮั่ว (Lin Tse-Hsu) ผู้ว่าการเมืองกวางตุ้งได้รับอำนาจ เพิ่มในการกำจัดฝิ่นที่มาจากภายในประเทศจีน หลินเซฮั่ว (Lin Tse-Hsu) ได้สั่งให้ เฒ่าและท้าวฝ่ายจีนของอังกฤษที่นำมาจากเมืองกวางตุ้ง สร้างความไม่พอใจแก่อังกฤษ เป็นอย่างยิ่ง ลอร์ด ฮาร์ดิง (Lord Harding) ผู้สำเร็จราชการประจำอินเดีย ของอังกฤษได้สั่งให้กองทัพเรืออังกฤษเข้าโจมตีเมืองกวางตุ้ง เอ็ดมิง นิงปอ เซียงไฮ้ และยีกเมืองนานกิงใน พ.ศ. 2385⁴ จีนต้องทำสนธิสัญญาสงบศึกกับอังกฤษและต้องเปิด

¹ แหล่งเก็บ.

² แหล่งเก็บ.

³ จำนงค์ ทองประเสริฐ. เล่มเก็บ. หน้า 48.

⁴ แหล่งเก็บ. หน้า 5.

เมืองทำให้อังกฤษเข้ามาค้าขายอีกหลายเมือง¹ พร้อมทั้งเสียค่าปฏิกรรมสงครามชดใช้
ค่าเงินที่ถูกทำลายเป็นจำนวนเงินมากมาย

ในช่วง พ.ศ. 2379-2403 ได้เกิดสงครามระหว่างจีนกับอังกฤษและพันธมิตร
ขึ้นอีก² ชนวนของสงครามสืบเนื่องมาจากการที่ชาวจีนที่ทำงานอยู่บนเรือของอังกฤษถูกจับ
และบาทหลวงชาวฝรั่งเศสถูกฆ่าตาย จึงเป็นชนวนให้เกิดสงครามระหว่างจีนกับประเทศ
ตะวันตกขึ้นอีก มีการรบกันในหลาย ๆ เมือง เช่นที่กวางตุ้ง เทียนสินและปักกิ่ง จีน
เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ต้องทำสนธิสัญญาปักกิ่งและต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามเป็นจำนวนเงิน
ถึง 16 ล้านเหรียญจีน ต้องรับรองฐานะทูตของอังกฤษกับฝรั่งเศส เปิดเมืองท่าอีก
5 แห่งคือ กวางโจว ฟูโจว เอ๋หมิง หนิงโป และเซี่ยงไฮ้ ให้มีการประกาศ
ศาสนาอย่างเสรียอมให้อังกฤษเช่าแหลมเกาลูนชดใช้เงินให้รัสเซีย 9 ล้านเหรียญจีน
ทั้งยกดินแดนให้รัสเซียอีกหลายแห่ง

ใน พ.ศ. 2437 เกิดสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น สาเหตุของสงครามมาจาก
การเกิดกบฏที่เกาหลี่ เกาหลี่ได้ขอกำลังจากจีนไปรักษาความสงบ จากสถานการณ์นี้
ญี่ปุ่นได้ถือโอกาสส่งกำลังของตัวเองเข้าไปในเกาหลี่ด้วย กองกำลังทั้งสองชาติได้เกิด
การต่อสู้กันขึ้นที่เกาหลี่ จีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ต้องทำสนธิสัญญาสงบศึกกับญี่ปุ่น³ ยอมรับความ
เป็นเอกราชของเกาหลี่ ยกเกาะไคหัวนและหมู่เกาะเพงชู แหลมเลียวตุง พร้อมทั้ง
ชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามจำนวน 200 ล้านเหรียญจีน เปิดเมืองท่าให้ญี่ปุ่นอีก ยอมให้
ญี่ปุ่นมีสิทธิเดินเรือในแม่น้ำของจีน แต่เนื่องจากถูกรัสเซียคัดค้านอย่างหนักในการที่ญี่ปุ่นยึด
แหลมเลียวตุงของจีน ทำให้ญี่ปุ่นต้องจำใจคืนแหลมเลียวตุงให้แก่จีนโดยขอแลกเปลี่ยนกับ
เงินอีก 30 ล้านเหรียญจีน⁴

¹ มีเมืองกวางโจว เอ๋หมิง ฟูโจว หนิงโป เซี่ยงไฮ้. จีนต้องทำสนธิสัญญานานกิงเพื่อยุติสงครามกับอังกฤษ.

² เลียง เสถียรสุต. ประวัติวัฒนธรรมจีน. 2509. หน้า 251-252.

³ สนธิสัญญาไมโนเซกิ.

⁴ เลียง เสถียรสุต. แหล่งเดิม.

ใน พ.ศ. 2442 จีนต้องทำสงครามใหญ่กับต่างประเทศอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้
ต้องรบกับมหาอำนาจถึง 8 ประเทศ มีอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส รัสเซีย
ออสเตรเลีย อิตาลี และญี่ปุ่น ชนวนของสงครามเกิดจากการก่อความวุ่นวายของพวกกบฏ
บ็อกเซอร์ ซึ่งพวกนี้มีความเป็นปฏิปักษ์กับชาวต่างประเทศ มีการต่อต้านการเผยแพร่
คริสต์ศาสนาในประเทศจีน และยังมีการทำร้ายนักบวชต่างชาติพร้อมทั้งคนจีนที่นับถือศาสนา
คริสต์ รัฐบาลจีนไม่สามารถให้ความคุ้มครองแก่ชาวต่างประเทศได้ อีกทั้งชาติต่าง ๆ
พากันเชื่อว่ารัฐบาลจีนให้การสนับสนุนพวกกบฏอย่างลับ ๆ กองทัพของชาติต่าง ๆ ใ้รวมตัว
กันขึ้นมีจำนวนทหารถึง 16,000 คนได้บุกเข้ายึดกรุงปักกิ่ง รัฐบาลจีนต้องขอทำสนธิ
สัญญาปักกิ่งเพื่อการยุติศึกในครั้งนี้ พร้อมทั้งจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามเป็นเงินถึง 300
ล้านเหรียญจีน และยังคงให้กองทหารต่างชาติประจำที่กรุงปักกิ่งด้วย¹

จากสภาวะทางด้านการเมืองที่เกิดขึ้นกับจีนนี้ ได้มีนทอนสภาพเศรษฐกิจที่ทรุดโทรม
อยู่แล้วให้ทรุดหนักยิ่งขึ้น ประชาชนถูกเกณฑ์ไปเป็นแรงงานในการทำสงครามของประเศกับ
การบุกเจ็ด ล้มตาย ทุพพลภาพ พัดพิรจากที่อยู่นับจำนวนเป็นล้าน ๆ คน ผู้คนออก
อยากเพราะไม่มีเวลาทำการเพาะปลูก ทำให้ราคาอาหารแพง เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมใน
พื้นที่ทั่ว ๆ ไปของประเทศ และการที่ประเทศต้องเป็นผู้แพ้สงคราม ถูกประเทศผู้ชนะ
เรียกร้องให้รับภาระในเรื่องค่าปฏิกรรมสงครามเป็นจำนวนเงินหลายร้อยล้านเหรียญ
เป็นเหตุให้รัฐบาลจีนต้องเรียกเก็บภาษีนานาชนิดให้สูงขึ้นเพื่อให้เพียงพอในการบริหาร
ประเทศ และการใช้หนี้สงครามกับต่างประเทศ ซึ่งเป็นการเพิ่มภาระด้านภาษีอากรให้
ประชาชนมากขึ้น ทำให้ราคาสินค้าต่าง ๆ ความต้องกลาสูงตามไปด้วย เป็นเหตุให้ค่า
ครองชีพสูงก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน

นอกจากจีนจะเสียค่าปฏิกรรมสงครามแล้ว จีนยังต้องทำสนธิสัญญาต่าง ๆ กับ
ประเทศผู้ชนะ ซึ่งส่วนมากจะเป็นข้อผูกมัดและจีนมักจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบอยู่ตลอดเวลา

¹ แหล่งเดิม.

เช่น การเก็บภาษีสินค้าในระกำท่า ถูกบังคับให้เปิดเมืองท่าต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และต้องยอมให้ชาวต่างประเทศมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต สนธิสัญญาระหว่างจีนกับต่างประเทศนั้นเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการทำลายความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของจีน พร้อมทั้งทำความเดือดร้อนให้กับชาวจีนทั่วประเทศ

1.3 ความสับสนวุ่นวายในการคมนาคม

การที่จีนได้ทำสนธิสัญญากับนานาประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศทางตะวันตก มีผลทำให้ราษฎรจีนคุ้นเคยกับชาวตะวันตกมากยิ่งขึ้น และมีชาวจีนจำนวนไม่น้อยที่ทำงานให้กับชาวตะวันตก ซึ่งการที่ชาวจีนมีโอกาสคบหาสมาคมกับชาวต่างประเทศ ทำให้ทัศนคติในการเดินทางออกนอกประเทศของชาวจีนเปลี่ยนไป ด้วย ทั้งความเห็นในหนังสือพิมพ์จีนที่กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

...เมื่อครั้งประเทศจีนยังไม่ได้เปิดท่าสินค้านั้นราษฎรเห็นชาวต่างประเทศ¹ ก็พากันสะอึกสะอื้นใจ บ้างก็สงสัยว่าเป็นคนปลาค้างคาว บ้างก็คิดจะทำร้ายไม่พอใจคบหา เพราะฉะนั้นราษฎรจีนจึงไม่ไปยังต่างประเทศตั้งแต่ราษฎรค่อนมีความรู้และเห็นความวิไลของอำนาจของชาวต่างประเทศ เขาก็จึงค่อยไปตามประเทศต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น...²

และ

¹ หมายถึง ชาวตะวันตก

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.8/1/549. ความเห็นหนังสือพิมพ์ หน้าสิบไป. ฉบับวันที่ 5 มีนาคม ร.ศ. 127.

...ตั้งแต่ทำสัญญาทางพระราชไมตรีเปิดทำสินค้าแก่ต่างประเทศมา พวกจีน
ก็ได้นำมาหาเลี้ยงชีพตามต่างประเทศเป็นอันมาก...¹

นอกจากการทัศนคติในการคบหากับชาวต่างชาติและการเดินทางออกนอกประเทศ
ของชาวจีนจะเปลี่ยนไปแล้ว ความสะดวกสบายและความรวดเร็วในการเดินทางภายใน-
ประเทศจีนก็ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการด้านการรถไฟ ปรากฏว่า
ชาวต่างประเทศได้เข้ามาสร้างทางรถไฟเป็นจำนวนมากในเมืองจีน ทำให้ชาวจีนมีความ
สะดวกในการเดินทางภายในประเทศมายังเมืองท่าต่าง ๆ ทางตะวันออกเฉียงใต้และลง
เรืออีกทอดหนึ่งมายังประเทศที่ตนต้องการ เมื่อรัสเซียได้ปกครองปอร์ทอาเธอร์และอ่าว
โคเรนแล้ว รัสเซียได้ขอสิทธิสร้างทางรถไฟผ่านแมนจูเรียของจีนเช่นเดียวกับฝรั่งเศส
ได้ขอขยายทางรถไฟจากฮานอຍเข้าไปยังมณฑลกลวงตุง กวางสี และยูนนานของจีน จาก
ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ชาวจีนสามารถเดินทางไปตามที่ต่าง ๆ ในประเทศได้สะดวกยิ่งขึ้น
โดยเฉพาะการเดินทางมายังเมืองท่าของจีนแล้วจึงต่อเรืออีกทอดหนึ่งเพื่อที่จะเดินทางไป
ยังต่างประเทศ

2. การอพยพเข้าสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

การเข้ามาสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของชาวจีนนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยว
โยงกับการทำเหมืองแร่ดิบบุก การเกษตรกรรม และการค้าขายแร่ดิบของหัวเมือง
แถบนี้ ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกตั้งแต่เมื่อใดนั้นยังไม่ปรากฏ
หลักฐานแน่ชัด แต่จากการค้นคว้าตามหลักฐานต่าง ๆ ที่พอหาได้ น่าที่จะเชื่อได้ว่า

¹ แหล่งเดิม. ฉบับลงวันที่ 4 มีนาคม ร.ศ. 127.

ชาวจีนเริ่มอพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกภายหลังจากศึกกลาง พ.ศ. 2329¹ และในปี พ.ศ. 2352 พม่าได้ยกกองทัพมาตีเมืองกลางอีก ผู้คนในเมืองได้พากันอพยพหลบหนีภัยจากกองทัพพม่าจนกลางเกือบจะเป็นเกาะร้าง ซึ่งร้อยโท เจมส์ โลว์ นายทหารอังกฤษได้นำเรือรบมายังเกาะกลางในปี พ.ศ. 2367 และได้บันทึกสภาพของเกาะกลางในขณะนั้นมีบ้านเรือนเหลืออยู่เพียง 18 หลังคาเรือนเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่มีสิ่งใดดึงดูดให้ชาวจีนเข้ามาในช่วงนี้ แต่เมื่อมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปรากฏว่าเริ่มมีชาวจีนอพยพเข้ามายังหัวเมืองแถบนี้ การที่ชาวจีนอพยพเข้ามายังหัวเมืองแถบนี้มีปัจจัยที่สำคัญที่จะกล่าวต่อไปนี้

2.1 สังคมศักดินาของไทย

2.2 แรงงานจีนเป็นแรงงานอิสระ

2.3 ระบบเจ้าภาษีนายอากร และระบบเหมาเมือง

2.1 สังคมศักดินาของไทย

สังคมไทยในขณะนั้นเป็นสังคมศักดินา ซึ่งมีการจัดระเบียบสังคมเป็นแบบมูลนาย และไพร่ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงตำแหน่งสูงสุดในสังคม พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของกำลังไพร่พลและที่ดินทั้งหมดในประเทศ ฐานะของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไปตามระดับศักดินา ชุนนางอยู่ใต้อุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ไพร่อยู่ใต้อุปถัมภ์ของชุนนาง การจัดระเบียบของสังคมแบบนี้ไพร่จะเป็นผู้ทำประโยชน์ให้กับชุนนาง และเป็นแรงงานในคานเศรษฐกิจให้กับชุนนางยามบ้านเมืองสงบ แต่จะเป็นกำลังพลให้กษัตริย์เมื่อเกิดสงคราม ยามบ้านเมืองสงบไพร่ หรือราษฎรจะเป็นผู้ผลิตที่สำคัญ และอยู่ในความควบคุมอย่างใกล้ชิดของชุนนาง²

¹ศรีนครินทร์ วิโรช สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้. 2529. หน้า 822.

²จร สุธพานิช. ฐานันดรไพร่. 2519. หน้า 1.

การที่ไพร่หรือราษฎรต้องถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้ในงานราชการถึง 3 เดือนใน 1 ปี ความระบอบศักดินามีผลทำให้ไพร่ไม่มีอิสระพอที่จะประกอบอาชีพอิสระใด ๆ ได้ นอกจากการกสิกรรม ดังนั้นจึงทำให้เกิดช่องว่างในการขาดแคลนแรงงานของราษฎรในการจะไปประกอบอาชีพอื่น ๆ และแรงงานจีนที่อพยพเข้ามาในระหว่างนี้จึงเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่เกิดขึ้นในภูมิภาค ชาวจีนได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไทยในค่านต่าง ๆ ตลอดทั้งการมีอิสระในการที่จะประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นการสะสมทุนในอนาคตทั้งจุดประสงค์ที่มุ่งหวังเมื่อครั้งที่ชักชวนใจอพยพออกนอกประเทศ ดังนั้นจึงมีชาวจีนจำนวนมากที่ได้อพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เพื่อทดแทนแรงงานของราษฎรไทยในหัวเมืองแห่งนี้

2.2. แรงงานจีนเป็นแรงงานอิสระ

การที่รัฐบาลไทยได้ยกเว้นการเกณฑ์แรงงานของชาวจีนและเก็บเป็นเงินที่เรียกว่า "บุญปี" แทน เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวจีนมีอิสระที่จะกระทำการใด ๆ โดยไม่ต้องคำนึงถึงเวลาไม่มีข้อผูกพัน และชาวจีนก็เป็นอิสระไม่ได้ขึ้นอยู่กับขุนนางคนใด จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวจีนได้ทำมาหากินอย่างเต็มที่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นประเทศไทยได้มีการปรับปรุงประเทศครั้งใหญ่ มีการขุดคู คลอง คัดถนน สร้างอาคาร สร้างทางรถไฟ วางสายโทรเลข ฯลฯ ซึ่งเป็นการสร้างความเจริญให้กับบ้านเมือง แต่เนื่องจากแรงงานไทยเป็นแรงงานที่อยู่ในพันธนาการของระบบศักดินาทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในสังคมไทยขึ้น ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงได้สนับสนุนให้ชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งถือว่าเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานของรัฐบาลในขณะนั้น และการที่ชาวจีนได้รับยกเว้นการเกณฑ์แรงงานจากรัฐบาล จึงเป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เพราะชาวจีนได้รับอิสระในการประกอบอาชีพมากกว่าชาวไทย เช่น ค้าขาย เสมิยนฝรั่ง พนักงาน กุฎี ฯลฯ ซึ่งอาชีพเหล่านี้ราษฎรไทยไม่นิยมที่จะทำ ราษฎรไทยส่วนใหญ่นิยมการปลูกข้าวและรับราชการ ส่วนชาวตะวันตกก็มุ่งแต่ทำการค้าขนาดใหญ่เท่านั้น

ดังนั้นจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวจีนเข้ามาทำงานเหล่านี้อย่างมากมาย

2.3 ระบบเจ้าภาษีนายอากร และระบบเหมามือง

ระบบเจ้าภาษีอากรเป็นระบบการเก็บภาษีแบบผูกขาดโดยเอกชน เอกชนคนใดเห็นว่าจะสามารถเก็บภาษีอากรจากการประกอบอาชีพของราษฎรไม่ว่าจะเป็นลักษณะใดก็ตาม ก็จะถวายฎีกาเสนอภาษี พร้อมทั้งเสนอตนเองทำภาษีกว้ย ผู้ที่ได้รับการทำภาษีส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีน เพราะชาวจีนมีสิทธิในการเดินทางไต่หัวราชาอาณาจักรและรู้จักการแสวงหารายได้เลี้ยงชีพเก่งกว่าคนไทย คนไทยที่รับทำภาษีก็นับว่าเล็กน้อย ซึ่งการประมูลผูกขาดจกเก็บภาษีแบบนี้เรียกว่า "ระบบเจ้าภาษีนายอากร" และผู้ที่ได้รับทำภาษียเรียกว่า "เจ้าภาษี" หรือ นาย"อากร" ซึ่งการที่ชาวจีนสามารถที่จะประมูลรับทำภาษีอากรได้นั้นก็เพราะว่าชาวจีนเป็นกลุ่มคนที่มีเงินทุนหรือสามารถหาเงินทุนจากแหล่งต่าง ๆ ได้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการขยายตัวของกิจการเหมืองแร่คิมุกในภาคใต้ แต่ผลประโยชน์จากอากรคิมุกที่ส่งเข้าเมืองหลวงกลับไม่มากเท่าที่ควร จึงมีการตั้งเจ้าภาษีนายอากรคิมุกให้อำนาจเจ้าภาษีในการชักหาแร่ ซ้อและเก็บส่วยคิมุกในแขวงเมืองของคนที่รับผูกขาด ซึ่งมีสัญญาว่าจะให้เงินจำนวนหนึ่งแก่รัฐบาลเป็นค่าอากร¹ ปรากฏว่าเจ้าเมืองหลาย ๆ เมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เช่น เมืองกลาง ระนอง ตะกั่วป่า ฯลฯ รับเป็นเจ้าภาษีทำอากรคิมุกรวมทั้งอากรอื่น ๆ กว้ย ดังนั้นเจ้าเมืองจึงคำนึงบทบาทเจ้าของกิจการค้าขาย การเก็บภาษีอากร และมีอำนาจดูแลรับผิดชอบการปกครองและเศรษฐกิจภายในเมือง ดังนั้นเจ้าเมืองจึงเป็นศูนย์รวมของระบบเศรษฐกิจภายในแต่ผู้เดียวเสมือนหนึ่งว่ารัฐบาลได้ขายเมืองให้แก่เจ้าเมืองโดยแลกเปลี่ยนกับเงินรายปีจำนวนหนึ่งคือ ภาษีอากรและส่วยนั่นเอง ระบบนี้เรียกว่าระบบ "เหมามือง"

¹กรมโลหะกิจ. ประวัติกรมโลหะกิจ. 2506. หน้า 19.

ผลดีของระบบเหมาเมืองนี้ หากเจ้าเมืองต้องการแสวงหากำไรจากการค้าขาย ย่อมจะปกครองบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อยทำนุบำรุงการค้าขายมิให้ราษฎรเดือดร้อน แต่ในทางผลเสีย นอกจากกำไรจะตกเป็นของเจ้าเมืองมากกว่ารัฐบาลแล้วยังให้ราษฎรถูกจำกัดและขาดทักษะในการจัดการเศรษฐกิจ ในเวลาต่อมาเมื่อเจ้าเมืองถูกลดบทบาททางเศรษฐกิจลงจึงเกิดช่องว่าง และเป็นการเปิดโอกาสให้นายทุนต่างชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวจีนซึ่งมีความสามารถในการเฝ้าการณ์อากร เข้ามามีบทบาทแทนเจ้าเมืองเดิมที่เป็นคนพื้นเมือง

ชาวจีนที่อพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเริ่มแรกนั้นเพื่อเป็นแรงงาน ถึงแม้จะประสบกับความลำบากยากเข็ญก็อดทนทำงานอย่างแข็งขัน ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาแร่ดีบุกกลายเป็นสินค้าที่มีราคาแพง และรัฐบาลก็ส่งเสริมให้ชาวเมืองแถบนี้ประกอบกิจการเกี่ยวกับแร่ดีบุก แต่เนื่องจากราษฎรในหัวเมืองแถบนี้มีจำนวนน้อยทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานขึ้น รัฐบาลได้หาทางออกโดยการสนับสนุนให้ชาวจีนอพยพเข้ามาเพื่อทดแทนแรงงานไทยที่ขาดแคลน และชาวจีนยังเป็นผู้ริเริ่มการทำเหมืองหาบในประเทศไทย การทำเหมืองหาบต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมากทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามามากยิ่งขึ้น ประกอบกับราษฎรไทยไม่สนใจการทำเหมืองแร่ดีบุกปล่อยให้ชาวจีนดำเนินกิจการเรื่อยมา ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นกิจการเหมืองแร่ดีบุกของไทยจะเป็นเหมืองเล็ก ๆ นายเหมืองและกรรมกรล้วนแล้วแต่เป็นคนจีน¹

ชาวจีนเมื่อแรกเริ่มเข้ามาจะเป็นกรรมกร แต่พอสะสมทุนได้บ้างก็เปลี่ยนอาชีพมาค้าขายทำให้มีการสะสมทุนมากขึ้น เมื่อทางรัฐบาลไทยได้เปิดให้มีการผูกขาดภาษีอากร พวกจีนพวกนี้เห็นประโยชน์ที่จะเพิ่มทุนของตนเองก็จะลงทุนแข่งขันประมูลกับคนอื่น ๆ เพื่อที่จะผูกขาดการเก็บภาษีอากรในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เช่น คอซุเจียงสามารถประมูลภาษีอากรเมืองระนอง และกระบี่ได้ ฯลฯ ชาวจีนเหล่านี้ต่อมาได้เลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงขึ้นเรื่อย ๆ จากกรรมกร มาเป็นพ่อค้าต่อมาเป็นเจ้าของนายนายอากร

¹ ศรีนครินทร์วิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเดิม.

และบางคนก็ได้เป็นถึงเจ้าเมืองเช่น คอซู่เจียงคันทระกูล ณ ะนอง¹ เป็นต้น การที่
เปิดโอกาสให้ชาวจีนเป็นทั้งเจ้าเมืองและเจ้าภาษีนายอากรมีผลต่อการเพิ่มจำนวนของ
ชาวจีนเป็นอย่างมาก เพราะบรรดาเจ้าเมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกต่างแข่งขัน
กันประมูลภาษีอากรด้วยดอกเบี้ยที่สูง เมื่อประมูลได้แล้วต่างก็ชวนชาวยุทธ์ที่เก็บภาษีอากร
จากนายเหมือง กรรมการ ราษฎรทั่วไปให้ไถ่มาขึ้นขึ้น ดังนั้นบรรดาพวกเจ้าเมือง
จึงชักชวนชาวจีนต่างคำวที่เมืองสิงคโปร์ ปีนังและมลายูเข้ามาทำกิจการเหมืองแร่คัมบู
มีชาวจีนที่เป็นเถาแก่ นายเหมือง และกรรมการ บางรายไม่มีทุนดำเนินการ เจ้าเมือง
ก็ช่วยเหลือโดยการไปกู้เงินจากพวกพ่อค้าที่เกาะปีนังมาทำทุนทดลองให้ เมื่อได้แร่คัมบูแล้ว
ก็จะรับซื้อไว้เองเพื่อส่งให้นายทุนที่ไถ่ขุดเงิน

จากลักษณะดังกล่าวนี้ มีผลทำให้ชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมีความ
ใกล้ชิดกับชาวจีนในปีนัง มลายู และสิงคโปร์มากกว่ากับชาวจีนที่หัวเมืองชายฝั่งทะเล-
ตะวันออกและชาวจีนที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้เพราะความทางไกลและสภาพภูมิประเทศที่แบ่งแยก
ภาคใต้ออกเป็นฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกด้วยเทือกเขาภูเก็ทและเทือกเขานครศรีธรรมราช
ทำให้การไปมาหาสู่กันระหว่างหัวเมืองทั้งสองไม่สะดวก อีกทั้งการเดินทางจากหัวเมืองชาย-

¹ "คอซู่เจียง" เป็นคันทระกูล ณ ะนอง เป็นชาวจีนฮกเกี้ยนเดินทางมาจาก
มณฑลฝูเจี้ยนมารับจ้างเป็นกรรมกรอยู่ที่เกาะหมาก (ปีนัง) เมื่อสะสมทุนได้แล้วก็เข้า
มาค้าขายยังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยที่เมืองตะกั่วป่า แล้วไปตั้งบ้านเรือน
อยู่ที่เมืองพังงาคำเนินอาชีพค้าขายอยู่ช่วงหนึ่ง และเห็นว่าเมืองระนองมีแร่คัมบูมากจึงได้
เข้ามาขออนุญาตจากอากรคัมบูเมืองระนอง ทางรัฐบาลไทยได้เห็นความสำคัญความจงรักภักดี
อีกทั้งเมืองระนองก็อยู่ทางไกลจากกรุงเทพฯ จึงแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองระนองโดยสเป็น
หลวงรัตนเศรษฐี ภายหลังได้ดำรงตำแหน่งเป็นพระยาคำรงสุจริตมหิศรภักดี ซึ่งนับเป็น
ครั้งแรกที่รัฐบาลไทยอนุญาตให้ผู้นับผูกขาดเก็บภาษีผลประโยชน์ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมือง
ด้วย... (ดูในบทที่ 3)

ฝั่งทะเลตะวันตกไปยังปิ่น ลิงคโพรและมลายูจะมีระยะเวลาในการเดินทางน้อยกว่าที่จะไปหัวเมืองฝั่งตะวันออกมาก นอกจากนี้แล้วชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกยังมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับชาวจีนในปิ่น ลิงคโพรและมลายูอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนกังลาวเป็นชาวจีนที่อพยพมาจากมณฑลกว่างตุง และฟูเกี้ยนของจีนเหมือนกัน ดังนั้นชาวจีนเหล่านี้จึงมีความสัมพันธ์กันทั้งทางค่านิยมธุรกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ผลกระทบทั้งทางดีและร้ายที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกได้รับจะเป็นผลมาจากปิ่น ลิงคโพรและมลายูมากกว่าจากเมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง หรือเมืองสงขลา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การก่อกวนการในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก โดยการก่อกวนการซาร์เตอร์แบบก่อกวนซึ่งเป็นสาขาย่อยจากซาร์เตอร์แบบก่อกวนปิ่น มีการนำเงินภาษีอากร การฝากเงินออมทรัพย์จากหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเข้าธนาคารที่ก่อกวน ปิ่นหรือลิ่งคโพร¹ ไม่ปรากฏว่ามีใครนำเงินข้ามคาบสมุทรมลายูมาฝากที่ฝั่งตะวันออกเลย เวลาที่ชาวจีนต้องการใช้เงินซื้อของในเทศกาลตรุษจีน หรือการเดินทางกลับประเทศจีน ชาวจีนที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกจะเดินทางไปยังเกาะปิ่นก่อน การสั่งซื้อสินค้าก็สั่งซื้อจากเมืองปิ่นโดยไม่ข้ามไปเมืองนครศรีธรรมราช หรือเมืองสงขลาที่เป็นเมืองท่าเหมือนกัน

3. จำนวนชาวจีน วิธีการ และเส้นทางการเดินทางเข้ามาในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมีอยู่ด้วยกันหลายพวก ซึ่งในแต่ละกลุ่ม หรือแต่ละพวกจะมีวิธีการ หรือเส้นทางการเดินทางที่แตกต่างกัน และจะมีผลทำให้จำนวนผู้อพยพเข้ามาในแต่ละปีมีจำนวนแตกต่างกันไปด้วย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสถานการณ์ต่าง ๆ ในขณะนั้นนั่นเอง และจำนวนชาวจีนก็จะมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

¹ ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย, สถาบันทักษิณคดี. เล่มเดิม.

หน้า 823. ...ซาร์เตอร์แบบก่อกวนในเมืองกู่เก็ก เริ่มดำเนินการใน พ.ศ. 2431.

ในหัวเมืองแห่งนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยจะไต่ถามถึงในตอนนี คือ

3.1 จำนวนชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

3.2 วิธีการเดินทางสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของชาวจีน

3.1 จำนวนชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

ชาวจีนที่อพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกส่วนมากเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ซึ่งมาจากมณฑลฝูเจี้ยนทางตอนใต้ของปะเทศจีน โดยมีเมืองเอ๋เหมิงหรืออามอย¹ ชาวจีนพวกนี้ส่วนมากจะอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ที่เมืองกุเก็ก ะนอง ครัง ชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นชาวจีนพวกแรกที่อพยพเข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุก โดยเริ่มจากการเป็นกรรมกรแล้วจึงสะสมทุนมาเป็นเจ้าของเหมือง และพวกนี้ต่อมาจะมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจของเมืองเหล่านี้

ชาวจีนอีกพวกหนึ่งที่เข้ามาในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกคือพวกจีนแคะ ซึ่งมาจากตอนใต้ของปะเทศจีนเหมือนกัน พวกจีนแคะก็อพยพเข้ามาใน ช่วง พ.ศ. 2431-2446² ซึ่งเป็นช่วงที่ไทยกำลังขาดแคลนแรงงานในการทำเหมืองแร่ดีบุก

ในระยะแรกข้อมูลเกี่ยวกับตัวเลขของชาวจีนที่อพยพเข้ามาในหัวเมืองแห่งนี้ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เพราะไม่ได้มีการจับบันทึกตัวเลขอย่างแน่นอน ดังนั้นข้อมูลเกี่ยวกับชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกจึงต้องอาศัยข้อมูลจากการบันทึกของหลายๆ คนที่ไต่ถามได้ในบันทึกต่าง ๆ และตัวเลขของชาวจีนที่เข้ามาในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก็จะเป็นการประมาณกันอย่างคร่าว ๆ เท่านั้น ซึ่งอาจจะมีการผิดพลาดได้ และข้อผิดพลาดอีกประการหนึ่งคือ การที่ชาวจีนอพยพเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้ คือการที่อพยพทะยอยกันเข้ามาเรื่อย ๆ ทำให้พวกที่อพยพเข้ามาก่อนได้รับการผสมกลมกลืนกับราษฎรไทย และมีชาวจีนอพยพจำนวนมากที่สะสมเงินทองพอแล้วได้ เดินทางกลับปะเทศจีน จึงก่อให้เกิดความยุ่งยากที่จะระบุจำนวนแน่นอนของชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้

¹ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5. นิทานโบราณคดี. 2494. หน้า 323.

² แหล่งเก็บ.

ตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ชาวจีนได้อพยพเข้ามายังประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก สำหรับหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนี้ จากหลักฐานในการเก็บภาษีอากรของชาวจีนที่เรียกว่าการ "ผูกปี้" ในปี พ.ศ. 2389 ว่า สามารถเก็บเงินภาษีชาวจีนได้ถึง 1,567 คน ดังปรากฏรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 แสดงรายได้จากการผูกปี้ของเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2389

เมือง	จำนวนชาวจีนที่เสียภาษี	จำนวนเงินค่าผูกปี้ (เหรียญ)
ทังงา	850	2,125
กลาง	88	200
ภูเก็ต	98	245
ตะกั่วทุ่ง	216	515
ตะกั่วป่า	315	778
รวม	1,567	3,863

ที่มา กรมศิลปากร. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1202. เล่ม 185.

ใบบอกพระยาบริรักษ์ภูธรข้าหลวงผูกปี้มาถึงกรมพระคลังสินค้า.

จะเห็นได้ว่า เริ่มมีชาวจีนอพยพเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ทั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในแต่ละปีจะมีชาวจีนอพยพเข้ามาอย่างน้อยต่างกัน ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับราคาแร่คืบกันในตลาดโลก ถ้าปีใดแร่คืบมีราคาสูงชาวจีนก็จะอพยพเข้ามามาก แต่ถ้าปีใดราคาแร่คืบตกต่ำก็จะมีชาวจีนอพยพเข้ามาน้อย และมีชาวจีนอีกจำนวนไม่น้อยที่หนีกลับประเทศจีนเมื่อราคาแร่คืบตกต่ำ¹

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงระยะเวลาที่ชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่คืบในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมากที่สุด ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากแร่คืบมีราคาสูง จึงจะเห็นได้จากจดหมายเหตุของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เสด็จประพาสหัวเมืองแถบนี้ในปี พ.ศ. 2433 ที่กล่าวถึงชาวจีนที่เข้ามาในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกว่า

...เมืองภูเก็ตเป็นเมืองใหญ่โตแปลกกว่าที่เราได้เห็น 19 ปีมาแล้วมาก แต่เป็นเมืองจีนที่มีแต่เล็กมาก ที่ถนนบางแห่งเก่าบางแห่งใหม่อยู่ข้างสกลปรกถนนกว่าโหล่นึงแห่งทั้งขึ้น แต่ทั้งแก่งแล้วเขื่อนก็ยังมีเดิมที ฝนตกลงมายังเป็นหลุมเป็นโคลนมาก จะต้องคิดแต่งใหม่ให้เสมออยู่จึงได้...เหมืองที่ทำอยู่เคียวนี้ยืนบัญชีว่าเป็นเมืองใหญ่ 62 ตำบล เหมืองน้อย 69 ตำบล รวม 131 เหมือง มีคนทำการอยู่ในเหมืองทั้งสิ้น 8,984 คน มากกว่าที่ตะกั่วป่าเท่าตัวและที่ระนอง 3 เท่าตัว...เมืองพังงาไม่เหมือนเมืองอื่น ๆ เห็นเขารอบข้างเป็นเขาสูงถึง 800 ฟิตก็มี มีช่วงออกไปทางตะกั่วป่าทางหนึ่ง

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, สารบัญชสมุคพิเศษ จ.ศ. 1241 - 1242.

เล่ม 20. ใบบอกพระยาภูเก็ตโลทเภชกรารักษ์ ถึง สมุหพระกลาโหม. 26 กันยายน พ.ศ. 2422. หน้า 52-53.

ต้องขึ้นภูเขาสูง ทางไปปากลาวที่ช่องเขานางหงส์ก็เป็นเขาสูงเหมือนกันเป็นไปมาสะดวกอยู่แถมกะว่หู่...เหมืองก็บุกที่นี้ทำมาอย่างชานานแต่แร่ที่ที่ถมไปเสียมากโรยมานานแล้ว เกียวนี่มีเงินทำอยู่หมกด้วยกัน 600 คนเศษเหมืองใหญ่มีอยู่ 2 เหมือง คนประมาณ 30-40 คน...ที่เมืองกรุงก็คิดว่าพระยาทรังทุกวันก็ไม่มีอำนาจอันใด ความที่เป็นผู้ขายสลักสำคัญเกิดขึ้นก็เอาตัวไม่ได้ หรือได้มากก็ลงเอาเงินเสียเงิบหายไป จนพวกจีนมีน้อยความว่าความกันเอง แต่พวกจีนที่นี้เป็นคนเรียบร้อย หากินยังรกรากทำสวนพริกไทยมีที่กินไม่เหมือนพวกทำค้ำบูกว่ามีประมาณ 4,000 เศษ ทั้งอยู่ที่บางรักทับเพียงมาก...¹

เมื่อจากบันทึกการเสด็จประพาสหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2433 แล้ว จะเห็นได้ว่ามีแรงงานจีนเข้ามาทำกิจการเหมืองแร่ค้ำบูกและการเกษตรกรรมในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกประมาณ 20,000 กว่าคน² และจากสำมะโนเมืองในปี พ.ศ. 2446 (ร.ศ. 122) ปรากฏว่ามีชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกถึง 32,408 คน³ และจำนวนชาวจีนจะเพิ่มหรือลดลงเป็นระยะ ๆ ไม่นั่นอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคาของแร่ค้ำบูกที่สูงหรือต่ำลงถึงที่กล่าวมาแล้วเป็นสำคัญ

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก. 2486. หน้า 103-107.

²แหล่งเก็บ.

³ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเก็บ.

3.2 วิธีการเดินทางสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของชาวจีน

การเดินทางอพยพของแรงงานจีนเข้าสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนั้น ผู้วิจัยจะ -
 ไต่ถามถึงเรื่องราวในค่านเส้นทางคมนาคม ยานพาหนะ กรรมวิธีในการเดินทาง
 และสภาพทางการเดินทางของแรงงานจีนพอสังเขป ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงการเข้ามา
 ของแรงงานจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2411-2475

ก. วิธีการเดินทาง

วิธีการเดินทางเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของชาวจีนอพยพ สามารถ
 แบ่งตามฐานะได้เป็น 2 พวก คือพวกอิสระและพวกที่ได้รับอนุเคราะห์ พวกอิสระคือ
 พวกที่จ่ายค่าโดยสารเรือมาเองไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือในการอพยพ พวกนี้จะมีอิสระ
 ในการที่จะเลือกทำงานให้กับใครก็ได้ กลุ่มนี้เป็นส่วนใหญ่ของผู้อพยพ ส่วนพวกที่ได้รับการ
 อนุเคราะห์หรือพวกตั๋วเงินเชื่อ (Credit Ticket) คือพวกที่มีผู้ออกค่าโดยสารให้ก่อน
 พวกนี้ยังแบ่งออกเป็น 2 พวกคือ พวกแรกมีนายจ้างเช่นนายเหมืองออกค่าโดยสารให้
 ก่อน แต่ต้องไปทำงานให้นายเหมืองเป็นการไถ่หนี้ให้หมดเสียก่อนถึงจะเป็นอิสระ พวก
 ที่สองคือพวกที่มีนายหน้าเงินหรือบริษัทหาแรงงานซึ่งตั้งขึ้นอย่างแพร่หลายเป็นผู้ออกค่าแรง
 ให้ เมื่อมาจึงจุดหมายปลายทางจะถูกกักตัวไว้จนกว่าจะมีคนมาจ้างไป¹

สำหรับแรงงานจีนประเภทที่ได้รับการอนุเคราะห์นั้น จำเป็นต้องมีข้อตกลงกับ
 นายจ้างหรือตัวแทนบริษัทจัดหาแรงงานจีนบางประการคือ

1. จะออกค่าโดยสารให้ทั้งขามาและขากลับ

2. จะให้ค่าแรงงานตามรายวันที่ทำงาน ถ้าหากตลอดเดือนคิดด้วยกันจะได้

ค่าจ้างเดือนละ 30-40 เหรียญ

¹ วิทยา ทองนิกร. การใช้แรงงานจีนในสังคมไทย. (พ.ศ. 2325-2453).

2527. หน้า 54. อ้างจาก Yip Yat Hoong, The Development of the Tin Mining Industry of Malaya.

3. นอกจากเงินเดือนนายจ้างจะต้องให้อาหารและที่พักอาศัยด้วย

4. ก่อนที่จะมานายจ้างจะต้องให้เงินล่วงหน้าไว้สำหรับเลี้ยงครอบครัวของผู้
อพยพแล้วให้ผู้อพยพถอนใช้จากค่าจ้าง

5. ฝ่ายผู้อพยพจะต้องรับสัญญาว่าจะต้องทำงานให้นายจ้างเป็นเวลา 3 ปี
ถ้าหนีหายหรือผิดวิธีในระหว่างนั้นยอมให้ลงโทษทางอาญา¹

ด้วยวิธีการดังกล่าว จะมีแรงงานจีนอพยพเข้ามารับจ้างในแหลมมลายูเป็น
จำนวนมาก จนมีชาวจีนบางคนถึงเห็นผลประโยชน์จากการค้าแรงงานจีน โค้กดำเนินการ
จัดตั้งบริษัทตามหัวเมืองจีน จ้างคนจีนที่ยากจนส่งมายังสิงคโปร์และปีนัง เมื่อมีการทำ
เหมืองแร่ก็บุกในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย พวกนายเหมืองจึงไปจ้างกรรมกร
ที่เมืองปีนังหรือรับพวกกรรมกรที่หลบหนีจากนายจ้างทางดินแดนของอังกฤษมาใช้²

วิธีการนำแรงงานจีนเข้ามาใช้ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกส่วนมาก จะเป็น
ในลักษณะที่ว่าการให้เงินหัวหน้าจัดหางานไปรับแรงงานจีนจากเมืองจีนโดยเป็นผู้ทดลองเงิน
ไว้ก่อน เมื่อกรรมกรจีนทำงานแล้วนายเหมืองหรือผู้ที่รับกรรมกรจีนเข้ามาทำงานก็จะหัก
เงินค่าแรงของกรรมกรจีนคนนั้นให้กับหัวหน้าจีนที่หากรรมกรจีนเข้ามา

แรงงานจีนที่เข้ามาในระยะหลังซึ่งเรียกว่าแรงงานจีนใหม่มักจะติดต่อกับเพื่อนฝูง
หรือคนที่รู้จัก หรือพวกคนแซ่เดียวกัน เพื่อให้แน่ใจว่าเมื่อมาถึงหัวเมืองชายฝั่งทะเล
ตะวันตกแล้วจะไม่เคืองคว้าง อย่างน้อยก็ยังมีหลักประกันว่าเมื่อเดินทางมาถึงจุดหมาย
ปลายทางแล้วจะมีอาหารและที่อยู่อาศัยจะไต่ทำงานกับใคร ไมเช่นนั้นจะเป็นการลำบาก
มาก จึงปรากฏเป็นหลักฐานในเรื่องดังกล่าวว่า

¹ แหล่งเค็ม

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เจ้าฟ้ากรมพระยานวชิรานุวัติกวรงค์และสมเด็จพระเจ้าบรม
วงศ์กรมพระยาคำรงราชานุภาพ. สารานุกรม. 2504. หน้า 221-223.

...เมื่อก่อนจะลงเรือมาจากเมืองจีน เขาได้มีหนังสือมาบอกทางพวกพ่อหรือ
มาโดยคำสั่งของเถาเก็กซึ่งมีที่หวังว่ามาถึงแล้วจะเข้าทำงานอยู่ที่นั่น หรือแก่
ผู้นั้น ๆ ได้เสมอซึ่งจะชุมนุมมาโดยไม่รู้จักเนื้อที่ใดเช่นนั้นน้อยก็ว่าที่บุคคลจะ
กล่าวหาได้ ทั้งเป็นคนจนก็ยิ่งระวังปากทองมากยิ่งขึ้น ถ้าเป็นคนมีทรัพย์
จะคิดว่าไปถึงที่ไหนให้ทรัพย์เขาก็คงต้องไถว้โลก...¹

และ

...ลักษณะการหาแรงงานจีนใหม่เข้ามาทำงานที่เหมืองแร่ก็บุกในหัวเมือง
ชายฝั่งทะเลตะวันตกเมื่อครั้งเกิดขาดแคลนแรงงานในปี พ.ศ. 2435 โดย
การที่จีนหัวหน้ไปหาแรงงานจีนใหม่จากเมืองจีนมาส่งยังเมืองภูเก็ตเมื่อ
กรรมกรจีนเดินทางมาถึงแล้ว จินนายเหมืองที่รับตัวกรรมกรจีนไว้จะใช้
เงินที่จีนหัวหน้ให้แรงงานจีนใหม่คนละ 8 เหรียญ ให้เจ้าเมืองเป็น
ผู้ออกเงินทกลองให้ก่อน ผลประโยชน์ที่จีนหัวหน้จะได้รับจากการหา
แรงงานจีนใหม่นั้นจีนหัวหน้จะตามเก็บจากนายเหมืองภายในระยะ
เวลา 2 เดือน และเงินที่เจ้าเมืองทกลองให้ก่อนนั้นจินนายเหมือง
จะชดใช้ให้ภายในระยะเวลา 4 เดือน...²

จะเห็นได้ว่าการหาแรงงานจีนใหม่มายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนั้น

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.47/1/35. ความเห็นหนังสือพิมพ์
คึกคัก. ฉบับลงวันที่ 4 มีนาคม ร.ศ. 127.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, กษ.6.1/6. เรื่องการทำเหมืองใน
มณฑลภูเก็ตและขอพนักงานแผนที่ แยกไม่ออก (18 มีนาคม 111-15 มีนาคม 115).

เป็นความร่วมมือกันระหว่างเจ้าเมืองกับเจ้าแควที่พาเงินใหม่มาทำงาน กล่าวคือเจ้าเมือง
 ใต้ให้เงินยืมแก่เจ้าแควก่อนสำหรับเป็นค่าระวางบรรทุกชาวจีนมาทางเรือ และเป็นความ
 ร่วมมือกับนายงานเช่นนายเหมืองไคมีเจ้าแควเป็นตัวแทนกลางประสานงาน โดยแบ่งปันส่วน
 ผลประโยชน์กันคือนายเหมืองไคมีแรงงานในราคาถูกและขายสินค้าต่าง ๆ ให้กับกรรมกรจีน
 หัวหน้หรือจีนเจ้าแควไคมีไคมีเป็นตัวแทนเงินจากการพาแรงงานจีนใหม่เป็นรายหัว และรัฐบาล
 จะได้ผลประโยชน์ในรูปของภาษีอากรต่าง ๆ เช่น ภาษีเงิน ภาษีสุรา อากรบ่อนเบี้ย
 และการผูกมัด เป็นต้น

การที่เจ้าเมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกยอมออกทุนสำรองให้กับ หัวหน้าจีน
 นั้นก็เพราะหวังผลประโยชน์จากภาษีอากรต่าง ๆ จากแรงงานจีนอพยพ แต่เมื่อรัฐบาลไทย
 ได้จัดรูปแบบของการเก็บภาษีใหม่ โดยรัฐบาลเป็นผู้จัดเก็บเอง เจ้าเมืองต่าง ๆ ที่เคย
 ได้ผลประโยชน์จากภาษีอากรต่าง ๆ จึงเลิกออกทุนสนับสนุนให้กับพวกเจ้าแคว ทำให้เกิด
 ความลำบากทั้งนายเหมือง แรงงานจีนอพยพ และเจ้าแควทั้งนี้เพราะเจ้าเมืองที่เคยผูก
 ขาการค้าการเก็บภาษีไม่ได้ผลประโยชน์จึงไม่ออกทุนอุดหนุนในการพาแรงงานจีนใหม่มาทำงาน
 ทำให้ไม่มีกรรมกรจีนเข้ามาทำงานในเขตหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก สมเด็จพระยา
 ดำรงราชานุภาพ ทรงมีความเห็นว่าทางราชการน่าจะออกเงินสำรองต่อให้แรงงานจีน
 อพยพเข้ามาแทนพวกเจ้าเมือง แต่ก็ติดขัดระเบียบการจ่ายเงินของทางราชการและเอกชน
 ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะไม่อาจห้ามยืมได้แน่นอน เงินทุนที่สำรองออกจ่ายไปอาจสูญหาย
 หรือไคกลับมาไม่ครบซึ่งเป็นลักษณะที่รัฐบาลทำไม่ได้ ความคิดนี้จึงต้องล้มเลิกไป

พระยารัษฎานุประดิษฐ์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ได้เสนอความคิดเห็น
 กราบทูลกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้นว่า ให้นาย
 อากรเป็นผู้ออกทุนจัดหาแรงงานจีนมาจากเมืองจีนโดยตรงดีกว่าที่รัฐบาลจะทำเอง
 กวียเหตุผลว่าจะให้พ่อค้าเขาเรือไปรับกรรมกรจีนมาก็คงไม่มีเงินทุนพอ ถ้ารัฐบาล
 ทำเองก็ไม่สมควรด้วยติดขัดในเรื่องระเบียบการจ่ายเงิน ดังนั้นบุคคลที่เหมาะสมที่สุด
 ในการทำหน้าที่พาแรงงานจีนใหม่ก็คือนายอากรซึ่งมีเงินทุนมากพอ ในการนี้นายอากร

เงินอาจขาดทุนบ้างในการเข้าเรือบรรทุกกรรมกรจีนมา แต่ก็ได้ประโยชน์ทดแทนในการเก็บอากรเดิน เพราะถ้ากรรมกรจีนเข้ามามากก็จะจำหน่ายเดินได้มาก¹

จากข้อเสนอของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ เห็นได้ว่าเป็นการพยายามที่จะให้ผู้มีผลประโยชน์จากแรงงานชาวจีนเป็นผู้ออกทุนค่าใช้จ่ายในการพาเงินอพยพมาจากเมืองจีนโดยตรง และความคิดนี้ก็เป็นประโยชน์มาก ทั้งนี้เพราะรัฐบาลสามารถมีบังคับกับผู้มีผลประโยชน์ดังกล่าวได้ เช่นนายอากรเดินเมื่อถึงเวลาประมูลภาษีอากรครั้งใหม่ก็ให้ข้อสัญญาที่ว่า ผู้ที่ประมูลภาษีอากรได้ไม่ว่าจะเป็นคนเก่าหรือคนใหม่ จะต้องดำเนินการไปรับแรงงานจีนอพยพจากเมืองจีนมายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ดังข้อเสนอของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ

...เมื่อเวลาประมูลภาษีอากรเดิน นายอากรคนเก่าจะรับทำต่อไปก็ดีหรือมีนายอากรใหม่ก็ดี ต้องสัญญาให้นายอากรเดินผู้รับทำต่อไปจัดเข้าเรือบรรทุกผู้จากเมืองจีนปีละ 3 เที่ยวนั้นเหมือนอย่างที่นายอากรคนเก่าได้ทำมาแล้ว แต่เรือนั้นต้องให้ลำโพงบรรทุกผู้เที่ยวหนึ่งได้ไม่ต่ำกว่าพันคน...²

แต่ถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะให้พวกนายอากรเดินหรือนายเหมือง ที่มีผลประโยชน์เกี่ยวกับแรงงานจีนโดยตรงไปรับแรงงานจีนจากเมืองจีนแล้วก็ตาม แต่ก็ยังปรากฏว่าเหตุการณ์ดำเนินไปไม่สะดวก จนมีการขาดแคลนแรงงานกรรมกรในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ทั้งนี้เพราะการดำเนินการขนย้ายแรงงานจีน มีข้อขัดขวางโดยหัวเมืองมลายูของอังกฤษเข้ามาแย่งชิงแรงงานจีนของไทย ทั้งนี้เป็นเพราะกฎหมายอังกฤษเอื้ออำนวยให้ ประกอบกับการระวางเรือบรรทุกชาวจีนจากเมืองจีนตรงมายังเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, น.53/5. ข้อราชการทาง ฯ เมืองภูเก็ต.

² แหล่งเก็บ.

ก็มีราคาสูง เพราะเรือเหล่านั้นจะขาดผลประโยชน์จากส่วนอื่น ๆ เช่น สินค้า ผู้โดยสาร เป็นต้น ซึ่งเรือเหล่านั้นจะต้องแล่นมายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกโดยไม่แวะจอดที่ใดเลย ทำให้ค่าโดยสารขนส่งมีราคาแพงเกินกำลังของเอกชน เช่นนายเหมือง นายอากรปิ่น ใ้มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทยที่เกี่ยวข้องกับกิจการค้านี้เสนอให้รัฐบาลอุดหนุนในการขนส่งแรงงานจีนจากเมืองจันทรงมายังเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกโดยตรง ด้วยการให้เงินอุดหนุนแก่เรือที่บรรทุกกรรมกรจีนนอกเหนือจากค่าระวาง เป็นต้น¹

จะเห็นได้ว่าการที่จะนำแรงงานจีนเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนี้ทำให้เอกชนทำแต่เพียงฝ่ายเดียวจะต้องประสบกับปัญหาค่าใช้จ่ายไม่อาจจะสู้กับมลายู และสิงคโปร์ได้ ดังนั้นการที่จะนำแรงงานจีนเข้ามาในหัวเมืองแถบนี้ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลไทยควรที่จะให้ความช่วยเหลือ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของรัฐบาลเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์ทางด้านการเศรษฐกิจและการที่รัฐบาลไทยได้สร้างทางรถไฟสายใต้ขึ้นได้ช่วยอำนวยความสะดวกในการขนถ่ายแรงงานจีนทางอ้อม มีแรงงานจีนบางส่วนที่มากับเรือสินค้าไ้ขึ้นฝั่งทางหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก แล้วขึ้นรถไฟเดินทางข้ามแหลมมลายูมายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก โดยที่ไม่ต้องอ้อมหรือผ่านหัวเมืองมลายูและเกาะปินังซึ่งเป็นการหลีกเลี่ยงการแย่งแรงงานจีนที่จะเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยจากมลายูและปินัง ความรายงานของเสนาบดีมหาดไทยที่มีต่อรัฐบาลว่า

...การที่รัฐบาลได้ทำทางรถไฟทางแหลมมลายูนั้น จะเป็นทางสำหรับให้พวกกุลิจีน แลสินค้ามาจากเมืองจีนไปในมณฑลภูเก็ตโดยไม่ต้องข้ามทางเมืองสะเทรคเสกเทสเมนต์ คือว่าควรแนะนำบริษัทเรือที่เดินระหว่างกรุงเทพฯกับเมืองจีน เมื่อเรือออกจากเมืองจีนมากรุงเทพฯควรจะบรรทุกกุลิจีนแลสินค้าไปขึ้นที่เมืองสงขลา แล้วพวกกุลิจีนแลสินค้านั้น

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.53/5. ขอราชการต่าง ๆ เมืองภูเก็ต.

ก็จะไ้ขึ้นรถไฟต่อไป..."¹

สำหรับค่าโดยสารจากเมืองจีนมายังเมืองไทยนั้นค่าระวางเรือประมาณคนละ 8 เหรียญ ผู้โดยสารที่มาจากเมืองเอ้ทึงจะเสียค่าโดยสาร 8 เหรียญ ถ้ามาจากเมืองจางลัม จะเสีย 6 เหรียญ ค่าอาหารในเรือไม่ต้องเสีย² สำหรับค่าโดยสารนี้ยังมีการเสียแตกต่างกันอีกว่าเป็นเงินสดหรือเงินเชื่อ ถ้าเป็นเงินสดเสีย 7-8 เหรียญ มาเลย (ประมาณ 14-16 บาท) หากเป็นเงินเชื่อเสีย 12 เหรียญ (24 บาท)³ ถ้าแรงงานจีนคนใดไม่มีเงินติดตัวมาเลยเดี๋ยวก็เป็นผู้ออกเงินค่าโดยสารให้ก่อนแล้วจึงจะไปหักค่าแรงในที่ทำงาน

ข. เส้นทางคมนาคม

เส้นทางเดินทางเข้าสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของชาวจีน สามารถที่จะแยกตามลักษณะที่กลุ่มชาวจีนใช้เดินทางได้เป็น 2 เส้นทางคือ เส้นทางที่ใช้เดินทางในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งผู้วิจัยขอเรียกว่า เส้นทางของแรงงานจีนเก่า และเส้นทางที่ใช้เดินทางในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยจะเรียกว่า เส้นทางแรงงานใหม่ ซึ่งแต่ละพวกมีเส้นทางในการเดินทางดังนี้

เส้นทางคมนาคมของแรงงานจีนเก่า พวกแรงงานจีนเก่าที่อพยพมาจากเมืองจีนส่วนมากจะเป็นจีนฮกเกี้ยน ซึ่งอพยพมาจากตอนใต้ของประเทศจีน คือมณฑลฝูเจี้ยน โดยมี

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, น.47/19. รายงานราชการมณฑลนครศรีธรรมราช. (10 มิถุนายน 113-5 ตุลาคม 129).

² ชัย เรืองศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 กาน์เค็มรุกิจ. 2522. หน้า 325.

³ แหล่งเก็บ.

เมืองเอ๋หมิงเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศจีนตามที่
 โศกกล่าวมาแล้ว ชาวจีนพวกนี้ได้อพยพเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่คัมภีร์ในหัวเมือง
 มลายูตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 23¹ แหล่งแร่ที่สำคัญในหัวเมืองมลายูได้แก่รัฐเปรัก สลังงอ
 เบกวิเซมิลัง และปาหัง ท่อมาแหล่งแร่เหล่านี้ผลิตได้ค่อนข้างน้อยลง ประกอบกับมีการค้นคว้า
 ในการทำเหมืองแร่คัมภีร์ที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย อีกทั้งบริเวณดังกล่าวมี
 แหล่งแร่คัมภีร์ที่มีคุณภาพดีไม่แพ้แหล่งแร่คัมภีร์แหล่งอื่น ๆ จึงมีชาวจีนที่มีทุนและเจ้าเมืองใน
 หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกให้ความสนใจที่จะทำเหมืองแร่อยู่ไม่น้อย อีกทั้งค่าจ้างแรงงาน
 ที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยสูงกว่า ซึ่งเป็นสิ่งที่จูงใจให้แรงงานจีนในหัวเมือง
 มลายูอพยพหลบหนีจากหัวเมืองมลายูเข้าสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก แรงงานจีนจะใช้
 เส้นทางคมนาคมทางบก ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมีพื้นที่ติด
 กับหัวเมืองมลายูของอังกฤษ จึงเป็นการสะดวกสบายอย่างยิ่งในการที่ราษฎรจะเดินทาง
 ข้ามไปมาระหว่างดินแดนทั้งสอง

เส้นทางคมนาคมของแรงงานจีนใหม่ พวกแรงงานจีนใหม่ส่วนมากจะได้แก่พวก
 ที่อพยพเข้ามาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกนี้จะอพยพ
 ตามคำชักชวนของญาติพี่น้องที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในสมัย
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การอพยพของพวกแรงงานจีนใหม่นี้เป็นช่วงระยะ
 ที่ทางหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกกำลังต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องมาจาก
 กิจการเหมืองแร่คัมภีร์กำลังเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ประกอบกับไทย มลายูและสิงคโปร์
 ได้มีการแย่งชิงแรงงานชาวจีน โดยทางฝ่ายต่างประเทศจะใช้วิธีการต่าง ๆ ในการที่
 จะชักจูงแรงงานจีนให้เข้ามาเป็นกรรมกรในเขตของตน โดยทางมลายูได้เพิ่มค่าแรงแก่

¹แบสกิน และเฮนรี เบเนกา. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่.
 แปลโดย ภรณี กาญจนนัฐริติ และชินจิตต์ อาไพพรพ. 2529. หน้า 137.

แรงงานจีนที่ทำงานในเขตมลายู¹ ทั้งนี้ทั้งก่อนค่าแรงงานในเขตมลายูจะน้อยกว่าค่าแรงของ
กรรมกรจีนที่ทำอยู่ในเขตหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย จนถึงกับนายเหมืองที่
ประกอบกิจการเหมืองแร่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกให้พวกหัวหน้าคนจีนไปรับแรงงาน
จีน ทรงมายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเลยทีเดียว

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเส้นทางการเดินทางของแรงงานจีนใหม่จะใช้เส้นทางทางทะเล
เป็นส่วนใหญ่ และจะไม่มีทางแวะขึ้นฝั่งที่ใดเลยจนกว่าจะถึงเมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเล
ตะวันตก ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงไม่ให้แรงงานจีนหลบหนีไปทำงานในเขตมลายู ปีนัง
และสิงคโปร์

มีแรงงานจีนใหม่บางพวกที่ลงเรือจากเมืองจีนมาขึ้นฝั่งที่เมืองสงขลา แล้วเดินทาง
ทางบกเข้าสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก แต่เมื่อเปรียบเทียบกับพวกแรกแล้ว พวกนี้เป็น
ส่วนน้อยของแรงงานจีนใหม่ที่อพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

ค. ยานพาหนะ

เมื่อเส้นทางการคมนาคมทางน้ำเป็นเส้นทางสำคัญในการอพยพ ดังนั้นเรือสำเภา
จึงเป็นยานพาหนะที่สำคัญที่จะนำชาวจีนอพยพมายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ก่อมาได้
พัฒนาเป็นเรือกำปั่นใบและเรือกลไฟ ตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อที่จะเพิ่มน้ำหนักบรรทุกสินค้าและ
คนโดยสารให้มากขึ้น และเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการเดินทาง

เรือสำเภาจีนมีลักษณะรูปร่างอู้อาย แล่นช้า แต่มีค้ำที่กินน้ำตื้นและบรรทุกสินค้า
ได้มาก ความแข็งแรงทนทานจัดอยู่ในเกณฑ์ดี ข้อเสียของเรือสำเภาอยู่ที่ใบเรือรูป
สี่เหลี่ยมใหญ่โตเก้งก้าง ทำให้การหันใบ ลกใบ กางใบในแต่ละครั้งสิ้นเปลืองแรงงาน

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.2.14/50. พระยาศรีสหเทพ กับ
มิสเทอร์เวนเทนตากไปตรวจราชการมณฑลภูเก็ต มณฑลไทรบุรี และมณฑล-
นครศรีธรรมราช.

และใช้เวลามาก คือเส้าหน้า เส้ากลาง และเส้าหลัง ท้ายเรือทำเป็นบาทสำหรับกบินอยู่ และหลับนอน จึงทำให้ท้ายเรือสูงกว่าหัวเรือมาก¹ เรือสำเภานี้ต่อมาได้ลดบทบาทลงใน ช่วงตอนปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการค้าสำเภา ได้ลดน้อยลง และมีการเปลี่ยนจากการใช้เรือสำเภามาเป็นการใช้เรือสำเภาแบบฝรั่ง และ เรือแบบนี้ได้รับการแพร่หลายมากยิ่งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งได้มีการเดินทางไปค้าขายยังแหล่งต่าง ๆ เช่น เกาะชวาและมลายู เมืองกวางตุ้ง เอ๋เหมิง เซี่ยงไฮ้ เป็นต้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยานพาหนะทางเรือก็ได้รับการ พัฒนาก้าวหน้าไปอีก มีการสร้างเรือกลไฟซึ่งทำให้การเดินทางได้รับความสะดวกสบายรวดเร็ว และปลอดภัยมากยิ่งขึ้น มีเรือเมล์โดยสารรับส่งผู้โดยสารจากเมืองจีนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2423 มีการตั้งสาขาบริษัทเดินเรือขึ้นทั้งในประเทศจีนและประเทศไทย²

ง. สภาพของการเดินทาง

ก่อนที่ชาวจีนจะเดินทางอพยพจากเมืองจีนมาสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก หรือ เมืองอื่น ๆ ทั่วโลกแล้ว ส่วนมากแรงงานจีนจะมีการติดต่อกับเจ้าแคว่ พรหมพวกหรือเพื่อน ฝูงที่เดินทางเข้าไปอาศัยอยู่ในประเทศนั้น ๆ ก่อน แล้วจะเก็บข้าวของส่วนที่จำเป็นซึ่ง ความจริงก็ไม่มีอะไรมากมายนัก ส่วนใหญ่จะอยู่ในสภาพเสื้อผืนหมอนใบทั้งสิ้น แล้วลงเรือ ไปยังที่ต่าง ๆ ที่ตัวเองตั้งเป้าหมายเอาไว้

สภาพในขณะที่เดินทางอพยพนั้นจะไม่สะดวกสบาย ในเรือลำหนึ่งจะมีผู้อพยพโดยสาร เรือจำนวนมากและอยู่ในสภาพที่แออัดยัดเยียดนับจำนวนเที่ยวละพันคนมิหนำซ้ำ ไม่พอ บางคนเป็นโรค

¹ รัช. เรื่องศิลป์. โฉมเดิม. หน้า 28.

² ภูวดล ทรงประเสริฐ. นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย. —

พ.ศ. 2479-2500. 2519. หน้า 7.

ระบาคเสียชีวิตในขณะที่เดินทางเป็นจำนวนมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นสภาพ
ที่เลวร้ายมาก ได้มีผู้กล่าวถึงสภาพเลวร้ายในขณะที่เดินทางของชาวจีน
อพยพว่า...

...เรือสำเภาที่บรรทุกพวกเหล่านี้ (ชาวจีนอพยพออก) เป็นจำนวนมากมาย
ทำให้ทวนระลอกถึงเรือบรรทุกทาสแอฟริกันลำหนึ่ง คาคฟ้าเรือเต็มไปด้วยชาวจีน
และที่นั่นก็มีศพพวกอพยพเหล่านี้ตากแดดตากลมโดยปราศจากหลังคา เพราะห้อง
เรือใช้บรรทุกสินค้าจนเต็ม อาหารก็มีแค่ข้าวตากกับน้ำที่แจกจ่ายให้ แต่เนื่อง
ด้วยการเดินทางกินเวลานานจึงมักต้องการทั้งน้ำ และข้าว ทำให้ชาวจีนจำนวน
มากล้มตายด้วยความอดอยาก...

สำหรับการเดินทางของชาวจีนจากเมืองจีนมายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของ
ไทย แม้ว่าจะไม่กินระยะเวลายาวนานเหมือนกับที่เดินทางจากเมืองจีนไปยังภูมิภาคอื่น ๆ
แต่ไม่ใช่ว่าการเดินทางจะสะดวกราบรื่น เพราะการเดินทางโดยเรือสำเภาซึ่งไม่ได้คิด
เครื่องยนต์อาศัยแต่เพียงกระแสลมที่จะพัดพาไปยังที่ที่ต้องการเท่านั้น ดังนั้นช่วงที่จะเดิน
ทางโดยเรือสำเภาได้นั้นต้องมีระยะเวลาที่ถูกกีดขวางทิศทางลม และไม่สามารถเดินทาง
ได้ตลอดทั้งปี ในระยะแรก ๆ ที่ชาวจีนที่เดินทางเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก
ของไทยจะต้องรอลมมรสุมเสียก่อน ซึ่งจะมีช่วงเวลาพักที่แน่นอนคือ เรือสำเภาที่ต้องการ
เข้ามายังหัวเมืองแถบนี้ในระหว่างเดือน 3 หรือเดือน 4 โดยอาศัยลมมรสุมเอเชีย
ตะวันออกเฉียงเหนือพัดลงใต้ และจะเดินทางออกไปราวเดือน 7 เดือน 8 โดยอาศัย
ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งพัดขึ้น²

¹วิลเลียม จี สกินเนอร์. แหล่งเก็บ.

²พระยาอนุมานราชธน (ยง เสรีบุรโกเศศ). ตำนานสุลต่าน. 2506.

การที่ผู้ป่วยมีจำนวนมาก ๆ โดยอาศัยรวมกันอยู่ในเรือลำเดียวเป็นเวลานาน ๆ การกระทบกระทั่งและการก่อวิวาทกันจึงเกิดขึ้นบ่อย ๆ จนผู้ควบคุมเรือต้องใช้อาวุธปืนเข้าควบคุมสถานการณ์ เรื่องต่าง ๆ จึงสงบลงได้¹ และบางครั้งก็มีการเจ็บป่วยไข้ ทั้งนี้ เพราะการเดินทางในระยะยาวนาน และในเรือมีสภาพแออัดยัดเยียด ถ้ากรรมกรคนใด เกิดล้มป่วยลงโดยโรคระบาดที่รุนแรง เช่นกาฬโรค² ซึ่งระบาดอย่างรวดเร็วทำให้มีการเสียชีวิตคราวละมาก ๆ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั่วไป ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของแรงงานจีนอพยพ ก็จะโกลาหลถึงในภายหลัง

สำหรับปัญหาความล่าช้าและไม่แน่นอนของเรือสำเภาภายหลังโค่นล้มกันไป เมื่อมีการพัฒนาการขนส่งทางน้ำ ทั้งนี้ด้วยความเร็วและความแน่นอนของเรือกลไฟ สามารถกำหนดเที่ยวเรือได้อย่างแน่นอน ทำให้ธุรกิจการค้าแรงงานมีระบบเวลาที่ชัดเจนไม่ล่าช้า ทั้งราคาค่าโดยสารก็มีราคาต่ำทำให้กิจการค้านี้เฟื่องฟูมาก มีบริษัทขนส่งทางทะเลเกิดขึ้นอย่างมากมายทั้งที่เป็นของชาวจีนและชาวตะวันตก

เมื่อการเดินทางทะเลได้รับการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น กังนังการขนส่งแรงงานจีนจึงเป็นธุรกิจที่สำคัญในเวลาต่อมา ได้มีการแข่งขันกันและกันเกิดขึ้น เช่นเรือโดยสารของชาวจีนได้ออกประกาศให้ชาวจีนที่จะอพยพเดินทางออกนอกประเทศให้เดินทางโดยเรือของคนจีนเท่านั้น ถ้าไปโดยสารเรือของชนชาติอื่นเมื่อเกิดเจ็บป่วยขึ้นจะไม่ให้เขาไปรักษาตัวในโรงพยาบาล³

¹ วิทยา ทองมิตร. เล่มเก็บ. หน้า 62.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก/47/3. เรื่องหนังสือกระทรวงธรรมการ เรื่องจัดการป้องกันกาฬโรคตามเรือเมสซึ่งจะมาแก่นานาประเทศที่ท่าบลูเกาะไผ่ และเมืองสมุทรปราการ จำนวนศก 113-116.

³ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, นธ.1/556. เรื่องยกย่องเจ้าพลตระเวน ที่ประจำรักษาที่โรงหวายไปกำกับจัดการให้คนโดยสารเรือเมส.

การที่มีการแย่งชิงลูกค้าโดยสารเรือมาจากเมืองจีน ระหว่างเรือของชาวจีน และชาติตะวันตก เช่น บริษัทนอก เยอรมันลอยด์ ได้มีบริษัทเดินเรือของชาวจีนบาง บริษัท ออกประกาศไม่ให้ชาวจีนโดยสารเรือของชาติตะวันตก แล้วยังมีการชูเชิฐุที่ จักหาผู้โดยสารชาวจีนให้เรือชาติตะวันตกอีกด้วยทำให้เป็นที่เคืองรอนแก่กรรมกรจีน และ หัวหน้าชาวจีนเป็นอันมาก ซึ่งเป็นข้อกีดขวางในการเดินทางอพยพของแรงงานจีนอีกด้วย¹

นอกจากประสบปัญหาทาง ๆ ในการเดินทางแล้ว ยังปรากฏว่าเมื่อเรือใหญ่ที่ บรรทุกชาวจีนมาถึงเมืองภูเก็ตหรือเมืองท่าอื่น ๆ ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกแล้ว จะต้องลงเรือจ้างเพื่อขึ้นฝั่งอีกทอดหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเรือใหญ่กินน้ำลึกไม่อาจเข้าจอด เทียบท่าได้ ในระหว่างลงเรือจ้างพวกจีนใหม่ก็อาจถูกโกงราคาอีก เป็นที่เคืองรอน แก่ชาวจีนใหม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกที่ยากจนแทบทั้งสิ้น ดังเช่นมีเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับ ค่าโดยสารเรือแข่งเจียวที่ถูกเก็บค่าแพง² เป็นต้น

4. ปัญหาและอุปสรรค

แม้ว่าจะมีปัจจัยทาง ๆ ที่สนับสนุนให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศหลายปัจจัยก็ตาม แต่ก็ยังมีอุปสรรคหรือข้อกีดขวางเกี่ยวกับการอพยพของชาวจีนทั้งในส่วนรัฐบาลและเอกชน

• หลายประการ คือ

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, น8.1/567. เรื่องบริษัทเรือเมลจีนสยาม ทำการชูเชิฐุพวกจีนในการที่แข่งขันรับคนโดยสารกับบริษัทนอกเยอรมันลอยด์.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, น.53/18. เรื่องจะเลิกภาษีเรือจ้าง เมืองภูเก็ต.

4.1 รัฐบาลจีนไม่สนับสนุนให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศ

ตามสภาพที่เป็นจริงแล้ว การที่ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศนั้นเป็นเหตุผลเฉพาะตัวของชาวจีนเอง ไม่ได้เป็นนโยบายของรัฐบาล ทั้งนี้เพราะรัฐบาลแต่ละประเทศย่อมมีความห่วงแหนในพลเมืองของตน ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุดของชาติ รัฐบาลจีนก็เช่นเดียวกับรัฐบาลชาติอื่น ๆ รัฐบาลจีนไม่ต้องการที่จะให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศ ถึงกับมีการประณามคนที่อพยพว่าเป็นคนเลว และมีบทลงโทษอย่างรุนแรงถึงขนาดประหารชีวิต แต่ถึงแม้ว่าจะมีข้อห้ามที่เข้มงวดกวดขันถึงกล่าวก็ยังมีผู้ลักลอบเกินทางออกนอกประเทศอยู่ตลอดเวลา รัฐบาลจีนได้ออกกฎหมายที่ไม่ยอมรับฐานะของชาวจีนที่อพยพออกนอกประเทศว่าเป็นพลเมืองของตน ทำให้ชาวจีนโพ้นทะเลขาดความคุ้มครองจากประเทศของตน¹

จากข้อบังคับและมาตรการที่เข้มงวดของรัฐบาลจีนจะเห็นว่า รัฐบาลจีนมีความห่วงแหนประชาชนของตน และพยายามทุกวิถีทางที่จะชักขวางไม่ให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศ แต่ก็มิใช่ว่าชาวจีนเป็นจำนวนมากได้เสี่ยงกายออกมาเรื่อย ๆ เมื่อจีนแพ้สงครามกับชาติต่าง ๆ เป็นเหตุให้จีนจำต้องเปิดประเทศตามข้อเรียกร้องของผู้อื่น ทำให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศได้สะดวกยิ่งขึ้น

¹ ทีวี ชีระวงศ์เสรี. สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย.

ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดการแตกแยกทางการเมืองภายในประเทศจีน คร.ซุนยัตเซนหัวหน้าคณะปฏิวัติเตรียมการโค่นล้มรัฐบาลแมนจู และรัฐบาลของราชวงศ์แมนจูก็พยายามต่อต้านและปราบปราม เป้าหมายที่ทั้งสองฝ่ายสนใจ คือการสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเล เรียกร้องให้ชาวจีนโพ้นทะเลเกิดความรักและหวงแหนในมาตุภูมิ ให้ชาวจีนโพ้นทะเลกลับไปช่วยพัฒนาประเทศ

ทั้งรัฐบาลจีน (ราชวงศ์แมนจู) และคร.ซุนยัตเซนได้ดำเนินการเพื่อแสวงหาความสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งรวมทั้งชาวจีนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยด้วย โดยทางฝ่ายทางใต้สถาบันโรงเรียนจีนเป็นแหล่งแทรกซึมสอนลัทธิการเมือง เช่นที่โรงเรียนไทหัวเมืองภูเก็ต¹ มีการสอนเรื่องลัทธิการเมืองแก่นักเรียนด้วย ก่อนที่รัฐบาลไทยในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้คิดที่จะวางนโยบายที่จะควบคุมโรงเรียนจีนขึ้น ซึ่งจะปรากฏเด่นชัดในรัชกาลต่อมา

คร.ซุนยัตเซนได้พยายามเรียกร้องให้ชาวจีนโพ้นทะเลได้เห็นคุณค่าของประเทศจีนว่ามีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ถ้าชาวจีนได้ร่วมมือร่วมใจกันแล้ว จีนก็จะเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่อำนาจ² หรือข้อความที่ลงในหนังสือพิมพ์ ให้การสนับสนุนแนวคิดของพวกเขาเกิด-เหม็งที่ต่อต้านรัฐบาลแมนจู มีการพยายามชักจูงให้ชาวจีนโพ้นทะเลกลับไปช่วยพัฒนาประเทศ เพื่อที่ชาวจีนจะได้ไม่ต้องเดินทางไปหากินยังต่างแดน³

ในขณะที่คร.ซุนยัตเซนพยายามหาเสียงสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเลอยู่นั้น รัฐบาลจีนของราชวงศ์แมนจู ก็พยายามดำเนินการหาเสียงจากชาวจีนโพ้นทะเลอยู่เช่นกัน โดย

¹ พลกุด อังกินันท์. บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2514. หน้า 42-46.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.21/10. เรื่องจีนซุนยัตเซน (5 มิถุนายน 112-24 เมษายน 128) แปลจากหนังสือจีนโน. วันที่ 1 ธันวาคม 127.

³ แหล่งเก็บ.

ในปี พ.ศ. 2450 ได้ส่งคณะผู้แทนทางการค้าของจีนมาเยือนประเทศไทย และหลังจากนั้นก็ได้พยายามที่จะดำเนินการเจรจาในเรื่องสนธิสัญญากับประเทศไทย ต่อมาใน พ.ศ. 2452 รัฐบาลแมนจูได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยสัญชาติจีนฉบับแรก ซึ่งกำหนดให้ผู้ที่มิใช่คนจีนเป็นชาวจีนไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใด ๆ ต้องมีสัญชาติจีน ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ชาวจีนที่อาศัยอยู่ตามประเทศต่าง ๆ ต้องถูกกลืนชาติ¹ พร้อมกันนั้นก็ได้นำข้อความตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์จีน ชักจูงให้ประชาชนชาวจีนที่อาศัยอยู่นอกประเทศให้มีความผูกพันกับรัฐบาลจีน² อีกด้วย

จากหลักฐานต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น เห็นได้ว่ารัฐบาลจีนเริ่มเห็นคุณค่าในพลเมืองของตนที่อพยพออกไปอาศัยอยู่ยังต่างประเทศ ทั้งกร.ทุนย์กเซ่นฝ่ายปฏิวัติและรัฐบาลจีน (ราชวงศ์แมนจู) ต่างก็พยายามหาความสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเล และเรียกร้องให้ชาวจีนกลับไปพัฒนาประเทศจีนซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ให้มีความเจริญทัดเทียมอารยประเทศ โดยชี้ให้เห็นว่าประเทศจีนนั้นกว้างใหญ่ไพศาลอุดมสมบูรณ์ไปทั่วทรัพยากรธรรมชาติ ถ้าชาวจีนร่วมมือกันแล้วก็จะทำให้จีนเป็นมหาอำนาจ

การที่จีนทำการเรียกร้องให้ชาวจีน ที่อพยพออกนอกประเทศ กลับเข้าไปพัฒนาประเทศนั้น นับได้ว่าเป็นปัญหาสำหรับประเทศที่อาศัยแรงงานจีนทำการต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ซึ่งรวมทั้งหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยด้วย และกิจการเหมืองแร่ก็มักย่อมเกิดผลประโยชน์ กระทบกระเทือน ดังนั้นปัญหานี้จึงเป็นปัญหาสำคัญที่รัฐบาลไทยและผู้นำท้องถิ่นของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกต้องแก้ไข

¹ วิยะดา ทองมิตร. เล่มเกม. หน้า 67-68.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, น.81/549. ความเห็นหนังสือพิมพ์จีน แปลจากหนังสือพิมพ์คิหน่าซินโป. ฉบับลงวันที่ 5 มีนาคม ร.ศ. 127.

4.2 การแย่งชิงแรงงานจีน

เนื่องจากแรงงานจีนเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพสูงและค่าแรงต่ำ ประกอบกับพื้นที่บริเวณคาบสมุทรมลายูมีผู้คนอาศัยอยู่น้อย ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงาน ดังนั้น แรงงานจีนที่อพยพมาจากเมืองจีนจึงเป็นที่ต้องการในประเทศต่าง ๆ เช่น ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ซึ่งต้องการแรงงานในกิจการเหมืองแร่คัมภีร์รวมหัง มลายู สิงคโปร์ ซึ่งทั้งสองประเทศนี้ต่างก็มีความต้องการแรงงานจีนไปใช้ในกิจการเหมืองแร่คัมภีร์เช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงก่อให้เกิดปัญหาการแย่งชิงแรงงานจีนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมักจะถูกหัวเมืองมลายู สิงคโปร์และป็นังแย่งชิงแรงงานจีนอยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องจากเส้นทางคมนาคมจากประเทศจีนมายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยต้องผ่านดินแดนเหล่านี้ซึ่งดินแดนทั้งสองแห่งได้พยายามชักชวนให้แรงงานจีนหลบหนีขึ้นฝั่งยังดินแดนของตน ดังนั้นหัวหน้าจีนและนายเหมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกจึงแก้ปัญหาโดยการให้หัวหน้าจีนไปรับแรงงานชาวจีนจากประเทศจีนตรงสู่เมืองภูเก็ตโดยตรง แต่ถึงกระนั้นก็ตามก็ยังมีความแรงงานจีนบางคนได้หลบหนีขึ้นฝั่งที่สิงคโปร์และมลายูเสียก่อนที่จะถึงเมืองภูเก็ต จึงปรากฏเป็นหลักฐานว่า

...เมื่อพวกก๊วนจีนเดินทางมาถึงสิงคโปร์ ก๊วนเหล่านั้นก็จะถูกล่อลวงให้หนีออกจากเรือและหายไป ดังนั้นจึงไม่มีก๊วนเดินทางมาถึงภูเก็ต...¹

การที่พวกแรงงานจีนถูกชักจูงให้ขึ้นฝั่งที่สิงคโปร์และทำงานที่นั่น แทนที่จะเดินทางมาทำงานในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย ตามที่กล่าวข้างต้นมานั้น ก็เพราะว่าทั้งสิงคโปร์และมลายูอยู่ในเส้นทางเรือผ่าน แรงงานจีนใหม่พบเพื่อนฝูงญาติพี่น้อง จึงถูก

¹ เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.2.14/56. พระยาศรีสุนทรเทพกับมิสเตอร์เวสเทินทากไปตรวจราชการมณฑลภูเก็ต มณฑลไทรบุรี และมณฑลนครศรีธรรมราช.

ชักจูงให้ทำงานที่นั่น ถ้าแรงงานจีนใหม่คนไหนเชื่อก็จะหลบหนีขึ้นบก บางคนก็ยอมใช้เงิน
คืนให้แก่หัวหน้าจีนที่พาเขา บางคนก็หลบหนีไปเลย¹ การที่แรงงานจีนใหม่ทำเช่นนั้นก่อให้เกิด
ความเสียหายแก่บุคคลหลายฝ่าย ทั้งหัวหน้าจีนที่พาแรงงานจีนใหม่เข้ามาก็ต้องสูญเสียเงิน
ค่าระวางเรือ นายเหมืองหรือผู้ที่ต้องการใช้แรงงานจีนก็จะขาดแคลนแรงงาน รัฐบาล
และเจ้าภาษีนายอากรก็สูญเสียรายได้ต่าง ๆ เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้หัวหน้าจีนที่ไปหา
แรงงานจีนมาจากประเทศจีนบางคนไม่เต็มใจทำเพราะไม่คุ้มกับการลงทุน

นอกจากแรงงานจีนจะถูกแย่งตัวไปในระหว่างการเดินทางแล้ว ในบางครั้ง
เมื่อแรงงานจีนเดินทางมาถึงหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก นายเหมืองด้วยกันก็มีการ
แย่งชิงแรงงานจีนกันเองอีกด้วย คือนายเหมืองคนหนึ่งออกเงินทดลองค่านำแรงงาน
จีนมา แต่แรงงานจีนยังทำงานให้นายเหมืองคนนั้นยังไม่ครบตามสัญญา ก็หนีไปทำงานที่อื่น
ทำให้นายเหมืองคนที่ออกเงินทดลองไ้่นั้นเกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากไปหาแรงงานจีนจาก
ประเทศจีนอีก²

จากปัญหาที่ถูกแย่งแรงงานจีนในขณะที่เดินทางมายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก
และการแย่งชิงกันเองระหว่างนายเหมืองด้วยกัน ทำให้ผู้ออกทุนในการไปหาแรงงานจีน
จากประเทศจีนเกิดความท้อแท้ใจเพราะประสบภาวะขาดทุนได้ไม่คุ้มเสีย ทำให้พวกนี้
ไม่อยากไปรับแรงงานจีนเข้ามาทำงานอีก

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, กษ.6.1/6. เรื่องการขอทำเหมือง
ในมณฑลภูเก็ตและขอพนักงานแผนที่แยกไม่ออก. (18 มีนาคม 111-15 มีนาคม 115.)

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.1.3/6. พระราชบัญญัติอาญาการ
กระทำผิดสัญญา ศก 117.

4.3 กรรมกรจีนเป็นโรคระมา

ทั้งที่ไค่ก่ล่าวมาแล้วว่า การอพยพของแรงงานจีนเป็นการเดินทางโดยทางเรือ และเรือแต่ละลำก็บรรทุกกรรมกรจีนเป็นจำนวนพันคน ดังนั้นสภาพของการเดินทางจึงไม่สะดวกสบายบ้างก็เสียชีวิตก่อนที่จะเดินทางมาถึงหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เพราะความอดอยากและการเจ็บป่วย เป็นจำนวนมาก หรือไม่ก็เกิดการทะเลาะวิวาทฆ่าฟันกันตาย

นอกจากจะเกิดการเจ็บป่วยธรรมดาแล้ว ยังเกิดโรคระมาขึ้นในหมู่กรรมกร และโรคระมานี้ได้แพร่ขยายอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความลำบากและเป็นอุปสรรคที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการหาแรงงานจีนมาทำงาน ก่อเกิดโรคระมาในแต่ละครั้งจะแพร่ขยายไปอย่างรวดเร็วเพราะประเทศจีนมีประชากรมาก เช่นการเกิดกาฬโรคที่มณฑลกว่างต้ง กวางสี พูเกี้ยน ไทว่เจา ซึ่งมณฑลที่กล่าวมานี้เป็นมณฑลทางภาคใต้ของประเทศจีน และเป็นถิ่นที่มีแรงงานจีนอพยพออกนอกประเทศมากที่สุด ทำให้มีคนตายเป็นจำนวนมาก¹

เมื่อเกิดกาฬโรคตามมณฑลดังกล่าว ทำให้ประเทศต่าง ๆ ต้องระมัดระวังในการรับแรงงานจีนเข้าเมือง เพราะแรงงานจีนบางคนอาจเป็นผู้นำเชื้อโรคดังกล่าวมาเผยแพร่ หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยได้มีการตรวจตราแรงงานจีนที่จะขึ้นฝั่งอย่างระมัดระวัง เช่นที่ภูเก็ตมีการจัดที่ตรวจคนไข้ที่เกาะตะเกาหน้าเมืองภูเก็ต ทำการตรวจรักษาแรงงานจีน ถ้าคนใดเป็นโรคก็ให้พักรักษาตัว ถ้าคนใดไม่เป็นโรค ก็ให้อาบน้ำปลั้เปลี่ยนเสื้อผ้า แล้วจึงอนุญาตให้เข้าเมืองได้ตามต้องการ พวกจีนหัวหน้าเป็นผู้ออกทุนจัดตั้งที่ตรวจรักษา ค่าตรวจรักษาเก็บจากแรงงานจีนคนละ 1 เหรียญ 25 เช่นนั้นให้นายเหมืองผู้ส่งแรงงานจีนเข้ามาออกเงินให้ก่อน ค่าที่พักคนละ 1 เหรียญนั้นจะเก็บก่อนส่งให้กับหัวหน้าจีนที่ออกทุนสร้างที่ตรวจรักษา ส่วนอีก 25 เช่นนั้นให้เป็นค่าธรรมเนียมแก่หมอที่ทำการรักษา²

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ท.47/22. เรื่องเมืองจีนฝ่ายใต้
เกิดกาฬโรคชุกชุม.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.53/5. จดหมายของพระยารัษฎานุ
ประดิษฐ์ กราบบังคมทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ.

ซึ่งเป็นการอนุเคราะห์แก่แรงงานจีน และเป็นผลดีแก่ทุกฝ่ายที่มีผลประโยชน์จากการค้า
แรงงานจีน

การเกิดโรคระบาดในหมู่แรงงานจีนนั้นก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวเนื่องกันโดยตลอด
กล่าวคือพวกแรงงานจีนล้มตายลงเป็นจำนวนมาก หรือถ้าไม่ตายก็ต้องเสียเวลาในการ
ตรวจโรค หัวหน้าจีนที่หาแรงงานจีนใหม่มา หรือนายงานที่ถือการแรงงานจีนก็ต้อง
รอคอยทำให้ล่าช้าเสียเวลา ทั้งต้นทุนในการหาแรงงานจีนใหม่ก็เพิ่มสูงขึ้นเพื่อการรักษา
พยาบาล ซึ่งนับเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่ง

4.4 แรงงานจีนหนีกลับประเทศ

มีชาวจีนเป็นจำนวนมากที่ไต่เส้นทางออกจากหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก และ
กลับสู่ประเทศของตน เมื่อถึงกำหนดเวลาในการผูกมัด โดยชาวจีนบางคนจะไม่ยอม
เสียเงินค่าผูกมัด ทั้ง ๆ ที่เป็นจำนวนเงินไม่มากนัก และจะหาทางหนีลงเรือกลับประเทศ
ของตน ซึ่งมีจำนวนถึงครั้งละ 300 - 800 คน¹ ซึ่งพวก-หนีการผูกมัดส่วนใหญ่เป็นพวก
"จีนเกา"

นอกจากพวกจีนเกาจะหนีกลับประเทศจีนแล้ว ยังปรากฏว่าพวกลูกจีนที่เกิดใน
หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ซึ่งน่าจะเป็นแรงงานที่มีประโยชน์ในเวลาต่อมา ก็ถูกส่ง
บุตรชายกลับไปสืบสกุลที่ประเทศจีน ส่วนมารดานั้นก็เกรงว่าลูกของตนจะถูกเกณฑ์ทหาร²

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, น.47.1/33. กระทรวงมหาดไทย
กราบบังคมทูลว่า จีนใหม่ซึ่งเข้ามาประจวบเวลาผูกมัดนั้น ถ้าจับเร่งผูกมัดโดยทันที
คงได้รับความเดือดร้อน ถ้าออกก่อนผูกมัดไทยสัก 15 วัน จึงมาเสียจะมันเทา
ความเดือดร้อนจะทรงเห็นอย่างไร.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, น.8.1/592. บุตรจีนออกไปเมืองจีน.

ดังนั้นลูกจีนที่เป็นชายจำนวนมากจึงถูกส่งไปยังประเทศจีน

ในเรื่องการเกณฑ์ทหารนี้ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยกลัวมาก และจะหาทางที่จะไม่ต้องถูกเกณฑ์ เมื่อเกิดข่าวลือว่าลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยจะต้อง รัฐบาลทหารตามพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448 ดังนั้นเพื่อที่จะเป็น การหลีกเลี่ยงการถูกเกณฑ์ทหาร จีนนิคมการค้าจึงพาบุตรชายโดยสารเรือกลับไปประเทศ จีนแล้วคอยกลับมาเป็นจีนใหม่¹ ในลักษณะนี้มีลูกจีนนับเป็นพัน ๆ คนที่เดินทางกลับประเทศ จีนเพื่อจะได้ไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร

จะเห็นได้ว่าการที่ "จีนเก่า" หนีการถูกปล้นกลับประเทศจีนและ "ลูกจีน" หนีการเกณฑ์ทหารกลับประเทศจีนนั้น ทำให้รัฐบาลไทยต้องประสบกับปัญหาการสูญเสีย รายได้บางส่วนและการขาดแคลนแรงงานจีนขึ้น

4.5 การขู่เข็ญและการหลอกลวงแรงงานจีน

แรงงานจีนเมื่อแรกเดินทางมายังประเทศไทยนั้นยังไม่รู้จักคนมากนัก ภาษาไทย ก็พูดไม่ได้ จึงมักจะถูกพวกจีนที่เข้ามาอยู่ก่อนหลอกลวงเอาเงินหรือทรัพย์สินที่ติดตัวมา และมีกลุ่มคนจีนบางพวกที่ทั้งคนเป็นอั้งยี่ทำการขู่เข็ญเพื่อหาผลประโยชน์จากพวกจีนใหม่ จึงรายงานจากกองตระเวนว่า

...เมื่อเวลาเรือกำปั่นเข้ามาจอดทอดกยังท่า จีนอั้งยี่พวกนี้จะลงเรือกำปั่น คอยหลอกลวงนำพาทางให้แก่จีนใหม่ที่โดยสารเรือเข้ามาแล้วก็พาไปก๊วนที่เขา เงินของจีนใหม่ควยอ่านาจ...²

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, น.42.6/8. ส่งรายงานกรมศิลปากร ซึ่งได้พิมพ์ขึ้นสำหรับ คดตลักราช 1905 แต่ภาษาไทยนั้นยังพิมพ์อยู่ เหตุที่ภาษาไทยช้า เพราะเก็บบาญชีโยคามรณโกสินทรศก มา 1 เล่ม.

การหลอกลวงแรงงานจีนใหม่เหล่านี้ได้เกิดขึ้นเป็นประจำนับเป็นอุปสรรคที่สำคัญ และเป็นการสร้างความลำบากให้แก่แรงงานจีนอพยพเมื่อมายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เป็นอย่างยิ่ง

จากปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น นับเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอพยพของแรงงานจีนที่เข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

สามารถที่จะสรุปได้ว่า จากภาวะความอดอยากและบ้านเมืองอยู่ในสภาวะ สงครามเป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ชาวจีนต้องค้นร่นอพยพออกนอกประเทศ และการที่ หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยเป็นภูมิภาคที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับระบบศักดินา ของสังคมไทย ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการสร้างฐานะของชาวจีน ดังนั้น จึงมีชาวจีนเป็น จำนวนมากที่อพยพมายังหัวเมืองแห่งนี้

จากการที่แรงงานจีน เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพและค่าจ้างถูกเป็นเหตุให้ กิจการต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกับหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเกิดการแย่งชิงแรงงาน จีนกันถึงกับใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อชักจูงให้แรงงานจีนเหล่านี้ให้เข้ามาทำงานในเขต ของตน เป็นเหตุให้ชาวจีนอพยพเข้ามายังภูมิภาคแห่งนี้้อย่างมากมาย ซึ่งชาวจีน เหล่านี้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้ กล่าวในบทต่อไป

บทที่ 3

บทบาทชาวจีนกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจ
ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2411 - 2475

ในบทนี้ผู้วิจัยจะขอล่าวถึง บทบาทชาวจีนในค่านเศรษฐกิจกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475 โดยจะแบ่งเป็นหัวข้อดังนี้

1. บทบาทชาวจีนในค่านเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2411 - 2475
2. การเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลใน พ.ศ. 2411 - 2475

1. บทบาทชาวจีนในค่านเศรษฐกิจ พ.ศ. 2411 - 2475

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ชาวจีนนับได้ว่าเป็นผู้ที่เข้ามามีบทบาทอย่างสูง เกือบทั้งในทางการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เป็นอย่างมาก ถึงจะเห็นได้จากมีชาวจีนบางคนที่มีฐานะได้ซื้อตำแหน่งเจ้าเมืองภูเก็ต ในช่วง พ.ศ. 2243 - 2262 จากราชสำนักไทย¹

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อสิ้นสุดสงครามระหว่างพม่ากับไทยที่ถล่มลงใน

¹ ภาวกล ทรงประเสริฐ. "บูรณาการแห่งชาติ และการดำรงความเป็นจีนในบริบทของประวัติศาสตร์ภาคใต้". รอยร้าวในสังคมไทย. 2531 หน้า 179.

พ.ศ. 2352 แล้วสถานการณ์ทางสงครามระหว่างประเทศทั้งสองก็สิ้นสุดลง อันมีสาเหตุมาจากอังกฤษได้เข้ารุกรานดินแดนของพม่า และก่อให้เกิดสงครามขึ้นระหว่างประเทศทั้งสองจนทำให้พม่าไม่สามารถที่จะอยู่ในสภาวะสงครามกับไทยได้อีกต่อไป เป็นเหตุให้หัวเมืองแห่งนี้มีความปลอดภัยยิ่งขึ้น และจากเหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในภูมิภาคแห่งนี้ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้ราษฎรไทย และชาวจีนต่างพากันอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม หัวเมืองแห่งนี้ก็ยังนับได้ว่ามีผู้อยู่อาศัยอยู่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพื้นที่ และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีอยู่ในภูมิภาค

ปัญหาการขาดแคลนแรงงานเริ่มทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เมื่อแรกตั้งขึ้นเป็นทรัพยากรที่มีอยู่มากมายในภูมิภาคนี้กลายเป็นสินค้าที่สำคัญของโลกในขณะนั้น ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงแก้ปัญหาโดยการสนับสนุนให้ชาวจีนจากที่ต่าง ๆ¹ ให้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้จนเป็นเหตุให้ชาวจีนสามารถที่จะกุมอำนาจเศรษฐกิจของท้องถิ่นแห่งนี้ได้ในเวลาต่อมา

ชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475 นั้น ไม่ได้อยู่ผูกพันตัวเองกับกิจการเหมืองแร่กับกักเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ชาวจีนยังได้เข้ามามีบทบาทในกิจการต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ของท้องถิ่นอย่างมากมาย ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอเป็นหัวข้อสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

¹ ชาวจีนที่อพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ส่วนมากอพยพมาจากมลายู และมีอยู่ไม่น้อยที่อพยพมาจากประเทศจีนโดยตรง... (ผู้วิจัย)

1.1 บทบาทในกิจการเหมืองแร่คิบุก

สามารถที่จะกล่าวได้ว่าชาวจีนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนากิจการเหมืองแร่คิบุกของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย ซึ่งการขุดแร่คิบุกในขณะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยแรงงานจากกรรมกร และแรงงานจากกรรมกรที่เป็นคนไทยมีน้อยไม่เพียงพอต่อการทำเหมืองแร่ขนาดใหญ่ การอพยพของชาวจีนในช่วงนี้จึงสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นเป็นอย่างดี ชาวจีนเป็นทั้งผู้นำเอาแรงงาน ทุน ตลอดจนเทคนิคของการผลิตแร่คิบุกเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้ก่อนที่ชาวตะวันตกจะเข้ามาพัฒนากิจการเหมืองแร่คิบุกสมัยใหม่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าตลอดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนเป็นผู้ครอบครองกิจการเหมืองแร่คิบุกส่วนใหญ่ของหัวเมืองแห่งนี้ และมีชาวตะวันตกน้อยรายที่จะประสบความสำเร็จ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่ชาวจีนอพยพซึ่งเป็นแรงงานสำคัญ มีการรวมกลุ่มกันทางสังคมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความสำเร็จในกิจการเหมืองแร่คิบุกของชาวจีนในระยะนี้ไม่ได้อยู่ที่การผลิตที่ใช้เทคนิควิทยาการที่สูงแต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยของจำนวนแรงงาน ดังนั้นสำหรับบทบาทของชาวจีนในกิจการเหมืองแร่คิบุกที่จะกล่าวต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงหัวข้อดังต่อไปนี้

ก. บทบาทในการเป็นแรงงาน

ข. บทบาทในกรรมวิธีการผลิต

ค. บทบาทในการลงทุนในกิจการเหมืองแร่คิบุก

ก. บทบาทในการเป็นแรงงาน

ชาวจีนอพยพ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในภาคแรงงาน อาจกล่าวได้ว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกส่วนใหญ่เข้ามาเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่คิบุก หรือแรงงานเหมืองแร่ทั้งหมดเป็นชาวจีน ได้ประมาณการว่าในปี พ.ศ. 2433 มีแรงงานจีนในเหมืองแร่เฉพาะที่ภูเก็ต 8,984 คน¹ และเมื่อถึงปี พ.ศ. 2464 มีไม่

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ระยะทางเสด็จราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู ร.ศ. 109. หน้า 115.

ต่ำกว่า 16,000 คน¹ แรงงานจีนมักจะทำงานกับนายเหมืองที่เป็นคนจีนด้วยกัน มีการกินอยู่เสรีภายใต้ระบบกงสี ซึ่งหมายถึงในเหมืองหนึ่ง ๆ จะเป็นทั้งแหล่งขุดแร่ ที่ทำการบ้านพักของนายเหมืองและลูกจ้างรวมทั้งร้านค้าเครื่องอุปโภค บริโภค โรงเดินไปในตัว ในระบบกงสีนี้ลูกจ้างจะได้รับค่าจ้างเป็นการตอบแทนแรงงาน พวกที่เดินทางเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้โดยอิสระและไม่มีสัญญาใด ๆ กับนายจ้างจะได้รับค่าจ้างเป็นเงินเดือน เดือนละ 30 - 40 เหรียญมาเลย์ ส่วนพวกที่นายจ้างออกเงินค่าเดินทางให้ก่อนจะเป็นพวกที่อยู่ในระบบสัญญาจะต้องทำงานเป็นเวลา 1 - 3 ปีโดยไม่ได้รับเงินเดือน² ทั้งนี้เพื่อหักใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากเมืองจีนเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของ ไทยจนกว่าจะครบจึงสามารถเป็นแรงงานอิสระได้ นายเหมืองจะจ่ายเงินเดือน 6 เดือนต่อครั้งหลังจากที่ชายแร่ได้ แต่บางครั้งเมื่อการทำเหมืองขาดทุน นายเหมืองอาจจ่ายค่าแรงให้เพียงครึ่งเดียว หรือหนึ่งในสี่ส่วนหรือไม่จ่ายเลย ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีการทะเลาะกันระหว่างนายเหมืองกับลูกจ้างอยู่เนือง ๆ แคอย่างไรรู้ก็ตามในขณะที่ลูกจ้างกำลังทำงานให้นายเหมืองอยู่นั้นลูกจ้างจะได้ที่พักและอาหารจากนายเหมือง แต่ต้องจ่ายค่าเสื้อผ้า ผืน และสิ่งของอื่น ๆ ในระบบเงิน เชื้อกับนายเหมืองซึ่งคิดหักบัญชีกันทุกครึ่งปีเช่นกัน นายเหมืองจะเป็นเจ้าของร้านค้าในกงสีรวมทั้งบ่อนเบี้ย ร้านค้าสุรา และผับ อีกด้วย

ผืนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับแรงงานจีน แรงงานจีนใช้เสฟเพื่อให้มีกำลังในการทำงาน นายเหมืองจะรับซื้อจากนายอากรผืนในราคาที่ต่ำกว่าราคาในท้องตลาด คือ ประมาณ 8

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6, ม.25/5. เรื่องรัฐบาลอังกฤษปิดสินค้านั่งไม่ให้ส่งมากูเก้ต มีข้าวสาร น้ำมันก๊าด พอใช้ถึงเดือนธันวาคมนี้ (2458-2464).

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำวรวงษาภาณุ. สาส์นสมเด็จ. เล่ม 6. 2504. หน้า 221-222.

สิ่งก่อนหน้านัก 1 คำลึงจีน¹ ระยะที่ราคาขึ้นในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกแพงกว่าหัวเมืองมลายู แรงงานจีนจะเดินทางออกจากหัวเมืองของไทยไปรับจ้างเป็นแรงงานในหัวเมืองมลายูเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในเขตหัวเมืองของไทยกิจการเหมืองแร่ก็บ่ก่อกำ เป็นผลให้เศรษฐกิจของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยซบเซา รัฐบาลไทยในขณะนั้นต้องลดราคาขึ้นลงให้ใกล้เคียงกับราคาขึ้นในหัวเมืองมลายู² ดังนั้นเงินจึงนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ผูกติดอยู่กับการทำเหมืองแร่เป็นอย่างมาก จึงจะเห็นได้จากมณฑลภูเก็ตเคยขายเงินได้เดือนละ 3,000 คำลึง หักค่าซื้อเงินและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ แล้วได้กำไรถึงปีละ 790,000 บาท³

เงิน บ่อนเบี้ยและสุรา เป็นเครื่องมือหน่อนการสร้างฐานะของแรงงานจีนเป็นเหตุให้แรงงานจีนต้องขายแรงงานตลอดไป เพราะต้องกินหนี้สินกับนายจ้างไม่มีหมดสิ้น ทำให้โอกาสที่จะเลื่อนฐานะของตนเป็นไปได้น้อย ซึ่งมีแรงงานจีนจำนวนไม่น้อยที่ต้องตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ ถึงที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงชี้ให้เห็นถึงสภาพแรงงานจีนในกองสีว่า

...มุตเหตุเกิดแก่พวกเหมืองที่คิดหาผลประโยชน์เอาเปรียบกุลิถ์ด้วยอุบายต่างๆ เกิดขึ้นในแคว้นอังกฤษก่อน แกะเงาเฉพาะที่เกิดในเมืองไทย คือนายเหมืองรับผูกขาดขายเงิน สุรา ทั้งบ่อนเบี้ยในค่ายลี้ทั้งเหมือนของคน นอกจากนั้นตลาดที่ขายของกินและเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ตำบลนั้นก็ป็นของนายเหมืองทั้งเอา

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, กษ.6.1/6. เรื่องการทำเหมืองในมณฑลภูเก็ตและขอพนักงานแผนที่ไม่ออก (15 มีนาคม ร.ศ. 111-15 มีนาคม ร.ศ. 115).

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, 5.14ก./7. เรื่องจัดการอากรขึ้นหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก (ร.ศ. 116-126).

³แหล่งเก็บ.

ถ้าไร่อีกชั้นหนึ่ง เหมืองตั้งอยู่ใกล้บ้านเมืองพวกกุลิที่อยู่ประจำเหมือง เหมือง
หลายรอยทองทำงานหนักตลอดวัน เมื่อถึงเวลาสิ้นงานอยากหย่อนใจให้สนุก
สนานมักพากันหันมาเล่นบ่อนเบี้ยและสูบฝิ่นกินสุรา หรือซื้อของที่ร้านของนาย-
เหมือง กลายเป็นคนอนาถา ถูกกดขี่ใช้สอยถูกเร่งเงินไ้รับความ
เดือดร้อน...¹

ปกติลูกจ้างกังสีจะทำงานวันละ 10 ชั่วโมง แต่หลังจากนั้นพวกลูกจ้างอาจจะเอา
เวลาว่างรวมกลุ่มกันทำเหมืองของพวกเขาเองในบริเวณเหมืองร้าง ที่ถูกนายเหมืองทอดทิ้ง
แล้ว หรือพื้นที่รกร้างที่ยังไม่มีการทำเหมือง และแร่ที่ไ้ในส่วนนี้ก็จะนำไปขายให้กับนาย
เหมืองของคนในกังสี การกระทำเช่นนี้มักนำไปสู่การโต้เถียงระหว่างนายเหมืองกับลูกจ้าง
เรื่องสิทธิในแร่เมื่อนายเหมืองสงสัยในความซื่อสัตย์ของลูกจ้าง อย่างไรก็ตามวิธีนี้ถือเป็น
การร่วมมือกันของระบบกังสีในหมู่ชาวจีน กรณีที่ลูกจ้างเกิดการเจ็บป่วย จะหยุดงานไ้
มากที่สุดปีละ 30 วัน นอกเหนือจากวันหยุดประจำปีตามวันนักชั้ฤกษ์ของชาวจีน เช่น
ตรุษจีน ไ้หว้เจ้า รวม 7 วัน²

นอกจากระบบกังสีแล้ว ยังมีวิธีร่วมมือกันในการทำงานระหว่างนายเหมืองกับ
ลูกจ้างอีกแบบหนึ่ง กังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไ้ทรงอธิบายไว้ว่า

...ยังมีอีกวิธีหนึ่งที่จีนกันเลียนทำเรียกออย่าง "โจปุน" คือทำกับข้าวกันกับ
ลูกจ้างปันกันดังนี้ นายเหมืองทองลงทุนเครื่องมือจ้างนายการที่ 1 ที่ 2

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี. สาส์นสมเด็จ. 2504. หน้า 227.

² กรมศิลปากร. เอกสาร กส.กรมแร่ ส่วนรายงาน พัม 2/88. เรื่อง
มณฑลนครราชสีมาส่งรายงานตรวจการของหลวงวิริยาโศภนกรม (29 สิงหาคม
พ.ศ. 2470).

จ้างคนทำกับข้าว จ้างसानปุงก็ ค่าข้าวสาร ทำโรงก่งสี่ให้ลูกจ้างอยู่ของ
 รองทุนให้ลูกจ้าง แต่ถารองไป 90 เซนก็คิดเป็น 1 เหรียญ แต่กับ
 ข้าว ยาคีน ยาคง เป็นของลูกจ้างซื้อเอง...

...วิธีที่นั่นลูกจ้างซุกแร่โคเท่าโค ต้องมาถลุงที่โรงกลวงของนายเหมือง
 กองเสียดาเข้าโรงกลวงของนายเหมือง กลวงละ 30 เหรียญ ถลุงโค
 เนื้อโคเท่าโค ปันส่วนเป็นของนายจ้าง 59 ลูกจ้าง 41 ส่วน แทส่วน
 ที่แบ่งนี้ไม่แน่ ถ้าเหมืองคีนายเหมืองเอาส่วนมากขึ้น ถ้าเหมืองไม่คีนส่วน
 ให้ลูกจ้างมากขึ้น ก็บุกเป็นส่วนของลูกจ้างเท่าคีนายเหมืองเก็บไว้ ถึงปี
 ก็คีนบัญชีแจกกันครึ่งหนึ่ง...¹

จะเห็นว่าวิธีการ "โจปุน" ของจีนคันเลียนคามที่รัชกาลที่ 5 ทรงอธิบายไว้
 ได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างลูกจ้างกับนายจ้างเป็นอย่างมาก นายจ้างโคหาของที่จำเป็น
 คอการควรงชีพมาบริการลูกจ้าง ซึ่งบางอย่างก็ให้เปล่า แต่บางอย่างลูกจ้างสามารถ
 เชื้อไวก่อนแล้วคอยหักค่าแรงในคองหลัง และถ้าปีโคการทำเหมืองโคแร่นอยนายจ้าง
 ก็จะปันส่วนให้ลูกจ้างมากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อความอยู่รอดของลูกจ้างนั่นเอง

วิธีการลักษณะนี้ภาษามลายูเรียกว่า "ระบบฮัน" (han - system)² ฮัน
 มีความหมายว่าแบ่งปันหรือหุ้นส่วน ถือว่าลูกจ้างมีหุ้นส่วนกับนายเหมือง ซึ่งจะมีหัวหน้า
 กลุ่มลูกจ้างคนหนึ่งและหัวหน้ากลุ่มลูกจ้างจะมีสิทธิถือหุ้น 2 - 3 หุ้น ขณะที่ลูกจ้างถือหุ้น

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ระยะทางเสด็จพระวชิรเกล้าเป็น
ประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู ร.ศ. 109. หน้า 133.

²พรหม อานสกุล. กิจการเหมืองแร่กับกฏการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคใต้
ประเทศไทย พ.ศ. 2411-2474. 2522. หน้า 172.

คนละ 1 หุ่น ลูกจ้างภายใต้ระบบนี้จะไม่ได้รับค่าจ้างตายตัว แต่จะได้รับผลกำไร ความหุ้นส่วนของตน ระบบอันนี้นายเหมืองใช้เพื่อหลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาทเรื่องแร่ ที่ชุกไคของพวกกลุ่มลูกจ้าง โดยหัวหน้าลูกจ้างจะเป็นผู้ตกลงกับนายเหมืองในสินแร่ที่ ชุกไคซึ่งขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของสินแร่และขึ้นอยู่กับการที่นายเหมืองได้จัดหาอุปกรณ์ ในการชุกหาแร่ได้มากน้อยเพียงใด ถ้าหากมีอุปกรณ์ครบการชุกหาแร่ก็จะได้ปริมาณมาก การปันผลก็จะมากขึ้นเป็นลำดับ¹ เป็นการสร้างความกระตือรือร้นในการหาแหล่งแร่ของ พวกแรงงานจีน และแรงงานจีนก็พอใจระบบอันมากกว่าการทำงานในกงสี ซึ่งคนอาจ เริ่มต้นโดยที่ไม่มีทุนเลยแต่เมื่อทำเหมืองโดยใช้แรงงานตัวเองในระยะเวลาหนึ่งก็อาจจะ สะสมทุนเป็นของตัวเองได้ ถ้าหากเกิดกรณีเหมืองล่มก็ยังคงพอที่จะมีอาหารและที่พักจาก นายเหมือง หากโชคร้ายก็ไถ่ค่าไ้มาก ก็จะสามารถสะสมทุนเลื่อนฐานะของตนเองจาก ลูกจ้างมาเป็นนายเหมืองได้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วพวกหัวหน้าลูกจ้างจะเลื่อนฐานะเป็นนาย เหมืองในเวลาต่อมา และพวกนี้จะมีอิทธิพลในหมู่ลูกจ้าง ทำให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ต่อการเมือง การปกครองของท้องถิ่นในเวลาต่อมา

จากการที่ไคกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าเมื่อชาวจีนได้อพยพเข้ามาสู่ หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยแล้ว ชาวจีนจะเข้าไปเป็นแรงงานในระบบกงสี หรือไม่ก็ระบบอันอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง และชาวจีนที่ประสบกับผลสำเร็จ ในการสร้างฐานะส่วนมากจะเป็นแรงงานที่อยู่ในระบบอัน ทั้งนี้เพราะระบบอันได้เอื้อ อำนวยต่อการสะสมทุนของผู้ที่จะสร้างฐานะ ส่วนชาวจีนที่ประสบกับความล้มเหลวใน การสร้างฐานะส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้ระบบกงสี ซึ่งภายในกงสีมีสิ่งที่จะบั่นทอนในการ สร้างฐานะของแรงงานจีนมากมาย เช่น ค่าน ส่วย บ่อนการพนัน และแรงงานจีน ที่อพยพเข้ามาอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยส่วนมากจะอยู่ภายใต้ระบบกงสี

¹Yip - yat Hoong. The Development of the Tin Mining Industry of Malaya. 1969. P. 82.

ข. บทบาทในค่านิยมวิธีการผลิต

ก่อนที่ชาวจีนจะอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่คิบุกของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยนั้น หัวเมืองแห่งนี้ก็มีการทำเหมืองแร่เหมือนกับที่อื่น ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีการทำเหมืองแล่น เหมืองครา และเหมืองใหญ่ (เหมืองหาบ)¹ ชาวจีนได้เข้ามาทำการปรับปรุงวิธีการเหล่านี้ให้ดีขึ้น² การทำเหมืองของชาวจีนในหัวเมืองแห่งนี้มีทั้งทำเหมืองเล็กที่ใช้คนงานไม่ถึง 10 คน เช่นเหมืองแล่นไปจนถึงเหมืองใหญ่ที่มีคนงานตั้งแต่ 60 - 1,000 คน³ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงินทุนของนายเหมือง ชาวจีนส่วนมากมักจะนิยมการทำเหมืองเล็กทั้งนี้เพราะมีทุนน้อย อย่างไรก็ตามการทำเหมืองใหญ่หรือเหมืองเล็กล้วนแล้วแต่มีแรงงานจีนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ทั้งนี้เพราะแต่ละเหมืองจะมีเครื่องจักรประกอบการทำเหมืองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น สำหรับขั้นตอนและวิธีการทำเหมืองแบบจีนนั้นพอที่จะอธิบายได้ดังนี้

การทรวางแร่ ชาวจีนที่คิดจะลงทุนในกิจการเหมืองแร่คิบุกที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยจะต้องจ้างแรงงานจีนที่เคยทำเหมืองมาก่อน ผู้ที่คิดจะลงทุนจะต้องไปเที่ยวทรวางรู้ว่าที่ไหนมีแร่สมบูรณ์ โดยทรวางหินที่มีแร่อยู่ตามลำธารหรือบริเวณที่ใกล้ ๆ กับพื้นที่ที่มีการทำเหมืองมาแล้ว เมื่อเห็นว่ามีแร่ก็ชักเอาแร่มาล้างดูว่ามีเนื้อแร่คิบุกเท่าใด พอที่จะทำเหมืองได้หรือไม่ การทรวางบางครั้งก็จะอาศัยโชคกลางเคษานาฬิกาของเจ้าพ่อ "โทะปาหลง" และ "ปุ่นเถาถง" ที่จะซื้อแร่คิบุกได้ มีการเล่าว่ามีคาถาสวดเวลาเปิดบ่อแร่คิบุกบ่หนึ่งที่ชาวจีนนิยมใช้กันว่า "ข้าจะเปิดบ่อแร่ขึ้น ณ ที่นี้ ถ้าพวกเจ้า (แร่คิบุก) ไม่มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้แล้ว ข้าจะสาบแช่งเจ้าให้ป่น"

¹ ดูวิธีการทำเหมืองแล่น เหมืองครา และเหมืองใหญ่ของ พรพณี อวนสกุล. เล่มเกม. หน้า 148-149.

² Yip Yat Hoong. Ibid. P. 83.

³ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. เล่มเกม. หน้า 122. และ 132.

เป็นขลุ่ยปิวไปตามลม..."¹ เมื่อตรวจพบแร่คิมบกแล้วจะต้องตรวจหาธารน้ำเพื่อทำสายน้ำหรือเชือกน้ำไว้เป็นพลังงานในการทำระหัดควีน่าจากบ่อแร่ไม่ให้น้ำท่วม และใช้ล้างแร่ด้วย การทำเหมืองจะขาดเชือกน้ำไม่ได้ เคยมีการยกพวกทำร้ายกันระหว่างนายเหมืองจีนที่เมืองระนองเมื่อมีการลักคักเชือกน้ำ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการทำเหมือง²

การทำบ่อแร่ เมื่อนายเหมืองใดตกลงใจที่จะทำเหมืองแร่ในบริเวณใดแล้วนายเหมืองก็จะหาลูกจ้างทั้งกงสีสร้างเชือกน้ำ ทั้งระหัดน้ำและรางล้างแร่ การทำรางล้างแร่นั้นเอากระดานใหญ่ยาว 3 แผ่นฝังดินลงเป็นรางเอียงเตล่งข้างปลายหนึ่ง छो่สายน้ำมาลงข้างต้นทางซึ่งมีกระดานเปิดปิดได้ เพื่อบังคับน้ำมากหรือน้อยตามต้องการในการขุดหาแร่ในชั้นแรกนั้นต้องขุดเปลือกดินลงไปจนถึงชั้นกระสะแร่คือ ชั้นที่มีแร่ปนดินทรายน้ำมาล้างเอาแต่เนื้อแร่ คนที่ทำการใช้วิธีนี้ลัดกันเป็น 3 พวก พวกแรกขุดแร่ พวกที่ 2 ขนแร่มาเทลงราง พวกที่ 3 ล้างแร่แยกเอากรวดทรายออกเหลือแต่แร่คิมบูกอยูกนราง ส่วนน้ำในบ่อแร่ของคอยหวักออกโดยไ้ระหัดเข้าช่วยเนื่องจากฝนตกน้ำท่วมหรือมีน้ำไหลออกจากตาน้ำมีฉะนั้นน้ำจะท่วมบ่อแร่ เมื่อได้สินแร่คิมบกแล้วจึงนำมารถลูง เมื่อได้เนื้อแร่คิมบกแล้วก็เทลงในพิมพ์หึงไว้ให้แห้งตัวจึงจะได้คิมบกเป็นแท่งหรือปึกประมาณ 13 - 14 ปึกเท่ากับ 1 ทาบ แล้วกะขนาดพิมพ์ว่าเล็กหรือใหญ่ การรถลูงแบบนี้เสียเวลามากครั้งหนึ่งกินเวลา 2 - 3 วัน³ ในระยะหลังนายเหมืองนิยมส่งแร่คิมบุกไปรถลูงที่ปิ้ง การรถลูงแบบนี้จึงลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด

จากการที่ไ้กล่าวมาแล้วนี้เป็นวิธีการทำเหมืองแบบจีนโดยทั่วไป ซึ่งแต่ละ

¹ สมภพ จันทรประภา. "พระพุทธเจ้าหลวงในวงการเหมืองแร่." ชาวสาร โลหกิจ 3 (ตุลาคม 2501) : 24.

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. ระยะทางเสด็จประพาสสมณทูตไ้ ร.ศ. 109.

³ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.49/44. รายงานเมืองเประ ร.ศ. 109.

วิธีการก็มีการแตกต่างกันออกไปบ้างก็แล้วแต่ลักษณะพื้นที่ของการทำเหมือง ชาวจีนอพยพเป็นผู้ที่มีความอดทนเป็นอย่างสูงต่อการทำเหมืองในที่ลำบากทุรกันดาร ชาวจีนได้เข้าไปบุกเบิกไปทุกเขตตำบลที่มีแหล่งแร่ อันเป็นการนำไปสู่การเป็นชุมชนเหมืองแร่ต่อไป ตามบริเวณป่าเขาที่ซึ่งชาวตะวันตกที่เข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ก็มักแข่งกับชาวจีนต่าง ๆ ก็ประสบกับความล้มเหลว แต่ชาวจีนก็ยังสามารรถที่จะทำเหมืองอยู่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องความมานะพยายามของชาวจีนคือ การทำเหมืองริมทะเลของหลวงบำรุงจีนประเทศที่อาวทุ่งคาเมืองภูเก็ต โดยใช้หินและไม้กระดานทำเป็นเชือกกันน้ำทะเลเพื่อขุดหาแร่คิมบุกชยายบริเวณเหมืองออกไปในทะเล ถึงแม้ว่าในที่สุดจะสู้กับธรรมชาติไม่ได้ แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามอย่างยิ่งในการทำเหมืองแร่และยังทำรายได้ทางค่านาฬิกากรให้แก่รัฐบาลใน พ.ศ. 2437 เป็นเงินถึง 43,000 เหรียญมาเลย²

เมื่อมีการนำเครื่องสูบน้ำมาใช้ในกิจการเหมืองแร่ที่มลายูและแพร่หลายมาถึงหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย และราคาเครื่องสูบน้ำแพงมากเพราะมีราคาคงเครื่องละ 40,000 บาท ซึ่งมีนายเหมืองจีนน้อยรายจะสามารถซื้อมาใช้ได้ รัฐบาลจึงได้ซื้อเครื่องสูบน้ำมาใช้ที่เมืองกะทู้ป่าเพื่อให้ นายเหมืองได้เช่า³ การใช้เครื่องสูบน้ำนี้ต่อมาได้พัฒนาเป็นเหมืองสูบหรือเหมืองฉึก วิธีการของเหมืองชนิดนี้คือใช้แรงน้ำฉึกเอาแร่ ออกมากับกรวดทรายแทนการใช้แรงงานคนขุด และในระยะหลังนี้มีนายเหมืองชาวจีน

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, กษ.53/3. เรื่องการค้าขายคิมบุกชยาย ภูเก็ตและการขุดซื้อคิมบุกชยายภูเก็ต (31 มกราคม ร.ศ. 110).

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, กษ.6.1/10. เรื่องหลวงบำรุงจีนประเทศขอยืมเงินหลวงไปทำเหมืองแร่ (11 ธันวาคม ร.ศ. 114)... หลวงบำรุงจีนประเทศเป็นนายเหมืองในเมืองภูเก็ต... ผู้วิจัย

³ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ค.14.4 ข/3. สำเนาจดหมายกรมมหึมนราธิปประพันธ์พงศ์ 5 เมษายน ร.ศ. 111.

เป็นจำนวนมากที่นิยมทำเหมืองสูบ ชาวจีนที่ทำเหมืองสูบเป็นคนแรกคือหลวงอนภาษภูเก็การ (จินหววน หงษ์หยก) เมื่อพ.ศ. 2470 และเมื่อมีการทำเหมืองเรือขุดขึ้นที่หัวเมือง แห่งนี้ก็มีนายเหมืองจีนที่ร่ำรวยร่วมมือกับชาวตะวันตกตั้งบริษัทเหมืองแร่ขุด เช่น พระพิทักษ์ ชินประชา (ตันมาเสียงคัมทวนิช) ตั้งบริษัทหังงาหินรีเวอร์ซิน ส่วนนายเหมืองจีนที่มี เรือขุดคนแรกคือ พระอร่ามสาครเชกต์ (ตันเท็กฮวัก คัมทัย)

จะเห็นได้ว่าชาวจีนเป็นผู้นำเอาเทคนิคการผลิตของการทำเหมืองแร่คัมบุกแบบ ตะวันตกมาใช้ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก และเป็นเหตุผลที่สำคัญที่ทำให้ชาวจีนยังคง รักษาบทบาทของคนในกิจการเหมืองแร่คัมบุกไว้ได้ตลอดมาทั้ง ๆ ที่ภายหลังได้มีชาวตะวันตก เริ่มเข้ามาแข่งขันในการทำเหมืองแร่คัมบุกในหัวเมืองแห่งนี้

ก. บทบาทในด้านการลงทุนในกิจการเหมืองแร่คัมบุก

ชาวจีนที่อพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยในระยะแรกนั้น ไม่มีเงินทุนพอที่จะทำเหมืองเองได้ และส่วนใหญ่จะเริ่มจากการเป็นกรรมกรหรือบางราย ที่โชคดียังจะมีเจ้าเมืองบางเมืองลงทุนให้ เมื่อใดกำไรแล้วค่อยแบ่งกันเช่นที่เมืองภูเก็ต เป็นต้น ชาวจีนที่เข้ามาเป็นกรรมกรเมื่อสะสมทุนของตัวเองได้แล้วก็จะเปลี่ยนอาชีพมาเป็นพ่อค้าขายทำให้มีเงินทุนสูงยิ่งขึ้น และบางคนมีทุนมากพอที่จะรับประมูลภาษีอากรในท้องที่ต่าง ๆ อันเป็นหนทางไปสู่การขยายตัวในกิจการอื่น ๆ รวมทั้งตำแหน่งทางราชการ ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากการสร้างฐานะของพระยาคำรังสุริกา (คอซู้เจียง ณ หนอง) ต้นตระกูล ณ หนอง ที่มีลูกหลานสืบสกุลทางตำแหน่งราชการที่สำคัญ ๆ ของท้องถิ่น และเป็นตระกูลที่มีอิทธิพลในมณฑลภูเก็ต¹

สามารถที่จะกล่าวได้ว่าลักษณะทุนของชาวจีนเป็นทุนที่เกิดจากการสะสมภายในท้องถิ่นที่ชาวจีนอพยพไปตั้งหลักแหล่ง และยังมีการใช้ทุนเพื่อขยายธุรกิจประเภทอื่น ๆ

¹ กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 50 เรื่องตำนานเมืองระนอง.

อีกต่อไป เจ้าภาษีนายอากรจีนในหัวเมืองแห่งนี้ในท้องที่ที่มีแร่จะทำเหมืองก็บุกรุกกันทุกคน และยังทำการค้าภายในเหมืองด้วย ฉะนั้นกำไรจากธุรกิจหนึ่งจะเป็นทุนในอีกธุรกิจหนึ่ง ผลก็เปลี่ยนกันไปอยู่เช่นนี้ จึงเป็นเหตุผลที่อธิบายได้ว่าเหตุใการทำเหมืองของชาวจีน จึงสามารถอยู่ได้เมื่อเกิดภาวะการขาดทุนขึ้น แต่ก็มีอยู่อีกลักษณะหนึ่งคือเจ้าภาษีนายอากร บางคนจะออกทุนให้กับชาวจีนอพยพทำเหมืองหรือบุกรุกเขาทำในเขตสัมปทานของตน นายเหมืองจีนในประเทศไทยหลายคนต้องกู้เงินจากนายทุนที่ป็นัง เมื่อทำแร่ได้ต้องหักส่วนของแร่ให้แก่นายทุนไป สำหรับพวกนายเหมืองเล็ก ๆ อาจเป็นพวกที่ก้าวมาจากการเป็นกรรมกรเหมืองแร่ที่มีความชำนาญประกอบกับการว่าจ้างแรงงานในระบบอันคงที่ไ้กล่าวมาแล้ว ได้เปิดโอกาสให้กรรมกรก้าวขึ้นมาเป็นนายเหมืองได้โดยใช้ความพยายามมานะและอดออมสะสมทุน

อย่างไรก็ตามเมื่อมาถึง พ.ศ. 2470 ในเมืองภูเก็ตยังมีพ่อค้าพื้นเมืองที่มีทุนทำเหมืองเองโดยไม่ต้องอาศัยการกู้ยืมไม่ถึง 10 คน¹ นอกนั้นต้องหาทุนทางอื่นด้วยการทำเหมืองในเวลานั้นต้องใช้เงินจำนวนเป็นล้านต่างจากเมื่อ พ.ศ. 2440 ที่ใช้เงินเรือนหมื่นก็ทำเหมืองได้

ชาวจีนยังมีวิธีสืบต่อธุรกิจของตนไปยังลูกหลาน นอกจากการให้การศึกษาอบรมแล้วชาวจีนยังใช้วิธีจัดระเบียบทางเศรษฐกิจภายในตระกูลให้คงไว้ซึ่งทรัพย์สินเพื่อไม่ให้ถูกแบ่งแยกไปจนหมดในกรณีที่หัวหน้าตระกูลถึงแก่กรรม กล่าวคือลูกชายคนโตจะต้องเป็นผู้สืบต่อธุรกิจของบิดาและจะมีทรัพย์สินส่วนกลางที่ลูกหลานทุกคนมีสิทธิในผลประโยชน์นั้นด้วย ตัวอย่างเช่น ตระกูล ณ ระนอง เมื่อพระยาคำรงสุริยา (คอซู้เจียง ณ ระนอง) ถึงแก่อนิจกรรม บุตรชายคนโตชื่อ คอซู้เกี เป็นผู้รับช่วงทำเหมืองแร่และดูแลธุรกิจของทางโกหงวนที่เมืองปิ่นอังอันเป็นทางของตระกูล ณ ระนอง ซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนกลางเป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้วิธีรวมทุนกันระหว่างนายเหมืองเล็กด้วยกันและบางครั้งก็ใช้การแต่งงานเป็นเครื่องเชื่อมโยงระหว่างตระกูล

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 7, กษ.6.4.1. กรมราชโลหกิจ, ขลประทาน
บิทรทำเหมืองแร่. พ.ศ. 2469-2475.

นอกจากพระยาคำรงสุจริตฯ (คอซู้เจียง ณ หนอง) แล้ว ก็ยังมีชาวจีน
 หลายคนที่สามารถสะสมทุนและสร้างตัวเองจนสามารถเป็นนายเหมืองในเวลาต่อมา ทั้ง
 รายชื่อนายเหมืองจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาท
 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏว่ายังมีหลายตระกูลที่ยังคงทำเหมืองแร่อยู่ในหัวเมือง
 ชายฝั่งทะเลตะวันตกในปัจจุบัน ดังตามตารางที่ 2

ตาราง 2 แสดงถึงชาวจีนที่เข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ดีบุกในหัวเมืองชายฝั่ง
ทะเลตะวันตก ระหว่างรัชกาลที่ 5 - 7

ท่าเหมือง ในสมัย	ผู้เป็นต้นตระกูล	บริษัทหรือผู้สืบตระกูล ที่ท่าเหมืองในปัจจุบัน	จังหวัดที่ท่าเหมือง ในปัจจุบัน
รัชกาลที่ 5	พระรัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง ณ ระนอง)	นายอุ่น ณ ระนอง	ระนอง
รัชกาลที่ 5	หลวงอร่ามสาครเขต (ตันเพ็กฮวด ตัณฑัย)	นายประเสริฐ	พังงา
รัชกาลที่ 5	ขุนอนุภาษภูเก็ตกการ (ตันจินหวาน หงษ์หยก)	บริษัทอนุภาษและบุตร จำกัด	พังงา ภูเก็ต ระนอง
รัชกาลที่ 6	พระพิทักษ์ชินประชา (ตันมาเสียง)	นายวิศาล - ตันสกุลจิวนิจ	ระนอง
รัชกาลที่ 6	ขุนวิเศษนุกุลกิจ (ตันเอ็งกี อุดมทรัพย์)	บริษัทวิเศษนุกุลกิจ	ภูเก็ต
รัชกาลที่ 6	นายตันเซม่ง - พาณิชย์กุล	นายฮวด - พาณิชย์กุล	ตรัง
รัชกาลที่ 6	นายเอ็งเซ่ง บุญสูง	บริษัทเรือชุดแร่ บุญสูงจำกัด	พังงา ภูเก็ต
รัชกาลที่ 7	นายลิ้มปี กุลวานิช	นายเจน กุลวานิช	พังงา

ตาราง 2 กอ

ท่าเหมือง ในสมัย	ผู้เป็นต้นตระกูล	บริษัทหรือผู้สืบตระกูล ที่ท่าเหมืองในปัจจุบัน	จังหวัดที่ท่าเหมือง ในปัจจุบัน
รัชกาลที่ 7	ขุนชนานิเทศ (ต้นแจ้งฮ้อ - ทองคำ)	นายเฉลิม ทองคัน	พังงา
รัชกาลที่ 7	นายโกยจิมหมิม โกยสมบูรณ์	บริษัทโกยสมบูรณ์ จำกัด	ภูเก็ต

แหล่งที่มา

1. กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. กษ.6.4. กรมราชโลหกิจา ขออนุญาต
ท่าเหมืองแร่ ร.ศ. 108 - 127.
2. กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6. กษ.6.4. กรมราชโลหกิจา ชาวจีน
ขอตรวจทำบ่อแร่ พ.ศ. 2454 - 2468.
3. กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 7. กษ.6.4.1. กรมราชโลหกิจา ขอ
ประทานบัตรท่าเหมืองแร่ พ.ศ. 2469 - 2475.

โดยวิธีการที่โลกกล่าวมาแล้วนี้ทำให้ชาวจีนยังคงมีบทบาทในกิจการเหมืองแร่คืบคลานอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การทำเหมืองแร่สมัยใหม่จำเป็นต้องใช้เงินทุนมหาศาลและมีความชำนาญการสูง

ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยถือได้ว่าชาวจีนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเหมืองแร่คืบคลานในระยะเริ่มต้นของการทำเหมืองแร่คืบคลานไทยยุคใหม่ แม้ว่าจะมีวิธีการผลิตที่ล้าสมัยใช้แรงงานคนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวจีนสามารถควบคุมและเป็นส่วนหนึ่งในปัจจัยการผลิตแม้ว่าในเวลาต่อมาจะมีชาวตะวันตกซึ่งมีเทคนิคการผลิตที่สูงกว่าเข้ามามีบทบาทแข่งขันด้วยก็ตาม แต่ชาวจีนก็ไม่ไ้ลดบทบาทของตัวเองลง ชาวจีนรู้จักปรับปรุงและนำวิธีการแบบตะวันตกเข้ามาใช้โดยการร่วมมือประสานพลังการผลิตระหว่างมนุษยชนด้วยกัน ขณะเดียวกันนายเหมืองจีนบางคนก็เข้าร่วมดำเนินการกับชาวตะวันตกเพื่อพัฒนาธุรกิจของตนและผลของการเปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิตนี้มีส่วนให้การอพยพของชาวจีนที่จะเข้ามาเป็นกรรมกรเหมืองแร่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยลดลง แก่อย่างไรก็ตาม จำนวนชาวจีนอพยพและลูกหลานชาวจีนที่เกิดในหัวเมืองแห่งนี้ในภายหลังก็มีจำนวนมากจนกระทั่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของภูมิภาคแห่งนี้ เนื่องจากนโยบายการผสมผสานระหว่างคนไทยและคนจีนของรัฐบาลไทย ทำให้คนจีนเหล่านี้กลายเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์ บางคนก็ได้รับราชการจนมียศศักดิ์ บางคนก็เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจของท้องถิ่นจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ และกล่าวได้ว่านายเหมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยในปัจจุบันนี้ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายจากกลุ่มชาวจีนที่เคยอพยพมาเป็นแรงงานในหัวเมืองแห่งนี้แล้วทั้งสิ้น

1.2 บทบาทในการเป็นเจ้าภาชีนายอากร

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการค้าต่าง ๆ ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเมื่อสามารถที่จะสะสมทุนได้แล้ว ส่วนมากจะยื่นขอรับประมูลทำภาชีอากรในเมืองต่าง ๆ ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ซึ่งลักษณะของเจ้าภาชีนายอากรของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมีลักษณะดังที่พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ได้อธิบายความหมายไว้ว่า

...เจ้าภาษี-นายอากร มีลักษณะต่างกัน เจ้าภาษีเป็นผู้เก็บภาษีจากราษฎร
อย่างสรรพากรในเวลานี้ ไม่ว่าภาษีอะไรจะคิดประชันรู้กันขึ้น ส่วนนายอากร
เป็นผู้ผูกขาดอย่างสรรพสามิตในปัจจุบัน เช่น บุ๊กซาคหัวรังนก บุ๊กซาคเก็บ
ฟองเต้า บุ๊กซาคทำนาเกลือในบางแห่ง บุ๊กซาคเก็บรังผึ้งในบางป่า ทั้ง
โรงงานต้มกลั่นสุรา...

จากหลักฐานพอที่จะสามารถกล่าวได้ว่า ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทในการเป็น
เจ้าภาษีนายอากรในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ชาวจีนชื่อ ชูเจียง แซ่กอ เป็นจีนฮกเกี้ยนได้อพยพออกจากประเทศจีนมา
เป็นกรรมกรที่เกาะหมาก (ปีนัง) เมื่อสะสมทุนได้แล้วก็เข้ามาค้าขายอยู่ที่เมืองตะกั่วป่า
แล้วไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองพังงา ได้พบว่าเมืองระนองมีคิบบูกอยู่มากจึงได้เข้ามาขอผูก-
ขาดอากรคิบบูกเมืองระนอง ได้รับแต่งตั้งเป็นหลวงรัตนเศรษฐีตำแหน่งนายอากรคิบบูกเมือง
กระ และเมืองระนอง² ภายหลังได้เป็นเจ้าเมืองระนองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภายหลังจากปี พ.ศ. 2411 เป็นต้นมา การประมูลภาษีอากรในหัวเมือง
ชายฝั่งทะเลตะวันตกได้ขยายวงกว้างขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าเศรษฐกิจของหัวเมืองแห่งนี้
ได้เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก มีการแข่งขันกันประมูลระหว่างชาวจีนด้วยกันเอง³

¹ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ. "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย". วิจิตรวาทการ
อนุสรณ์. ม.ป.ป. หน้า 133.

² กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50. 2511. หน้า 228-229.

³ ภาษีที่ชาวจีนผูกขาดเฉพาะในเมืองภูเก็ตมีถึง 16 ชนิด คือ อากรสุรานอกเมือง
อากรบ่อนเบี้ย อากรคิบบูกำบลเชิงทะเลและบ้านกำมะรา ภาษีสุกร ภาษีข้าวเหนียว
ภาษีเกลือ ภาษีฟองไข่จระเม็ก ภาษีปลาสก ภาษีปลิงทะเล ภาษีหอยมูขี้ไข่มุก ภาษี
ข้อแร่กลาดทุ่งคาและกลาดกระทุ ภาษีไม้กระดาน ภาษีโรงรับจำนำ ภาษีหญิงบ่าวรุ่งถนน
อากรค่าน้ำ ภาษีชนคิบบูกในเมือง

และราษฎรไทยบางคนที่มีทุนทรัพย์ จนมีผลทำให้ราษฎรของหัวเมืองแห่งนั้นบางเมืองได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากต้องเสียภาษีอากรสูงซึ่งมาจากสาเหตุการให้ราคาคักหน้ากันเองของผู้ประมูล ทำให้ต้นทุนของการประมูลสูง เมื่อเจ้าภาษีนายอากรคนใดได้รับประมูลทำภาษีจะต้องมาบังคับเอาจากราษฎรในหัวเมืองแห่งนี้อีกค่อหนึ่งจึงจะไถ่กำไรไม่ขาดทุน

ถึงแม้ต้นทุนในการประมูลรับทำภาษีอากรของหัวเมืองแห่งนี้จะมีราคาสูงก็ตาม แต่ก็มิใช่เป็นจำนวนมากที่พอมีทุนทรัพย์มาเสนอขอประมูลทำ ทั้งนี้เนื่องมาจากรายได้จำนวนมหาศาลของการทำภาษีอากรในหัวเมืองแห่งนี้เอง ดังตัวอย่างรายได้จากการทำอากรเงินของเมืองต่าง ๆ ในเขตหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2434 - 2436 (ร.ศ. 109 - 111) ตามตารางต่อไปนี้

ตาราง 3 ภาษีรายไถ่อากรเงิน ร.ศ. 109 - 111. (พ.ศ. 2434 - 2436)

เมืองที่ได้ รับประมูล	นายอากรที่รับทำ	รายได้ใน ปี (บาท)		
		ร.ศ. 109	ร.ศ. 110	ร.ศ. 111
กระบี่	จีนพัน จีนปาน	8,000	8,800	10,400
ตะกั่วป่า	พระยาแสนสุขุม (เจ้าเมือง)	44,560	44,560	44,560
พังงา	พระบริรักษ์ (เจ้าเมือง)	8,825	8,981	9,141
ภูเก็ต	ทำเป็นหลวง ¹	240,000	240,000	320,000
ระนอง	รัตนเศรษฐี (เจ้าเมือง)	9,209	8,409	9,209
ตะกั่วทุ่ง	พระบริสุทธิ ๗ (เจ้าเมือง)	4,124	4,124	4,124

ที่มา กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ก. 14.3/1. บัญชีรายไถ่อากรเงิน
ศก 109 - 111.

¹รัฐบาลจัดเก็บเอง โดยให้เจ้าเมืองทำหน้าที่เป็นพนักงานเก็บภาษีให้รัฐบาล และรัฐบาลจะแบ่งรายได้ที่เก็บได้เป็นเปอร์เซ็นต์(ร้อยละ 5) เป็นค่าตอบแทน

นอกจากจะมีรายได้จำนวนมากจากการที่ได้รับประมูลท่าภาษีอากรต่าง ๆ ภายในหัวเมืองแห่งนี้แล้ว ปัจจุบันนี้ก็ยังอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนมีความกระตือรือร้นที่จะได้รับเป็นเจ้าของภาษีอากรก็คือ การที่เจ้าภาษีนายอากรและบุคคลในครอบครัวต่างก็ได้รับสิทธิพิเศษในการยกเว้นการเกณฑ์แรงงานและสิ่งของไปใช้ในราชการ¹ นอกจากนี้เจ้าภาษีนายอากรยังมีอำนาจที่จะชำระคดีข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลในครอบครัวและแรงงานของเขาอีกด้วย² อีกทั้งยังได้รับสิทธิพิเศษเป็นเจ้าของที่ดินในบริเวณที่ตนไปผูกขาดท่าอากรชนิดนั้น ๆ อยู่³

ภายหลังจากที่มีการใช้พระราชบัญญัติขอมบังคับการสรรพากรในปี พ.ศ. 2456⁴ ซึ่งถือว่าเป็นการเลิกระบบเจ้าภาษีนายอากรในประเทศไทยอย่างเด็ดขาด ชาวจีนที่เคยเป็นเจ้าภาษีนายอากรในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ก็ได้แปรเปลี่ยนสภาพของตนเองมาเป็นนักธุรกิจและประกอบกิจการค้าต่าง ๆ ที่สำคัญของหัวเมืองแห่งนี้ เช่น กระจก ๗ ระนอง ก็มาประกอบกิจการเกี่ยวกับเหมืองแร่และการขนส่งทางเรือของทางโกทงวน และต้องเสียภาษีให้รัฐโดยตรง

1.3 บทบาทในด้านการเกษตรกรรม

การที่พื้นที่ส่วนใหญ่ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกอุดมไปด้วยแร่ดีบุก ประกอบกับลักษณะภูมิประเทศของหัวเมืองแห่งนี้ไม่เหมาะที่จะทำการเพาะปลูก ดังนั้นราษฎรส่วนใหญ่

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 3, จ.ศ. 1207 เล่มที่ 275. เรื่องแต่งตั้ง
นายยังเป็นหมื่นศรีสำรวนายอากร.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ. ตำนานภาษีอากรและภาษีบางอย่าง. หน้า 42

³ แหล่งเดิม. หน้า 41.

⁴ กรมสรรพากร. รายงานฉบับที่ 3 ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี (เส่ง วิญญ์ศิริ)
ผู้แทนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย กราบบังคมทูลขอพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. 2457.

ของหัวเมืองแห่งนี้จึงไม่ได้ให้ความสำคัญของการเกษตรกรรมมากนัก และให้ความสนใจในการที่จะขุดแร่ถ่านหินซึ่งมีความสะดวกสบายและมีราคาสูงกว่า ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของชาดแคลนข้าวที่จะบริโภคจนต้องสั่งซื้อจากหัวเมืองพม่าและมลายู

ถึงแม้ว่าการเกษตรกรรมจะไม่ได้เป็นที่สนใจของราษฎรในหัวเมืองแห่งนี้ก็ตาม แต่ก็ยังมีราษฎรส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเมืองทวัง กระบี และปะเหลียน ประกอบอาชีพโดยการทำไร่พริกไทย ซึ่งถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญของหัวเมืองแห่งนี้ ทั้งนี้เพราะเมืองทวัง กระบีและปะเหลียน พื้นที่ไม่ได้อุดมไปด้วยแร่ถ่านหินเหมือนเมืองภูเก็กระนอง พังงา ดังนั้นการเกษตรกรรมยังคงมีความสำคัญต่อราษฎรบางส่วนของหัวเมืองแห่งนี้เช่นเดียวกันกับอาชีพของราษฎรโดยทั่วไปของประเทศในขณะนั้น และจากการอพยพเข้ามาในภูมิภาคนี้ของชาวจีน ภายหลัง พ.ศ. 2411 ทำให้กิจการไร่พริกไทยกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญที่สุดของหัวเมืองแห่งนี้ ในช่วงกลางรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พริกไทยของเมืองทวังได้เป็นที่นิยมและต้องการของตลาดโลก และเมืองทวังกลายเป็นศูนย์กลางการค้าพริกไทยของภูมิภาคนี้ในขณะนั้น¹

ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ราคาของพริกไทยได้

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ค.14.4 ข/4. เรื่องส่งวิธีคิดแทนเงินและเรื่องทาง ๆ ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พระยารัษฎานุประดิษฐ์ขอลดภาษีอากรเมืองทวังและปะเหลียน เพราะราคาพริกไทยตกลง อนุญาตให้มีสเกอ์ฮารอนรับผูกขาดค้าหอยมุกในเขตตะกั่วทุ่ง ภูเก็ต พังงา กระบี ทวัง ปะเหลียน ยังคงให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์รับผูกขาดอากรเมืองทวัง ปะเหลียน ตั้งแต่ ร.ศ. 109-ร.ศ. 114 ตามเดิม จดหมายกราบบังคมทูลของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ที่ 210/12982. (7 มกราคม ร.ศ. 111)... วิธีคิด (วิธีท) หมายถึง ใบรับเงิน. มาจากภาษาอังกฤษคำว่า receipt

กตกาล¹ ตลอดจนแรกที่เริ่มกิจการมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า-
เจ้าอยู่หัวก็ลดน้อยลง พระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) สมุหเทศาภิบาลมณฑล-
ภูเก็ตขณะนั้นได้นำเอาอย่างพาราซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ของโลกมาจากมลายู และได้
นำมาทดลองปลูกในหัวเมืองแห่งนี้ จนได้รับความนิยมและเชื่อถือของราษฎรในภูมิภาคนี้ว่า
มีความสำคัญมากกว่าพริกไทยและสามารถทำรายได้ไม่น้อยกว่าแร้คัมภัก ดังนั้นกิจการการทำ
สวนยางพาราจึงมีความสำคัญต่อหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกจนกระทั่งปัจจุบัน

ชาวจีนอพยพเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดกิจการไร่พริกไทยและสวนยางพารา
ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ชาวจีนเป็นทั้งผู้ประกอบการและแรงงานในกิจการพืช
ทั้งสองชนิดนี้ ถึงที่จะไถ่กล่าวละเอียดต่อไป

กิจการไร่พริกไทย พริกไทยเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญของหัวเมืองชายฝั่ง
ทะเลตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองตรัง กระบี่ ปะเหลียนมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว²
พริกไทยของเมืองตรังมีชื่อเรียกกันว่า "พริกไทยตรัง" หรือ "พริกไทยดำ" หรือ
การังเพปเปอร์ (Tarang Peper) ได้รับการยกย่องจากชาวยุโรปว่าเป็นพริกไทย
ที่มีคุณภาพดีที่สุดในโลก ปัจจัยที่ทำให้พริกไทยทางหัวเมืองแห่งนี้กลายเป็นธุรกิจระหว่าง
ประเทศ คือการอพยพของชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ที่เมืองตรัง กระบี่ และปะเหลียน
เมื่อแรกเริ่มชาวจีนเข้ามาเป็นแรงงานในไร่พริกไทยของราษฎรไทยที่มีทุน และของ
เจ้าเมืองในเมืองเหล่านี้ และเมื่อสามารถสะสมทุนจากการขายแรงงานแล้วบางคนก็จะ
ประกอบกิจการทำไร่พริกไทยเสียเอง โดยอาศัยแรงงานที่เป็นชาวจีนด้วยกัน ประมาณ
กันว่าจำนวนชาวจีนที่เข้ามาทำไร่พริกไทยทั้งสามเมืองนี้มีจำนวนมากกว่าราษฎรไทยที่

¹ขุนเสนานุวงศ์ภักดิ์ (พิทักษ์ ณ นคร). ประวัติและผลงานของพระยารัษฎา
ม.ป.ป. หน้า 36.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ค.14.4 ข/4. แหล่งเดิม.

ประกอบอาชีพค้าขายในขณะนั้น¹ เสียอีก จำนวนชาวจีนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองกรุง กระทั่ง ประเพณีจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับราคาของพริกไทยในขณะนั้น ยกตัวอย่างเช่น เมื่อพริกไทยราคาตกต่ำในปี พ.ศ. 2434-2435 ได้มีแรงงานจีนอพยพออกจากเมืองกรุง และเมืองปะเหลียนไปหางานทำที่เมืองอื่นประมาณ 1,300 คน² และเมื่อชาวจีนเลิก ประกอบกิจการการค้าพริกไทยแล้วก็ปรากฏว่ากิจการไรพริกไทยในหัวเมืองแห่งนี้ได้ ลดบทบาททางด้านการเศรษฐกิจลงเป็นอย่างมากจนกระทั่งพิธีชงชาได้หมดความสำคัญในที่สุด

กิจการสวนยางพารา มีหลักฐานบันทึกไว้ว่าหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็น ภูมิภาคแรกของไทยที่มีการทำสวนยางพารา³ ปัจจัยที่ทำให้ยางพาราได้เข้ามามีบทบาท ด้านเศรษฐกิจของหัวเมืองแห่งนี้คือ การตกต่ำของราคาพริกไทยและกิมบก ซึ่งเป็นเหตุ ให้พระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตในขณะนั้นเดินทางไป กูงานที่ประเทศมลายูและได้พบว่าชาวมลายูปลูกยางพารากันโดยลึกลับ และทำรายได้ ไม่แพ้การค้ากิจการกิมบก ดังนั้นพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) จึงเกิดแนวคิด และความสนใจที่จะนำเอายางพารามาปลูกที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เพื่อแก้ปัญหา การตกต่ำของราคาพริกไทยและกิมบก ดังนั้นเมื่อพระยาสถลสถานพิทักษ์ (ค้อยู่เกียก ณ ระนอง) หลานชายของท่านได้เดินทางไปประเทศอินโดนีเซีย ในปี พ.ศ. 2444 จึง มีโอกาสได้นำเอากล้ายางพารามาปลูกที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก โดยปลูกไว้ใน บริเวณบ้านพักที่อำเภอถลันกิ่ง จังหวัดกระบี่ในปัจจุบัน แล้วค่อย ๆ ขยายไปทั่วใน หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในเวลาต่อมา⁴

¹ ศรีนครินทร์วิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. สารานุกรม ภาควิ. 2529. หน้า 2423.

² แหล่งเก็บ. หน้า 2424.

³ ป่วย อิงภากร. เศรษฐกิจในประเทศไทย. 2504. หน้า 36.

⁴ แหล่งเก็บ.

อย่างพาราไคกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก และมีแรงงานจีนอพยพมาจากมลายูจำนวนหนึ่งเข้ามารับจ้างกรีดยาง เมื่อต้นยางพาราเริ่มให้ผลผลิต มีชาวจีนบางคนที่มีทุนทรัพย์เป็นเจ้าของสวนยางพาราขนาดใหญ่ในหัวเมืองแห่งนี้ ซึ่งแต่ละคนมีสวนยางพารากว่า 50 ไร่ ในขณะที่ราษฎรไทยที่เป็นเจ้าของสวนยางพารา กลับมีประมาณคนละ 10 ไร่เท่านั้น¹ นอกจากนั้นยังมีพ่อค้าชาวจีนเป็นคนกลางรับซื้อยางดิบจากเจ้าของสวนยางมารวมกัน และจัดส่งไปขายยังป็นังและสิงคโปร์ต่อไป

ดังนั้น เราสามารถที่จะกล่าวได้ว่า กิจกรรมสวนยางพาราในระยะแรกเริ่มของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกชาวจีนได้เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญตั้งแต่เป็นผู้นำเข้าพันธุ์ยางพาราจากต่างประเทศ รวมทั้งการเป็นผู้ประกอบการและแรงงาน อีกทั้งยังเป็นพ่อค้าคนกลางคอยรับซื้อและขายส่งยางพาราไปยังตลาดโลกอีกด้วย

นอกจากบทบาทในการทำไร่พริกไทย และสวนยางพาราแล้ว ก็ไม่ได้ปรากฏหลักฐานใด ๆ พอที่จะสามารถชี้ได้ว่าชาวจีนได้เข้าไปมีบทบาทในกิจการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การเกษตรกรรมอื่น ๆ อีก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าราษฎรในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ไม่นิยมที่จะประกอบอาชีพการเกษตรมากไปกว่าการขุดแร่ดีบุกขาย สำหรับการทำไร่พริกไทย ที่เมืองตรังและเมืองปะเหลียนนั้นก็ เป็นเพราะว่าพื้นที่ทั้งสองเมืองนี้มีแร่ดีบุกน้อย ไม่สามารถที่จะประกอบกิจการเกี่ยวกับแร่ดีบุกได้ ภายหลังเมื่อยางพาราไคกลายมาเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญของโลกแล้ว อีกทั้งลักษณะของพื้นที่แห่งนี้เหมาะที่จะปลูกยางพาราเป็นที่สุด ดังนั้นราษฎรทั้งไทย-จีน ที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้จึงพากันมาปลูกยางพาราและทำกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับยางพารา มากกว่าที่จะให้ความสนใจต่อพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ยางพาราก็ยังเป็นพืชเศรษฐกิจที่คงความสำคัญต่อราษฎรในหัวเมืองแห่งนี้

¹ ศรีนครินทร์วิโรฒ สงขลา; มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเก็บ.

1.4 บทบาทในค่านิยมชาวยุโรป

ชาวจีนมีลักษณะนิสัยของการเป็นพ่อค้าแทบจะทุกตัวคน ชาวจีนจะไม่ทอดทิ้งโอกาสที่จะประกอบการค้าขายเลยถ้าหากมีโอกาสอันววย และสามารถที่จะประกอบธุรกิจที่มีขนาดเล็กที่ใช้เงินทุนเพียงเล็กน้อยจนกระทั่งธุรกิจการค้าที่ลงทุนเป็นเงินเรือนล้านจากการที่ไค่ล่าวไว้ในบทที่ 2 แล้วว่า ก่อนที่จะมีการอพยพเข้ามาของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกหลัง พ.ศ. 2411 ลักษณะทั่วไปของโครงสร้างทางสังคมของหัวเมืองแห่งนี้มีรูปแบบเป็นสังคมศักดินา เหมือนกับภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ไพร่หรือราษฎรยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้านายและขุนนางในท้องถิ่น ไพร่หรือราษฎรจะถูกจำกัดสิทธิในการเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ และยังคงถูกเกณฑ์แรงงานเมื่อถึงเวลาที่รัฐบาลกำหนด ดังนั้นโอกาสที่ไพร่หรือราษฎรจะทำการค้าขายจึงเป็นไปได้ยาก และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือราษฎรไทยรังเกียจอาชีพค้าขาย และไม่นิยมที่จะเป็นพ่อค้ามากไปกว่าที่จะซุกแร่คืบหรือทำไร่พริกไทยขายให้กับพ่อค้าจีน

จากลักษณะทางสังคมเช่นนี้ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวจีนที่อพยพเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้ในปี พ.ศ. 2411-2475 เพื่อเป็นแรงงานในกิจการต่าง ๆ ของหัวเมืองนี้ เมื่อชาวจีนได้สะสมทุนแล้ว ก็สามารถที่จะผลักดันตัวเองเปลี่ยนฐานะเป็นพ่อค้าย่อย และสามารถสะสมทุนเรื่อย ๆ จนกระทั่งเป็นเจ้าของกิจการขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญของหัวเมืองแห่งนี้ได้ในเวลาต่อมา ปัจจุบันที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ คนจีนได้รับสิทธิพิเศษจากกฎหมายไทยคือการที่ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานพร้อมทั้งสามารถที่จะเดินทางไปตามที่ต่าง ๆ ตามที่ตัวเองต้องการที่จะไป และประกอบกับนิสัยที่รักการค้าขายจึงทำให้ชาวจีนเหล่านี้ประสบผลสำเร็จในการค้าขายและสามารถที่จะผูกขาดอาชีพค้าขายของหัวเมืองแห่งนี้ในเวลาต่อมา

เมื่อแรกเริ่มของการเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้ของชาวจีน ชาวจีนแทบทุกคนจะมีสภาพของการไปขายเอาคาบหน้า หรือ เสียดินหมอนใบ ชาวจีนเหล่านี้แทบจะไม่มีสมบัติอะไรยกเว้นนอกจากแรงงานที่ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของชาวจีน และกำลังเป็นที่ต้องการของหัวเมืองแห่งนี้ ชาวจีนจะเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่คืบ

ที่ถูก ะนอง พังงา และจะเป็นคนงานในไร่พริกไทยที่ตรัง กระบี่ และปะเหลียน และเมื่อได้สะสมทุนจากการขายแรงงานของตัวเองแล้วก็จะออกมาประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าแร่ เทียวซื้อ-ขายสินค้าต่าง ๆ ตามที่ต่าง ๆ ในหัวเมืองแห่งนี้ แล้วนำมาขายต่อพ่อค้าใหญ่หรือนายทุนซึ่งส่วนมากก็จะเป็นคนจีน หรือเจ้านาย ชุนนางของท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพทางด้านการค้าของหัวเมืองแห่งนี้ เมื่อสามารถที่จะสะสมทุนจากการเป็นพ่อค้าแร่ ได้แล้วชาวจีนเหล่านี้ ก็จะประกอบกิจการที่ตนเองถนัด พวกที่เคยเป็นแรงงานในเมืองแร่ ก็จะประกอบกิจการเหมืองแร่ของตัวเอง ส่วนพวกที่เคยเป็นคนงานในไร่พริกไทยก็จะเป็นเจ้าของไร่เสียเอง หรือผู้ที่เคยรับจ้างกรีดยางก็จะทำกิจการสวนยางพารา ดังเช่น หลวงอำนาจนารักษ์ (กันทวัก กันทเวทย์) เป็นชาวจีนเกิดที่มณฑลฮกเกี้ยนได้เดินทางมาเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่ที่เมืองภูเก็ต ต่อมาเมื่อมีทุนเพียงเล็กน้อยก็ออกมาเป็นพ่อค้าแร่ รับซื้อคัมภีร์แล้วนำมาขายต่อให้นายเหมือง และเมื่อมีทุนมากขึ้นก็ดำเนินกิจการเหมืองแร่คัมภีร์เสียเอง ทำเหมืองหามจนมีฐานะร่ำรวย¹

นอกจากชาวจีนจะประกอบอาชีพทางด้านการค้าขาย และซื้อสินค้าให้กับราษฎรไทยแล้ว ชาวจีนจะทำการค้าขายแม้แต่กับชาวจีนด้วยกันก็ไม่ได้มีการยกเว้น ก็จะได้เห็นได้จากการที่นายเหมืองได้เอาสินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ เช่น ผืน สุนัข และอื่น ๆ เข้ามายขายในกองส่เพื่อให้กรรมกรในเมืองของตนซื้อ แม้ว่าการซื้อขายจะเป็นเงินเชื่อแต่นายเหมืองก็สามารถที่จะหักจากค่าแรงงานเป็นราคาของสินค้าได้ ภายหลังจากการขายแร่คัมภีร์

จะเห็นว่า ชาวจีนได้เข้ามาเป็นเจ้าของกิจการการค้าต่าง ๆ ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกโดยที่คนไทยไม่สามารถที่จะทำการแข่งขันได้เลย ทั้งนี้เป็นเพราะความอดทน การอดออมและความสามารถของชาวจีน ตลอดจนโครงสร้างทางสังคมของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในขณะนั้น มีผลทำให้ชาวจีนเป็นผู้ควบคุมอำนาจทางเศรษฐกิจ และกิจการการค้าต่าง ๆ ของหัวเมืองแห่งนี้ในเวลาต่อมา

¹ ศรีนครินทร์วิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. แหล่งเก็บ.

2. การเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล พ.ศ. 2411-2475

รัฐบาลไทยมีนโยบายให้การสนับสนุนให้ชาวจีนเข้ามาลงทุน และเป็นแรงงานในพื้นที่ทุก ๆ ส่วนของประเทศมาเป็นเวลานานตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งนโยบายดังกล่าวอาจจะไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมที่เด่นชัด แต่ถึงอย่างไรก็ตามการที่คนไทยและรัฐบาลไทยมีความคิดที่ว่าคนจีนไม่ใช่ชาวต่างชาติ¹ น่าจะเป็นเหตุผลอย่างเพียงพอที่จะระบุว่า รัฐบาลไทยให้การสนับสนุนชาวจีนให้เข้ามาทำมาหากินในประเทศ

จากการที่ชาวจีนเป็นชาติที่มีความขยันขันแข็ง และความสามารถในการประกอบอาชีพ ดังนั้นในเวลาต่อมาชาวจีนจึงเป็นผู้ออกมาเช่าหรือมีบทบาทในกิจการเศรษฐกิจของท้องถิ่นที่ชาวจีนเข้าไปอาศัยอยู่ และได้อาศัยบทบาทดังกล่าวก่อความไม่สงบทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง และระบบเศรษฐกิจของท้องถิ่น อันเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องหามาตรการในการที่จะลดบทบาทชาวจีนในท้องถิ่นลง

หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก็เป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่ชาวจีนได้เข้ามาเป็นผู้ที่มีบทบาททางด้านการเศรษฐกิจอย่างสูงเด่น จนบางครั้งถึงกับละเมิดกฎหมายของบ้านเมืองก่อความไม่สงบขึ้น เช่นการจลาจลของชาวจีนที่เมืองระนอง และเมืองภูเก็ตใน พ.ศ. 2419² ซึ่งนอกจากรัฐบาลจะทำการปราบปรามอย่างรุนแรงแล้ว รัฐบาลยังได้หามาตรการต่าง ๆ ในการที่ลดบทบาทชาวจีนในกิจการเศรษฐกิจลง เพื่อไม่ให้ชาวจีนใช้เป็นอำนาจต่อรองทางการเมือง - การปกครองกับรัฐบาลได้ ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่คิดตามมา ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวโดยเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้คือ

¹ วิลเลียม จี. สกินเนอร์. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ แปลโดย, พรรณี นิตยพรภิรักษ์ และคนอื่น ๆ. 2529. หน้า 164, 166.

² ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. สมาคมลับฮั้งฮุยในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453. 2524. หน้า 169-178.

- 2.1 นโยบายในการปรับปรุงการเก็บภาษีอากร
- 2.2 นโยบายเกี่ยวกับเหมืองแร่
- 2.3 ผลกระทบต่อบทบาทที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจ

2.1 นโยบายในการปรับปรุงการเก็บภาษีอากร

ภายหลังจากสงครามระหว่างไทยกับพม่าใน พ.ศ. 2352 ไค่ลันสุกลง
หลาย ๆ เมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ไค่ลันสุกลงทัพของพม่า
เผาและทำลายอย่างย่อยยับ สภาพเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในสภาวะไม่มั่นคง ซึ่ง
เหตุการณ์เหล่านี้ได้ดำเนินมาจนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
เศรษฐกิจของประเทศก็ยังไม่ดีขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่ของประเทศได้ถูกนำไป
ใช้ในกิจการสงครามกับพม่าจนไม่สามารถที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ การเก็บ
ภาษีอากรต่างๆ ของรัฐบาลก็ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอมีเงินรั่วไหลออก เป็นจำนวนมาก
ทั้งนี้เพราะบ้านเมืองอยู่ในสภาวะสงคราม ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงได้โปรดฯ ให้มีการประมูลภาษีอากรขึ้นทั่วประเทศใน พ.ศ. 2387¹ ทั้งนี้เพื่อเป็นการ
เพิ่มรายได้ให้กับรัฐบาล ผลก็คืออย่างก็คือรัฐบาลมีเงินก้อนใหญ่ในการที่จะบริหารประเทศ
และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างเจ้าหน้าที่ไปเก็บ การเปิดประมูลภาษีอากรขึ้นใน
ประเทศครั้งนี้ปรากฏว่าผู้ที่สามารถประมูลรับทำภาษีอากรของประเทศส่วนใหญ่ได้แก่ชาวจีน
ที่มีทุนทรัพย์ที่พอพเพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยในขณะนั้นเอง

หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก็เป็นเช่นเดียวกับหัวเมืองอื่น ๆ ของประเทศไทย
ในขณะนั้นที่ผู้รับทำภาษีอากรส่วนใหญ่เป็นชาวจีน แต่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมีลักษณะ
พิเศษแตกต่างไปจากหัวเมืองอื่น ๆ ก็คือบางเมืองของหัวเมืองแห่งนี้เจ้าเมืองเป็นผู้รับทำ
ภาษีอากรเสียเอง ซึ่งเรียกว่าระบบ "เหมาเมือง" และมีหลักฐานปรากฏว่าระบบ
"เหมาเมือง" มีขึ้นครั้งแรกที่เมืองระนอง และต่อมาได้ขยายสู่เมืองภูเก็ต กระบุรี

¹ กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50. 2511. หน้า 228-229.

กะท้าวป่า ครัง¹ เป็นต้น

ปัจจัยที่ทำให้หัวเมืองแห่งนี้มีเจ้าเมืองเป็นเจ้าภานายอากรเสียเองก็เพราะว่าหัวเมืองแห่งนี้อยู่ทางไกลจากทางราชธานี และการคมนาคมก็เต็มไปด้วยความยากลำบาก (ตามที่ไกรลาธมาแล้วในบทที่ ๑) ดังนั้นจึงไม่มีผู้คนที่จะประมูลรับทำภาษี ประกอบกับราษฎรในหัวเมืองแห่งนี้มีจำนวนน้อย ผู้ลงทุนก็กลัวจะขาดทุนจึงเป็นสาเหตุให้เจ้าเมืองในหัวเมืองแห่งนี้เป็นผู้ที่ผูกขาดรับทำภาษีอากรเสียเอง

นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับระบบเจ้าเมือง—เจ้าภาษีในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก นับได้ว่าเป็นการส่งเสริมให้มีการผูกขาดผลประโยชน์ทางด้านการเศรษฐกิจของหัวเมืองแห่งนี้ เป็นการปิดกั้นการลงทุนของราษฎรโดยทั่วไป และมีการผลักดันให้เจ้าเมืองรับผิดชอบในการทำนุบำรุงท้องถิ่นด้วยรายได้จากการที่รับประมูลทำภาษีอากร ซึ่งส่วนใหญ่พวกเจ้าเมืองจะมุ่งทำแค่ในเขตที่ตนมีผลประโยชน์อยู่ด้วย เช่น เขตเหมืองแร่ของคน² เป็นสำคัญ จากการที่แร่ดิบถูกไกรลาธมาเป็นปัจจัยสำคัญทางเศรษฐกิจของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนี้เองมีผลทำให้ราษฎรที่เคยมีอิสระในการซุกหาแร่ดิบในหัวเมืองแห่งนี้เมื่อครั้งอดีตต้องเปลี่ยนสภาพมาเป็นแรงงานรับจ้างซุกแร่ดิบให้กับบรรดาเจ้าเมืองในหัวเมืองแห่งนี้เมื่อรัฐบาลได้นำเอาระบบ เจ้าเมืองเจ้าภาษีเข้ามาใช้³ ในภูมิภาคแห่งนี้

จากการที่เศรษฐกิจในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังจากการที่แร่ดิบถูกไกรลาธมาเป็นสินค้าสำคัญของตลาดต่างประเทศแล้ว มีผลทำให้รัฐบาลเข้ามาดูแลหัวเมืองแห่งนี้อย่างใกล้ชิด โดยดำเนินการยกเมืองต่าง ๆ ที่ให้ผลประโยชน์กับรัฐบาลเป็นจำนวนมากขึ้นตรงต่อทางราชธานี เช่น มีการยกเมืองภูเก็ท เมืองระนอง

¹ ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเก็บ.

หน้า 854.

² กรมศิลปากร. เล่มเก็บ. หน้า 4.

³ นันทา วรณทิวศ. ผู้แปล. จดหมายเหตุของเจมส์โลว์. 2519. หน้า 63.

ให้ขึ้นตรงต่อทางกรุงเทพฯ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บผลประโยชน์ของเมือง
ทั้งสองแห่งนั่นเอง

เมื่อครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นที่ทราบกันเป็น
อย่างดีแล้วว่าชาวจีนได้เป็นผู้ที่เข้ามาผูกขาดการประมูลรับทำภาษีอากรในหัวเมืองชายฝั่ง
ทะเลตะวันตกโดยแข่งกับเจ้าเมืองไทยบางคน¹ แต่เนื่องจากชาวจีนเป็นผู้ที่มีความสามารถ
ในด้านการเก็บภาษีอากร จึงทำให้การประมูลรับทำภาษีอากรในหัวเมืองแห่งนี้จึงตกอยู่กับ
ชาวจีนไม่ทางตรงก็ทางอ้อม เพราะแม้ว่าจะมีเจ้าเมืองที่เป็นไทยประมูลรับทำภาษีอากร
ในเขตเมืองของตนเองก็ก็ยังต้องให้ชาวจีนรับเป็น "ลูกช่วง" อีกทอดหนึ่งอยู่นั่นเอง

ชาวจีนที่รับเป็น "ลูกช่วง" ในการเก็บภาษีอากรของเจ้าเมืองต่าง ๆ ใน
หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกได้ก่อความเดือดร้อนให้กับราษฎรไทยที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองนั้น ๆ
เป็นอย่างมากทั้งนี้เพราะจีน "ลูกช่วง" ไม่ได้เรียกเก็บภาษีอากรจากราษฎรในอัตราที่ทาง
รัฐบาลได้กำหนดไว้ให้แต่มักจะเก็บเกินพิภัก² ทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก

มีเมืองหลายเมืองของภูมิภาคแห่งนี้ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว เช่นเมืองระนอง ตรัง กระบุรี เป็นต้น เมืองเหล่านี้ต่างก็มีเจ้าเมืองเป็น
คนจีน⁴ ซึ่งก็ได้แก่ตระกูล ณ ระนอง นอกจากชาวจีนกลุ่มนี้จะมีบทบาททางการเมืองใน
ท้องถิ่นแห่งนี้แล้ว ชาวจีนกลุ่มนี้ยังรับทำภาษีอากรของหัวเมืองที่ตนปกครองอยู่อีกด้วย ดังนั้น

¹ เจ้าเมืองที่เป็นไทยที่เข้ามาแข่งขันการผูกขาดการประมูลภาษีอากรในเมืองต่าง ๆ
ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก คือ พระยาวิชิตสงคราม (ทัต รัตนดิลก ณ ภูเก็ต
ซึ่งเคยแข่งขันกับตันกิมเจง (พระยาอภัยภูธรคหิธรรักษา) ในการประมูลภาษีอากรที่เมือง
ภูเก็ตในสมัยรัชกาลที่ 5.

² สืบได้จากกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานภาษีอากรและภาษีบางอย่าง.
2466. หน้า 42.

จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวจีนกลุ่มนี้สร้างสมอิทธิพลทั้งทางการเมือง การปกครอง และการเศรษฐกิจ ในท้องถิ่นแห่งนี้เช่นในกรณีของพระรัตนเศรษฐี (คอซิมก้อง ณ ระนอง) ได้ประมูลรับทำภาษีอากรที่เมืองระนองซึ่งเป็นเมืองที่ตนเองเป็นเจ้าของเมืองอยู่ใน พ.ศ. 2436 เพียง 400 ชั่ง ซึ่งอัตรานี้เป็นอัตราที่ต่ำ ๆ กับทุกปีที่ผ่านมาทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้นราคารับคิบบุกโคสูงชันอย่างมาก ซึ่งน่าจะประมูลได้มากกว่าจำนวนดังกล่าว การที่พระรัตนเศรษฐีเสนอเงินประมูลเพียงแค่นี้เพราะว่าไม่สามารถที่จะหาคนมาประมูลแข่งขันได้ ทั้งนี้เพราะเจ้าภาษีนายอากรคนอื่น ๆ ต่างก็เกรงกลัวในอิทธิพลของพวกตระกูล ณ ระนอง จึงไม่กล้าที่จะเข้ามาแข่งขัน ทำให้ประเทศชาติต้องเสียรายได้เป็นจำนวนมหาศาลซึ่งในปีนั้นพระยาพิพิธโกษาได้ประเมินภาษีอากรของเมืองระนองไว้ถึง 2,700 ชั่ง ซึ่งถ้าหากมีผู้ประมูลในอัตรานี้ก็ยังมีกำไรอยู่มาก¹ เหมือนเดิม และเหตุการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความสูญเสียทางด้านการเศรษฐกิจให้แก่หัวเมืองแห่งนี้เป็นอย่างมาก และถ้าหากเมื่อใดที่ราคาของแรคคิบบุกตกต่ำ พวกเจ้าเมืองที่เป็นเจ้าภาษีนายอากรจะพยายามใช้อิทธิพลของตนขอลดจำนวนเงินอัตราประมูลภาษีลงหรือไม่ก็ส่งเงินค่าประมูลล่าช้าไปบ้าง แต่ถ้ามียี่ไรราคาแรคคิบบุกสูง พวกเจ้าเมืองที่เป็นเจ้าภาษีนายอากรก็จะทำเฉยเสียโดยจะจัดส่งค่าประมูลตามราคาที่ตกลงกันเอาไว้ ดังเช่นรายงานของพระยาอภัยภูเบศร (ตันกิมเจง) ผู้ตรวจการภาษีของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2417-2428 ซึ่งถวายคอบพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

"...ถ้าคิบบุกตกราคาเจ้าเมืองกรมการผู้ทำภาษีก็นองชวนชวายเป็นเงินลงตามเวลาที่ไค่น้อย ครั้นคิบบุกขึ้นราคา...เจ้าเมืองผู้ทำภาษีนานี้ผู้ใดมาร้อง..."²

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ค.14.4 ข/6. จดหมายกราบบังคมทูลของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ที่ 210/1298. 7 มกราคม ร.ศ. 111.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, สารบาญสมณพิเศษ. จ.ศ. 1241-1242. เล่ม 20. สำเนาพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2424. หน้า 463.

ถึงแม้ระบบเจ้าเมืองเจ้าภาษีจะทำให้รัฐบาลเป็นฝ่ายเสียเปรียบแก่บรรดาพวกเจ้าเมืองที่รับประมูลทำภาษีอากรทั้งหลายอยู่แล้วก็ตาม แต่หากเจ้าเมืองยังได้ใช้อิทธิพลและอำนาจในหน้าที่ของตนติดค้างภาษีอากรแก่รัฐบาลเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งเจ้าเมืองเจ้าภาษีที่เป็นคนไทย และที่เป็นคนจีน ดังจะเห็นได้จากตาราง 4 ซึ่งแสดงรายชื่อ - ของเจ้าเมืองที่ติดค้างภาษีอากรแก่รัฐบาลในระหว่าง พ.ศ. 2428 - 2433 โดยมีรายชื่อเมืองดังต่อไปนี้

ตาราง 4 เงินภาษีอากรค้างส่งตามเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก
ระหว่าง พ.ศ. 2428 - 2433

เมือง	จำนวนที่ค้าง (บาท)
ศรีง	94,560
ตะกั่วป่า	96,638
ตะกั่วทุ่ง	64,795
ภูเก็ต	57,736
พังงา	32,481
ระนอง	45,244
กลาง	10,648
ศิริรัฐนิคม	4,517
กระบี่	907
รวมทั้งสิ้น	729,117

ที่มา กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ค.14.4 ข/4. จดหมายเหตุรายบังคม -
ทูลของกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ที่ 102/8042. 14 ธันวาคม ร.ศ. 109.

จากการที่พวกเจ้าเมือง เจ้าภาษีได้ทำการติดค้างชำระภาษีเป็นจำนวนมากซึ่งเป็นสาเหตุให้รัฐบาลต้องขาดรายได้ในการที่จะนำเงินมาพัฒนาประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงจำเป็นต้องจะหามาตรการต่าง ๆ ที่จะทำให้การเก็บภาษีในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงกำหนดนโยบายในการแก้ปัญหา ดังกล่าวซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวต่อไปนี้

ก. นโยบายการเร่งรัดภาษีอากรของรัฐบาล (พ.ศ. 2433-2435) รัฐบาลได้พยายามที่จะหามาตรการที่จะแก้ไขการค้างภาษีอากรของพวกเจ้าเมือง เจ้าภาษี เช่น การลงโทษผู้ที่บกพร่องในการส่งเงินภาษีณผลประโยชน์ต่าง ๆ อย่างเด็ดขาดหลายครั้ง เช่น ใน พ.ศ. 2433 ให้คุมตัวพระยาภูเก็ลโหลเกษมธวัช (ดำควน) เจ้าเมืองภูเก็ตในขณะนั้นมาไว้ที่กรุงเทพฯ ทอมาให้ยึดบ้านและทรัพย์สินไร่นาที่ค้างภาษีอากรรวมดอกเบี้ยให้กับรัฐบาลซึ่งมีมูลค่าถึง 53,935.5 เหรียญเม็กซิกัน และถอดถอนออกจากตำแหน่งด้วย¹ และการลงโทษพระอนุรักษโยธา (กลีบ) ข้าหลวงใหญ่ของหัวเมืองแห่งนี้โดยจำขังถึง 13 เดือน ในฐานะที่ไม่สามารถเร่งรัดภาษีได้ตามกำหนด และใน พ.ศ. 2435 พระยาศรีธรรมราช (หนูเล็ก โคมารกุล ๗ นคร) ข้าหลวงใหญ่ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2433-2434 ก็ถูกจำคุกเป็นเวลา 2 เดือนกับอีก 21 วัน เพราะสาเหตุเดียวกัน²

อย่างไรก็ตามวิธีการดังกล่าวของรัฐบาลก็มีอาจที่จะแก้ไขการรั่วไหลของเงินภาษี

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ๓14.4 ข/7. เรื่องส่งวิธีคิดแทนเงินเรื่องต่าง ๆ (หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก) 113/3 (4 มิถุนายน - 4 กรกฎาคม ร.ศ. 115).

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.53/11. พระยาพิทยโกษาเป็นข้าหลวงรักษากรเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกขึ้นกับกลาโหม (17 ตุลาคม ร.ศ. 110 - 15 กรกฎาคม ร.ศ. 111).

อาการของหัวเมืองแห่งนี้ได้ ทั้งนี้เพราะวิธีการดังกล่าวเพียงแต่เป็นการแก้ปัญหาให้ได้รับเงินค่าประมูลภาษีอากรตามกำหนดเท่านั้น ส่วนเจ้าเมืองและเจ้าภาษียังคงค้ากำไรในการเก็บภาษีอากรจากราษฎรต่อไป และจำนวนเงินในการประมูลภาษีอากรก็มีได้เพิ่มขึ้นตามที่ควรจะเป็น อีกทั้งวิธีการดังกล่าวก็ก่อให้เกิดปัญหาตามมาคือ เกิดปฏิกริยาต่อต้านจากบรรดาเจ้าเมืองทั้งที่เป็นไทยและเป็นจีนของหัวเมืองในเขตภูมิภาคแห่งนี้ นอกจากนั้นการต่อต้านในครั้งนี่ยังรวมไปถึงพวกจีนที่รับเป็น "ลูกช่วง" อีกด้วย ซึ่งต้องทำให้รัฐบาลต้องอะลุ่มอล่วย และหลีกเลี่ยงการลงโทษที่รุนแรงเพราะเกรงว่าพวกเจ้าเมือง เจ้าภาษีจะใช้อิทธิพลก่อความไม่สงบขึ้นในหัวเมืองแห่งนี้ และเป็นการง่ายที่จะถูกแทรกแซงจากมหาอำนาจตะวันตก (อังกฤษ) ที่ให้ความสนใจต่อหัวเมืองแห่งนี้อย่างใกล้ชิด ซึ่งจะเห็นได้จากกรณีของจีนเป่อกี้ที่ฆ่าพระอิศราธิไชยเจ้าเมืองกระบี่¹ เป็นต้น และรัฐบาลไทยก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะต้องเสี่ยงก่อภัยดังกล่าวจึงต้องหันไปใช้วิธีผ่อนปรนผ่อนผันขึ้นกว่าเดิม เช่น ในกรณีที่พระยาพิพิธสาขาล่วงเทศนิบาตมณฑลภูเก็ตระหว่าง พ.ศ. 2438-2444² ได้ขออำนาจจับกุมพระยาเสนานุชิต (เอี่ยม) ผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่า และพระบริสุทธิลิทธิภูมิ (กล่อม) ผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วทุ่งในฐานที่ไม่ส่งภาษีอากรตามกำหนด แต่ก็ไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้เพราะผู้ว่าราชการเมืองทั้งสองเป็นคนเชื้อสายตระกูล ณ นคร ซึ่งสนิทสนมกับพระราชวงศ์และมีอิทธิพลอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกในขณะนั้น และเกรงว่าถ้าหากใช้มาตรการรุนแรงก็จะก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างกว้างขวางเป็นเหตุให้ราษฎรทั้งไทย จีน ในหัวเมืองแห่งนี้ก่อความวุ่นวาย ดังนั้นรัฐบาลจึงขอให้พระยาพิพิธสาขาค่อนผันก่อนโดยใช้ระบบผ่อนส่งภายในหนึ่งถึงสามเดือนตามสมควร ต่อมาเมื่อการผ่อนผันไม่ได้ผลจึงลงโทษโดยเค็ดขาคัก้วยการจับกุมตัวพระยาเสนานุชิตมาเร่งภาษีอากรที่กรุงเพท

¹ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. เล่มเก็บ. หน้า 179-188.

² คือตำแหน่งข้าหลวงใหญ่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ซึ่งเปลี่ยนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบเทศาภิบาลใน พ.ศ. 2434.

ส่วนพระบริสุทธิโลหภูมินันได้มอบส่งตามกำหนดจึงพ้นโทษ¹

การใช้วิธีเค็ดชาคในการเร่งรักษาน้ำอกร แม้ว่าจะได้รับการผ่อนผันลงบ้างในบางกรณีแต่ก็ก่อให้เกิดการปั่นป่วนในการประมูลน้ำอกรของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในปีต่อ ๆ มาเป็นอย่างมาก ยกตัวอย่างเช่นการประมูลน้ำอกรที่เมืองภูเก็ตใน พ.ศ. 2435 เมื่อพระยาภูเก็ตโลหเกษตรารักษ์ (ลำควน) ไม่สามารถรับผูกขาดเป็นเจ้าภาษีความระบอบเหมามาเมืองต่อไปได้ รัฐบาลจึงได้กระจายการผูกขาดให้คนอื่น ๆ รับทำภาษีอกรแทน และการที่รัฐบาลใช้นโยบายเร่งรักษาน้ำอกรดังกล่าวและมีผู้ที่ถูกเร่งรักษาน้ำอกรโทษถูกจองจำด้วยเรื่องดังกล่าวมากกว่า 30 ราย² จึงไม่มีชาวจีนหรือชาวไทยมาขึ้นประมูลทำเพราะเห็นว่าจะค้างเงินหลวงไม่ไค้คงที่เคยเป็นมา และเกรงว่าจะต้องถูกจองจำหรือลงโทษอย่างหนักถ้าไม่สามารถส่งเงินให้กับรัฐบาลไค้ตามข้อตกลง ในที่สุดพระยาพิพิธโยธาเกรงว่าจะกระทบกระเทือนต่อรายได้ของแผ่นดิน จึงเรียกเจ้าภาษีพวกเดิมให้รับทำภาษีอกรที่พอจะไค้กำไร โดยยอมลดเงินประมูลลงน้อยกว่าเดิมการแก้ปัญหาเช่นนี้ไค้ผลดีในแง่ที่มีผู้รับประมูลทำภาษีครบตามที่ต้องการแต่ก็เป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าภาษีบางคนฉวยโอกาสลดเงินประมูลลงโดยอ้างว่าขาดทุน ดังตัวอย่างเช่นอกรบ่อนเบี้ยซึ่งทำรายได้สม่ำเสมอมาตลอดไค้กับรัฐบาลปีละไม่น้อยแต่ใน พ.ศ. 2435 นายอกรรับทำไค้เพียง 8,000 เทริญเท่านั้น³

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ค.14.4 ก/3. เรื่องภาษีอกรเมืองตะกั่วทุ่ง. (30 เมษายน ร.ศ. 111 - 15 กรกฎาคม ร.ศ. 112).

²ฉริวารรณ กัณทหงษ์. นโยบายเศรษฐกิจที่มีต่อหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตกสมัยรัชกาลที่ 5. 2521. หน้า 72.

³กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ค.14.47/1. ภาษีอกรหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก (17 ธันวาคม ร.ศ. 108 - 1 เมษายน ร.ศ. 112).

ดังนั้นสามารถที่จะกล่าวสรุปได้ว่า นโยบายการเร่งรัดภาษีของรัฐบาลนี้ทำให้ทั้งผลิตและผลเสียแก่รัฐบาลในการควบคุมหัวเมืองแห่งนี้ และก็ไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ว่านโยบายดังกล่าวเป็นการลคทธิพลของเจ้าเมืองที่เป็นเจ้าภาษีทั้งที่เป็นคนไทยและคนจีน ตลอดจนเจ้าภาษีนายอากรรายย่อยที่มีคอเสรษฐกิจในหัวเมืองแห่งนี้ได้ลดลงจากเดิมได้ในระดับหนึ่ง

ข. นโยบายการจัดเก็บภาษีอากรโดยตรงจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ใน พ.ศ. 2435 รัฐบาลได้ให้ชาหลวงใหญ่ของหัวเมืองประเมินภาษีอากรของแต่ละเมืองเพื่อที่จะเตรียมการประมวลภาษีอากรของปี พ.ศ. 2436 ซึ่งถ้าหากเจ้าเมือง เจ้าภาษี หรือพ่อค้าจีนคนใดประมวลค่าต่ำกว่าราคาที่ใดประเมินเอาไว้ โดยอ้างว่าชาคนก็จะไ้เอาไว้เป็นหลักฐานโต้แย้ง และยังใช้เป็นข้อมูลในการที่จะชักสโนใจในการดำเนินนโยบายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อท้องถิ่นอีกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะยกเลิกการผูกขาดการเก็บภาษีอากรของเจ้าเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคแห่งนี้แล้วเปลี่ยนมาเป็นให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดเก็บภาษีอากรเข้ารัฐโดยตรง ซึ่งเรียกวิธีการนี้ในสมัยนั้นว่า การจัดเก็บแบบ "ราชาธิปไตย"¹

จากการประเมินภาษีอากรของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในครั้งนั้น พระยาพิพิธโกษาได้คิดประเมินจากการส่งคัมภูกออกจากเมือง และการค้าขายสินค้าต่าง ๆ เช่น สุรา สุกร และบ่อนเบี้ย ในหัวเมืองแห่งนี้ มีการยกเว้นเมืองทวังและเมืองกลางซึ่งไม่ครบกำหนดการผูกขาดในครั้งก่อน ส่วนของเมืองภูเก็ตก็มิได้มีการประเมินไว้เช่นกัน ทั้งนี้เพราะรัฐบาลได้ทำภาษีเองตั้งแต่มีการลดพระยาภูเก็ตโลหะเกษตรักษ์ (ลำควน) ออกจากตำแหน่งในปี พ.ศ. 2433 ดังนั้นจึงมีการประเมินภาษีอากรจากเมืองที่เหลือซึ่งจะเห็นได้จากตารางดังต่อไปนี้

ตาราง 5 จำนวนเงินจากการประเมินภาษีอากรของเมืองต่าง ๆ ในหัวเมือง
ชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2411 - 2475

เมือง	จำนวนเงินที่ประเมินไว้ (ชั่ง)
ระนอง	2,200-2,700
ตะกั่วป่า	2,000-2,500
ตะกั่วทุ่ง	400-500
พังงา	400-500
คีรีรัฐนิคม ¹	60-80

ที่มา กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ค.14.4 ข/6.. เรื่องภาษีอากรต่าง ๆ
ทางเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก. (7 มกราคม ร.ศ. 111 - 10 พฤศจิกายน

ร.ศ. 112)

¹ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

เมื่อมีการเปิดประมูลภาษีอากรใหม่ในปี พ.ศ. 2436 เจ้าเมืองต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วขอลดภาษีและอุทธรณ์ว่าไม่สามารถที่จะจัดส่งให้รัฐบาลได้ตามราคาที่ประเมินไว้ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ใช้เรื่องนี้เป็นข้ออ้างในการยกเลิกสิทธิการผูกขาดเดิมของเจ้าเมืองเจ้าภาษี ดังเช่น กรณีของพระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก่อง ณ ระนอง) เจ้าเมืองระนองในขณะนั้นเสนอเงินประมูลเพียง 400 ซึ่งในการรับทำภาษีอากรเมืองระนองโดยไม่มีผู้อื่นมาประมูลแข่งขัน แต่จำนวนเงินดังกล่าวต่ำกว่าที่ทางรัฐบาลได้ประเมินเอาไว้มาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้เปลี่ยนมาใช้วิธีจัดเก็บภาษีอากรแบบใหม่ ตามแบบ "ราชาธิปไตย" โดยให้เหตุผลอย่างละมุนละม่อมว่า

...หากควรให้พระยารัตนเศรษฐีผู้ว่าราชการเมืองระนองรับผูกขาดภาษีอากรเมืองระนองไปทำเสียเองเป็นส่วนตัวไม่ เป็นการชักกัถงของพระยารัตนเศรษฐีผู้ว่าราชการเมืองระนองมาใส่ในเนื้อหาพระราชทรัพย์อยู่ ถ้าเป็นการใดกำไรเหลือเพื่อ ก็หาสมควรที่จะชักเงินสำหรับบำรุงบ้านเมืองไปเกินควรไม่...¹

จากข้ออ้างดังกล่าว ในการที่จะรับทำภาษีอากรเสียเองของรัฐบาลนี้ เป็นผลทำให้เมืองทุกเมืองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก อยู่ภายใต้การดำเนินการรับทำภาษีแบบ "ราชาธิปไตย" และเป็นการสิ้นสุดยุคของการ "เหมามือง" ที่มีมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากรัฐบาลจะมีนโยบายจัดเก็บภาษีอากรโดยตรงแล้ว รัฐบาลก็ยังมีการ

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ค.14.4 ข/6. เรื่องภาษีอากรต่าง ๆ ของเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก (7 มกราคม ร.ศ. 111 - 10 พฤศจิกายน ร.ศ. 112).

ปฏิรูปการเก็บภาษีอากรเสียใหม่โดยแบ่งภาษีอากรออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

ประเภทแรกภาษีคอเวอนเมนต์ เป็นภาษีที่ข้าหลวงหรือผู้ว่าราชการเมืองจัดเก็บให้กับรัฐบาลโดยตรง มีอยู่ 5 ชนิดคือ อากรเงิน อากรคิบูก และค่าคิตราคิบูก อากรสุรา ภาษีย่อยชักสาม และภาษีมรดกเวียนเวือจาง

ประเภทที่สองภาษีอากรที่ให้ประมุขชนชาติ มี 16 ชนิดคือ อากรสุรานอกเมือง อากรบ่อนเบี้ย อากรคิบูกบางตำบล ภาษีหอยและไข่มุก ภาษีสุกร ภาษีรับซื้อแร่บางตำบล ภาษีข้าวเหนียว ภาษีไม้กระดาน ภาษีเกลือ ภาษีโรงจวนำ ภาษีฟองไขจระเม็ค ภาษีหญิงบำรุงถนน ภาษีปลาสก อากรค่าน้ำ ภาษีปลิงทะเล ภาษีชนคิบูกในเมือง

การจัดเก็บภาษีแบบใหม่ของรัฐบาลในครั้งนี้ได้ออกให้เกิดรายได้จำนวนมหาศาลแก่รัฐบาลเป็นอย่างมาก รัฐบาลสามารถที่จะเก็บภาษีได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ทั้งนี้เพราะรัฐบาลได้นำภาษีประมุขชนชาติให้ชาวจีนทำการประมูลแต่ละชนิดแล้วเก็บเงินรายได้เข้ารัฐบาล ซึ่งจะเห็นได้จากการบัญชีรายได้ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในปี พ.ศ. 2437

ถึงรายการต่อไปนี้

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ค.14.4 ข/4. เรื่องเงินภาษีอากรที่ค้าง
ตามหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก (7 ธันวาคม ร.ศ. 110 - 20 พฤษภาคม ร.ศ. 111).

ตาราง 6 บัญชีภาษีอากรหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ปี พ.ศ. 2437

เมือง	จำนวนเงิน (บาท)
ภูเก็ต	890,562
ตะกั่วป่า	235,004
ศิริรัฐนิคม	3,399
ถลาง	18,182
พังงา	64,745
กระบุรี	12,528
ตะกั่วทุ่ง	37,491
ระนอง	49,956
กระบุรี	2,375
ปะเหลียน	11,733
ตรัง	113,771
รวม	1,439,746

ที่มา กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ค.14.4 ก/22. สำเนางบปีภาษีอากร
มณฑลภูเก็ต พระยาพิพิธโกษากรามหุลกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ที่ 181/566, 4 กันยายน
ร.ศ. 114. (คัดแปลงจากสำเนาบัญชี)

เมื่อดูจากรายบัญชีรายได้จากการจัดเก็บภาษีอากรแบบใหม่ของรัฐบาลแล้ว จะเห็นได้ว่ารัฐบาลมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะการจัดเก็บภาษีแบบใหม่ นี้ รัฐบาลสามารถเก็บได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าแต่ก่อน การที่รัฐบาลได้ลดคอบแทน แก่พนักงานที่ไ้รับมอบหมายให้เก็บภาษี ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่บรรดาเจ้าเมือง เจ้าภาษี นายอากรเก็บนั่นเอง มีหน้าที่จัดเก็บภาษีส่งรัฐบาลโดยตรง เมื่อได้เท่าไรแล้วรัฐบาล จะแบ่งให้ตามจำนวนเงินมากน้อยจากภาษีที่เก็บได้ในเมืองนั้น ๆ ซึ่งจากลักษณะนี้ทำให้ บุคคลที่มีหน้าที่ในการเก็บภาษีมีความกระตือรือร้นที่จะเก็บภาษีให้ไ้มาก ๆ เพื่อส่วนแบ่ง ก็จะได้มากตามจำนวนเงินที่เก็บได้ เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับรัฐบาลไปในตัว

2.2 นโยบายเกี่ยวกับเหมืองแร่

จากการที่ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาการคุกคามของประเทมหาอำนาจ ตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศอังกฤษ และฝรั่งเศสมาตั้งแต่ต้นรัชสมัยของพระบาท - สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในรัชสมัยพระบาท - สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทำให้รัฐบาลไทยในสมัยนั้นต้องคอยหากระแวง ว่ามหาอำนาจตะวันตกจะเข้ามาแทรกแซงในกิจการภายในของประเทศ ดังนั้นรัฐบาล จึงต้องคอยระวัง และกำหนดนโยบายต่าง ๆ ในการบริหารประเทศให้รัดกุม เพื่อ มุ่งกันไม่ให้มหาอำนาจตะวันตกใช้เป็นข้ออ้างในการที่จะเข้ามาแทรกแซงในกิจการ ภายในของประเทศไทย ดังที่เคยทำกับประเทศเพื่อนบ้านของไทยมาแล้ว

หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก็เป็นอีกภูมิภาคหนึ่งของไทยที่อยู่ในสภาวะล่อแหลม ต่อการแทรกแซงของมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศอังกฤษซึ่งได้ไ้ ความสนใจอย่างเด่นชัดในการที่จะเข้ามามีอิทธิพลในหัวเมืองแห่งนี้ ก็จึงเห็นไ้จาก การที่หนังสือพิมพ์ของอังกฤษในมลายูได้วิพากษ์วิจารณ์การปกครองของไทยต่อหัวเมือง

แห่งนี้เป็นอย่างมาก¹

การที่อังกฤษได้ให้ความสนใจต่อหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยเป็นอย่างมากนั้นก็เพราะว่า พื้นที่ของหัวเมืองแห่งนี้ส่วนใหญ่อุดมไปด้วยแร่ดีบุกซึ่งในขณะนั้นได้กลายเป็นแร่ที่มีค่าและมีความสำคัญในตลาดโลก ประกอบกับที่ตั้งของหัวเมืองแห่งนี้มีพื้นที่ติดกับมลายูและพม่าซึ่งอยู่ในความปกครองของอังกฤษมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2428² และเป็นการง่ายที่อังกฤษจะเข้ามาแทรกแซงในหัวเมืองแห่งนี้

ชาวตะวันตกได้ให้ความสนใจที่จะเข้ามาทำแร่ดีบุกอย่างจริงจังในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก่อนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งก่อนหน้านี้ชาวจีนได้เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการทำเหมืองแร่ในภูมิภาคแห่งนี้เป็นอย่างมาก และรัฐบาลไทยในสมัยนั้นก็ดูเหมือนว่ามีความพอใจต่อสถานภาพของชาวจีนที่มีต่อกิจการเหมืองแร่ดีบุกในหัวเมืองแห่งนี้ ทั้งนี้จะเห็นได้จากเมื่อมีการอพยพเข้ามาของชาวจีนในภูมิภาคแห่งนี้ตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลไทยถึงกับยินยอมออกเงินทดลองจ่ายให้ก่อนเพื่อที่จะนำเอาชาวจีนเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่ดีบุกในหัวเมืองแห่งนี้³ เมื่อเกิดภาวะการขาดแคลนแรงงานขึ้นมา

การที่จะผลักดันไม่ให้ชาวตะวันตกเข้ามาลงทุนในกิจการเหมืองแร่ได้นั้นจำเป็นต้องที่รัฐบาลต้องอาศัยชาวจีนที่มีทุนทรัพย์เป็นตัวผลักดันให้ความต้องการของรัฐบาลประสบผลสำเร็จ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายสนับสนุนให้ชาวจีนกลุ่มนี้เข้ามามีบทบาทในกิจการเหมืองแร่ดีบุกในภูมิภาคแห่งนี้เพื่อเหตุผลทางการเมืองในขณะนั้น และมีหลักฐาน

¹ ภูวคณ ทรงประเสริฐ. "บูรณาการแห่งชาติและการดำรงความเป็นจีนในบริบทของประวัติศาสตร์ภาคใต้," เล่มเก็บ. หน้า 198.

² เอกวิทย์ ๗ ถलग. "รวมเอกสารเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองถलग," ในอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอมรฤทธิขำรง (พร้อม ๗ ถलग) 2510. หน้า 40.

³ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.53/5. ข้อราชการต่าง ๆ เมืองภูเก็ต.

หลายสิ่งหลายอย่างที่โต้แย้งให้เห็นว่ารัฐบาลพยายามที่จะสนับสนุนชาวจีน และกีดกันไม่ให้ชาวตะวันตกให้เข้ามามีบทบาทในกิจการเหมืองแร่ ถึงแม้ผู้วิจัยจะโต้เถียงว่ารายละเอียดออกไป

ในปี พ.ศ. 2432 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองาห์พระราชนานแก่พระยาไชยาในขณะที่จะไปตรวจราชการเมืองกลันตันและตรังกานัว

...การที่ฝรั่งเข้ามานี้ ทำให้เกิดความลำบากแก่การป้องกันรักษาความถูกต้องต่าง ๆ ซึ่งปกติของฝรั่งมักเป็นเช่นนั้นจริงอยู่แต่การที่จะกีดกันผลประโยชน์อันจมทิ้งอยู่ในแผ่นดิน ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ใด มิให้มิใช่เปิดเผยขึ้นมาเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองซึ่งมีทรัพย์สินเช่นนั้นเอง และผลประโยชน์ผู้อื่นโดยไม่อนุญาตให้ทำเปล่า ๆ นั้นก็ไม่ใช่การสูงามัก เหมือนหนึ่งกีดกันประโยชน์ทั่วและประโยชน์อื่น ถ้าพระยาเคซานธิต และพระยากลันตันไม่ยากให้ฝรั่งเข้ามาหากทราบระแคะระคายว่า ฝรั่งคิดจะทำเหมืองแร่ที่ไหนก็ให้สิทธิอนุญาตที่ตำบลนั้นให้แขกจีนทำ พอที่จะอ้างได้ว่าให้อนุญาตผู้นั้นไปแล้ว เวลาฝรั่งมาขอที่กรุงเทพฯ จะบอกเขาได้ไม่เสียหน้า และจะไม่ให้ชาวต่างประเทศแย่งชิงสิทธิเสียได้ แต่การอนุญาตให้จีนหรือแขก ต้องมีสัญญาแน่นอนอย่างกับทำสัญญาให้คนต่างประเทศ จึงยกอ้างเป็นหลักฐานให้ชัดและต้องระมัดระวังอย่าให้คนที่ได้รับอนุญาตไปขายต่อให้ฝรั่ง...¹

จากพระบรมราชโองาห์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชนานแก่พระยาไชยาในครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลไทยมีความประสงค์ที่จะกีดกันไม่ให้ชาว

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, รัช.3/4. พระบรมราชโองาห์พระราชนานแก่พระยาไชยา ที่จะไปราชการเมืองกลันตัน และตรังกานัว (20 กันยายน ร.ศ. 108).

ตะวันออกเข้ามาทำเหมืองแร่ในเขตพระราชอาณาจักร ซึ่งรวมทั้งหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกด้วย และการที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกมีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก รัฐบาลจึงให้การสนับสนุนให้ชาวจีนเข้ามาลงทุนในกิจการเหมืองแร่ดิบบุก และเป็นการสกัดกั้นการเข้ามาของชาวตะวันตกไปในตัวอีกด้วย

นอกจากรัฐบาลไทยจะให้สิทธิพิเศษในการทำเหมืองแร่ดิบบุกแก่ชาวจีนตามที่ได้อธิบายมาแล้วในข้างต้นแล้ว รัฐบาลยังได้สนับสนุนเงินทุนในการประกอบกิจการดังกล่าวนี้อีกด้วย เป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่าตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้ให้เงินอุดหนุนแก่การพัฒนาเหมืองแร่ขนาดใหญ่ในเมืองภูเก็ต พังงา ตะกั่วป่า กระบุรี และระนอง¹ ซึ่งเงินอุดหนุนส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของเงินที่เก็บได้จากภาษีอากรของแต่ละเมืองซึ่งทางรัฐบาลอนุญาตให้เจ้าเมืองนำเงินจำนวนนี้ไปทดลองอุดหนุนให้กับนายเหมืองชาวจีนนำไปลงทุนในกิจการเหมืองแร่ของตน

การที่รัฐบาลไทยได้ให้การสนับสนุนในเรื่องเงินทุนแก่นายเหมืองชาวจีน ได้เป็นการช่วยเหลือให้นายเหมืองชาวจีนสามารถที่จะต่อสู้กับนายเหมืองชาวตะวันตกที่จะเข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ในหัวเมืองแห่งนี้ และสามารถประสบผลสำเร็จตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อสิ้นสมัยของพระองค์แล้วสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไป ภาวะการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกที่มีต่อภูมิภาคแห่งนี้ได้ลดน้อยลง นโยบายส่งเสริมชาวจีนและกีดกันชาวตะวันตกไม่ให้เข้ามาทำเหมืองแร่ในหัวเมืองแห่งนี้ก็หมดสิ้นลงโดยปริยาย ประกอบกับการนำเอาเทคนิคใหม่ ๆ ในการทำเหมืองแร่ของชาวตะวันตกเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้จึงปรากฏว่าภายหลังจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว กิจการเหมืองแร่ที่สำคัญ ๆ ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของชาวตะวันตกโดยสิ้นเชิง

¹ ภาวกล ทรงประเสริฐ. "บูรณาการแห่งชาติและการดำรงความเป็นจีนในบริบทของประวัติศาสตร์ภาคใต้," เล่มเดิม. หน้า 186.

2.3 ผลกระทบที่ตามมาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจ

จากที่กล่าวมาแล้วว่าชาวจีนได้เข้ามาจับตลาดทางด้านการเศรษฐกิจของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่คัมภีร์และโรงพริกไทยของหัวเมืองแห่งนี้ ประกอบกับการสะสมทุนในหมู่ชาวจีนมีอัตราสูงจึงทำให้สามารถขยายไปยังกิจการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเศรษฐกิจของหัวเมืองแห่งนี้มากยิ่งขึ้น จนทำให้ชาวจีนสามารถที่จะควบคุมกิจการทางด้านการเศรษฐกิจของหัวเมืองแห่งนี้ได้แต่เพียงกลุ่มเดียว และกลายเป็นกลุ่มชนที่ร่ำรวยของภูมิภาคนี้ในเวลาต่อมา

ชาวจีนได้กลายเป็นเจ้าของเหมืองแร่และโรงพริกไทยส่วนใหญ่ในหัวเมืองแห่งนี้ เช่น หลวงอำนางจนรารักษ์ (ตันควัก ตันทเวทย์) หลวงอร่ามสาครเชก (ตันเพ็กฮวด ตันทัย) พระพิทักษ์ชินประชา (ตันมาเสียง) หลวงอนุภาณุเกตุการ (ตันกิมหงวน หงษ์หยก) เป็นต้น

นอกจากชาวจีนจะเป็นเจ้าของกิจการเหมืองแร่คัมภีร์และโรงพริกไทยในหัวเมืองแห่งนี้แล้ว ยังมีชาวจีนหลาย ๆ คนที่ได้เป็นเจ้าของนายอากร เช่น พระยาคำรงสุจริต (คอซู้เจียง ฆ ระนอง) เจ้าภาษีนายอากรเมืองระนองและเมืองกระบี่ จันทัน จันทาน นายอากรพื้นเมืองกระบี่ เป็นต้น

การที่รัฐบาลไทยได้อนุญาตให้ชาวจีนเป็นเจ้าภาษีนายอากรตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เมื่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทวีความยุ่งยากมากยิ่งขึ้น ชาวจีนที่เป็นเจ้าภาษีนายอากรส่วนมากมักจะส่งเงินภาษีอากรให้กับรัฐบาลไม่คอยครบตามจำนวนที่รับทำ และมีปัญหานี้จึงเป็นผลกระทบที่สำคัญ และเป็นสาเหตุให้รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นใน พ.ศ. 2416 และในปีเดียวกันก็ออกพระราชบัญญัติกรมพระคลังสมบัติขึ้นมา และให้เจ้าภาษีนายอากรต่าง ๆ ส่งเงินที่ค้างชำระมาที่ละน้อย ครบบ้าง ไม่ครบบ้างแล้วแต่กรณี และทรงยุบเลิกระบบเจ้าภาษีนายอากรได้สำเร็จเรียบร้อยอย่าง

สมบูรณกล้างเข้ามาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2460¹

ความยุ่งยากจากการที่ให้ชาวจีนเป็นเจ้าของนายอากรนั้นจะเห็นได้จากพระราช
หัตถเลขาของพระองค์ที่ว่า

...ในเวลานี้เงินขึ้นเจ้านายทุก ๆ คนถูกคัด อากรสุราถูกเจตน์ร้องชาเงิน
แผ่นดิน ทกลงลูกทองไปทองเองพอตายเจ๊กไม่ยำเกรง มันให้บ้างไม่ให้บ้าง
ท้าวอย่างที่ได้เคยที่สุดคือ ศรีพัฒนาและเสมอ...²

และ

...เงินที่สมควรจะได้รับมีอยู่ปีละ 2 ชั่ง แต่ความจริงไม่ได้รับเลยเพราะ
ไปทองไม่ได้...พวกนั้นจนป่นปี้ไปเช่นนี้ จึงต้องลงมือทำการให้ชักเคืองกันขึ้น
เมื่อได้เงินมากก็เปลี่ยนทำเนียมเสียใหม่ ไม่ให้นายไปทองเจ๊ก แจกออกจาก
คลังเลขที่เดียว...³

สำหรับนโยบายกีดกันชาวตะวันตกและส่งเสริมชาวจีนในการทำเหมืองแร่ที่
หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของรัฐบาลนั้น มีผลทำให้นายเหมืองชาวจีนส่วนใหญ่ประสบ

¹วิลเลียม จี. สกินเนอร์. แหล่งเก็บ.

²วิชัย ประสงค์. ประวัติสุรพากร. หน้า 253. อ้างถึงพระราชหัตถเลขา
รัชกาลที่ 5 ฉบับที่ 152 ถึงสมเด็จพระยาสมณเจ้ากรมวชิรญาณวโรรส ลงวันที่ 28
ตุลาคม ร.ศ. 122. (พ.ศ. 2446)

³แหล่งเก็บ.

ผลสำเร็จในการสร้างฐานะของตัวเอง มีชาวจีนหลายคนมีฐานะมั่งคั่งกลายเป็นชนชั้นที่มีบทบาทต่อเศรษฐกิจของหัวเมืองแห่งนี้ เช่น หลวงอรามสารเศรษฐ์ (ก๊วยเพ็กฮวด กัมพิย) ขุนอนุภาษภูเก็ท (ตันจินหงวน หงษ์หยก) และอีกหลายต่อหลายคนที่ได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้กลายเป็นชนชั้นที่มีความสำคัญทั้งในด้านการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจของหัวเมืองแห่งนี้ในเวลาต่อมา และถึงแม้ว่าชาวตะวันตกจะเข้ามามีบทบาทในกิจการเหมืองแร่ของหัวเมืองแห่งนี้สืบแทนชาวจีนเมื่อสิ้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วก็ตาม แต่ชาวจีนเหล่านี้ก็ได้หันไปประกอบธุรกิจด้านอื่น ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับกิจการเหมืองแร่ในหัวเมืองแห่งนี้แทนโดยอาศัยเงินทุนจากการประกอบกิจการเหมืองแร่ในอดีต และสามารถทำให้ชาวจีนยังคงกล่าวถึงคงรักษาวินัยทางเศรษฐกิจในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของตัวเองได้จนถึงปัจจุบัน

สามารถสรุปได้ว่า ทั้งแก๊รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลไทยมีนโยบายที่ส่งเสริมให้ชาวจีนอพยพเข้ามาประกอบอาชีพในหัวเมืองชายฝั่งตะวันตก ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การให้ค่าจ้างแรงงานที่สูงกว่าในเขตมลายู หรือการให้อภิสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน รวมทั้งการเสียค่าผูกมัดเงินจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับการเสียเงินให้รัฐของราษฎรไทย เป็นต้น ซึ่งจากนโยบายดังกล่าวของรัฐบาลไทยมีผลส่งผลให้แรงงานจีนได้อพยพเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้อย่างมากมาย จนกลายเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของท้องถิ่นในบางขณะ ชาวจีนเหล่านี้ได้เข้ามาสร้างตัวสะสมทุนจนสามารถเป็นเจ้าของกิจการต่าง ๆ ด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะเหมืองแร่ได้ ซึ่งดูเหมือนว่ารัฐบาลไทยจะมีความพอใจที่จะให้เป็นเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะต้องการให้ชาวจีนเหล่านี้ช่วยผลักดันเข้ามาของชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษไม่ให้เข้ามามีอิทธิพลในหัวเมืองแห่งนี้นั่นเอง

รัฐบาลไทยนอกจากจะพึ่งพาชาวจีนในกิจการเหมืองแร่ได้มากแล้ว รัฐยังได้พึ่งพาในด้านการเก็บภาษีอากรอีกด้วย เมื่อต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีชาวจีนเป็นจำนวนมากที่ได้เข้ามาเป็นเจ้าของนายอากรของหัวเมืองแห่งนี้ และบางคนถึงกับได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองจากราชสำนักไทย อันเป็นปัจจัยที่สำคัญที่

ทำให้ชาวจีนเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น ซึ่งรัฐบาลก็พยายามที่จะแก้ไข โดยการดึงชาวจีนเหล่านี้ให้เข้าสู่ระบบขุนนางไทย โดยการพระราชทานยศ และบรรดาศักดิ์ ให้อย่างขุนนางไทยที่ไ้รับ แต่ก็ยังมีชาวจีนบางคนได้อาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องค้ำรองกับรัฐบาล จนเป็นเหตุให้เกิดการจลาจลในหัวเมืองแห่งนี้หลายครั้งเป็นเหตุให้เสียชีวิต และทรัพย์สินของราษฎรเป็นจำนวนมาก

ภายหลังจากการเกิดปัญหาดังกล่าวรัฐบาลได้ตระหนักถึงความวุ่นวายที่จะเกิดจากชาวจีนและภัยคุกคามจากตะวันตกได้หมดสิ้นลง จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลพยายามที่จะลดบทบาทของชาวจีนลง เช่น การยกเลิกระบบเจ้าภาษีนายอากร การอนุญาตให้ชาวตะวันตกเข้ามาทำเหมืองในหัวเมืองแห่งนี้ ซึ่งจากนโยบายดังกล่าวสามารถที่จะลดอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจของชาวจีนในหัวเมืองแห่งนี้ลงได้ในระดับหนึ่ง แต่กระนั้นก็ตามชาวจีนก็ยังคงรักษาบทบาททางเศรษฐกิจของตนเอาไว้ได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะชาวจีนมีวัฒนธรรมในการรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังที่ผู้วิจัยจะได้อธิบายในบทต่อไป

บทที่ 4

บทบาทชาวจีนทางด้านการเมือง การปกครอง และการเปลี่ยนแปลงนโยบาย
ของรัฐบาลในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2411-2475

ในบทนี้จะกล่าวถึงบทบาทชาวจีนในด้านการเมือง การปกครองและการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อการปกครองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475 ซึ่งนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อหัวเมืองแห่งนี้มีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้งด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของท้องถิ่นในอันเป็นผลมาจากพฤติกรรมทางการเมือง การปกครองของชาวจีนในท้องถิ่นขณะนั้น โดยผู้วิจัยสามารถแยกหัวข้อในการศึกษาออกเป็น

1. บทบาทชาวจีนทางด้านการเมือง การปกครอง ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก
2. ผลกระทบทางด้านการเมือง การปกครอง
3. นโยบายกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง การปกครองของรัฐบาลในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ก็จะกล่าวรายละเอียดในต่อไปนี้

1. บทบาทชาวจีนในด้านการเมือง การปกครอง

บทบาทชาวจีนในด้านการเมือง การปกครองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475 นั้น สามารถจำแนกออกได้ 3
รูปลักษณะคือ

1.1 การเป็นผู้นำการปกครองของรัฐไทย

ถึงแม้ว่าจะมีหลักฐานกล่าวถึงชาวจีนโคเซามามีบทบาททางด้านการเศรษฐกิจในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมาเป็นเวลานาน หรืออย่างน้อยที่สุดก็ในสมัยสุโขทัย แต่หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางการเมือง การปกครองของชาวจีนในภูมิภาคแห่งนี้ ผู้วิจัยสามารถค้นพบเพียงตอนปลายสมัยอยุธยาเท่านั้น โดยได้จากบันทึกของกัปตัน แสมลันซึ่งระบุว่าชาวจีนโคเซใช้เงินซื้อตำแหน่งเจ้าเมืองภูเก็ตจากราชสำนักไทย¹

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2410) ได้ปรากฏว่ามีชาวจีนถึง 2 คนได้รับโปรดเกล้าแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ไทยให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญของท้องถิ่นแห่งนี้ คือ จินคอซู่เจียง ได้รับการโปรดเกล้าจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ดำรงตำแหน่งเป็นหลวงรัตนเศรษฐี เจ้าเมืองระนองใน พ.ศ. 2393² และจินคันกิมเจงได้รับการโปรดเกล้าจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ดำรงตำแหน่งเป็นพระยาอภัยภักดีศรีรักษา เจ้าเมืองกระบี่ใน พ.ศ. 2411³

ในระหว่างปี พ.ศ. 2411 - 2475 มีจำนวนชาวจีนอพยพและลูกจีนที่เกิดในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นจำนวนมาก และได้เกิดชุมชนจีนขึ้นเป็นแห่ง ๆ ในบริเวณที่มีชาวจีนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น เช่น ที่เมืองภูเก็ต ตะกั่วป่า ตรัง พังงา เป็นต้น ชาวจีนเหล่านี้เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นหมู่มากก็หาได้เกรงกลัวต่อกฎหมาย หรือผู้ปกครองของบ้านเมืองไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองที่เป็นคนไทย ก็จะได้เห็นได้จากหนังสือที่มีมา

¹ ภาวกล ทรงประเสริฐ "บูรณาการแห่งชาติ และการดำรงความเป็นจีนในบริบทของประวัติศาสตร์ภาคใต้," รอยร้าวในสังคมไทย. 2531. หน้า 179.

² องค์การคำคุณุสภา. "ตำนานเมืองระนอง," ประชุมพงศาวดาร เล่ม 30. 2511. หน้า 45-46.

³ ศรีนครินทร์วิโรจน์ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. สารานุกรมภาคใต้. 2529. หน้า 4182.

ถึงสมุหพระกลาโหมในขณะนั้นว่า

...พระยาภูเก็ทจะบังคับการงานสิ่งใดก็ไม่ใคร่จะคลอก พวกจีนหาใครจะ
เกรงกลัวนับถือไม่ พวกกรรมการผู้ใหญ่ก็มักจะคิดรวนเรไปต่าง ๆ ราษฎร
ก็ไม่เป็นที่ตั้งใจหามาหากิน ข้าหลวงซึ่งไปรุดเกล้าฯ ให้ออกไปรักษาการ
ณ เมืองภูเก็ตพวกจีนก็มักจะลบหลู่อำนาจให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศไป
ทุกวัน...¹

นอกจากชาวจีนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้จะไม่มีความเกรงกลัวต่อข้าราชการ
ท้องถิ่นที่เป็นไทยแล้ว บางครั้งชาวจีนถึงกับก่อจลาจลเช่นที่เมืองระนอง และภูเก็ตใน
พ.ศ. 2418² และก่อความวุ่นวายที่เมืองตะกั่วป่าใน พ.ศ. 2424³ และที่สำคัญที่สุด
พระอิศราธิไชยผู้ว่าการเมืองกระบี่ได้ถูกชาวจีนชื่อ หลวงประจิมนคร (จินเปกอี) และ
สมัครพรรคพวกบุกเข้าปล้นที่พักของผู้ว่าการเมืองแล้วฆ่าทิ้งใน พ.ศ. 2421⁴ และได้มี
หัวหน้าจีนที่เมืองภูเก็ตได้สนับสนุนหลวงประจิมนคร (จินเปกอี) โดยการส่งกำลังเข้า

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. สารบาญชกพิเศษ จ.ศ. 1241-1242
เล่ม 20.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. สารบาญสมุคพิเศษ จ.ศ. 1240-1241
เล่ม 4. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์. (ไม่ปรากฏวันที่)
เมษายน 2422. หน้า 1-5.

³องค์การคำครุสภา. "ตำนานเมืองระนอง," แหล่งเดิม.

⁴กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.2.12ก/18. สำเนาประกาศของ
พระอนุรักษโยธาประกาศแก่กรรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย นายอำเภอ กำนัน ราษฎรเมือง
ตะกั่วป่า. 5 พฤศจิกายน 2425.

มาสนับสนุนถึง 108 คน¹ จากเหตุการณ์นี้จะเห็นได้ว่าชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมือง
แห่งนี้ไม่ได้ให้ความยำเกรงต่อข้าราชการชั้นสูงของท้องถิ่น หรือหวาดกลัวต่อกฎหมายไทย
เลยทั้ง ๆ ที่เหตุการณ์อย่างนี้ถือว่าเป็นขบถก่อกวนดิน² แต่รัฐบาลไทยก็ไม่สามารถที่จะ
ลงโทษหลวงประจิมนคร (จีนเปกอี) ได้ ซึ่งผู้วิจัยก็กล่าวในตอนต่อไป

ดังนั้นเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างข้าราชการท้องถิ่นกับชาวจีนในภูมิภาค
แห่งนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้นำวิธีการแก่งัดชาวจีนในท้องถิ่น
ที่มีความสามารถและเป็นทีไว้วางใจจากทางราชธานีทำหน้าที่ปกครองดูแลทั้งราษฎรไทย
และจีนในหัวเมืองแห่งนี้ และก็สามารถที่จะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างชาวจีนกับ
ผู้ปกครองของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ในระบอบหนึ่ง

มีหลักฐานปรากฏว่า ทั้งแก่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2468) ทาง
ราชธานีได้แก่งัดให้ชาวจีนอพยพและลูกจีนที่เกิดในท้องถิ่นให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ใน
การปกครองหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เช่นตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต³
ซึ่งถือว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญที่สุดของข้าราชการในหัวเมืองแห่งนี้ ปรากฏว่ามีชาวจีนถึง
2 คน คือ พระยารัษฎทิเรศวร (ไคฮัก ภัทรนาวิก) ระหว่าง พ.ศ. 2442 -
2444 และพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ระหว่าง พ.ศ. 2444 -
2446⁴ และยังมีตำแหน่งเจ้าเมืองของเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองแห่งนี้ที่โปรดเกล้า

¹ แหล่งเก็บ.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. สารบาณสมุทพิเศษ จ.ศ. 1240-1241
เล่ม 4. จดหมายกราบบังคมทูลของพระยาอภัยภูธรคหิศา 11 เมษายน 2422.

³ หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกได้เปลี่ยนเป็นมณฑลภูเก็ตเมื่อมีการปฏิรูปการ
ปกครองของประเทศใน พ.ศ. 2434.

⁴ ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเก็บ.
หน้า 3044.

แต่งตั้งชาวจีนและลูกจีนเป็นเจ้าเมือง ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 7 แสดงถึงชาวจีนที่ได้รับการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง
ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475

เมือง	ระหว่าง พ.ศ.	ชื่อ	ยศและบรรดาศักดิ์
ระนอง	2397 - 2420	คอซู้เจียง	พระยาตำราঙ্গสุจริตมหารักษ์
ระนอง	2420 - 2438	คอซิมก่อง	พระยาตำราঙ্গสุจริตมหารักษ์
ระนอง	2438 - 2456	คออญหงี	พระยาตำรา้งสุจริตมหารักษ์
ระนอง	2456 - 2475	คออญโจ้ว	พระยาระนองบุรีศรีสมุหเขต
กระบรี	2411 - 2428	ตันกิมเจง	พระอัสถุวงศ์ศรีรักษา
กระบรี	2428 - 2433	คอซิมบี	พระอัสถุวงศ์ศรีรักษา
กระบรี	2433 -	คอซิมซิม	พระยาอัสถุวงศ์ศรีรักษา
ตรัง	2425 - 2427	คอซิมก่อง	พระยารัตนเศรษฐี
ตรัง	2433 - 2444	คอซิมบี	พระยารัษฎานุประดิษฐ์
ตรัง	2450 - 2456	คออญเกียต	พระสกลสถานพิทักษ์

ที่มา หอสมุดคำร่างราชานุภาพ. "ทำเนียบหัวเมืองตอน 1-2-3 ร.ศ. 119"
และ องค์การคำครุสภา. "ตำนานเมืองระนอง", ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 30.
หน้า 45-46.

เป็นที่สังเกตได้ว่าตำแหน่งผู้นำในการปกครองท้องถิ่นที่สำคัญ ๆ ของเมืองในหัวเมืองแห่งนี้ที่มีคนจีนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น จะเป็นคนที่มาจากตระกูล ๗ ระนอง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความสามารถในการบริหาร และท่านบุ๋มรุ่งรักษาย่านเมืองใหม่มีความเจริญก้าวหน้า สามารถที่จะเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ให้กับประเทศชาติ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐบาลกับราษฎรทั้งไทยและจีนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองนี้ และที่สำคัญที่สุดความไว้วางใจของคนของตระกูล ๗ ระนอง ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

1.2 การเป็นหัวหน้าแซ่ตระกูล หรือ กงสี

ภายหลังจากการเกิดกรณีวิวาทระหว่างชาวจีนด้วยกันเองที่เมืองภูเก็ตใน พ.ศ. 2410 นอกจากทางรัฐบาลคิดที่จะใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามแล้ว รัฐบาลยังได้หามาตรการพิเศษที่จะทำให้ชาวจีนไม่ก่อเรื่องวิวาทกันเองอีก เช่น ใน พ.ศ. 2418 รัฐบาลได้สั่งให้เรือรบพร้อมทั้งทหารออกจากกรุงเทพฯ และให้เกณฑ์คนในหัวเมืองใกล้เคียงเข้าไปรักษาระหว่างการอยู่ที่เมืองภูเก็ต¹ แล้วทางรัฐบาลก็ได้นำเอาวิธีการแต่งตั้งหัวหน้าชาวจีนให้ปกครองกันเองอีกด้วย

การที่ให้หัวหน้าชาวจีนปกครองกันเองนี้ เรียกกันว่า วิธีการเลี้ยงฮั้งยี่² ซึ่งรัฐบาลได้นำเอามาใช้ที่เมืองภูเก็ตเป็นอันดับแรก การเลี้ยงฮั้งยี่นี้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) มีความเห็นว่าจะเป็นวิธีป้องกันไม่ให้ชาวจีน

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4, หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1229-1230. เล่ม 35. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนา ถึงพระยาภูเก็ต 20 มีนาคม 2411. หน้า 76-77.

² สมเด็จพระบรมพระอัครมหาเสนาฯ ทรงอธิบายว่า การเลี้ยงฮั้งยี่นั้นได้นำเอาวิธีการของอังกฤษในหัวเมืองมลายูเข้ามาใช้ โดยดัดแปลงให้เข้ากับกฎหมายไทย

ก่อความวุ่นวาย วิธีการก็คือเลือกเอาหัวหน้าคนแซ่ที่พวกจีนนับถือขึ้นเป็นหัวหน้าปกครอง
ดูแลในหมู่พวกตน ดังที่ปรากฏในคำสั่งของท่านที่มีไปถึงพระยาภูเก็จ (ทัต) ตอนหนึ่งว่า

...ในเมืองภูเก็ตนั้น มีจีนเป็นกำลังบ้านเมืองมากกว่าภาษาอื่น ๆ ควรยกย่อง
จีนตัวนาย ซึ่งพวกจีนนับถือมากนั้นไว้เป็นหัวหน้าสัก 1 ฉา 2 นาย จะได้
สั่งสอนว่ากล่าวง่ายเมื่อมีเหตุเกิดขึ้นในพวกของผู้นั้น ก็หาตัวนายซึ่งเป็นหัวหน้าว่า
กล่าวคนเคี้ยว การจะทะเลาะตีกัดกับบ้านเมืองก็เรียบร้อยลง...¹

นอกจากจะมีการแต่งตั้งให้หัวหน้าจีนปกครองพวกพ้องของตนเองแล้ว รัฐบาลยัง
ได้มีการแต่งตั้งให้นายอำเภอจีน ปลัดจีน และกำนันจีน ไว้คอยดูแลชาวจีนอีกด้วย²
ลักษณะก็คล้ายกับนายอำเภอ ปลัด และกำนันไทย หัวหน้าคนแซ่คนไหนจะได้ตำแหน่ง
อะไรก็ขึ้นอยู่กับจำนวนของจีนลูกน้องว่ามีมากน้อยเพียงใด

จะเห็นได้ว่าวิธีการตั้งหัวหน้าจีนปกครองกันเองนี้สามารถที่จะลดปัญหายุ่งยาก
ซึ่งถ้าหากจีนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อความวุ่นวายขึ้น พวกหัวหน้าจีนที่ทางรัฐบาลได้ตั้งขึ้นก็จะ
ทำการแก้ไขปัญหาร่วมกับเจ้าหน้าที่ของบ้านเมือง โดยปกติแล้วหัวหน้าจีนจะประกอบอาชีพ
ของคนโดยอิสระ แต่ถ้าหากครั้งใดที่เกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนเกิดขึ้น หัวหน้าจีนก็
จะเข้าร่วมประชุมพร้อมกับเจ้าเมืองและกรมการเมือง เพื่อแก้ไขปัญหาค้าง ๆ ที่เกิดขึ้น
และถ้าหัวหน้าจีนคนใดปฏิบัติการทำงานได้ดี รัฐบาลก็จะแต่งตั้งให้มียศหรือบรรดาศักดิ์อย่าง
ขุนนางและข้าราชการไทยด้วย³

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ.
112ช-1229. เล่ม 33. สารตราเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ถึงพระยาภูเก็ต 31
ตุลาคม 2410. หน้า 233-234.

² คูในภาคผนวก ข

³ แหล่งเดิม.

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นวิธีการเลี้ยงฮังยี่ หรือแท่งกึ่งให้ลูกจีนที่เกิดใน
ท้องถิ่นดำรงตำแหน่งการเมือง การปกครองของท้องถิ่นก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถ
ที่จะควบคุมชาวจีนไม่ให้ก่อความวุ่นวายในหัวเมืองแห่งนี้ได้อย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เป็น
เพราะวาระยะต่อมาพวกชาวจีนในหัวเมืองดังกล่าวได้อาศัยสนธิสัญญาที่ไทยทำไว้กับ
อังกฤษที่เกี่ยวกับเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแสวงหาผลประโยชน์ และสิทธิทางการศาล
สร้างปัญหาให้กับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในขณะที่หัวเมือง
ชายฝั่งทะเลตะวันตกมีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ชาวจีนเข้ามาหาผลประโยชน์
ให้กับแผ่นดิน แต่ในเวลาเดียวกันก็เริ่มก่อปัญหาต่าง ๆ ให้กับหัวเมืองแถบนี้และรัฐบาล
ในสมัยต่อมาไม่น้อย คงที่จะได้กล่าวตอนต่อไป

1.3 การก่อปัญหาให้กับฝ่ายการปกครองของไทย

ตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา ชาวจีน
ได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นจำนวนมาก และไม่เคยปรากฏว่า
ชาวจีนเหล่านี้กระทำความเดือดร้อนอันจากการปกครองของรัฐบาลไทย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า
ชาวจีนสนใจแต่ในเรื่องของการทำมาหากินมากกว่าปัญหาทางการเมืองท้องถิ่น แต่เมื่อปลาย
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนในหัวเมืองแห่งนี้เริ่มก่อความวุ่นวาย
ในท้องถิ่นขึ้น และเมื่อต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนบางพวก
ได้ก่อวุ่นวายถึงกับก่อเหตุร้ายในหัวเมืองแห่งนี้หลายครั้งด้วยกัน โดยครั้งสำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้

- ก. การวิวาทของฮังยี่เมืองภูเก็ต พ.ศ. 2410
- ข. การจลาจลที่เมืองระนอง พ.ศ. 2418
- ค. การจลาจลที่เมืองภูเก็ต พ.ศ. 2418
- ง. การปล้นฆ่าพระอิศราธิไชย เจ้าเมืองกระบี่ พ.ศ. 2421
- จ. การวิวาทที่เมืองตะกั่วป่า พ.ศ. 2424

ก. การวิวาทของอั้งยี่เมืองภูเก็ต พ.ศ. 2410

ใน พ.ศ. 2410 อั้งยี่ป่วนเถาถ่งและยี่หินไคยกพวกเข้าตีกันด้วยเรื่อง การแย่งชิงสำนัที่ใช้ในการทำเหมืองแร่คิบูก ฝ่ายป่วนเถาถ่งมีพรรคพวกอยู่ 4,000 คน ส่วนพวกยี่หินมี 3,500 คน ทั้งสองฝ่ายนอกจากจะตีกันแล้วยังเอาไฟเผาบ้านเรือนและ ทำการเหมืองของแต่ละฝ่ายเสียหายเป็นอย่างมาก พระยาภูเก็ตจึงมีใบบอกมาขอความช่วยเหลือจากเมืองตะกั่วป่า และรายงานเรื่องที่เกิดขึ้นให้ทางกรุงเทพฯ ทราบ ทาง การไต่แก่งจึงให้พระยาเทพพรชน (ท้วม บุนนาค) ปลัดกรมพระกลาโหมเป็นข้าหลวงออกมา ระงับเหตุการณ์ดังกล่าว¹

ฝ่ายพวกจีนอั้งยี่เมื่อเห็นว่าทางการจะปราบปรามพวกตนอย่างจริงจังก็เกิดความ เกรงกลัว จึงยอมเลิกวิวาทกัน แต่ไม่นานก็ยกพวกตีกันอีก เป็นเหตุให้รัชกาลที่ 4 ได้โปรดเกล้าให้พระยาเทพพรชน (ท้วม บุนนาค) และพระพิเทศพนิช² (ตันกิมเจ็ง) เป็นข้าหลวงออกมาปราบ และสามารถระงับเหตุการณ์ครั้งนี้ได้อย่างเรียบร้อย³

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4, กท.เล่ม 33 เลขที่ 69 จ.ศ. 1229. สารทรวาควัยให้พระยาเทพพรชนเป็นข้าหลวงออกไประงับจีนวิวาทกัน ณ เมืองภูเก็ต.

² พระพิเทศพนิช (ตันกิมเจ็ง) มีความดีความชอบที่ได้ช่วยระงับการวิวาทของ อั้งยี่เมืองภูเก็ต รัชกาลที่ 4 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็น "พระยา อัครวงศพิศุภรักษา สยามประจักษ์ภูลกิจ".

³ คุรุรัตน์ เลิศพานิชกุล. สมาคมลับยังอยู่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453. 2524. หน้า 155-158.

ข. การจลาจลที่เมืองระนอง พ.ศ. 2418

ปลายปี พ.ศ. 2418 พวกจีนปนเถากงไค่ก้อจลาจลขึ้น สาเหตุมาจากการที่คิมกิมราคาตกต่ำ นายเหมืองชายคิมกงไค่เงินไม่พอจ่ายค่าแรง จึงขอจ่ายเพียงครึ่งเดียวก่อน พวกลูกจ้างไม่ยอมจึงเกิดการวิวาทกันขึ้นถึงกับมีการยิงนายเหมืองตาย¹

พวกปนเถากงไค่ก้อความวุ่นวาย เป็นเหตุให้เสียทรัพย์สินและชีวิตของราษฎรเป็นจำนวนมาก รัฐบาลได้มอบหมายให้เจ้าหมื่นเสมอใจราช² (จีน บุนนาค) ข้าหลวง

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ "อั้งยี่". นิทานโบราณคดี. หน้า 273-274.

² ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมืองต่าง ๆ ในภาคใต้ทางเขตกชายฝั่งทะเลอันดามันตกโดยเฉพาอย่างยิ่งเมืองภูเก็ต มีความสำคัญขึ้นมากทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ รัฐบาลจึงตั้งตำแหน่ง "ข้าหลวงเมืองภูเก็ต" ขึ้นปลายปี พ.ศ. 2417 ข้าหลวงที่ตั้งขึ้นนี้มีหน้าที่ปกครองดูแลเมืองภูเก็ตร่วมกับเจ้าเมือง และช่วยแก้ปัญหาให้เมืองอื่น ๆ ในเขตกชายฝั่งทะเลอันดามันตกในยามที่เกิดเหตุร้ายแรงด้วย ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงเมืองภูเก็ตคนแรกคือ เจ้าหมื่นเสมอใจราช (จีน บุนนาค) ซึ่งหลังจากปราบจลาจลเมืองภูเก็ตแล้ว ได้เลื่อนยศบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระยามนตรีสุริยวงษ์ (พ.ศ. 2420) ต่อมารัฐบาลได้ตั้งตำแหน่ง "ข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก" ขึ้นในปี พ.ศ. 2421 ตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ที่ตั้งขึ้นใหม่นี้มีอำนาจบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตกทั้งปวง และมีทำเนียบว่าราชการอยู่ที่เมืองศรีวิชัย (จีน บุนนาค) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงใหญ่คนแรก ส่วนตำแหน่งข้าหลวงเมืองภูเก็ตซึ่งว่างลงนั้นได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชวังສັມมาเป็นแทนต่อมาในปี พ.ศ. 2425 พระยามนตรีสุริยวงษ์ได้ลาออกจากตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ประจำหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก รัฐบาลมิได้แต่งตั้งให้ผู้นั้นมาเป็นแทน แต่ได้ยกเลิกตำแหน่งนี้ไป ส่วนตำแหน่งข้าหลวงเมืองภูเก็ตได้มีต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 2435 จึงได้ยกเลิกไป

เมืองภูเก็ตอยู่แลรับนิคชอบ และสามารถปราบปรามได้อย่างราบคาบ¹

ค. การจลาจลที่เมืองภูเก็ต พ.ศ. 2418

ปลายปี พ.ศ. 2418 พวกจีนปนเถากงโคกออกจลาจลขึ้นพร้อม ๆ กันในหลายอำเภอในเมืองภูเก็ต ทั้งนี้มาจากสาเหตุไม่พอใจการปกครองของพระยาวิชิตสงคราม จางวางเมืองภูเก็ต² และราคาแร่ดีบุกตกต่ำ พวกจีนไคลงมือทำร้ายผู้คนพร้อมทั้งปล้นทรัพย์สิน และจุดไฟเผาบ้านเรือน ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมากมาย เจ้าหมื่นเสมอใจ (จีน บุนนาค) ได้รวบรวมผู้คนเข้าปราบปรามและขอความร่วมมือไปยังหัวหน้าคนแซ่ของพวกจีนให้ไปห้ามปราม นอกจากนั้นยังมีใบบอกขอความช่วยเหลือจากเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงจนสามารถรักษาความสงบไว้ได้³

ง. การปล้นฆ่าพระอิศราธิไชยเจ้าเมืองกระบี่ พ.ศ. 2421

ในปี พ.ศ. 2519 ราชธานีได้แต่งตั้งพระอิศราธิไชย ผู้ช่วยราชการเมืองตะกั่วป่า เป็นเจ้าเมืองกระบี่ และผู้จัดเก็บภาษีเมืองกระบี่ ประภาไศ และปากลาว แทนเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พร้อม ๗ นคร) ซึ่งเป็นเจ้าภาษีเดิมจึงเป็นเหตุให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พร้อม ๗ นคร) โกรธแค้นมาก⁴ ถึงกับสนับสนุนให้

¹ คุ สุภรัตน์ เลิศพานิชกุล. เล่มเกม. หน้า 162-166.

² เจ้าเมืองภูเก็ตในขณะนั้นคือ พระยาภูเก็ตโลหะเกษตรารักษ์ (ลำควน รัตนคิลก ๗ ภูเก็ต) เป็นบุตรชายคนโตของพระยาวิชิตสงคราม (ทัต รัตนคิลก ๗ ภูเก็ต)

³ คุ สุภรัตน์ เลิศพานิชกุล. เล่มเกม. หน้า 169-178.

⁴ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.ห.เล่ม 61. ใบบอกพระยานนทรี สรียวงษ์ วันจันทร์ 12 ค่ำ เดือน 3 และวันอังคารแรม 12 ค่ำ เดือน 3 จ.ศ. 1240 ถึงเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ สมุหพระกลาโหม.

หลวงประจิมนคร (จีนเปก้อ) เจ้าภาษีรับช่วงของเมืองเหล่านี้ชาวพระอิศราธิไชย
โดยจะให้ผลประโยชน์ในการเก็บภาษีตอบแทน¹ ซึ่งจีนเปก้อสามารถรวบรวมผู้คนได้
หลายร้อยคนได้เข้าปล้น และชาวพระอิศราธิไชยจนสำเร็จแล้วพากันหลบหนี แต่พระยา
มนทรีสุริยวงษ์ (จีน บุนนาค) สามารถทำการจับกุมพวกอั้งยี่กลุ่มนี้ได้เกือบหมด
แต่ก็ไม่สามารถจัดการได้อย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เพราะการแทรกแซงของอังกฤษ

จ. การวิวาทที่เมืองตะกั่วป่า พ.ศ. 2424

ในปี พ.ศ. 2424 พวกยี่หินในเมืองตะกั่วป่าเกิดการแตกแยกออกเป็น 2 พวก
คือ ยี่หิน กับโฮเซง³ ทำให้เกิดการชิงดีชิงเด่น และนำไปสู่การวิวาทกันขึ้นในเมือง
ตะกั่วป่า เป็นเหตุให้เกิดการล้มตาย และบ้านเรือนถูกเผาทำลายหลายหลัง รัฐบาล
ต้องระดมกำลังจากหลาย ๆ แห่งเข้ามาคลี่คลายสถานการณ์จนกระทั่งเกิดความสงบ⁴

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวนั้น ชาวจีนได้ก่อความไม่สงบขึ้นในบริเวณหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก
อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ กันที่ได้อธิบายมาแล้ว แต่เป็นที่น่า
แปลกใจว่า ภายหลังจากรัชสมัยของพระองค์ไปแล้วไม่ปรากฏเลยว่าชาวจีนเหล่านี้
ได้ก่อความไม่สงบขึ้นมาอีก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากเงื่อนไขต่าง ๆ ทางการเมืองได้ถูก
เปลี่ยนไปนั่นเอง

¹ แหล่งเคิม.

² คุ สุวัณน์ เลิศพาณิชยกุล. เลมเคิม. หน้า 178-188.

³ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.2 12ก/18. ใบบอกหัวเมืองชายฝั่ง
ทะเลตะวันตก คำพิพากษาคดีระหว่างจีนยี่หิน และจีนโฮเซง วันศุกร์ แรม 11 ค่ำ
เดือน 1 จ.ศ. 1244.

⁴ คุ สุวัณน์ เลิศพาณิชยกุล. เลมเคิม. หน้า 188-193.

2. ผลกระทบทางด้านการเมืองการปกครอง

จากการที่ต้องไปอาศัยอยู่ตามที่ต่าง ๆ ทางไกลบ้านเกิดเมืองนอนและญาติพี่น้องแล้วมีผลทำให้ชาวจีนเหล่านี้รวมกลุ่มคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเกิดปัญหาขึ้นและการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นของชาวจีนเหล่านี้มีผลต่อการครองอำนาจทางการเมือง การปกครองของผู้ปกครองท้องถิ่น ซึ่งบางครั้งก็ก่อปัญหาให้กับภูมิภาคต่าง ๆ ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่

หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยก็เป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่ชาวจีนได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นจำนวนมาก และชาวจีนก็ได้เป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของภูมิภาคแห่งนี้เมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ และจากการที่ชาวจีนได้เป็นชนกลุ่มใหญ่ของหัวเมืองแห่งนี้ได้มีผลทำให้ชาวจีนเหล่านี้ไม่มีความเกรงกลัวต่ออำนาจของรัฐบาลท้องถิ่นและการลงโทษจากกฎหมายไทยเลย² จึงจะเห็นได้จากกรณีของหลวงประจิมนคร (จีนเปกอี) ในปี พ.ศ. 2421 ซึ่งจะกล่าวในตอนต่อไป

นอกจากปัญหาตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ยังมีปัญหาทางการเมืองการปกครองอื่น ๆ อีกมากมายที่ได้สร้างความยุ่งยากให้แก่รัฐบาลในขณะนั้น ตามที่ผู้วิจัยจะกล่าวเป็นหัวข้อต่อไป

¹กรมศิลปากร. เอกสาร กท.จ.ศ. 1234 เล่ม 7. ว่าด้วยให้เรือสยาม ประคัมภ้ออกไปรักษาเมืองภูเก็ต.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.ท.จ.ศ. 1237-1242, เล่ม 60-61. พระยานนทรีสุริยงษ์ กราบเรียนที่สมทรรกล้าโหม.

2.1 การรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลับฮังยี่

การรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลับฮังยี่ของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการรักษาลบประโยชน์ในค่านต่าง ๆ ให้กับกลุ่มของพวกเขาเป็นสำคัญ โดยปกติการรวมกลุ่มเป็นฮังยี่ของชาวจีนมักจะเป็นการรวมกลุ่มระหว่างพวกที่พูดภาษาเดียวกัน (ภาษาของท้องถิ่นในประเทศจีน) หรือไม่ก็อาศัยอยู่ที่เมืองเดียวกันในประเทศจีน ซึ่งการรวมกลุ่มกันแบบนี้ทำให้ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยที่มีชาวจีนอพยพไปอาศัยมีสมาคมลับฮังยี่อยู่หลายสมาคม ซึ่งในค่านความสัมพันธ์ ฮังยี่แต่ละกลุ่มจะมีการติดต่อสัมพันธ์กันบ้าง แต่ไม่มากนัก และแต่ละสมาคมฮังยี่มักจะดำเนินกิจการของตนไปตามลำพัง

ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย การรวมกลุ่มกันเป็นฮังยี่ของชาวจีนมีความแตกต่างไปจากการรวมกลุ่มฮังยี่ของชาวจีนในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ฮังยี่ในภูมิภาคนี้มีการรวมกลุ่มกัน โดยที่ผู้วิจัยสามารถที่จะสรุปได้ 2 ประการคือ

1. การรวมกลุ่มกันโดยไม่คำนึงภาษาพูด หมายความว่าสมาชิกจะมีทั้งชาวกวางตุ้ง แค้ว ฉกเกี้ยน และไหหลำ ปะปนกันไป¹

2. มีการรวมกลุ่มกันทั้งในระดับเมืองและระดับภูมิภาค

ในระดับเมือง ฮังยี่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกทุก ๆ เมืองจะรวมกลุ่มกันเป็น 2 สมาคม คือ สมาคมยี่หิน หรือ จี่หิน กับสมาคมปูนเก๋ากัง ไม่มีการรวมกลุ่มเป็นสมาคมมากมายเหมือนฮังยี่ในภูมิภาคอื่น ๆ²

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, กท. เล่ม 61. สัญญาทันทบนของพวกยี่หิน. หน้า 31-34.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 4, กท. เล่ม 33 เลขที่ 69 จ.ศ. 1229. สารทรวาควยให้พระยาเทพวรชนเป็นข้าหลวงออกไประงับจีนวิวาทกัน ณ เมืองภูเก็ต.

ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สมภาคมียี่หิ้นในทุก ๆ เมืองจะมารวมกลุ่มกันอีกทีหนึ่งเป็นสหพันธ์ยี่หิ้น แต่ละสมภาคมียี่หิ้นมีหัวหน้าของตนเองและมีอิสระที่จะดำเนินการโดยทั่วไปของสมาคม แต่ถ้ามหากเป็นเรื่องสำคัญก็จะปรึกษารือกันกับสมาคมอื่น ๆ ที่อยู่รวมสหพันธ์เดียวกันก่อน¹

จากการที่มีการรวมกลุ่มเป็นสมาคมอั้งยี่ของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเฉียงใต้ทำให้เกิดผลกระทบทาง ๆ ขึ้นในภูมิภาคแห่งนี้อย่างมากมาหลายเรื่อง เช่น การก่อความวุ่นวายทางการเมืองในเมืองภูเก็ตใน พ.ศ. 2410 และ พ.ศ. 2418 การก่อความวุ่นวายที่เมืองระนอง พ.ศ. 2418 ที่เมืองกระบี่ พ.ศ. 2421 และที่ตะกั่วป่า พ.ศ. 2424 เป็นต้น ซึ่งในการก่อความวุ่นวายทางการเมืองของอั้งยี่แต่ละครั้งได้สร้างความเสียหายให้กับผู้คนและทรัพย์สินในหัวเมืองแห่งนี้เป็นอย่างมาก จนรัฐบาลไทยในขณะนั้นได้พยายามหามาตรการในการปราบปรามและควบคุมชาวจีนในหัวเมืองแห่งนี้ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนขึ้นมามาก

2.2 การเข้าเป็นคนในบังคับทางประเทศ

การที่รัฐบาลไทยได้ทำสนธิสัญญาทางการค้าและทางไมตรีกับประเทศตะวันตกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีผลทำให้ไทยต้องยอมให้ชาวต่างประเทศและคนในบังคับบัญชาทางประเทศมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในดินแดนไทย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศอังกฤษได้ทำสนธิสัญญาเบาริงกับไทยใน พ.ศ. 2398 นอกจากไทยจะต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้กับคนอังกฤษแล้ว ยังต้องเสียให้กับคนในบังคับ (ไคร้ฝรั่ง) ของอังกฤษอีกด้วย และจากสภาพการณ์ดังกล่าวนี้มีผลทำให้ชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยต้องการที่จะเข้าร่วมเป็นคนในบังคับบัญชา

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5 เล่ม 37 เลขที่ 72. จ.ศ. 1231.

สารตราว่าควยให้เรือรบออกไปรักษาการเมืองตะวันตก.

(ไกรมธง) ของอังกฤษมากกว่าที่จะเป็นราษฎรไทยเพื่อที่จะได้รับผลประโยชน์ดังกล่าว และไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของไทย ดังที่ข้อ 2 ของสนธิสัญญาเบาริงได้กล่าวถึง เรื่องอำนาจของศาลกงสุลกวางประเทศว่า

...กงสุลจะรักษากฎหมายการค้าขาย และกฎหมายที่ห้ามปรามมิให้คนที่อยู่ในบังคับอังกฤษทำผิดล่วงเกินกฎหมายของอังกฤษกับไทยที่มีอยู่แล้ว แต่ที่จะมีต่อไปภายหน้า ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปลุณาชำระตัดสินคนอยู่ในบังคับอังกฤษทำผิดกงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิดจะทำโทษตามกฎหมายเมืองไทย ถ้าคนอยู่ใต้อำนาจไทยเป็นความกันเองกงสุลไม่เอาเป็นธุระ คนอยู่ใต้อำนาจอังกฤษเป็นความกันเองไทยก็ไม่เอาเป็นธุระ...¹

แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลอังกฤษได้ตีความหมายออกไปเป็นเสมือนหนึ่งว่ามีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เช่นการจับกุมคนในบังคับอังกฤษก็ถือว่ารวมอยู่ในอำนาจศาล จึงต้องรับอนุมัติจากกงสุลอังกฤษเสียก่อน²

จากการที่ไกรมธงสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษ (ไกรมธง) ของอังกฤษเช่นนี้ มีผลทำให้ชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกพากันไปสมัครเป็นคนไต่บังคับอังกฤษมากขึ้นเรื่อย ๆ และพวกนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาให้กับรัฐบาลไทยในขณะนั้นเป็นอย่างมาก เพราะพวกนี้จะเป็นผู้ตั้งโรงบ่อนเถื่อน ขายของเถื่อน ทั้งโรงจ่านำ³

¹กระทรวงการต่างประเทศ. ประมวลหนังสือสนธิสัญญาของประเทศไทย พ.ศ. 2160-2412. หน้า 28.

²พลตรีกรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์. ประวัติการทูตไทย. หน้า 30.

³สุกิจ นิมมานเหมินทร์, "เมื่อน้ำมาปลากินมด ครั้นน้ำลคมกกินปลา". ยุทธโศก. 4 : 19-40 กันยายน 2512.

ซึ่งเป็นการผิดกฎหมายไทย และไม่มีความเกรงกลัวต่อรัฐบาลท้องถิ่นของไทยเลย
ทั้งนี้เพราะพวกจีนเหล่านี้ถือว่าตัวเองได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าของตนเอง

นอกจากพวกจีนในบังคับ (ไครมชง) ของอังกฤษจะก่อปัญหาการเมืองของ
ท้องถิ่นแล้วพวกนี้ยังได้ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านการเมืองระหว่างประเทศอีกด้วย เช่น
กรณีที่หลวงจิโนชนารักษ์ (จีนแพฟาง) เจ้าภาษีเมืองภูเก็ต ได้แอบทำหนังสือขอเป็น
คนในบังคับอังกฤษภายหลังได้คึกคักเงินหลวงไว้เป็นจำนวนมาก จึงหลบหนีไปตั้ง
สถานทูตอังกฤษที่เมืองมิงในฐานะคนในบังคับอังกฤษ ทางรัฐบาลไทยก็นำหลักฐาน
มายืนยันว่า จีนแพฟางผู้นี้เป็นจีนที่ได้มาพำนักอาศัยอยู่ในประเทศไทยนานแล้ว จนได้รับ
พระราชทานหมายตั้งให้เป็นขุนนางไทยก่อนที่จะไปแอบทำหนังสือขอเป็นคนในบังคับของ
อังกฤษ ดังนั้นจีนแพฟางจึงเป็นคนในบังคับไทย ไม่ใช่คนในบังคับของอังกฤษ¹

3. นโยบายกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง การปกครองของรัฐบาลในหัวเมือง ชายฝั่งทะเลตะวันตก

ก่อนปี พ.ศ. 2411 หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นภูมิภาคที่ไม่ค่อยจะมี
ราษฎรมาอาศัยอยู่มากมายนัก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากหัวเมืองแห่งนี้เป็นสมรภูมิของการทำ
สงครามระหว่างไทยกับพม่ามาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
จึงเป็นเหตุให้ราษฎรไทยต้องหลบหนีภัยสงครามจากพม่ามาอาศัยอยู่ที่หัวเมืองฝั่งทะเล
ตะวันออก การที่ไทยต้องคิดค้นสงครามกับพม่ามาจนถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเหตุให้รัฐบาลไทยจำเป็นต้องหาผู้นำการปกครองท้องถิ่น
ที่มีความสามารถในการทำสงครามและควบคุมไพร่พลเป็นสำคัญ

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ต.21 แผ่น 1. เรื่องจีนแพฟาง
หรือ หลวงจิโนชนารักษ์รับทำภาษีเมืองภูเก็ต เงินหลวงคึกคักแล้วหลบหนีไปเข้า
สัปเบกอังกฤษ. (22 กรกฎาคม - 13 กันยายน ร.ศ. 109.)

เมื่อปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สภาพการณ์สงครามระหว่างไทยกับพม่าได้คลี่คลายลง ทั้งนี้เป็นเพราะพม่าคงทำสงครามกับอังกฤษ อีกทั้งเกิดการอพยพเข้ามายังภูมิภาคแห่งนี้ของแรงงานจีนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากแร่ดีบุกกำลังเป็นที่สนใจของตลาดโลก

การที่มีแรงงานจีนอพยพเข้ามายังภูมิภาคแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ได้มีผลให้โครงสร้างเดิมของหัวเมืองแห่งนี้เปลี่ยนแปลงไป เมืองบางเมืองในภูมิภาคแห่งนี้ เช่น เมืองภูเก็ต เมืองระนอง มีชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากจนกลายเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของท้องถิ่นในเวลาต่อมา ซึ่งก่อน พ.ศ. 2411 นโยบายทางการเมือง การปกครองที่มีต่อชาวจีนในหัวเมืองแห่งนี้แทบจะไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อนหน้านั้นเลย ชาวจีนคนใดที่ก่อสร้างประโยชน์ให้กับทางราชสำนักก็จะได้รับการแต่งตั้งยศและบรรดาศักดิ์เหมือนกับขุนนางไทย เช่น พระยาคำรงสุจริต (คอซู้เจียง ณ ระนอง) ซึ่งได้รับการโปรดเกล้าจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองระนองคนที่ไค่กล่าวในบทที่แล้ว

ภายหลังจากปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ได้ปรากฏว่า มีการอพยพของชาวจีนเข้ามายังภูมิภาคแห่งนี้เรื่อย ๆ ประกอบกับลูกหลานจีนที่เกิดจากชายจีนและสตรีไทยในท้องถิ่นมีจำนวนเพิ่มขึ้นในเมืองต่าง ๆ ของหัวเมืองแห่งนี้และต่อมาได้กลายเป็นจำนวนของประชากรส่วนใหญ่ของภูมิภาคแห่งนี้ ก็จะเห็นได้จากหลักฐานที่ไค่กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"...จำนวนชาวจีนที่เข้ามาทำเหมืองแร่มีมาก และประกอบขึ้นเป็นประชากรส่วนใหญ่ของเมืองต่าง ๆ ตามชายฝั่งทะเลตะวันตก จำนวนมากกว่าพลเมืองไทยเดิม..."¹

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.ท.จ.ศ. 1234 เล่ม 7. เรื่องว่า
ถวายให้เรือสยามปะสัคม์ออกไปรักษาเมืองภูเก็ต.

การที่จำนวนชาวจีนได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับลักษณะที่ตั้งของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกอยู่ในสภาวะที่ล่อแหลมที่จะถูกแทรกแซงจากภายนอก โดยเฉพาะเมื่ออังกฤษสามารถที่ควบคุมมลายูได้ทั้งหมดในปี พ.ศ. 2451¹ ซึ่งอังกฤษได้ให้ความสนใจต่อหัวเมืองแห่งนี้เป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้รัฐบาลไทยในขณะนั้นต้องหามาตรการที่เหมาะสมในการที่จะควบคุมชาวจีนในหัวเมืองแห่งนี้ให้อยู่ในความสงบ เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวจีนเหล่านี้ก่อความวุ่นวายและจะเป็นสาเหตุให้อังกฤษใช้เป็นข้ออ้างในการที่จะเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของหัวเมืองแห่งนี้ดังที่เคยใช้ในภูมิภาคอื่น ๆ มาแล้ว

นโยบายทางด้านการเมือง การปกครองที่มีต่อชาวจีนในภูมิภาคแห่งนี้ของรัฐบาลไทยในระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475 ส่วนใหญ่แล้วจะเน้นให้ชาวจีนอาศัยกันอยู่อย่างสงบเรียบร้อย โดยที่รัฐบาลไทยได้จัดทำมาตรการต่าง ๆ ที่เป็นการยอมรับของทั้งรัฐบาลไทยและชาวจีนในท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยจะได้เสนอรายละเอียดดังที่จะได้กล่าวต่อไปนี้

3.1 นโยบายเลี้ยงฮังยี่

3.2 นโยบายแต่งตั้งชาวจีนให้เป็นผู้นำในการปกครองท้องถิ่น

3.3 นโยบายผสมผสาน (assimilation)

3.1 นโยบายเลี้ยงฮังยี่

นโยบายเลี้ยงฮังยี่ เป็นนโยบายที่สนับสนุนให้ชาวจีนได้ปกครองกันเอง โดยการแต่งตั้งให้ชาวจีนบางคนที่เป็นที่ยอมรับนับถือของแต่ละกลุ่มให้เป็นหัวหน้าในกลุ่มของตนเอง เพื่อความสะดวกในการติดต่อกับรัฐบาล นโยบายเลี้ยงฮังยี่ที่ได้มีมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ไม่แพร่หลายนัก และเป็นนโยบายที่ได้เอาแบบอย่างมาจากอังกฤษที่ใช้ควบคุมชาวจีนในเขต สเตรทส์ เซตเติลเม้นต์² ที่มลายู² ซึ่ง

¹ คูในบทที่ 1

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.พ.จ.ศ. 1232-1233 เลขที่ 4.

"สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึงพระยาวิจิตรสงคราม".

ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้รัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญของการเลี้ยงฮังยี้ก็คือ การก่อกวนของ
แรงงานจีนที่เมืองกุเก็กในปี พ.ศ. 2410¹

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการเหมืองแร่ที่มุกที่หัวเมืองชายฝั่งทะเล
ตะวันออก อพยพมาจากที่ต่าง ๆ ในประเทศจีน แรงงานจีนเหล่านี้มีทั้งมาจากมณฑล
กวางโจว กวางสี ฝูเจี้ยน และไกวเจา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นมณฑลทางภาคใต้ของประเทศ
จีน การที่แต่ละคนมาจากที่ที่แตกต่างกันนี้ได้นำให้เกิดการรวมกลุ่มของชาวจีนที่มีลักษณะ
คล้ายคลึงกันขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการรวมกลุ่มโดยอาศัยชื่อ แซ่ เป็นสำคัญดังที่ได้
กล่าวมาแล้ว

การรวมกลุ่มของชาวจีนมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะใช้เป็นอำนาจต่อรองกับฝ่ายรัฐบาล
ท้องถิ่น และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระหว่างหมู่สมาชิก รวมทั้งรักษานโยบายของกลุ่ม
คน ซึ่งต่อมาลักษณะของการรวมกลุ่มก็กลายกลายเป็นสมาคมลับ หรือฮังยี้ที่ก่อให้เกิด
ปัญหาทางด้านการเมือง การปกครองของรัฐบาลท้องถิ่นและทางราชธานีเป็นอย่างมาก
จนรัฐบาลต้องหามาตรการหลาย ๆ อย่างมาแก้ไขเพื่อให้เกิดความสงบในท้องถิ่น

การก่อความวุ่นวายของชาวจีนในแต่ละครั้งจะต้องมีผู้นำที่ชาวจีนกลุ่มนั้นต่าง
ให้ความนับถือและยกให้เป็นหัวหน้า ดังนั้นการที่รัฐบาลจะรักษาความสงบได้นั้นจึงจำเป็นต้อง
อย่างยิ่งที่รัฐบาลจะต้องทำความเข้าใจกับหัวหน้ากลุ่มจีนนั้น ๆ การยอมรับและการแต่งตั้ง
ให้หัวหน้าชาวจีนมีตำแหน่งทางการเมือง การปกครองของท้องถิ่นเป็นเสมือนเครื่องมือ
ของรัฐบาลที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นกับท้องถิ่น ดังตัวอย่างเช่นในปี พ.ศ.
2412 รัฐบาลไคแท่งตั้งให้หลวงอรัมสาครเซต (ตัน คำ) และหลวงอำนาจเซตสิงขร
(ตันชวน) เป็นปลัดจีนฝ่ายปุนเต้าก้ง และปลัดจีนฝ่ายยี่ตันเมืองกุเก็ก และให้หลวงประเทศ
ภักดี (ตัน-ยี่-เก) หัวหน้าพวกโฮเซง ซึ่งเป็นกลุ่มชาวจีนที่มีจำนวนน้อยที่สุดในเมือง

¹ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. "นิทานโบราณคดี," ในอนุสรณ์ในงาน
ฌาปนกิจศพคุณหญิงกสิการบัญชา (ทรัพย์ บราวาศ). 2501. หน้า 178-9.

ภูเก็ทเป็นนายอำเภอ นอกจากนั้นยังมีผู้นำหัวหน้าชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ ในแต่ละเมืองของหัวเมืองแห่งนี้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาเจ้าเมืองในฐานะ "กรมการเมืองจีน" อีกด้วย¹

ผลกระทบจากนโยบายเลี้ยงอั้งยี่

นโยบายเลี้ยงอั้งยี่ของรัฐบาลนอกจากก่อให้เกิดผลดีต่อรัฐบาลในการรักษาความสงบในภูมิภาคแห่งนี้แล้วยังก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบการปกครองภายในท้องถิ่นอีกด้วย ทั้งนี้เพราะข้าราชการท้องถิ่นจำนวนมากต้องตกอยู่ในภาวะจำยอมและกลายเป็นพรรคพวกของอั้งยี่ไป และยิ่งไปกว่านั้นหากเมื่อใดที่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของหัวหน้่าอั้งยี่ต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ในช่วงที่รัฐบาลได้เปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบกระเทือนต่อกิจการเหมืองแร่ หรือการผูกขาดภาษีอากรของกลุ่มคน หัวหน้่าอั้งยี่ก็จะทำการก่อกวนหรือสร้างสถานการณ์ขึ้นมาเพื่อต่อรองกับอำนาจของรัฐบาลทันที ซึ่งจะเห็นได้จากตัวอย่างในกรณีการลุกฮือของอั้งยี่บนเกาะังในเมืองระนอง และเมืองภูเก็ตในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2418

ก่อนหน้าที่จะเกิดจลาจล รัฐบาลได้เปลี่ยนนโยบายการปล่อยสินเชื่อกับเหมืองแร่ในบริเวณหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ทั้งนี้เพราะรายได้ของรัฐบาลตกต่ำลงขณะเดียวกันตระกูลเจ้าเมือง เมืองภูเก็ตก็เป็นหนี้สินแก่รัฐบาลในการค้ำชำระภาษีอากรเป็นจำนวนมาก ประกอบกับราคาแร่ดีบุกในตลาดโลกก็ตกต่ำลงเรื่อย ๆ รัฐบาลจึงได้ส่งพระยาพิพิธโกษา ข้าหลวงพิเศษไปควบคุมตรวจสอบกลไกระบบการเก็บภาษีอากรและการปล่อยสินเชื่อกับในภูมิภาคแห่งนี้ ซึ่งมาตรการดังกล่าวของรัฐบาลได้สร้างความเสียหายให้กับเจ้าของเหมืองแร่เป็นอย่างมาก เพราะไม่สามารถที่จะกู้เงินจากรายได้ของภาษีอากรที่เก็บ

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.พ.จ.ศ. 1232-1233 เลขที่ 4.

"สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึงพระยาวิจิตรสงคราม". (อยู่ในภาคผนวก ข.)

จากเมืองที่คนทำเหมืองอยู่มาหมุนเวียนในกิจการของคนได้ง่ายเหมือนในอดีต ขณะเดียวกัน รายได้จากธุรกิจต่าง ๆ ที่เคยมีกำไรมหาศาลก็ลดน้อยลงอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจตกต่ำ ดังนั้นหัวหน้าอั้งยี่ขุนเฝ้ากงซึ่งมีพรรคพวกเป็นประชากรส่วนใหญ่ของเมืองภูเก็ตได้ศึกษาหาทางขอยกแผนมาตรการกักขังของรัฐบาลทันที และใช้เหตุการณ์กักขังหาทางทำลายล้างอิทธิพลของเจ้าเมืองระนอง ซึ่งเป็นหัวหน้าที่แท้จริงของอั้งยี่ ยี่หินในเมืองระนอง¹ อีกทอดหนึ่ง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากตระกูลเจ้าเมืองระนอง นอกจากจะกดขี่ข่มเหงพวกขุนเฝ้ากงแล้วยังใช้ฐานะทางการเมืองของอั้งยี่ยี่หินในเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคแห่งนี้ ขยายกิจการผูกขาดภาษีและเหมืองแร่ขึ้นมามากมายรวดเร็วจนได้รับอภิสิทธิ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองจากรัฐบาลเพิ่มมากขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งพัฒนาการเหล่านี้หัวหน้าอั้งยี่ขุนเฝ้ากงในเมืองภูเก็ตตระหนักดีว่าจะเป็นภัยต่อสถานะภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มคน

รัฐบาลไทยก็ตระหนักดีว่า ในภาวะที่ความขัดแย้งปรากฏขึ้นมานั้นจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องหาทางป้องกันเอาไว้ไม่ให้เกิดการจลาจลได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ส่งเรือปืน และเกณฑ์กำลังคนจากหัวเมืองภาคใต้ไปตรึงกำลังอั้งยี่ขุนเฝ้ากงทั่วบริเวณหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2418² เป็นต้นมา ฝ่ายหัวหน้าอั้งยี่ขุนเฝ้ากงในเมืองภูเก็ตเมื่อได้เตรียมมาตรการต่าง ๆ ที่จะตอบโต้รัฐบาลแล้วก็ได้เดินทางไปบัญชาการพรรคพวกของคนที่สำนักงานใหญ่ขุนเฝ้ากงในเมืองปีนัง และไต่ยื่นคำขาดให้รัฐบาลไทยถอนเรือปืน และกองทัพออกจากเมืองภูเก็ตในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2418 รัฐบาลไม่สามารถที่จะยอมรับในเงื่อนไขนั้นได้ เพราะถ้าหากยอมรับก็เท่ากับว่ารัฐบาลไทยไม่มีอำนาจอธิปไตยใด ๆ หลงเหลือในเมืองภูเก็ตอีกเลย ดังนั้นการลุกฮือจลาจล

¹ ภูวกล ทรงประเสริฐ. "บูรณาการแห่งชาติและการก้าวความเป็นจีนในบริบทของประวัติศาสตร์ภาคใต้," เล่มเดิม. หน้า 193.

² กองจกหมายเหตุแห่งชาติ. กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ก.ท.จ.ศ. 1235-1237 เล่มที่ 2. "หนังสือเจ้าพระสุรวงศ์ไวยวัฒน์...ถึงเจ้าหมื่นเสมอใจราช..."

ของพวกขุนเถ้าก่งจึงได้เกิดขึ้นในเมืองภูเก็ตและเมืองระนองในช่วงฉลองตรุษจีนของปีนั้นเอง¹

ถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะสามารถรักษาความสงบให้เกิดขึ้นในภูมิภาคแห่งนี้ได้อีกครั้งหนึ่งก็ตาม แต่รัฐบาลต้องยอมรับเงื่อนไขของหัวหน้าฮังยี่ปุ่นเถ้าก่งในเมืองภูเก็ต บางประการเพื่อแลกมาซึ่งความสงบสุขในภูมิภาคแห่งนี้ ซึ่งข้อเสนอเรียกร้องดังกล่าวที่รัฐบาลไทยจำต้องยอมรับมีเนื้อหา ดังนี้

1. ราชสำนักจะยกเลิกการผูกมัดชาวจีนในเมืองภูเก็ตจนกว่าเศรษฐกิจเหมืองแร่จะดีขึ้น

2. ราชสำนักจะร่วมมือกับหัวหน้าฮังยี่ปุ่นเถ้าก่งดำเนินการจำหน่ายเงินให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และลดราคาค่าภาคหลวงแร่จากอัตรา 1 : 6 เป็นอัตรา 1 : 7

3. ราชสำนักจะไม่ลงโทษผู้ร่วมกระทำความผิดใด ๆ ในการจราจลทุกคน²

การที่รัฐบาลต้องยอมรับเงื่อนไขของพวกฮังยี่ปุ่นเถ้าก่งในเมืองภูเก็ตนั้น เป็นเพราะฮังยี่กลุ่มนี้มีกำลังทรัพย์และกำลังคนเหนือกว่าฮังยี่กลุ่มใด ๆ ในเมืองภูเก็ต ดังนั้นรัฐบาลจึงไม่อยู่ในวิสัยที่จะลงโทษผู้ที่กระทำความผิดตามใจปรารถนา ในทางตรงกันข้ามกลับต้องมาประสานผลประโยชน์กับหัวหน้าฮังยี่ปุ่นเถ้าก่งในเมืองภูเก็ตอีกหลายปี ทั้งนี้เพราะผลประโยชน์ของรัฐบาลในเมืองภูเก็ตมีจำนวนมากมายมหาศาล ซึ่งข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ได้ทำให้หัวหน้าฮังยี่ปุ่นเถ้าก่งในเมืองภูเก็ตเหิมเกริมมากยิ่งขึ้นในช่วงเวลาต่อมา เช่น ได้ส่งอาวุธและกำลังคนไปช่วยหลวงประจิมนคร (จีนเปกอี) หัวหน้าฮังยี่ปุ่นเถ้าก่งเมืองกระบี่ปล้นฆ่า

¹ดู ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. เล่มเก็บ. หน้า 136-188.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.ท.จ.ศ. 1236-1239 เล่มที่ 62-63. "หลวงอาษาสงคราม...บัญชาถึงข้าหลวงเมืองภูเก็ต".

พระอัครราชโขน ซึ่งเป็เจ้าเมืองกระบี่ที่เป็นคนไทยใน พ.ศ. 2421¹ และถึงแม้ว่าทางราชการจะจับพลพรรคพวกอั้งยี่บางคนได้ แต่ก็ไม่สามารถลงโทษหัวหน้าอั้งยี่ในเมืองภูเก็ตซึ่งอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ดังกล่าวได้ และรัฐบาลไทยก็ต้องอยู่ในภาวะจำยอม ดังนั้นจึงทำให้อั้งยี่บุ้นแตกังในเมืองภูเก็ตเกิดความหึงหะโส และกระด้างกระเดื่องต่ออำนาจของรัฐคั้งที่พระยามนตรีสุริยวงษ์ (ชื่น บุนนาค) รักษาการแทนสมุทกลาโหมในขณะนั้น ได้บันทึกไว้ใน พ.ศ. 2422 ว่า

...ขณะนี้ชาวจีนในภูเก็ตเชื่อว่ากรุงเทพฯ ไม่มีอำนาจพอที่จะลงโทษพวกตนได้ เพราะฉะนั้นชาวจีนในภูเก็ตจึงกลายเป็นชาวจีนที่หึงหะโสกว่าชาวจีนใดๆ ในพระราชอาณาจักร...²

3.2 นโยบายแก่งกัังชาวจีนให้เป็นผู้นำในการปกครองท้องถิ่น

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยได้เข้าสู่ยุคปรับเปลี่ยนประเทศ มีการพัฒนาทางคานทาง ำ อย่างมากมายในสมัยของพระองค์ ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้ประเทศไทยให้มีความเจริญทัดเทียมกับอารยประเทศ ซึ่งการพัฒนาประเทศในครั้งนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเงินเป็นจำนวนมาก และการที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกทุกเป็นแหล่งโภคทรัพย์ที่สำคัญของรัฐบาลในการที่จะหาเงินทุนมาพัฒนาประเทศให้เป็นไปตามความต้องการ จึงทำให้รัฐบาลต้องให้ความสนใจต่อหัวเมืองแห่งนี้้อย่างใกล้ชิด

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ก.ม. เล่ม 61 เรื่องที่ 2. จีนบุร้ายปล้นฆ่าพระอัครราชโขนผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ถึงแก่กรรม (จ.ศ. 1240) จดหมายพระยามนตรีสุริยวงษ์ วันพุธ แรม 13 ค่ำ เดือน 3 จ.ศ. 1240 ถึงเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ สมุทกลาโหม.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ก.ท.จ.ศ. 1237-1242 เลขที่ 60-61. "พระยามนตรีสุริยวงษ์ กราบบเรียนที่สมุทกลาโหม".

นอกจากหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกจะเป็นแหล่งโภคทรัพย์ที่สำคัญของรัฐบาลแล้ว หัวเมืองแห่งนี้ยังอยู่ในภาวะที่ล่อแหลมต่อการเข้ามาแทรกแซงของมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศอังกฤษซึ่งมีเขตแดนของอาณานิคมติดกับหัวเมืองแห่งนี้¹ และการที่ภูมิภาคแห่งนี้อยู่ทางไกลจากทางราชธานี จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ปกครองเมืองในหัวเมืองแห่งนี้จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถทั้งในด้านการปกครองและทางด้านเศรษฐกิจรวมกัน การที่หัวเมืองแห่งนี้มีราษฎรจีน หรือเชื้อสายจีนมากกว่าราษฎรไทย² และข้อจำกัดเหล่านี้ได้เปิดโอกาสให้ชาวจีนหรือคนจีนที่เกิดในท้องถิ่นที่มีความสามารถที่ใดกล่าวมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำในการปกครองท้องถิ่นของหัวเมืองแห่งนี้เป็นอย่างดีซึ่งนโยบายดังกล่าวของรัฐบาลนี้ได้กระทำมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว

มีเมืองหลายเมืองของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ที่มีเจ้าเมืองเป็นชาวจีนหรือลูกจีนที่เกิดในท้องถิ่นภายหลังจากปี พ.ศ. 2411 เป็นต้นมา³ และบางคนถึงกับได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญสูงสุดของข้าราชการในหัวเมืองแห่งนี้คือ พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นต้น และบรรดาผู้นำในการปกครองท้องถิ่นเชื้อสายจีนเหล่านี้ก็ได้ปกครองหัวเมืองแห่งนี้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ สร้างความพอใจให้กับรัฐบาลไทยในขณะนั้นเป็นอย่างมาก และรัฐบาลไทยก็ให้อิสระในการปกครองหัวเมืองแห่งนี้ต่อผู้นำชาวจีนพอสมควร ถึงแม้จะเห็นได้จากหนังสือพิมพ์ปิ่นกาเซกซึ่งออกอยู่ที่ปิ่นังได้บรรยายความสามารถ และความไว้วางใจจากรัฐบาลที่มีต่อผู้นำการปกครองท้องถิ่นเชื้อสายจีนเหล่านี้ไว้อย่างแจ่มชัด เมื่อ พ.ศ. 2433 ว่า

¹ คือ พม่าและมลายู

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.ท.จ.ศ. 1234 เล่ม 7. เรื่องว่า
ถวายให้เรือสยามประจักษ์มภ์ออกไปรักษาเมืองภูเก็ต.

³ ภูเขา 130.

...รัฐบาลสยามได้ยอมรับว่าตนเองไร้ประสิทธิภาพในการปกครองดินแดนต่าง ๆ จึงได้มอบหน้าที่ดังกล่าวให้กับผู้ว่าราชการเมืองที่เป็นคนจีนหลายแห่งและเพราะความเชื่อถือนในข้าราชการเหล่านี้เอง จึงทำให้หลายจังหวัดที่ปกครองในลักษณะดังกล่าวสามารถปรับปรุงกิจการต่างๆ ของรัฐได้ดีกว่าจังหวัดอื่น ๆ ที่ปกครองโดยชาวสยามหรือหัวหน้าชาวมาเลย์ รัฐบาลที่กรุงเทพตระหนักถึงข้อเท็จจริงดังกล่าว จึงได้ให้ความเชื่อมั่นสูงสุด ตลอดจนให้อิสระอย่างเต็มที่ต่อการที่จะจัดกิจการภายในของจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้แก่ตระกูลที่รู้จักกันดี และเป็นต้นมดื๋อในหมู่ชาวจีนป็นัง (ตระกูล ณ ระนอง) โดยสมาชิกของตระกูลนี้ได้ทำหน้าที่ปกครองดินแดนต่าง ๆ ของประเทศมาเป็นเวลา 2 ชั่วคนแล้วความเชื่อถือนดังกล่าวคือหลักประกันที่ดีที่รัฐบาลสยามจะสามารถปกป้องทรัพย์สินและอิสรภาพอื่น ๆ ให้รอดพ้นจากความยุ่งยากนานัปการ ซึ่งยังคงดำรงอยู่ในภูมิภาคแถบนี้...¹

ผลกระทบจากนโยบายแต่งตั้งชาวจีนให้เป็นผู้นำการปกครองท้องถิ่น

การแต่งตั้งให้ชาวจีนดำรงตำแหน่งผู้นำในการปกครองท้องถิ่นในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของรัฐบาลไทย แม้จะเป็นผลดีและเกิดประโยชน์กับบ้านเมืองไปตามความมุ่งหวังของรัฐบาลไทยแล้วก็ตาม แต่ผลเสียที่เกิดขึ้นก็มีเช่นเดียวกัน ทั้งนี้สืบเนื่องเพราะเจ้าเมืองซึ่งเป็นจีนบางคนได้เอาตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองมาแสวงหาผลประโยชน์ทางคานเสริมธุรกิจส่วนตัว ยกตัวอย่างเช่น การประมูลภาษีอากรที่เมืองระนองในปี พ.ศ. 2436 ซึ่งพระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก้อง ณ ระนอง) เจ้าเมืองระนองในขณะนั้นเป็นผู้เสนอราคาประมูลเพียง 400 ชั่ง ซึ่งต่ำกว่าราคาที่รัฐบาลได้ประเมินเอาไว้มาก

¹ ภาวกล ทรงประเสริฐ. "บูรณาการแห่งชาติ และการดำรงความเป็นจีนในบริบทของประวัติศาสตร์ภาคใต้". เล่มเดิม. หน้า 198.

โดยที่ไม่มีผู้ใดกล้าที่จะประมุขแข่งขันเพราะกลัวอิทธิพลของเจ้าเมือง ซึ่งทำให้รัฐบาล
ต้องสูญเสียรายได้เป็นจำนวนมากมายามหาศาล¹

ในกรณีการเกิดจลาจลที่เมืองระนอง และเมืองภูเก็ตในปี พ.ศ. 2419 ฝ่าย
กบฏจลาจลได้กล่าวหาว่า พวกตระกูล ณ ระนอง ซึ่งเป็นตระกูลที่มีอิทธิพลทางการเมือง
ในหัวเมืองแถบนี้ ได้ใช้อิทธิพลในการขยายธุรกิจไปหัวเมืองต่าง ๆ ของหัวเมืองชายฝั่ง
ทะเลตะวันตก และข่มเหงพวกของคนที่เมืองระนอง²

จากผลกระทบดังกล่าวนี้เองได้ทำให้รัฐบาลต้องหามาตรการต่าง ๆ เข้ามาแก้ไข
ในเวลาต่อมา เป็นเหตุให้สิ้นเปลืองทั้งกำลังคนและงบประมาณเป็นจำนวนมาก และก่อให้เกิด
เกิดผลเสียทั้งทางด้านการเศรษฐกิจและสังคมขึ้นในท้องถิ่น

2.3 นโยบายผสมผสาน (assimilation)

นโยบายผสมผสาน (assimilation) ระหว่างชาวจีนอพยพกับราษฎรไทย
มีมาเป็นเวลาช้านานแล้ว หรืออย่างน้อยที่สุดก็ในสมัยอยุธยา ทั้งนี้เห็นได้จากการที่
ราชสำนักไทยได้แต่งตั้งให้ชาวจีนบางคนดำรงตำแหน่งยศ และบรรดาศักดิ์เหมือนกัน
ขุนนางไทย

ในระหว่าง พ.ศ. 2411-2475 รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายผสมผสาน
(assimilation) เพื่อจะผูกกลืนชาวจีนให้อยู่ในสังคมไทยหลายนโยบายด้วยกันแต่ก็มี
เพียงบางนโยบายเท่านั้นที่มีผลต่อชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ทั้งนี้เพราะ
ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้มีความรู้สึกชาตินิยมน้อยกว่าที่อื่น ๆ และไม่ปรากฏว่า
เกิดปัญหาระหว่างเชื้อชาติขึ้นในหัวเมืองแห่งนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะขอกล่าวในส่วนที่เกี่ยวข้อง
กับหัวเมืองแห่งนี้เท่านั้น ซึ่งนโยบายดังกล่าวมีอยู่ดังต่อไปนี้

¹ ทรายละเอียดยุคในบทที่ 3

² ภูวบาล ทรงประเสริฐ "บูรณาการแห่งชาติ และการดำรงความเป็นจีนในบริบท
ของประวัติศาสตร์ภาคใต้". แหล่งเก็บ.

- ก. การพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์
- ข. พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2455
- ค. พระราชบัญญัตินามสกุล พ.ศ. 2455
- ง. พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร พ.ศ. 2461
- จ. พระราชบัญญัติประถมศึกษา 2464

ก. การพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์

ชาวจีนมีความผูกพัน กับยศและบรรดาศักดิ์มาตั้งแต่เมื่อครั้งยังอยู่ในประเทศจีน ทั้งนี้เพราะชาวจีนถือว่าเป็นการเชิดชูชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ดังนั้นไม่ว่าชาวจีนจะไปอาศัยอยู่ ณ ที่ใดของโลก ยศและบรรดาศักดิ์ก็ยังเป็นความทองการของชาวจีนอยู่เสมอ

การพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวจีนที่ใดทำคุณงามความดีให้กับราชสำนักไทยนั้นนับมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่เป็นเจ้าภาษีนายอากร¹ ซึ่งนโยบายนี้ได้ต่อเนื่องมาจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411) การที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์ต่อชาวจีนในประเทศนั้น เหตุผลที่สำคัญก็คือ เป็นการตอบแทนการรับใช้ราชสำนักด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต และความสามารถในการจัดเก็บภาษีอากรโดยการประมูลมาจากรัฐอีกทอดหนึ่ง

สำหรับในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เริ่มมีหลักฐานปรากฏว่ามีชาวจีนในหัวเมืองนี้ได้รับการพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์จากราชสำนักไทยใน พ.ศ. 2389 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้จีนคอกซู่เคี้ยง เป็น

¹ วิลเลียม จี สกินเนอร์. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่น ๆ . 2529. หน้า 149-150.

หลวงรัตนเศรษฐี นายอากรที่บุกเมืองระนองและเมืองกระบี่¹ ต่อมาใน พ.ศ. 2429 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งให้ตันกิมเจงเป็นพระยาอภัยภูธรรักษาสยามประจัญบานภูลิกิจ เจ้าเมืองกระบี่²

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) บทบาทของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเป็นเจ้าภาษี นายอากรเท่านั้น แต่ชาวจีนยังได้เป็นผู้ที่มีอิทธิพลทางการเมือง การปกครองของท้องถิ่นอีกด้วย และเพื่อให้ภูมิภาคเกิดความสงบสุข รัฐบาลจำต้องหาวิธีการประนีประนอมกับชาวจีนเหล่านี้โดยการแต่งตั้งให้เป็นทั้งผู้นำในการปกครองท้องถิ่น และผู้นำในการปกครองตนเอง ทั้งยังพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์ให้กับชาวจีนเหล่านี้ด้วย³

แต่ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) เจื่อนไขในการพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์ต่อชาวจีนต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น การไทยศและบรรดาศักดิ์แก่ชาวจีนกลับกลายเป็นเหตุผลทางการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อเป็นการที่จะเอาใจชาวจีนที่มีอิทธิพลทางการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศให้มีความจงรักภักดี และซื่อสัตย์ต่อพระองค์และประเทศไทย ซึ่งก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในหมู่ชาวจีนที่คิดว่าตัวเองได้รับความไว้วางใจจากทางราชธานี และมีชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกหลายคนที่ได้รับผลจากนโยบายดังกล่าว เช่น จันทันมาเสียง (พระพิทักษ์ชินประชา) หรือ จันทันเองก็ (ขุนวิเศษภูลิกิจ) ซึ่งทั้งสองเป็นผู้ประกอบกิจการเหมืองแร่ที่บุกที่สำคัญของ

¹ กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 50. 2511. หน้า 228-229.

² ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเก็บ. หน้า 4182.

³ ทรายละเอียดในหน้า 130.

ท้องถิ่นในขณะนั้น¹

ข. พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2455

ใน พ.ศ. 2452 รัฐบาลราชวงศ์แมนจูของจีนได้ประกาศกฎหมายสัญชาตินับใหม่ มีเนื้อหาระบุว่า บุตรที่เกิดจากบิดาที่เป็นจีนให้เป็นจีนตามบิดาไปด้วย ไม่ว่าจะได้กำเนิด ณ ที่ใด นอกหรือในประเทศจีนก็ตาม² ซึ่งการประกาศใช้กฎหมายของจีนฉบับนี้ได้เกิดความ รวบรวมถึงชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยทั้งหมดด้วย และยังเป็นการกระตุ้นให้ชาวจีนที่อาศัย อยู่นอกประเทศมีความผูกพัน ชื่อสัตย์ต่อเมืองแม่ การกระทำของจีนในครั้งนี้เป็นเหตุให้ รัฐบาลไทยได้พยายามที่จะหาหนทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยออกพระราชบัญญัติแปลง สัญชาติ ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) และต่อมาได้ปรับปรุงเป็นพระราชบัญญัติเชื้อชาติ พ.ศ. 2456 ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่มีการกำหนดคุณสมบัติและสิทธิการเป็นพลเมืองไทยตาม กฎหมายโดยเฉพาะข้อที่ 3 ของมาตราที่ 3 ได้ระบุว่า

...บุคคลผู้ใดกำเนิดในพระราชอาณาจักรสยาม ให้ถือสัญชาติไทย...³

นอกจากนั้นรัฐบาลไทยยังได้พยายามที่จะป้องกันในการที่พลเมืองของชาติจะเปลี่ยน หรือโอนสัญชาติไปถือสัญชาติอื่น ดังที่ไถ่กล่าวในมาตรา 5 ว่า

¹ ทรายละเอียดในบทที่ 3

² กมล จันทรสร. อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล. หน้า 188.

³ กฎหมายรัชกาลที่ 6 ร.ศ. 131. หน้า 279.

...นอกจากข้อบัญญัติในมาตราที่ 4¹ และมาตราที่ 10² คนไทยจะสละ
สัญชาติไทยโดยวิธีการเปลี่ยนแปลงดาโดยวิธีอื่นใด ๆ มิได้ เว้นไว้แต่
ผู้นั้นจะได้รับอนุญาตจากรัฐบาลแล้ว...³

การที่รัฐบาลไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเชื้อชาติ พ.ศ. 2456 นี้ได้มีผล
ช่วยบดบังการอ้างสิทธิของกฎหมายสัญชาติที่รัฐบาลจีนประกาศใช้ใน พ.ศ. 2452 เป็น
อย่างมาก เพราะจะทำให้ชาวจีนที่อาศัยอยู่ตามที่ต่าง ๆ ในประเทศไทยรวมทั้งในหัวเมือง
ชายฝั่งทะเลตะวันตกมีความรู้สึก ว่า รัฐบาลไทยไม่ได้ทอดทิ้งพวกตน และยินยอมรับความ
เป็นพลเมืองของพวกตน ดังนั้นชาวจีนส่วนมากในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก็พอใจที่จะ
ถือสัญชาติไทยมากกว่าสัญชาติจีน ทั้งนี้เพราะผลประโยชน์และสิทธิต่าง ๆ ที่ตนจะได้รับ
จากการถือสัญชาติไทยมีมากกว่าที่จะถือสัญชาติจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการถือครอง
ที่ดินในการประกอบธุรกิจ ก็จะเห็นได้จากการที่ชาวจีนในหัวเมืองแห่งนี้เป็นเจ้าของไร
พริกไทย และสวนยางพาราจำนวนกว่า 50 ไร่ ซึ่งมากกว่าราษฎรไทยที่มีเพียงคนละ
10 ไร่เท่านั้น⁴

¹มาตราที่ 4 "หญิงไทยที่ได้รับการสมรสกับคนต่างประเทศยอมสละสัญชาติไทย
แม้ว่ากฎหมายแห่งสัญชาติชั่วบัญญัติให้ผู้นั้นถือเอาสัญชาติได้

²มาตราที่ 10 "คนไทยได้รับอนุญาตจากรัฐบาลแล้วเข้าถือสัญชาติต่างประเทศ
ใด ถ้ากฎหมายสัญชาติต่างประเทศนั้นมีข้อความยอมขยาย ทกมาถึงบุตร ภรรยาของผู้นั้น
ด้วย บุตร ภรณยานั้นยอมสละสัญชาติไทยตามกัน

³แหล่งเดิม.

⁴ศรีนครินทร์วิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. สารานุกรม
ภาคใต้. หน้า 824.

ค. พระราชบัญญัตินามสกุล พ.ศ. 2455

พระราชบัญญัตินามสกุล พ.ศ. 2455 เป็นนโยบายหนึ่งของรัฐบาลที่จะส่งเสริมให้ราษฎรที่อาศัยอยู่ภายในราชอาณาจักรเกิดความรู้สึกในการเป็นพวกเดียวกัน และมีความสามัคคีระหว่างผู้ร่วมนามสกุลเดียวกัน มีความผูกพันทางสายเลือดสืบสกุล และในหมู่เครือญาติมากยิ่งขึ้น ซึ่งในมาตราที่ 3 ของพระราชบัญญัตินี้ได้บังคับเอาไว้ว่า

"...ชื่อคนไทยทุกคนต้องประกอบด้วยชื่อตัว และชื่อสกุล..."¹

นอกจากราษฎรไทยจะมีชื่อ และชื่อสกุลตามพระราชบัญญัติแล้วยังมีผลทำให้ชาวจีนในราชอาณาจักรจะต้องเปลี่ยนจากการใช้ชื่อแซ่ เป็นชื่อและนามสกุลแบบไทยตามข้อกำหนดของพระราชบัญญัตินี้ด้วย ซึ่งเป็นการลดความผูกพันระหว่างชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ที่มีต่อเมืองแม่ (ประเทศจีน) และก่อให้เกิดสำนึกว่าตัวเองเป็นคนไทยมีชื่อ และชื่อสกุลแบบไทย

สำหรับหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก มีชาวจีนเป็นจำนวนมากที่ได้เปลี่ยนชื่อ และชื่อสกุลของตัวเองให้เป็นแบบไทย เช่น กลุ่มชาวจีนแซ่ตัน ซึ่งเป็นแซ่ที่มีคนมากที่สุดของจำนวนชาวจีนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นแห่งนี้ได้พากันเปลี่ยนเป็นชื่อสกุลแบบไทย โดยมีสายสกุลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

กลุ่มสกุลกษัตริย์	มีต้นตระกูลมาจาก	จีนคันเพ็กฮวค
กลุ่มหงษ์หยก	"	จีนคันจินทงวน
กลุ่มกันทสุกิจวนิจ	"	จีนคันมาเสียง
กลุ่มอุคมทริพย์	"	จีนคันเองก็
กลุ่มพาณิขยกุล	"	จีนคันเขมง
กลุ่มทองคำ	"	จีนคันเฉงฮ้อ เป็นต้น ²

¹กฎหมายรัชกาลที่ 6 ร.ศ. 131. หน้า 282.

²ดูในบทที่ 3

นอกจากพวกแซ่กันแล้วยังมีชาวจีนกลุ่มแซ่อื่นที่เปลี่ยนชื่อ และชื่อสกุลแบบไทย
อีกหลายกลุ่ม เช่น

ตระกูลบุญสูง	มาจากพวกแซ่เอ็ง	ต้นตระกูลคือ	จินเอ็งเซ่ง
ตระกูลกุดวานิช	มาจากพวกแซ่ลิ้ม	ต้นตระกูลคือ	ลิ้มปี
ตระกูลโกยสมบุญ	มาจากพวกแซ่โกย	ต้นตระกูลคือ	โกยจินหิม เป็นต้น ¹

การที่ชาวจีนได้เปลี่ยนชื่อ และชื่อสกุลจากจีนมาเป็นไทยนั้นไ้ก่อให้เกิดผลดีต่อการผสมผสานระหว่างราษฎรไทยและจีนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะจะทำให้ชาวจีนเหล่านี้มีความรู้สึกในการเป็นคนไทยมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังมีชาวจีนบางแซ่ที่ได้รับการพระราชทานนามสกุลแบบไทยจากพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งพวกนั้นนอกจากจะเกิดสำนึกในความเป็นคนไทยแล้วยังไ้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจต่อการเป็นคนไทยอีกด้วย ซึ่งส่วนใหญ่ของชาวจีนที่ได้รับการพระราชทานนามสกุลไทยนี้จะเป็นกลุ่มชาวจีนที่มีอิทธิพลของท้องถิ่น เช่น พวกสกุล ฃ ระนอง ซึ่งต้นตระกูลมาจากจีนคือขุ้เจียงนั่นเอง

3. พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร พ.ศ. 2461²

พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร พ.ศ. 2461 เป็นพระราชบัญญัติในการควบคุมและปกครองโรงเรียนเอกชนทั่วประเทศ แต่จุดมุ่งหมายที่แท้จริงแล้วเป็นพระราชบัญญัติที่ออกมาเพื่อควบคุมโรงเรียนที่ดำเนินการโดยชาวจีน ซึ่งไ้ก่อให้เกิดกันอย่างแพร่หลายในขณะนั้น

ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เป็นภูมิภาคที่มีการก่อตั้งโรงเรียนจีนเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อที่จะให้ลูกจีนที่เกิดในท้องถิ่นมีที่เรียนหนังสือโดยไม่ต้องไปเรียนตามศาลเจ้าหรือทางประเทศ (ป็นัง) สำหรับเนื้อหาในการเรียนของโรงเรียนจีนนั้น

¹ คุในบทที่ 3

² คุ ฃรงค์ พ่วงพิศ. นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของชาวจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2514. หน้า 102-110.

มีการสอนเป็นภาษาจีนและวิชาภูมิศาสตร์ของประเทศจีน ตลอดทั้งมีการสอนแทรกหลักสูตร
การเมืองให้กับผู้เรียนด้วย¹

การที่จะปล่อยให้โรงเรียนจีนสอนเช่นนี้มีผลทำให้ลูกจีนที่เรียนในโรงเรียนจีน
เกิดความรู้สึกผูกพันกับประเทศจีนมากกว่าประเทศไทย และการที่รัฐบาลไทยจะไม่ห้าม
ไม่ให้โรงเรียนจีนสอนเช่นนั้นก็เป็นการไม่สมควร ดังนั้นรัฐบาลจึงได้มอบหน้าที่ให้
กระทรวงธรรมการร่างพระราชบัญญัติสำหรับควบคุมโรงเรียนราษฎรขึ้นใน พ.ศ. 2459
โดยมีการประกาศใช้ใน พ.ศ. 2461 เรียกว่า "พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร
พุทธศักราช 2461"²

พระราชบัญญัตินี้มีผลบังคับให้โรงเรียนจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก³
ต้องจัดรูปแบบการเรียนการสอนให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งจุดเด่นของพระราช
บัญญัตินี้คือ โรงเรียนราษฎรจะต้องไม่มีการสอนภาษาต่างประเทศใด ๆ เกินจำนวน
8 หรือ 10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์⁴ ซึ่งเงื่อนไขเช่นนี้ทำให้โรงเรียนจีนไม่สามารถที่จะสอน
ภาษาจีนได้มากกว่าภาษาไทย เป็นการลดความผูกพันและความจงรักภักดีของลูกจีนต่อ
ประเทศจีนและประสงค์ให้ลูกจีนเหล่านี้มีความรู้สึกเป็นไทย รักและซื่อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์ไทย
เรียนและพูดภาษาไทย ดังปรากฏในข้อ 10 ของพระราชบัญญัตินี้ว่า

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. สาส์นสมเด็จ. เล่ม 7. หน้า 29.

² โรงเรียนจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เริ่มแรกมีที่เมืองภูเก็ตต่อมาได้
ขยายไปสู่เมืองต่าง ๆ เช่น ภูเก็ต พังงา กระบี่ และระนอง (ดูในบทต่อไป)

³ เสียดียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ (รวบรวม). ประชุมกฎหมายประจำศก.
เล่ม 31-38 พ.ศ. 2461-2462. หน้า 106.

⁴ แหล่งเก็บ.

...ให้มีการสอนให้รู้จักระลึกถึงพระเดช พระคุณ พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว รักษาบ้านเมืองไทย และนับถือเลื่อมใสพระพุทธศาสนา แต่ถา
วโรงเรียนใดตั้งอยู่ในที่ด้อยลัทธิใด (ศาสนา) หรือผู้ด้อยลัทธิ (ศาสนา) ใด
เป็นผู้ก่อตั้งจะสอนลัทธิ (ศาสนา) นั้นก็ไม่ได้ห้าม...¹

จ. พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464²

พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เป็นพระราชบัญญัติที่บังคับให้เด็กที่มี
อายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์ต้องเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาจนอายุ 14 ปีบริบูรณ์ แต่สำหรับ
บางท้องถิ่นที่อายุอาจเขียนขึ้นเป็น 8 หรือ 9 หรือ 10³ ซึ่งจากการกำหนดเช่นนี้
เท่ากับว่าเป็นการบังคับให้ลูกจีนในประเทศไทย รวมทั้งในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก
ต้องตกอยู่ในข่ายถูกบังคับให้เข้าโรงเรียนเมื่ออายุถึงเกณฑ์ และพระราชบัญญัตินี้ยังครอบคลุม
ไปถึงพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2461 อีกด้วย⁴

การที่ลูกจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกต้องเข้าโรงเรียนเมื่ออายุถึงเกณฑ์
ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 นั้นมีผลทำให้ลูกจีนต้องห่างไกลการถูกรบร
จากครอบครัว ทั้งนี้เพราะลูกจีนต้องใช้เวลาส่วนหนึ่งอยู่ในโรงเรียน เมื่ออยู่ในโรงเรียน
ลูกจีนเหล่านี้จะมีเพื่อนเป็นลูกไทย และได้รับการอบรมตามแบบโรงเรียนแบบไทย ซึ่งก่อให้เกิด

¹ แหล่งเดิม.

² ดู ฅรงศ์ พ่วงพิศ. เล่มเดิม. หน้า 133-139.

³ เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ (รวบรวม). เล่มเดิม. หน้า 207.

⁴ สุวิมล ชาญนันท. "การจำกัดอิทธิพลของชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ 6,"
วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 4 เล่ม 1. (มิถุนายน - กันยายน 2517). หน้า 77.

เกิดความผูกพัน ระหว่างลูกจีนกับระบบไทย และยังเป็นการผสมผสานระหว่างลูกจีนกับลูกไทยไปในตัวด้วย ครูหรือผู้สอนจะทำหน้าที่อบรมลูกจีนในโรงเรียนแทนบิดามารดาที่เป็นจีน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการลดความผูกพัน ของลูกจีนที่มีต่อชนบทรรมนิยมประเพณีดั้งเดิมของตัวเอง

จากพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 นี้ มีผลทำให้ลูกจีนที่เกิดในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยในเวลาที่ต่อมาไม่สามารถที่จะพูดภาษาจีนได้เลยในเวลาที่ต่อมา¹ ซึ่งนับได้ว่าเป็นผลสำเร็จของรัฐบาลไทยในขณะนั้น

จากนโยบายผสมผสาน (assimilation) ของรัฐบาลในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนั้น ไม่ปรากฏเลยว่าได้รับการต่อต้านจากชาวจีนในท้องถิ่น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าชาวจีนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองนี้มีความเป็นอยู่ที่ผสมผสานกว่าเมื่อครั้งที่อาศัยอยู่ในประเทศจีน จึงเกิดความเป็นชาตินิยมที่มีต่อเมืองแมนอยมาก และชาวจีนในหัวเมืองแห่งนี้ก็มีความพอใจที่จะดำรงสภาพของตัวเองในขณะนั้นมากกว่าจะให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ กับตน

สามารถสรุปได้ว่า การที่รัฐบาลไทยต้องการที่จะรักษาหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกให้ปลอดภัยจากการคุกคามของตะวันตก เป็นเหตุให้รัฐบาลไทยต้องสนับสนุนให้ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองหัวเมืองแห่งนี้ ทั้งในระดับบนและระดับล่าง การดึงเอาหัวหน้าจีนแต่ละแซ่เข้ามาสู่ระบบราชการไทยเป็นจุดประสงค์ของรัฐบาลที่ต้องการจะให้หัวหน้าจีนเหล่านี้เป็นตัวเชื่อมไปสู่ชาวจีนส่วนใหญ่ของภูมิภาค เพื่อเป็นการควบคุมให้ชาวจีนจำนวนมากเหล่านี้อยู่ในความสงบเพื่อป้องกันไม่ให้ชาติตะวันตก (อังกฤษ) ได้ถือเป็นข้ออ้างเข้ามาแทรกแซงในหัวเมืองแห่งนี้

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, 5ศ.12/50. รายงานการจัดการศึกษาในมณฑลภูเก็ต ร.ศ. 126 ของพระไพศาลศิลปศาสตร์ ที่ 7/259 10 เมษายน ร.ศ. 127.

การที่หัวเมืองแห่งนี้มีชาวจีนเป็นจำนวนส่วนใหญ่ของประชากรในท้องถิ่น และประกอบกับการที่ถูกรัฐบาลให้ความสำคัญ เป็นเหตุให้ชาวจีนเหล่านี้ไม่มีความเกรงกลัวต่อกฎหมายไทย มีการรวมกลุ่มชาวจีนเป็นสมาคมลับ หรืออั้งยี่ ก่อความวุ่นวายอย่าง ต่อเนื่องตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนทำให้รัฐบาลไทย ต้องปราบปรามอย่างรุนแรงในบางครั้ง และบางครั้งก็ห้ามการกระทำที่เหมาะสมอย่าง ละมุนละม่อมเข้าจัดการกับชาวจีนที่ก่อความไม่สงบ ทั้งนี้เพราะกลัวการแทรกแซงจาก ภายนอกนั่นเอง

นอกจากชาวจีนจะก่อความวุ่นวายทางการเมือง การปกครองของท้องถิ่นแล้ว ชาวจีนก็ยังได้สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับท้องถิ่นอย่างมากมาย ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบาย ในบทต่อไป

บทที่ 5

บทบาทชาวจีนในการปรับปรุงท้องถิ่น

นอกจากชาวจีนจะเป็นผู้ที่เข้ามามีบทบาทก่อสร้างธุรกิจ และการเมือง การปกครองของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475 แล้ว ชาวจีนยังได้ชื่อว่าเป็นผู้สร้างสรรความเจริญในอีกหลาย ๆ ด้านให้กับท้องถิ่นอีกด้วย หลายสิ่งหลายอย่างที่ชาวจีนเหล่านี้ได้ก่อสร้าง และวางรากฐานไว้ให้กับคนรุ่นหลังนำมาปรับปรุง และสานต่อจนเป็นเหตุให้ภูมิภาคแห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองในปัจจุบัน

ก่อนที่จะมีการอพยพเข้ามาในภูมิภาคแห่งนี้ของชาวจีน ภายหลัง พ.ศ. 2411 นั้น หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกถือได้ว่าเป็นภูมิภาคที่ทุระกันการแห่งหนึ่งของประเทศ (ดังที่ไคกล่าวไว้ในบทที่ 1) การสาธารณูปโภค และสาธารณสุขแทบจะไม่มี ตลอดทั้งสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรก็ยังอยู่ในสภาพที่ล้าหลัง แต่เมื่อมีการอพยพเข้ามาของชาวจีน ภายหลัง พ.ศ. 2411 เป็นต้นมาสภาพดังกล่าวได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น ทั้งนี้เพราะมีชาวจีนจำนวนมากที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุงท้องถิ่น โดยถือว่าหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนั้นเปรียบเสมือนบ้านที่สองของตัวเอง

การปรับปรุงท้องถิ่นของชาวจีนในคานต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยจะกล่าวถึงกลุ่มชาวจีนที่มีบทบาทและผลงานที่ได้สร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น โดยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อดังนี้

1. บทบาทในการปรับปรุงท้องถิ่นของชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ
2. บทบาทชาวจีนในการปรับปรุงท้องถิ่น

1. บทบาทในการปรับปรุงท้องถิ่นของชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ

ชาวจีนที่มีส่วนร่วมในการปรับปรุงท้องถิ่นของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ

1.1 ชาวจีนระดับบน

1.2 ชาวจีนระดับกลาง

1.3 ชาวจีนระดับล่าง

1.1 ชาวจีนระดับบน

ชาวจีนกลุ่มนี้ได้นำ กลุ่มชาวจีนที่เป็นผู้นำในการปกครองท้องถิ่นซึ่งมีตำแหน่งทางราชการ เช่น สมุทเทศาภิบาล และผู้ว่าราชการเมือง เป็นต้น ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกมีอยู่หลายเมืองที่ผู้ว่าราชการเมืองเป็นชาวจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนตระกูล ๗ ระนอง (ดูในบทที่ 4) ชาวจีนกลุ่มนี้เป็นผู้นำแนวคิด และการแสวงหาเงินทุน ในการที่จะนำมาปรับปรุงท้องถิ่นดังตัวอย่างเช่น พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ๗ ระนอง) ซึ่งดำรงตำแหน่งสมุทเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตในระหว่าง พ.ศ. 2444 - 2456¹ ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการปรับปรุงท้องถิ่น และผลงานของท่านในหัวเมืองแห่งนี้มีอยู่มากมาย โดยนับตั้งแต่ท่านได้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ในระหว่าง พ.ศ. 2428 - 2433² ท่านก็ได้แสดงฝีมือในการปรับปรุงเมืองกระบี่จนเป็นที่พอพระทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นจากพระราชนิพนธ์ที่ทรงกล่าวถึงการสร้างเมืองกระบี่ของพระยารัษฎานุประดิษฐ์³ เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือรอบแหลมมลายู ร.ศ. 109 ว่า

¹ ญบทที่ 4

² แหล่งเดิม:

³ พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ๗ ระนอง) เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ มีชื่อว่า พระยาอภัยภูถศกพิศรภักษา.

...ลงมาถึงตำบลน้ำจืด ซึ่งเป็นเมืองพระอภัยงา ไปตั้งขึ้นใหม่¹ มีสะพานยาวขึ้นไปจดถนน เพราะที่นั่นเป็นที่ลุ่ม เวล่าน้ำขึ้นปกติท่วมขึ้นไปมาก ๆ สะพานแห่งนี้ไม่มีและยังมีขุมไผ่ที่ต้นสะพาน มีสเตอร์เมฟิลท์ แวสลิสตัน คอมมิสชันเนอร์ มีมลิวันลงมาคอยรับอยู่ที่สะพานหักหายปราศรัยแล้วขึ้นเสลี่ยงจะไปถนนที่ขึ้นไปกว้างประมาณ 8 - 10 ศอก ยาวประมาณ 10 เส้นเศษ ผ่านไปในที่ซึ่งตกไม้ลงไว้จะห่านา ขึ้นไปถึงที่สุดถนนนี้มีถนนกว้างอีกสายหนึ่ง...ที่สามแยกนั้นเลี้ยวขึ้นไปที่บ้านพระอภัยงาซึ่งเป็นเรือนซัดกะปูนพื้นสองชั้นอย่างฝรั่ง ภายนอกเป็นคอกพอใช้ได้และดูจากบนเรือนนั้นเห็นที่ซึ่งปลูกสร้างขึ้นไว้และบ้านเรือนขึ้นไว้และบ้านเรือนโรงราษฎรตลอดแนวถนนขวางนี้มีโรงโปลิสเป็นสามมุข ฝาซัดกะปูนหลังหนึ่งทางไปจากถนนใหม่สักสองเส้น มีศาลชำระความเป็นศาลากลางสามมุขเป็นคอกอยู่ริมถนนยังไม่แล้วเสร็จหลังหนึ่ง นอกนั้นเป็นเรือนโรงราษฎรหลัง...

...ความคิดพระอภัยงา ซึ่งยกเมืองมาไว้ที่น้ำจืดนี้ เพื่อจะให้เรือใหญ่ขึ้นไปถึงได้ การค้าขายจะได้คึกและระยะนี้คลองกว้าง ถ้าชักคนลงทักไค่ที่นี้การที่จะข้ามไปมา กับฝั่งฝ่ายอังกฤษค่อยยากขึ้นหนึ่ง หาไม่โจรผู้ร้าย

¹พระอภัยงาคทา สร้างที่ทำการใหม่ของเมืองกระบรี ที่ตำบลน้ำจืด เมื่อพ.ศ. 2430 ต่อมาเป็นเจ้าเมืองตรัง สร้างที่ทำการใหม่ของเมืองตรัง โดยย้ายจากตำบลควนธานี มาที่ตำบลกันตังเมื่อ พ.ศ. 2440 ครั้นพระยารัษฎา มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ท่านได้สร้างที่ทำการใหม่ของมณฑลภูเก็ตที่ตั้งอยู่บ้านเดิมของพระยาวิชิตสงคราม (ทัต รัตนคิลล ฎ ภูเก็ต) มาตั้งที่ทำการใหม่ที่อ่าวบางเหนียวเมื่อ พ.ศ. 2454

ข้ามไปมาง่ายนัก อีกประการหนึ่งที่แถบนี้ทำเลที่นากว้าง บ้านเมืองก็จะ
เป็นที่ทำมาหากินไ้มาก เกือบนี้ก็คืออยู่อย่างเดียวแค่เรื่องคนไม่พอแก่ภูมิ
ที่เท่านั้น...¹

ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาถึงเมืองทวาย ที่ตำบล
ควนธานี ได้ทอดพระเนตรเห็นสภาพบ้านเมืองทวายโหม และมีปัญหาไ้ราษฎรชุกชุม
ซึ่งเจ้าเมืองไม่สามารถปราบปรามได้ ทำให้ราษฎรเดือดร้อนไม่กล้าออกมาทำมาหากิน
ในที่ห่างไกลจากหมู่บ้าน ส่วนคนจีนที่อาศัยอยู่ในเมืองทวาย² ก็ได้ตั้งคณะกรรมการ (จีน)
ปกครองกันเอง พระองค์มีพระราชดำริว่าถ้าปล่อยให้สภาพบ้านเมือง สภาพการปกครอง
เศรษฐกิจเป็นเช่นนี้ต่อไป จะก่อให้เกิดเหตุร้ายแรงขึ้นมาได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พระอภัยมณี (คอซิมบี๊) เจ้าเมืองกระบี่ ย้ายมาเป็นเจ้าเมืองทวาย แล้วเลื่อนขึ้น
เป็นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองทวาย³ ก่อนจะมาปกครอง
ที่เมืองทวาย พระยารัษฎา ได้กราบทูลขออนุญาตจัดการปกครองเมืองทวายด้วยการขอสิทธิ
พิเศษในบางเรื่อง เช่น ขอกู้เงินหลวง ในยอกเงินภาษีอากรที่เก็บได้ในเมืองทวายและ
เมืองข้างเคียง มีสัญญาภายใน 6 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. 2434 - 2440) ขอบูชา
เป็นเจ้าภาชีนายอากรเมืองทวาย ซึ่งขณะนั้นเมืองภูเก็ตและเมืองข้างเคียงทางคืนหน้า
รับนิคมขอมในตำแหน่งเจ้าภาชีนายอากรให้รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการ แล้วขอซื้อเรือสกลอน

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ม.1.1/7. พระราชหัตถ์เป็นรายงาน
ระยะทางเสด็จเมืองภูเก็ต 19 เม.ย. - 10 พ.ค. 109.

² ราษฎรในเมืองทวายส่วนใหญ่เป็นชาวจีนประกอบอาชีพทำสวนพริกไทย ค้าขาย
ส่วนราษฎรไทยมีอาชีพทำนา ทำสวนพริกไทย

³ อารายละเอียดใน กรม ก้าวม่าง ฐานะและความสำคัญของเมืองทวาย.
2526. หน้า 147-149.

ขอเพิ่มกำลังพลตระเวน¹ เป็นต้น โดยพระยารัษฎา ไกรราบังคมทูลถึงเหตุผล ความจำเป็นที่กองซอสิทธิพิเศษบางประการมานั้น เพราะว่ากองเวรรับแก้ปัญห เฉพาะหน้าหลายปัญหา แต่ยังคงขาดเงินงบประมาณและกำลังเจ้าหน้าที่ ถึงขอความ บางตอนในหนังสือราชการข้าหลวงรักษาราชการเมืองชายทะเลตะวันตก ก่อนหนึ่งว่า

...ถอยเกมไปรคเกล้าให้ข้าพระพุทธเจ้าออกไปเป็นผู้ว่าราชการเมือง กระบี่นั้น ข้าพระพุทธเจ้าหาสนใจในชนบทธรรมเนียมราชการไม่ แต่ เป็นที่มั่นใจของข้าพระพุทธเจ้าโดยความซื่อตรงสุจริต...อุทิศตนให้ข้า พระพุทธเจ้าทำราชการให้เรียบร้อยได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดการรักษาร าชการเป็นการสงบเรียบร้อยมาไฉนทุกวันนี้...ครั้งนี้มีพระบรมราช โองการโปรดเกล้าให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้จัดการรักษาเมืองกระบี่ใหม่ ความเจริญเรียบร้อยขึ้นนั้น พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ ข้าพระพุทธ เจ้าคึกคักว่เกล้าฯ เห็นว่าเมืองกระบี่ทุกวันนี้...ขอผูกขาดภาษีอากร... ขอเงินหลวง...²

ระยะเวลา 3 ปีแรก (พ.ศ. 2433 - 2437) พระยารัษฎา มีหนังสือ กราบบังคมทูล ทั้งที่เป็นหนังสือราชการส่งผ่านพระยาทิพโกษา ข้าหลวงรักษาราชการ

¹พลตระเวน หมายถึง ตำรวจ

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.53/11. พระยาทิพโกษาเป็น ข้าหลวงรักษาราชการเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ. 2433, เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 53/11. พระอภัยมณี ผู้ว่าราชการ เมืองกระบี่ ขอพระราชทานกราบ บังคมทูลรัชกาลที่ 5 เกี่ยวกับการทำนุบำรุงเมืองกระบี่. หน้า 156.

๗. เมืองชายทะเลตะวันตก และหนังสือกราบทูลโดยตรงจำนวนไม่ต่ำกว่า 10 ฉบับ¹ หนังสือราชการที่ส่งมาส่วนใหญ่เป็นเรื่องการขอเงินงบประมาณ กำลังเจ้าหน้าที่ทางเทคนิค เรือลากกระเวน ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดฯ อนุมัติให้ในบางเรื่องเท่าที่จำเป็น เมืองกรุงในสมัยพระยารัษฎา จึงรุ่งเรืองที่สุดในทุก ๆ ด้าน และมีฐานะสำคัญของเมืองเกินไม่น้อยไปกว่าเมืองราชบุรีทั้ง 4 ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก²

ในระหว่างที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ๗ ระนอง) ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต (พ.ศ. 2444 - 2456) นั้น ท่านได้ทำการปรับปรุงหัวเมืองแห่งนี้ให้มีความเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น ทั้ง ๆ ที่บางครั้งก็ขาดแคลนเงินงบประมาณ แต่เนื่องจากการที่ท่านมีความสามารถในการจัดหาเงินทุนมาปรับปรุงท้องถิ่น ดังนั้นจึงมีผลงานของท่านในหัวเมืองแห่งนี้อย่างมากมาย เช่น โรงเรียนพยาบาล และโรงเรียนสมัยใหม่ การก่อตั้งสาธารณสุข การสาธารณสุขปึก เป็นต้น ซึ่งผลงานของท่านเหล่านี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวละเอียดในตอนต่อไป

¹จากการสำรวจเอกสารรัชกาลที่ 5 หมวดกรมพระกลาโหม มีหนังสือกราบบังคมทูลของพระยารัษฎา เจ้าเมืองกรุงมากที่สุด รองลงมาคือ หนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าเมืองไทรบุรี สกุด เพียง 2 ฉบับในระยะเวลา 3 ปี หนังสือราชการของพระยารัษฎา ที่สำคัญได้แก่ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/11, ก.22.2/8 พระยารัษฎา ภูเงินหลวงทรงโปรดเกล้าฯ อนุมัติให้มากกรุงเทพฯ ทำสัญญาเงินกู้. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.47/18 พระยารัษฎา ขอเบิกงบประมาณปี 2436 เพื่อสร้างสะพานถนน. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/24 พระยารัษฎา มีความเห็นจัดการบ้านเมืองและให้พระยารัษฎา ทำรายงานสินค้าเมืองกรุง เมืองปะเหลียน 28 ม.ค. 111 - พ.ค. 112. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/24 โปรดเกล้าฯ ให้พระยารัษฎา ทำรายงานสินค้าเมืองกรุง เมืองปะเหลียน.

²หมายถึง เมืองที่ส่งภาษี-อากรให้รัฐจำนวนมาก คือ เมืองภูเก็ต, ระนอง, พังงา, ตะกั่วป่า

1.2 ชาวจีนระดับกลาง

ชาวจีนกลุ่มนี้ไค่แก่ ชาวจีนที่มีฐานะมั่นคงและเป็นผู้ที่มีบทบาททางเศรษฐกิจซึ่งส่วนใหญ่ไค่แก่ พวกนายเหมืองจีนในหัวเมืองแห่งนั้นนั่นเอง ชาวจีนกลุ่มนี้จะเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ใช้เป็นฐานสำคัญในการปรับปรุงท้องถิ่น เช่น การขอบริจาคสร้างโรงพยาบาล เป็นต้น และเป็นที่น่าสังเกตว่าชาวจีนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนที่อพยพมาจากเมืองจีน แล้วมาสร้างฐานะจนร่ำรวย และบางคนก็ยังได้รับตำแหน่งเป็นข้าราชการไทยอีกด้วย เช่น

จินเนียวยี่ มาจากประเทศจีนเมืองเอ๋อหมิง (Amoy) แล้วมาทำงานที่เมืองปิ่นังระยะหนึ่ง จึงเข้ามาค้าขายโดยระยะแรกเข้าหุ้นกับหลวงอร่ามสาครเขต ภายหลังแยกมาค้าขายและทำเหมืองแร่เอง ต่อมาเมื่อภรรยาเป็นชาวจีนที่เกิดในไทย มีบุตร 3 คน ทั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองภูเก็ตได้ 19 ปี มีฐานะร่ำรวยและพวกพ้องมาก จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นนายอำเภอจีนมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงบำรุงเงินประเทศ¹

จินกันบ่เซียน เกิดทางมาจากเมืองปิ่นัง เข้ามาทำเหมืองแร่ต่อมาเมื่อภรรยาไทยเป็นนายเหมืองที่มีชื่อเสียงในภูเก็ต ได้เข้ารับราชการในตำแหน่งนายอำเภอจีนเมืองภูเก็ต มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงประเทศภักดี²

จินกันเพ็กฮวัก ต้นตระกูลกันหัย ในระยะแรกที่มาจากเมืองปิ่นัง เข้ามาทำอาชีพเป็นนายเหมือง เมื่อสะสมได้มากก็ตั้งโรงถลุงแร่และตั้งร้านค้าขายสินค้าต่าง ๆ ในระหว่างปี พ.ศ. 2444 - 2453 เป็นผู้ที่มีที่คิดในการทำเหมืองแร่มากที่สุดคนหนึ่ง ต่อมาได้รับยศฐานบรรดาศักดิ์เป็น พระอร่ามสาครเขต ตำแหน่งปลัดจีน ปัจจุบันบุตรหลานยังมีกิจการเหมืองแร่อยู่ที่เมืองภูเก็ต

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, กท. เล่ม 12. ทอนข้าหลวงเมืองภูเก็ต ว่าด้วยจินเนียวยี่เข้าสัปเขกอังกฤษ.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, กท. เล่ม 26. ว่าด้วยให้พระยาภูเก็ต จินหัวหน้าแบ่งมรดกหลวงประเทศภักดี.

จันทันเลียนี่ เริ่มประกอบอาชีพทำเหมืองแร่ขนาดเล็กเองตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ต่อมาเป็นนายอากรโรงคั่วฝักเป็นคนที่มั่งคั่งในการทำเหมืองแร่มากผู้หนึ่งตอนปลายรัชกาลที่ 5 มีฐานะว่ารวยมากมีบ้านพักเป็นแบบจีนขนาดใหญ่ บ้านหน้าของบ้านมีคลองขุดเพื่อสะดวกในการลำเลียงฝักมาคั่วและส่งขายไปยังมีศรียบรรคาศักดิ์เป็นหลวงจรจันต์สาธิต ในตำแหน่งปลัดจีน ซึ่งมีอิทธิพลและอำนาจทางเศรษฐกิจสูงมากในเมืองภูเก็ตช่วงปลายรัชกาลที่ 5

จันทันมานัน เป็นจีนที่เข้ามาทำมาหากินเก่าแก่ตั้งแต่สมัยมีการค้าของท่านที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่เมืองภูเก็ตประมาณต้นรัชกาลที่ 4 มีคามารคาได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ภูเก็ตถึง 35 ปี บุกรุกทำเหมืองแร่จนมีกิจการเหมืองส่วนตัวขนาดใหญ่รวมทั้งมีที่ดินใหญ่อื่น เขาทำเหมืองทองคำ มีศรียบรรคาศักดิ์เป็นหลวงสนธิ์สมมิตร ตำแหน่งนายอำเภอจีน¹

จันทันชายวัน เคยเป็นกรมกรจีนอยู่ 11 ปีแล้วได้เข้าขึ้นมาเป็นนายเหมืองเล็ก ๆ จนมีฐานะว่ารวยในภายหลัง มีศเป็นหลวงสุนทรจีนประชา ตำแหน่งนายอำเภอจีน

จันทันเก เคยทงมาจากเมืองปิ่นมาทำเหมืองแร่อยู่ที่ภูเก็ต ต่อมาได้กลับไปอยู่เมืองปิ่น เพราะว่ามีความขัดแย้งเกี่ยวกับที่ดินทำเหมืองกับคนงานในบังคับของไทย² จึงขอกลับไปอยู่เมืองปิ่น

1.3 ชาวจีนระดับล่าง

ชาวจีนระดับล่างที่มีบทบาทในการปรับปรุงท้องถิ่นในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.2/2ก/7. ทอพระอนรักษ์โยธา ขาหลวงให้เร่งทำแผนที่เหมืองสวนจันทันมานัน.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, กฟ. เล่ม 20. ว่าด้วยให้พระยาภูเก็ต และกรมการจันทันคณิศจันทันเก.

ก็คือ พวกแรงงานจีน หรือกรรมกร นั้นเอง ชาวจีนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มชาวจีนที่มีจำนวนมากที่สุดในบรรดาชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้

ชาวจีนระดับล่าง เป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ นอกจากจะเป็นแรงงานในการสร้างสิ่งสาธารณูปโภค และสาธารณสุข โดยได้รับค่าจ้างตอบแทนแรงงานในบางครั้งก็ยังเป็นผู้ออกเงินร่วมกับชาวจีนกลุ่มอื่น ๆ อีกด้วย เช่น การสร้างโรงพยาบาล และสถานือนามยขึ้นในหัวเมืองแห่งนี้

แรงงานจีนทุกคนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้ก็จะจ่ายค่าบำรุงโรงพยาบาลจีน สำหรับรักษาคนเมื่อเกิดเจ็บป่วยขึ้นมาในอัตราคนละ 4 อัฐต่อเดือน¹ และต้องจ่ายค่าตรวจเช็คร่างกาย ก่อนที่จะขึ้นฝั่งเข้ามาทำงานที่หัวเมืองแห่งนี้ให้สถานือนามย หรือค่านักกันโรค _____ ที่เกาะตะเกาหน้าเมืองภูเก็ตคนละ 1 เหรียญ 25 เซ็นต์² ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายในตอนต่อไป

2. บทบาทชาวจีนในการปรับปรุงท้องถิ่น

การปรับปรุงท้องถิ่นของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475 นี้ ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยต่อความเป็นอยู่ของราษฎรในหัวเมืองแห่งนี้เท่านั้น ซึ่งมีหัวข้อสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

¹ขุนเสนาขุนวงศ์ภักดิ์ (พิตร ๗ นคร). ประวัติและงานของพระวิษณุวานประสิทธิ์. 2513. หน้า 38-39.

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.53/5. จดหมายของพระยาวิษณุวานประสิทธิ์กราบบังคมทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ.

2.1 การปรับปรุงสาธารณูปโภค

2.2 การปรับปรุงสถานสาธารณสุข

2.3 การปรับปรุงด้านสังคม วัฒนธรรม และการศึกษา

2.1 การปรับปรุงสาธารณูปโภค

การสาธารณูปโภค สามารถแบ่งออกได้เป็น

ก. การคมนาคมทางบก

ข. การคมนาคมทางน้ำ

ค. การคมนาคมสื่อสารอื่น ๆ

ก. การคมนาคมทางบก

การที่ลักษณะภูมิประเทศของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกที่เต็มไปด้วยภูเขา และป่าไม้ จึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างถนนของหัวเมืองแห่งนี้เป็นอย่างมาก ก่อนที่จะมีการอพยพเข้ามาของชาวจีน หลัง พ.ศ. 2411 หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกแทบจะถูกตัดขาดจากโลกภายนอกเสียทีเดียว ประกอบกับรัฐบาลไทยก็ไม่ได้เอาใจใส่เท่าที่ควร รัฐบาลจะสนใจเพียงแค่ว่ารายได้จากการเก็บอากรที่นั่นเท่านั้น ซึ่งจะได้เห็นได้จากปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้นำเงินขึ้นเจียง แชค (พระยาจารย์สุริยา) รับประมูลภาษีเมืองระนอง และต่อมาได้ให้เจ้าเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคแห่งนี้รับประมูลทำภาษีเช่นเดียวกับเงินขึ้นเจียง แชค

เมื่อแร็คบูคเป็นที่ต้องการของตลาดโลกและอังกฤษกำลังสนใจที่จะเข้ามามีอิทธิพลในหัวเมืองแห่งนี้¹ ทั้งนี้เพราะแร็คบูคในเขตมลายูของอังกฤษการปลุกเริ่มจะลดน้อยลงทำให้อังกฤษจำเป็นต้องหาแหล่งแร็คบูคใหม่ หนังสือพิมพ์ไทม์ในมลายูได้พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลไทยไม่ไ้คิดที่จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในหัวเมืองแห่งนี้แต่อย่างใด ทั้ง ๆ ที่ได้เก็บเอาภาษีอากรจากราษฎรในหัวเมืองแห่งนี้ไปเป็นจำนวนมาก หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษได้เปรียบเทียบสภาพการสาธารณสุขป้กของหัวเมืองมลายูกับหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยในหนังสือพิมพ์ที่จำหน่ายในเมืองมลายูหลายครั้ง²

¹ อังกฤษมีความประสงค์ที่จะหาที่ตั้งท่าจอดเรือรบและเรือสินค้าทางฝั่งตะวันออกของอ่าวเบงกอล ภายหลังจากที่ยึดครองอินเดียนในระหว่าง พ.ศ. 2323 - 2328 ซึ่งอังกฤษได้หมายตาเกาะกลาง และเกาะป็นังเอาไว้ ซึ่งตอนนั้นเป็นของไทยทั้งสองเกาะ ระยะแรกอังกฤษต้องการเอาเกาะกลาง แต่อังกฤษต้องมาทำสงครามกับฝรั่งเศสเสียก่อน ใน พ.ศ. 2324 - 2326 เรื่องจึงกล่าวจึงชะงักไป ต่อมาเมื่อหมดสงครามกับฝรั่งเศส อังกฤษได้คิดสนใจเอาเกาะป็นังก่อน โดยขอเช่าจากเจ้าเมืองไทรบุรีในปีละ 6,000 เหรียญ (ไทรบุรีในครั้งนั้นยังอยู่กับไทย) โดยเว้นกลางไว้ก่อน...(เอกวิทย์ ๗ กลาง, "รวมเอกสารเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองกลาง". ในอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอมรฤทธิธำรง (พร้อม ๗ กลาง) 2510. หน้า 40.

² กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.53/5. จดหมายของกรมหลวงเทววงศ์วโรปการถึงกรมชนสมมนทอมรพันธ์ แนบสำเนาของ นายเวสเทิน-การ์ด (Mr. Jens. J. Weatengard) ที่ 51/1263. (พฤษภาคม ร.ศ. 125).

พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) สมุหเทศาภิบาลมณฑลเมืองภูเก็ตระหว่างปี พ.ศ. 2444 - 2456 ซึ่งเป็นลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างถนนซึ่งเป็นเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญที่สุดที่จะใช้ติดต่อภายในภูมิภาค พระยารัษฎา ได้สร้างถนนขึ้นภายในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นจำนวนมาก ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้รับงบประมาณจากทางราชการเท่าที่ควร ซึ่งท่านได้แก้ปัญหาโดยการหาทุนนอกงบประมาณจากการใช้ข้อบังคับในพระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ให้เป็นประโยชน์ ซึ่งเงินเหล่านี้คือเงินค่าทดแทนเพื่อนำไปซ่อมบำรุงถนนและทางน้ำในเขตเหมืองแร่ของผู้ที่เสียเงินแล้ว ในทางปฏิบัติแล้วพระยารัษฎา ได้นำเงินที่เหลือส่วนหนึ่งไปสร้างถนนอื่น ๆ ในเมืองที่ไม่มีกิจการเหมืองแร่ หรือมีบ้างเล็กน้อยเงินจำนวนนี้เรียกว่าเงิน

"คอมเพนเซชัน" (มาจาก Compensation) เป็นเงินที่เรียกเก็บจากนายเหมืองใหญ่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายเหมืองชาวออสเตรเลียที่เข้ามาทำเหมืองในเมืองภูเก็ตและเมืองอื่น ๆ ซึ่งชาวออสเตรเลียต่างก็มีความพอใจที่จะเสียเงินจำนวนนี้ ทั้งนี้เนื่องมาจากประโยชน์ของการใช้เงินจะตกมาถึงกิจการเหมืองแร่ของคนค่าย ถนนที่พระยารัษฎา ที่สร้างด้วยเงินจำนวนนี้ เช่น ถนนที่เชื่อมเมืองภูเก็ต กระถังป่า กระบี่ ทราย สกูด ถนนจากกระบี่ไปนครศรีธรรมราช กระบี่ไปพัทลุง กระถังทุ่ง ระนอง กระบุรี เป็นต้น ซึ่งเป็นผลให้หัวเมืองแห่งนี้มีถนนหลายสาย¹

นอกจากพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) จะมีบทบาทในการสร้างถนนภายในหัวเมืองแห่งนี้แล้ว แรงงานที่ใช้ในการสร้างถนนก็มีความสำคัญต่อการสร้างสาธารณูปโภคค่านี้นักยเช่นเดียวกัน พระยารัษฎา ได้เกณฑ์แรงงานจากราษฎรที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นกับนักโทษที่มีทั้งคนไทยและคนจีน และได้นำช่างชาวยุโรปจากกระทรวงโยธาธิการมาช่วยควบคุมการก่อสร้าง

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6, คค.4/12. เรื่องเงินควรจะให้มิเรือก
กลไฟหรือเรือยนต์วิ่งส่งไปรษณีย์โทรเลขและคนโดยสาร. (17 พฤษภาคม - 8
พฤศจิกายน 2455).

จะเห็นได้ว่าการสร้างถนนเพื่อการคมนาคมภายในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนั้น ภารกิจที่ก่อให้เกิดขึ้นคือ ท้าวพระยาธรรมา (คอซิมบี๊ ๗ ระนอง) ซึ่งเป็นลูกจีนที่เกิดในท้องถิ่น โคนำเอาแรงงานของนักโทษส่วนมากก็เป็นชาวจีนที่ทำนาคกกฎหมายไทยซึ่งถูกคุมขังในท้องถิ่น พร้อมทั้งเงินสนับสนุนจากนายเหมืองที่เป็นชาตตะวันตกและชาวจีน ดังนั้นจึงพอที่จะกล่าวได้ว่าชาวจีนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างถนนในหัวเมืองแห่งนี้

ข. การคมนาคมทางน้ำ

ก่อนที่จะมีการอพยพเข้ามาในหัวเมืองแห่งนี้ของชาวจีน ภายหลัง พ.ศ. 241๓ การคมนาคมทางน้ำถือว่าเป็นเส้นทางการคมนาคมที่สะดวกและสำคัญที่สุดของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกที่จะใช้ติดต่อกับภูมิภาคภายนอกในขณะนั้น ทั้งนี้จะเห็นได้จากเส้นทางการอพยพของชาวจีนที่เข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากลักษณะภูมิภาคนั้นเป็นพื้นที่แคบ ๆ ทอดยาวขนานกับทะเลอันดามันในแนวเหนือใต้ และพื้นที่ภายในก็เต็มไปด้วยป่ากับภูเขาซึ่งยากต่อการคมนาคมติดต่อทั้งภายในภูมิภาคเองหรือกับภูมิภาคอื่น ๆ ดังนั้นการคมนาคมทางน้ำจึงถือว่าสะดวกสบายที่สุดในภูมิภาคแห่งนี้ ถึงแม้ว่าเส้นทางคมนาคมทางน้ำจะสะดวกสบายที่สุดแต่ก็ถือว่าอันตรายที่สุดเช่นเดียวกัน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการปล้นสดมภ์ของโจรสลัดกมลาญนั้นเอง¹ และผู้ที่ใช้เส้นทางการคมนาคมทางน้ำจะโดนภัยคุกคามจากโจรสลัดกมลาญเสมอ ๆ ทั้งนี้จะเห็นได้จากการถูกปล้นสดมภ์ของชาวจีนอพยพที่กำลังจะเข้ามาถึงหัวเมืองแห่งนี้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลได้ทำการปราบปรามโจรสลัดเหล่านี้อย่างจริงจัง เพราะถือว่าเป็นภัยคุกคามต่อความปลอดภัยและการทำมาหากินของราษฎรในหัวเมืองแห่งนี้ ประกอบกับความร่วมมือกันกับอังกฤษด้วย

¹ รอง ศยามานนท์ (ผู้แปล). "พระยาราชภักดี," แถลงงานประวัติศาสตร์ และโบราณคดี 2. (2) : 76-77 พฤษภาคม 2511.

ท้องถิ่นอยู่ในสภาพเดียวกันกับหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกที่เกิดขึ้นในเขตมลายูของอังกฤษ การปรามปรามโจรสลัดของทั้งสองฝ่าย ได้รับความสำเร็จเป็นอย่างดีมีผลให้เส้นทางการคมนาคมทางน้ำของหัวเมืองแห่งนี้มีความปลอดภัยยิ่งขึ้น

พระยาคำรงสุริยา (คอซู้เจียง ๗ ระนอง) ขุนนางไทยเชื้อสายจีนได้เปิด "ห้างโกทงวน" เพื่อประกอบกิจการในการเป็นตัวแทนรับส่งสินค้าระหว่างหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกกับมินังและสิงคโปร์ และต่อมาได้รับส่งผู้โดยสารระหว่างเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคแห่งนี้กับหัวเมืองของพม่า และมินัง¹

การตั้งห้างโกทงวนของพระยาคำรงสุริยา (คอซู้เจียง ๗ ระนอง) นับได้ว่าเป็นการพัฒนาการคมนาคมทางน้ำของหัวเมืองแห่งนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งทำให้การติดต่อระหว่างภูมิภาคนี้กับภูมิภาคอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงหรืออยู่ไกลออกไปได้สะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบันนี้ก็ยังคงตั้งอยู่ที่มินังเช่นเดียวกับเมืองเริ่มดำเนินการใหม่ ๆ

ก. การคมนาคมสื่อสารอื่น ๆ

สามารถที่จะกล่าวได้ว่าพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ๗ ระนอง) ได้เป็นผู้ที่ทำให้ราษฎรในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกสามารถที่จะติดต่อกับโลกภายนอกได้โดยที่ไม่จำเป็นต้องเดินทางออกนอกภูมิภาค พระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ๗ ระนอง) เป็นผู้ก่อตั้งการสื่อสารทางโทรเลข โทรศัพท์ ของหัวเมืองแห่งนี้กับโลกภายนอกโดยติดต่อกับเมืองมินัง² และในปี พ.ศ. 2456 ก็เปิดบริการขนาพติระหว่างหัวเมืองแห่งนี้กับประเทศต่าง ๆ

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.11/37. เรือเมล์เล็กพระยารัศนเศรษฐี เกิดระหว่างภูเก็ต ตะกั่วป่า (2 กันยายน ร.ศ. 112).

²กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ก.ห. เล่ม 7. "สารตราเจ้าพระยา อัครมหาเสนาฯ ถึงพระสัจจาภิรมย์ ข้าหลวงท่าสายโทรเลข". เรื่องการติดกังสายโทรเลขในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก จ.ศ. 1249.

ในยุโรปได้เป็นครั้งแรกโดยมีที่ทำการอยู่ที่เมืองภูเก็ต¹ หากจะว่าไปแล้วการจักรการสื่อสารในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นไปอย่างล่าช้ามาก ซึ่งการริเริ่มเรื่องนี้มีกันมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ที่ใดจัดทำกันอย่างจริงจังจนสามารถที่จะใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ต้องล่วงมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ๗ ระนอง) ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในการดำเนินกิจการนี้ต่อหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ทั้งนี้เพราะท่านได้ทำหน้าที่นี้แทนรัฐบาลได้เป็นอย่างดี เพราะรัฐบาลไม่สามารถที่จะลงมือกระทำได้ทั้ง ๆ ที่หัวเมืองแห่งนี้ทำรายได้ให้แก่รัฐบาลในปีหนึ่ง ๆ เป็นเงินจำนวนมาก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสถานการณ์ของประเทศในขณะนั้นยังไม่มั่นคงเพียงพอ และภัยที่เกิดจากการคุกคามของชาติตะวันตกยังคงมีอยู่ และรัฐบาลก็มีความจำเป็นที่จะต้องนำเงินรายได้ของประเทศไปทำนุบำรุงประเทศในค่านอื่น ๆ ที่มีความสำคัญมากกว่า

2. การปรับปรุงงานสาธารณสุข

การปรับปรุงงานสาธารณสุขในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะขอกล่าวเกี่ยวกับบทบาทของชาวจีนที่มีต่อการสร้างโรงพยาบาล และสถานอนามัยกับการสาธารณสุขเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสาธารณสุขสมัยใหม่ที่มีต่อชาวจีนอพยพในขณะนั้น

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 6, คค.4/5. ใช้ไปรษณีย์และโทรเลขบนานทิ
ในที่ทาง ๗ (8 ธันวาคม 2454).

2.1 การสร้างโรงพยาบาลและสถานอนามัย

การสร้างโรงพยาบาลและสถานอนามัยในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนับได้ว่าชาวจีนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก ชาวจีนได้เป็นผู้ริเริ่มการสร้างโรงพยาบาลสมัยใหม่ขึ้นในหัวเมืองแห่งนี้ มีการสร้างโรงพยาบาลที่ใช้วิธีการรักษาแบบแผนปัจจุบันขึ้นที่เมืองภูเก็ต และที่ทับเที่ยง (เมืองครัง)¹ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าทั้งสองเมืองนี้ต่างก็มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จนเกิดเป็นชุมชนจีนขนาดใหญ่และสามารถที่จะร่วมมือกันก่อสร้างโรงพยาบาลขนาดใหญ่และทันสมัยได้ ส่วนที่เมืองอื่น ๆ ที่มีชาวจีนได้เข้าไปอาศัยอยู่เป็นจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับที่ภูเก็ตและทับเที่ยง (ครัง) แล้วก็จะไม่มีเพียงสถานอนามัยประจำตำบลซึ่งการรักษาและพยาบาลทั้งหมดจะเป็นแบบแผนโบราณ² มีทั้งพระสงฆ์และแพทย์แผนโบราณเป็นผู้รักษา ถ้าเป็นโรคไม่ร้ายแรงเท่าไรก็จะสามารถรักษาได้ แต่อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่มีฐานะดีเมื่อเกิดการเจ็บป่วยก็จะเดินทางไปรักษาที่โรงพยาบาลเมืองปิ่นังของอังกฤษซึ่งเป็นการแพทย์สมัยใหม่

การสร้างโรงพยาบาลในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกนั้น ได้เริ่มจากความชักชวนของพระยาพิพิธโกษา ซึ่งเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกระหว่าง พ.ศ. 2438 - 2444 โดยคิดตั้งที่เมืองภูเก็ต ซึ่งท่านได้ให้เหตุผลในการขออนุญาตสร้างโรงพยาบาลตอนหนึ่งว่า

...ซึ่งวิธีเกน เคาซิลเลอร์ มีหนังสือมาถึงนี้ก็เพราะว่าที่เมืองภูเก็ตไม่มีโรงพยาบาลถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงพยาบาลขึ้นที่เมืองภูเก็ตก็เป็นการมีคุณประโยชน์แก่พลเมืองและทหารหลวงในพื้นที่บ้านเมืองทั่วไป

¹ นายวิลเลียม เชาว์นซ์เวซช. "คริสต์เรียนในจังหวัดครัง". รายงานกิจการจังหวัดครัง ประจำปี 2505.

² แหล่งเก็บ.

ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แล้ว ทมอสำหรับโรงพยาบาลนั้นจะโปรดเกล้าฯ ให้ออกไปจากกรุงเทพฯ หรือจะโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำคนพื้นเมืองภูเก็ตก็สุดแท้ จะโปรดเกล้าฯ แต่ในครั้งแรกนั้นก็กลัวเกล้าฯ ว่าคนพอสมควรก่อนประมาณ เงินที่ใช้อย่างมากที่สุดปีหนึ่งใช้เงิน 1800 เหรียญมาเลย์ และถ้าผู้ป่วย มีอันจะกินก็จะคงคิดค่าพยาบาลตามสมควรเหมือนที่ป็นัง...¹

รัฐบาลไคออนุมัติให้จัดตั้งโรงพยาบาลที่เมืองภูเก็ตในปี พ.ศ. 2435 และจัดส่ง แพทย์ไปประจำอยู่ที่โรงพยาบาล แต่ครั้งจัดตั้งโรงพยาบาลเสร็จก็เกิดปัญหา ขาดเงิน งบประมาณที่จะใช้ซื้อเครื่องมือแพทย์และซื้อยาสำหรับใช้ในโรงพยาบาล ปัญหานี้ได้เกิด ขึ้นเรื่อยมาตั้งแต่ตั้งโรงพยาบาลเสร็จ จนกระทั่งพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ได้รับความแต่งตั้งเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต² ในปี 2444 ได้คิดที่จะทำนุบำรุงการ สาธารณสุขเกี่ยวกับค่านี้นี้ให้ดีขึ้น เนื่องจากได้รับการร้องเรียนจากกรมกรจีน และราษฎร และเมื่อท่านได้พบเห็นกับสภาพความทุกข์ยากลำบาก การล้มตายของราษฎรและกรมกรจีน ที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บอยู่เนือง ๆ ซึ่งแม้แต่ตัวพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เองก็เคยล้มป่วยด้วยโรคฝีดาษธรรมดาที่หน้าอกและแขนต้องรักษาเยียวยาเป็นเวลานานปี นอกจากนั้นท่านก็ยังเคยเป็นไข้หนักเกือบถึงกับต้องเสียชีวิต ซึ่ง ดร.กันแลป ที.ที.มิชชันนารี อเมริกันได้ช่วยชีวิตท่านไว้อย่างทันเวลา จากการเจ็บป่วยในครั้งนี้และประกอบกับเหตุผล อื่น ๆ ทำให้พระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เห็นคุณค่าของการแพทย์แผนใหม่และได้ ตระหนักถึงความจำเป็นในการที่จะปรับปรุงโรงพยาบาลให้ทันสมัย และรักษาด้วยแผนปัจจุบัน

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.53/11. จดหมายพระยาพิพิธสา กราบเรียนสมุหพระกลาโหม ที่ 2/20. (1 ตุลาคม ร.ช. 110).

²ตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลได้เปลี่ยนมาเป็นสมุหเทศาภิบาลในสมัยพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2476 ได้ถูกยกเลิกไป

ท่านได้พยายามที่จะส่งเสริมให้ราษฎรทั้งไทยและจีนรู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องลักษณะ เพื่อให้สุขภาพดี และในปี พ.ศ. 2453 ท่านได้หาเงินงบประมาณและสามารถจัดซื้อ เครื่องเอ็กซ์ - เรย์ (X-Ray) พร้อมกับเครื่องกำเนิดไฟฟ้ามาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่โรงพยาบาลของเมืองภูเก็ต¹

นอกจากจะมีการปรับปรุงโรงพยาบาลที่เมืองภูเก็ตและทั่วยะเยง (กรัง) ให้ทันสมัยแล้ว พระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ยังได้ตั้งโรงพยาบาลสำหรับกรรมกรจีนในเมืองภูเก็ตอีกด้วย² ทั้งนี้เพราะกรรมกรจีนที่อพยพเข้ามาทำงานส่วนใหญ่จะยากจน ใช้ที่พักรวมกันเป็นที่พักยัดเขียดนอน เมื่อเจ็บป่วยก็ไม่มียาแพะเฉพาะ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีโรงพยาบาลเป็นที่พัก พระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ได้ประชุมนายเหมืองขอร้องให้นายเหมืองบริจาการเงินออกทุนสร้างโรงพยาบาลให้กับกรรมกรจีนเป็นผลสำเร็จ ส่วนกรรมกรจีนจะต้องจ่ายเงินบำรุงโรงพยาบาลจีนเดือนละ 4 อัฐ³

ข. สถานีนอนามัย

พระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นผู้ริเริ่มการจัดตั้ง "คานกักกันโรค" _____ หรือสถานีนอนามัยที่เกาะตะเกาหน้าเมืองภูเก็ตเพื่อตรวจเช็กร่างกายกรรมกรจีนที่จะเดินทางเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก การจัดตั้งคานกักกันนี้ได้รับเงินอุดหนุนจากหัวหน้าจีนที่ทำการขนส่งกรรมกรจีน เป็นเงินจำนวนหนึ่ง

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.53/10. หนังสือกราบบังคมทูลของพระยารัษฎานุประดิษฐ์. (8 สิงหาคม ร.ศ. 129).

²ขุนเสนานุวงศ์ภักดี (พิตร ณ นคร). แหล่งเดิม.

³กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.53/5. รายงานราชการมณฑลภูเก็ต ร.ศ. 125.

และจากกรรมกรจีนที่จะต้องจ่ายเงินเป็นค่าตรวจเช็กร่างกายคนละ 1 เหรียญ 25 เซ็นต์¹ ถ้าคนใดเกิดการเจ็บป่วยก็จะได้รับการรักษาให้หายชาก่อนที่จะปล่อยตัวไปทำงาน จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่ทำให้ชาวจีนจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการสร้างโรงพยาบาล และสถานอนามัยขึ้นในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ว่าบ้านเกิดเมืองนอนของ ตัวเองนั้นก็เพราะความห่วงใยในสุขภาพและชีวิตของตัวเอง ตลอดจนพวกพ้องเป็นสำคัญ ทั้งนี้จะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2450 ชาวจีนที่เข้ามารับจ้างเป็นแรงงานในเมืองแรทิมุกที่เมืองภูเก็ตเป็นโรคเพลค (Plaque) ซึ่งเกิดจากน้ำสกปรก จำนวน 59 คน และได้เสียชีวิตไปถึง 54 คน หากเกิดโรคระบาดและร้ายแรงเช่นอหิวาตกโรคหรือ ไช้ทรพิษแล้วจำนวนคนตายก็จะเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพราะในสมัยนั้นยังไม่สามารถที่จะป้องกัน และรักษาโรคเหล่านี้ได้เลย ซึ่งปีหนึ่ง ๆ จะมีแรงงานจีนตายด้วยโรคเหล่านี้เป็นจำนวนมาก²

2.2 การสุขภาพ

การสาธารณสุขสำหรับการสุขภาพนี้เป็นความคิวิเริ่มของพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ซึ่งท่านได้เน้นถึงการรักษาความสะอาดและการรักษาสาธารณสุขสมบัติ กาง ๆ โดยพยายามที่จะชักน่านายเหมืองและพ่อค้าที่มีส่วนร่วม ให้รับผิดชอบในการบำรุง รักษาด้วย เช่น ทางน้ำที่ไช้บริโภคของราษฎร โดยส่วนรวมจะบังคับให้ระวังมูลดินมูลน

¹เงินจำนวน 1 เหรียญ 25 เซ็นต์ต่อคนนี้ เป็นเงินที่นายเหมืองผู้ที่ส่ง แรงงานเข้ามาจะเป็นผู้ทกลองจ่ายให้ก่อนแล้วค่อยไปหักเอาด้วยแรงงานจีนจากค่าแรง ในภายหลัง เงินจำนวนนี้แบ่งจ่ายเป็นค่าที่พัก 1 เหรียญ ส่วนอีก 25 เซ็นต์นั้น ให้เป็นค่าธรรมเนียมแทนที่ทำการตรวจรักษา กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/5. จดหมายของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ กราบบังคมทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ

²กรมศิลปากร. B.P.P. - 3/12. Diplomatic and Consular Reports.

มิให้มาทมิถมทำให้คันเขิน หรือเปลี่ยนทางน้ำโดยพลการ ท่านได้ขอให้นายอากรเดินช่วย
บูรณะบ่อน้ำกินน้ำใช้สาธารณะหลายแห่ง เช่น ขอให้เงินตั้งนายอากรเดินช่วยแต่งบ่อน้ำ
วัดมงคลนิมิตรซึ่งราษฎรใช้ดื่มกิน¹ เป็นต้น

ก่อนที่จะมีการจัดตั้งการสุขาภิบาลในหัวเมืองแห่งนั้นเคยมีชาวจีนซื้อเงินขอ เทียวลิม
ซึ่งอาศัยอยู่ที่เมืองภูเก็ตได้ขออนุญาตขอหอประปาจากวัดมงคลนิมิตรมาจำหน่ายให้ราษฎร
พ่อค้า นายเหมืองและกรรมกรจีนโดยขอเก็บเงินตามอย่างเมืองมิง แต่ไม่ได้รับอนุญาต
จากพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ๗ ระนอง) เนื่องจากไม่แน่ใจในความสะอาดและเกรงว่า
ราษฎรจะได้รับความเดือดร้อนในการถูกเก็บเงิน

การจัดตั้งสุขาภิบาลของพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ๗ ระนอง) ในหัวเมืองชายฝั่ง
ทะเลตะวันตกได้รับความสำเร็จอย่างง่ายดาย ทั้งนี้เนื่องมาจากการพัฒนามืองในค่าน
ต่าง ๆ ของท่าน เช่น การทำนุบำรุงถนนหนทาง การจัดสร้างบ้านเรือนอย่างมีระเบียบ
มีการบังคับให้ราษฎรมาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมถนน² โดยให้หรือบ้านเรือนราษฎรในบริเวณตลาด
อ่าวเกะ บางเหนียวเหนือ บางเหนียวใต้และริมกำแพงว่าการมณฑลทางทิศเหนือซึ่งตั้งอยู่
ในบริเวณที่มีน้ำเน่า臭อยู่ตลอดมาถึง 4 ตำบลให้ไปตั้งอยู่บริเวณริมถนนที่คึกคักใหม่³ เป็น
ระยะทางกันพอสมควร

ในการประชุมเทศาภิบาล พ.ศ. 2447 พระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ๗ ระนอง)
ได้เสนอร่างข้อบังคับสุขาภิบาลซึ่งมีหลักการคือ ให้รวมเงินกองกลางจากพ่อค้าประชาชน

¹กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.53/5. สำเนารายงานจักราชการ
ของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ 1 พฤศจิกายน ร.ศ. 120 แนบมากับหนังสือกราบบังคมทูล
ของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ที่ 1193/11205. 17 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 120.

²ขุนเสนาณรงค์ภักดิ์ (พิตร ๗ นคร). เล่มเดิม. หน้า 37.

³กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.2.11/11. รายงานการประชุม
เทศาภิบาล ร.ศ. 124. (15 กันยายน ร.ศ. 124-15 กันยายน ร.ศ. 129).

ในเมืองนั้น ๆ เพื่อใช้สำหรับรักษาความสะอาดและสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ กรมหลวงคำรกราชาภาพ (พระยศในขณะนั้น) เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงเห็นชอบด้วยและต้องการนำไปใช้ในเมืองอื่น ๆ ด้วยแต่กติกษัตริย์ราชทูรทั่วไปยังไม่เห็นประโยชน์ในการให้ความร่วมมือต้องใช้เป็นกฎหมายบังคับ ที่ประชุมเทศบาลจึงรับหลักการนั้นนำไปดัดแปลงแก้ไขต่อมาจึงประกาศเป็น "พระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาล ร.ศ. 127" ใช้ทั่วประเทศในเวลาต่อมา¹

จากที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าชาวจีนมีส่วนสำคัญในการริเริ่มการสาธารณสุขแบบใหม่ ซึ่งการสร้างโรงพยาบาลที่รักษาโรคภัยไข้เจ็บปัจจุบันหรือการสุขาภิบาลล้วนแล้วแต่เอาตัวอย่างมาจากเมืองป่กิ่ง ชาวจีนได้ให้ความสำคัญต่อการมีชีวิตและการรักษาสุขภาพร่างกายทั้งของตัวเองและพวกพ้องเป็นสำคัญ ดังนั้นเมื่อพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ซึ่งก็ถือว่าเป็นชาวจีนคนหนึ่งได้มีการริเริ่มการสาธารณสุขในหัวเมืองแห่งนี้ชาวจีนโดยทั่วไปจึงให้การสนับสนุนความคึกของท่าน ทั้งนี้เพราะชาวจีนทราบว่าการสาธารณสุขจากการเสียสละของตัวเองจะตกมาสู่ตัวเองและพวกพ้องอย่างแน่นอน

2.3 การปรับปรุงด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษา

2.3.1 การปรับปรุงด้านสังคมและวัฒนธรรม

การที่ชาวจีนได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยเป็นจำนวนมากนั้นได้อำนาจให้เกิด "สังคมจีน" ขึ้นในท้องถิ่นแห่งนี้ ทั้งนี้เป็นเพราะชาวจีนมีนิสัยรักพวกพ้อง ชอบอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ เพื่อที่จะได้อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ชาวจีนได้นำเอาแบบแผนความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณีของตนที่เคยปฏิบัติเมื่อครั้งที่ยังอาศัยอยู่ในประเทศจีน เข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก และประกอบกับภูมิภาคแห่งนี้มีราษฎรไทยอาศัยอยู่น้อย เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วจะเห็นว่าจำนวนของชาวจีน

¹ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5, ม.2.11/11. เล่มเดิม.

อพยพและลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยจะมีจำนวนมากกว่าราษฎรที่เป็นคนไทยในท้องถิ่น
 ดังนั้นจึงทำให้โครงสร้างทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
 เกิดการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่นกับวัฒนธรรมใหม่ที่ชาวจีนนำมา
 และเป็นสาเหตุให้ลักษณะของสังคมวัฒนธรรมของภูมิภาคนี้มีลักษณะโดดเด่นแตกต่างไป
 จากภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยดังที่จะได้กล่าวละเอียดต่อไป

วัฒนธรรมในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกภายหลังปี พ.ศ. 2411 เป็นต้นมา
 จนถึงปัจจุบันมีลักษณะโดดเด่นเป็นของตัวเองแตกต่างไปจากภูมิภาคส่วนใหญ่ในประเทศไทย
 และรูปแบบของวัฒนธรรมใหม่นี้เรียกว่า "วัฒนธรรมไทย-จีน" (ยิววิจัย) ชาวจีนได้นำ
 เอาวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ที่เคยกระทำและปฏิบัติกันมาตั้งแต่เมื่อครั้งยังอาศัยที่ประเทศ
 จีนเข้ามาเผยแพร่ในภูมิภาคนี้ ทำให้เกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่นทำให้
 เกิดรูปแบบใหม่ขึ้นมา ซึ่งวัฒนธรรมที่ชาวจีนได้นำเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้มีรูปแบบดังที่จะ
 ได้กล่าวในต่อไปนี้

ก. สถาปัตยกรรม

ชาวจีนได้นำเอารูปแบบการก่อสร้างบ้านเรือนหรือที่อยู่อาศัยเข้ามาสู่หัวเมือง
 ชายฝั่งทะเลตะวันตก 2 แบบด้วยกันคือ

สถาปัตยกรรมรูปแบบจีน สิ่งก่อสร้างแบบจีนนี้ส่วนมากจะเป็นการก่อสร้างที่อยู่
 อาศัยของชาวจีนเมื่ออพยพเข้ามาอยู่ยังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกใหม่ ๆ และฐานะยังไม่
 ค่อยจะมั่นคงนัก รูปแบบของการก่อสร้างจะจำลองมาจากแบบเดิมที่ใช้อยู่ในประเทศ
 จีน วัสดุส่วนใหญ่ในการก่อสร้างจะเป็นดิน กินเผา หรือบางทีอาจเป็นดินที่ผสมกับวัสดุ
 อย่างอื่นเช่นเกลือ น้ำตาลทรายหรือกลบ¹ ซึ่งวัสดุผสมเหล่านี้จะมีคุณสมบัติดินให้เหนียว
 ไม่เปราะและไม่ยุพังง่าย

¹ วิทยาลัยครูภูเก็ต, ศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต. ประเพณีเกาะภูเก็ต. หน้า 21-22.

การก่อสร้างรูปแบบจีนนี้จะใช้ดินผสมอิฐ กระทั่งให้เรียบสนิทมีการเสริมดินให้สูงขึ้นจากพื้นดินเป็นรูปกำแพงและใช้ปูนฉาผนังบ้านทั้งสี่ด้านเจาะช่องประตู หน้าต่าง ใต้ถุนไม้เนื้อแข็งเป็นวงกบประตูหน้าต่างตามต้องการ หากเป็นบ้านสองชั้นก็จะใช้ไม้เป็นคานสอกและปูพื้น ส่วนหลังคาจะวางซ้อแป จั่วค้ำด้วยไม้ตะเลหรือไม้แสม หลังคามุงกระเบื้องรางซึ่งมีลักษณะครึ่งวงกลมทำค้ำด้วยดินเผา มีสีเหลือง เช่นเดียวกับหม้อดินของคนไทย

สิ่งก่อสร้างแบบนี้จะใช้เป็นที่อยู่อาศัยและส่วนมากจะปลูกเป็นที่อยู่เดี่ยว ๆ เนื่องจากสภาพของกำแพงดินจะไม่อำนวยให้ก่อสร้างขึ้นสูงมากนัก เพราะจะเสี่ยงต่อการพังทลายลงมาเมื่อรับน้ำหนักมากหรือถูกพายุแรงพัดมากกระแทกซึ่งจะมีอยู่ในช่วงลมมรสุมตะวันตกเฉียงขึ้น

สถาปัตยกรรมรูปแบบซิน-โปรตุเกสสไตล์ เป็นรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมจีนกับโปรตุเกส ลักษณะรูปแบบของการก่อสร้างแบบนี้จะเป็นการสร้างอาคารจะแบ่งออกเป็นช่วง ๆ แต่ละช่วงจะมี "สกายไลต์" ทั้งนี้เพื่อให้แสงสว่างตามธรรมชาติสามารถส่องได้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการอับชื้นหรืออากาศอับอ่าว

โครงสร้างส่วนใหญ่ของอาคารจะเป็นค้ำก่อด้วยอิฐหรือคอนกรีตแบบยุโรปมีหน้าต่างหรือเฉลียงซึ่งฝรั่งเรียก "ปัลโคนี" ยื่นออกมาจากตัวบ้านแบบยุโรป กระจานหน้าต่างหรือบานประตูเป็นกระจกแตกแบบกลวงลายตามชอบหน้าต่าง-ประตู หัวเสา ค้ำยันปูนปั้นลายจีน พื้นกระเบื้องลายฝรั่ง แต่หลังคามุงกระเบื้องดินเผาครึ่งวงกลมหรือทรงกระบอกฉาซีกแบบจีน¹

จากรูปแบบการก่อสร้างนี้ส่วนมากจะทำเป็นที่อยู่อาศัย และบ้านแบบซิน-โปรตุเกสสไตล์จะมีความสง่าภูมิฐานแบบชาวยุโรป แต่จะมีความร่มเย็นสุขสบายและอากาศถ่ายเทได้สะดวกแบบตะวันออกหรือจีน ซึ่งเป็นที่นิยมกันของชาวจีนที่มีฐานะว่ารวยภายหลังที่ได้สร้างฐานะจนเป็นปึกแผ่น รูปแบบการก่อสร้างแบบซิน-โปรตุเกสสไตล์นี้ชาวจีนที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ได้รับแบบอย่างมาจากการสร้างที่อยู่อาศัยของชาวจีนที่มั่ง²

¹ แหล่งเก็บ. หน้า 22-25.

² แหล่งเก็บ.

ข. ค่านพาณิชยกรรม

สามารถที่จะกล่าวได้ว่าชาวจีนทุกคนมีวัฒนธรรมพาณิชยกรรมเป็นนิสัย หรือชาวจีนทุกคนมีนิสัยค้าขายอยู่ในตัว ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกใหม่ ๆ จะเริ่มตนจากการเป็นกรรมกรในกิจการเหมืองแร่ หรือแรงงานในไร่อริกไทยเสียก่อน ทั้งนี้เพราะงานเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องใช้เงินทุนและถ้าหากที่จะมีโอกาสค้าขายชาวจีนก็จะฉวยโอกาสทำการค้าขายโดยทันที เริ่มจากการขายของชำ เรายาย แล้วค่อยขยายวิธีการและสิ่งที่จะค้าขายให้กว้างขวางขึ้นตามลำดับจนเกิดวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการค้าขายอยู่หลายอย่าง เช่น การนำเอาระบบกงสีและอันซึ่งต่อมากลายเป็นระบบหุ้นส่วนมาใช้ นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดย่านชุมชน ตลาดและเมืองธุรกิจ เกิดโรงงานผลิตเครื่องอุปโภค บริโภคที่ชุมชนจำเป็นต้องใช้ เช่น โรงเลื่อย โรงน้ำแข็ง โรงไฟฟ้า เกิดการจัดการเดินเรือและรถประจำทางเพื่อรับส่งสินค้าและผู้โดยสาร ซึ่งผู้ที่บุกเบิกวัฒนธรรมค่านพาณิชยกรรมในท้องถิ่นแห่งนี้มีอยู่หลายคน เช่น จินชู่เจียง แซ่กอ (พระยาจารย์สุจริตมหิธรภักดิ์) มีกิจการเดินเรือโดยสารรับส่งผู้โดยสารและสินค้าระหว่างเมืองปิ่นังและหัวเมืองแห่งนี้ นอกจากนั้นยังเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อและขายแร่ที่บุกในเมืองปิ่นัง ระนอง ตรัง และเป็นผู้รับทำภาษีเมืองกระบี่และระนอง จินตันเพ็กฮวก (พระอร่ามสาครเขต) ได้ตั้งโรงงานถลุงแร่ และตั้งร้านค้าค้าขายสินค้าต่าง ๆ ที่เมืองภูเก็ต นอกจากนั้นก็ยังมิมีชาวจีนอีกหลายคนที่ทำการค้าขาย เช่นเดียวกับคนจีนที่ไค้กล่าวมาแล้วทั้งสองคน

ค. ค่านอาหารและโภชนาการ

วัฒนธรรมค่านอาหารและโภชนาการของจีนที่ชาวจีนอพยพได้นำเข้ามาและมาผสมผสานกับวัฒนธรรมการกินดั้งเดิมของท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ก็จะได้เห็นได้จากการ

บริโภคอาหารของประชาชนในเมืองระนอง ภูเก็ต ตะกั่วป่า และกรัง ในปัจจุบัน ซึ่งมีผู้นิยมบริโภคขนมจีนเป็นอาหารหลักทั้งมือเช้าและมืออื่น ๆ¹ นอกจากขนมจีนแล้วยังมีอาหารอีกมากมายที่ประชาชนในหัวเมืองแห่งนี้บริโภคกันในสมัยปัจจุบัน เช่น เต้าเจี้ยวและเต้าหู้ซึ่งผลิตจากถั่วเหลือง อาหารประเภทเส้นหมี่ เช่น หมี่ทุ่น (เส้นหมี่ขาว) หมี่สั่ว (หมายถึงเส้นมะหมี่โดยทั่วไปสีเหลืองม้วนเป็นก้อน ๆ บางร้านทำเป็นสีเขียวอ่อน เรียกว่าหมี่สั่วหยก) คันหนหรือคันทุ่น (วุ้นเส้น)

มีชาวจีนอพยพจำนวนมากเข้ามาประกอบอาชีพโดยการปลูกผักขาย ทำให้พืชผักจีนหลายชนิดเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย เช่น ผักบุ้งจีน ผักกาด ผักคะน้า ขึ้นฉ่าย กุ้งโอ๊ กะหล่ำปี กะหล่ำดอก เป็นต้น ทำให้วัฒนธรรมในการกินผักของภูมิภาคแห่งนี้ได้ขยายไปอย่างกว้างขวาง และที่สำคัญคือความนิยมในการกินผักของมีเพิ่มขึ้นหลายชนิด เช่น กุ้งฉ่าย หัวผักกาดทอง เกี่ยมฉ่าย (ผักทองเค็ม) เป็นต้น และจากการที่อาหารประเภทผักได้รับความนิยมในการบริโภคในหัวเมืองแห่งนี้ เป็นผลให้เกิดวัฒนธรรมการ "กินเจ" (กินผัก) ขึ้นในเมืองภูเก็ต และต่อมาได้ขยายไปยังเมืองอื่น ๆ เช่นที่ตะกั่วป่า ระนอง กรัง เป็นต้น

ชาวจีนได้ให้ความสำคัญในเรื่องอาหารการกินเป็นที่สุด ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสภาวะความอึดอยากที่เกิดขึ้นภายในประเทศจีนนั่นเอง และเป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ชาวจีนต้องอพยพออกนอกประเทศ การกินอยู่ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อชาวจีน และจากการที่ชาวจีนได้ให้ความสำคัญของการกินนี้เองได้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมเกี่ยวกับการกินในหมู่คนจีนขึ้นอย่างหนึ่งเรียกว่า "การเลี้ยงโต๊ะจีน" ซึ่งต่อมาได้เป็นที่แพร่หลายในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกและส่วนต่าง ๆ ของประเทศไทยในปัจจุบัน

¹ ศรีนครินทร์วิโรช สงขลา, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. สารานุกรมภาคใต้. หน้า 830.

ง. เครื่องมือเครื่องใช้ในการแต่งกาย

ชาวจีนอพยพได้นำเอาเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องแต่งกายนานาชนิดแบบจีนเข้ามาเพื่อใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างจีน ทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นที่นิยมแพร่หลายในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกในเวลาต่อมา เช่น เครื่องใช้ในการหุงต้มซึ่งมีทั้ง อั้งเหล้า (อั้งโล่) เจียนฉี่ (กะหล่ำ) ลางซิ่ง (ล้งถึง) เครื่องทอผ้า เช่น จั๊บเจี้ยว เครื่องใช้อื่น ๆ เช่น ชันท้อ (ตะเกียบ) สากี้ (บั้งกี้) สอมบูเท่ (กระสอบป่าน) เปี้ยว (หมวกจีน) เซ่ง (เซ่ง) พอก (ที่เก็บอาหารที่ปรุงแล้ว) ฟองฉี่ (เบี้ยที่ใช้แทนเงินในการพนัน) ปอ (โป) บ้าโพย (ข้าวสวย) ไกรบวง (กรรไกรแบบจีนใช้ตัดผ้าและตัดผม) เสือกูยเห่ง (เสือกูยเหง)

ในระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เก็ก ๆ ในหัวเมืองแห่งนี้นิยมไว้ผมจุกและผมเปียแบบจีน ชายหนุ่มส่วนหนึ่งนิยมตัดผมสั้นเกรียนตลอดศีรษะไว้แต่ทรงกลางศีรษะเป็นจุกไว้ยาวราวหนึ่งนิ้วครึ่งหรือสองนิ้ว (เหมือนผู้ชายในประเทศจีนในราชวงศ์แมนจู) ส่วนหญิงสาวนิยมตัดผมสั้นปล่อยจุกไว้ให้ยาวแล้วรวบผมจากข้างหน้าปล่อยไว้ทางด้านหลัง ส่วนผู้ใหญ่ที่สืบเชื้อสายมาจากชาวจีนผู้ชายนิยมนุ่งกางเกงไม่มีสาย และรั้งกระดุมสามเม็ดแขนยาวมีกระเป๋าสองข้างเรียกว่าเสือกูยเฮง ส่วนผู้หญิงชาวภูเก็จและถิ่นที่มีชาวจีนอาศัยอยู่นิยมนุ่งโล่งผ่าตะแคงสวมเสื้อสามส่วนผ้าลูกไม้ ไม่รัดรูปรัดคอกเข็มขัดเงิน นาก หรือทองคำ และอาจทองพวงกุญแจไว้ที่สะเอว¹

จ. กานภาษา

ชาวจีนที่เข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้ใช้ภาษาจีนในการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน เป็นผลพลอยให้ราษฎรไทยได้เรียนรู้ภาษาจีนซึ่งจำเป็นที่จะต้องสื่อสารกับชาวจีนในบางครั้ง และเมื่อมีลูกจีนเกิดในท้องถิ่นพวกลูกจีนส่วนมากจะพูดภาษาท้องถิ่นปนภาษาจีน และต่อมาเมื่อถึงรุ่นหลัง ๆ ลูกหลานจีนส่วนมากมักจะพูดภาษาจีนไม่ได้และถูกกลืนในกานภาษาจนกลายเป็นราษฎรไทยเต็มตัว

¹ แหล่งเก็บ.

ฉ. งานประเพณีและความเชื่อ

เนื่องจากคนจีนเป็นผู้ที่มีความมั่นคงต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของตัวเอง เมื่ออพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทย ก็ยังคงปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของตนอยู่อย่างเคร่งครัด จึงทำให้ประเพณีและความเชื่อแบบจีนที่ปรากฏในหัวเมืองแห่งนี้สามารถแยกออกได้เป็นสองลักษณะด้วยกัน คือประเพณีและความเชื่อแบบจีนแท้อย่างหนึ่งและแบบผสมผสานระหว่างไทย-จีน-ฝรั่ง อีกแบบหนึ่ง ลักษณะแรกคือปฏิบัติในหมู่คนจีนที่มาจากเมืองจีน ส่วนลักษณะหลังจะปรากฏในสังคมที่มีคนเชื้อสายจีนผสมอาศัยอยู่หนาแน่น ซึ่งจะกล่าวละเอียดต่อไป

ประเพณีความเชื่อแบบจีนแท้ สำหรับรูปแบบของประเพณีและความเชื่อแบบนี้ จะปรากฏให้เห็นในหมู่คนจีนที่อพยพมาจากเมืองจีนและผู้สืบตระกูลชั้นต้น ๆ แต่เมื่อมาถึงสมัยปัจจุบันลักษณะประเพณีและความเชื่อเหล่านี้ได้ถูกกลืนย่อยลงไปจากพวกลูกหลานจีนที่เกิดในท้องถิ่น ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมนั่นเอง

สิ่งที่ยังคงหลงเหลือพอที่จะให้เห็นถึงลักษณะของประเพณีและความเชื่อแบบจีนแท้ของหัวเมืองแห่งนี้ในปัจจุบันนี้ก็คือ "ศาลเจ้าจีน" ที่สามารถพบได้โดยทั่วไปของบริเวณหัวเมืองแห่งนี้ ส่วนประเพณีแบบจีนแท้ที่ยังพบเห็นในปัจจุบันคือ ประเพณีการกินเจ หรือกินผัก ซึ่งยังพอที่จะพบเห็นได้ในจังหวัดภูเก็ต กระบี่ และพังงา

ประเพณีและความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างไทย จีน และตะวันตก สำหรับรูปแบบของประเพณีและความเชื่อนี้สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปในแหล่งที่มีคนจีนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก และชาวจีนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้ ก็ยังคงปฏิบัติกันต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับงานศพ เป็นต้น

2.3.2 การปรับปรุงค่านการศึกษา

ในช่วงที่พระยารัษฎาฯ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล มณฑลภูเก็ต (พ.ศ. 2444 - 2456) มีคนจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้เป็นจำนวนมากจนเกิดเป็นชุมชนจีนขนาดใหญ่ขึ้น บุตรหลานของคนจีนที่เกิดในหัวเมืองแห่งนี้ได้เล่าเรียนหนังสือจากแหล่งต่าง ๆ คือ (1) เรียนตามบ้านเรือน (2) เรียนกันตามศาลเจ้า (3) ส่งไปเรียนที่ต่างประเทศซึ่งส่วนมากไปที่เมืองมิง จึงมีชาวจีนหลายคน ที่คิดจะทิ้งโรงเรียนสอนภาษาจีนที่เมืองภูเก็ต และคนจีนที่เมืองภูเก็ตที่มีฐานะก็ให้ความนิยมนิยมนที่จะอุปการะโรงเรียนนี้เพราะเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ต่อลูกหลานของตนเอง ซึ่งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชานุภาพ ทรงบันทึกไว้ในสำเนาสมเด็จฯ ความว่า

...พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ เห็นว่าการที่พวกจีนใหม่เที่ยวทิ้งโรงเรียนสอนภาษาจีนแพร่หลาย เป็นอุปสรรคของคณะกักกันที่เมืองจีนจะปลูกฝังความคิดของจีนที่ไปอยู่ในประเทศอื่น ๆ ให้เลื่อมใสในคติเกิดใหม่เป็นกำลังของประเทศจีน แต่พวกจีนโดยมากไม่รู้เท่าเห็นแต่ว่าเป็นประโยชน์แก่ลูกหลาน ค่ายได้เล่าเรียนก็พากันเลื่อมใส ถ้าปล่อยให้พวกจีนทิ้งโรงเรียนตามชอบใจเกรงจะเกิดเกิดใหม่คือ ความนิยมนิยมนที่จะเป็นรับบิลคและรังเกียจไทยขึ้นที่เมืองภูเก็ต ถ้าให้อ่านาจรามปรามพวกจีนในเมืองภูเก็ตก็จะพากันโกรธแค้นเกลียดชังรัฐบาล พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ เป็นปัญหาสำคัญยังคิดไม่เห็นว่าจะหาอย่างไรดี จึงชวนหมอมณีนี้ออกไป เพื่อจะได้ไปเห็นโรงเรียนจีนและฟังเสียงพวกจีนที่เป็นหัวหน้า...¹

¹ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชานุภาพ. สำเนาสมเด็จฯ. เล่ม 7. 2504.

ชาวจีนจากเมืองปิ่นกั๋ว เข้ามามีส่วนช่วยในการจัดการศึกษาให้ชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก ถึงแม้ว่าก่อนหน้านี้จะมีการจัดการศึกษาในวัดและครอบครัวแต่ก็ไม่ได้เป็นที่แพร่หลายและสนใจจากลูกจีนที่เกิดในท้องถิ่นแห่งนี้แต่อย่างใด ซึ่งรวมทั้งลูกไทยบางพวกด้วย หรือในสมัยของพระยาพิพิธโกษาข้าหลวงเทศาภิบาลหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก (พ.ศ. 2435 - 2441) จะมีการสร้างโรงเรียนแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่เพียงพอทั้งนี้เพราะไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาลเท่าที่ควร และขาดงบประมาณในการจัดกิจการเมื่อมีชาวจีนจากเมืองปิ่นกั๋ว เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาสำหรับลูกจีน และลูกไทยในหัวเมืองแห่งนี้ และมีการสอศแทรกตั้งการศึกษาเมืองให้แก่ผู้เรียนด้วย จึงเป็นที่หวาดกลัวของพระยารัษฎา (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตในขณะนั้นจนทำให้ท่านและรัฐบาลไทยต้องให้ความสนใจอย่างจริงจัง โดยรัฐบาลไทยยอมให้มีการตั้งโรงเรียนจีนที่เมืองภูเก็ต และเมืองตรัง¹ แต่ทั้งนี้จะต้องอยู่ในการควบคุมของรัฐบาลไทย

จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2411 - 2475 ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกได้พยายามที่จะเข้ามามีบทบาทในการศึกษาของบุตร-หลานของตน และให้ความสนใจในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าทางฝ่ายรัฐบาลไทยจะไม่ได้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาของบุตร-หลานจีนในตอนต้นก็ตาม ชาวจีนในหัวเมืองนี้ก็ได้เริ่มว่าจ้างครู หรือผู้ที่มีความรู้จากปิ่นกั๋วให้มาสอนบุตร-หลานของตนโดยใช้บ้านหรือศาลเจ้าเป็นที่เรียนแล้วแต่สถานที่ที่จะอำนวย ถ้าหากชาวจีนคนไหนที่พอจะมีฐานะบ้างก็จะนิยมส่งบุตร-หลานของตนเองไปเรียนที่ปิ่นกั๋ว เมื่อจำนวนบุตร-หลานจีนที่เกิดในท้องถิ่นมีมากขึ้น การเรียนตามศาลเจ้าก็เกิดความไม่สะดวก ชาวจีนจึงได้เริ่มที่จะก่อตั้งโรงเรียนสำหรับบุตร-หลานของตนเองขึ้น ทั้งนี้เพื่อที่จะไม่ให้บุตร-หลานของตัวเองต้องลำบากในการที่จะเดินทางไปเรียนถึงปิ่นกั๋ว และแม้ว่าจะมีอุปสรรคในการดำเนินการอยู่บ้าง จนบางครั้งต้องล้มเลิกไปแต่ก็ไม่ได้ทำให้ชาวจีนในหัวเมืองนี้ได้ล้มเลิกความคิดที่จะให้การศึกษาบุตร-หลานของตน และเมื่อมีโอกาสพวกเขาก็จะดำเนินการขึ้นมาใหม่ และสามารถที่จะประสบกับผลสำเร็จในเวลาต่อมา

บทที่ 6

บทสรุป

หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก นับได้ว่าเป็นหัวเมืองหนึ่งที่ชาคมความเอาใจใส่จากทางราชธานีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา การที่ทางราชธานีไม่ให้ความสนใจต่อภูมิภาคนี้เท่าที่ควรนั้น เป็นเพราะว่าหัวเมืองแห่งนี้อยู่ห่างไกลราชธานี และการคมนาคมติดต่อกับโลกภายนอกก็เต็มไปด้วยความยากลำบาก ตลอดจนลักษณะภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยป่าเขาซึ่งไม่เอื้ออำนวยต่อการที่ราษฎรจะเข้ามาตั้งหลักแหล่ง จึงเป็นเหตุให้ได้รับความเอาใจใส่จากทางราชธานีน้อยกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ของไทย

แต่อย่างไรก็ตาม หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกก็เป็นภูมิภาคที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ตะกั่ว ซึ่งหาได้โดยง่ายในพื้นที่ทั่ว ๆ ไปของท้องถิ่น และหัวเมืองแห่งนี้ยังเป็นแหล่งผลิตตะกั่วของไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้นหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกจึงมีความสำคัญอยู่บ้างในแง่เศรษฐกิจโดยเฉพาะการค้าขายกับชาวต่างประเทศทั้งกับพ่อค้าจีน และพ่อค้าชาวตะวันตกมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. 2310 - 2325) หัวเมืองแห่งนี้เริ่มจะมีความสำคัญต่อราชธานี ก็จะได้เห็นได้จากการที่พระเจ้าตากสินทรงแต่งตั้งให้พระยาอินทวงศามาเร่งรัดช่วยอากรในหัวเมืองแห่งนี้เพื่อนำไปซื้ออาวุธปืนจากฟรานซิสไลท์ (Francis Light) ผู้ว่าราชการประจำเมืองปีนังของอังกฤษ และมีการปฏิบัติติดต่อกันมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่อย่างไรก็ตาม หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกเริ่มได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากราชธานีภายหลังจากสงครามที่เมืองกลางใน พ.ศ. 2352 นั้นเอง

จากการที่อยู่ห่างไกลราชธานีเป็นเหตุให้การจัดการปกครองในหัวเมืองแห่งนี้ไม่ค่อยจะเป็นระเบียบนัก ทั้งนี้เพราะเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองแห่งนี้ต้องขึ้นต่อเมืองใหญ่ทางฝั่งตะวันออกหลายเมือง เช่น หัวเมืองกระบี่ เมืองระนองขึ้นตรงต่อเมืองชุมพร

เมืองฉลาง เมืองกะถั่วป่า และเมืองกังไ้ขึ้นตรงต่อเมืองนครศรีธรรมราช เมืองปะเหลียน ขึ้นตรงต่อเมืองพัทลุง ส่วนเมืองพังงา เมืองภูเก็ต และเมืองกระบี่เป็นเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ และเริ่มมีความสำคัญทางเศรษฐกิจสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง ทั้งนี้ก็เพื่อความสะดวกในการป้องกันการค้าจากพม่านั่นเอง

ภายหลังจากที่ฉลางใน พ.ศ. 2352 แล้ว สภาวะสงครามระหว่างไทยกับพม่าได้สิ้นสุดลง และภัยคุกคามจากตะวันตกได้เข้ามาแทน ทลอดจนภาวะเศรษฐกิจของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปจากการที่แร่ขี้บุกได้กลายเป็นแร่ที่มีความสำคัญต่อสากลโลก ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ให้ความสนใจต่อหัวเมืองแห่งนี้มากยิ่งขึ้นจึงจะเห็นได้จาก การยกฐานะของเมืองภูเก็ตและเมืองระนองให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2404 และพ.ศ. 2405 ตามลำดับนั่นเอง

การที่แร่ขี้บุกซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มากมายและกำลังเป็นที่ต้องการของสากลโลก แต่จำนวนราษฎรไทยที่อาศัยกลับมีเพียงเบาบาง จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลไทยเริ่มนโยบายชักชวนให้ชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในหัวเมืองแห่งนี้ โดยพยายามที่จะอำนวยความสะดวก และให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ แก่ชาวจีนเป็นต้นว่า ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานเหมือนราษฎรไทย และเสียค่าขุดแร่ในราคาถูก ๆ จึงเป็นสาเหตุให้ชาวจีนที่อพยพหนีภาวะทางเศรษฐกิจในประเทศของตน เข้าสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 และเมื่อถึงต้นรัชกาลที่ 5 ชาวจีนได้กลายเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของหัวเมืองแห่งนี้

ชาวจีนที่อพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ส่วนมากจะเป็นพวกที่อาศัยอยู่ในมณฑลทางภาคใต้ของประเทศจีน ซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ดังนั้นการเดินทางออกนอกประเทศจีนจึงต้องมีหัวหน้าหรือเถาแกล่เป็นผู้ออกทุนรอนในการเดินทางให้ก่อน เมื่อมาถึงสถานที่ที่ต้องการแล้ว จะต้องทำงานให้หัวหน้าหรือเถาแกล่ในระยะเวลาหนึ่งตามที่ตกลงกันแล้วค่อยเป็นอิสระ แต่ก็มีชาวจีนจำนวนมากเหมือนกันที่มีทุนรอนของตัวเองในการใช้จ่ายเพื่อเดินทางออกนอกประเทศ และพวกนี้จะไปทำงานกับใครก็ได้โดยไม่มีข้อผูกมัดใด ๆ

ชาวจีนอพยพเข้ามายังหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เมื่อแรกเริ่มจะประกอบอาชีพเป็นแรงงานในเหมืองแร่คิบุกและโรพริกไทย จนเมื่อเริ่มมีทุนรอนก็จะออกมาเป็นพ่อค้าเร่ เร่ขายสินค้าต่าง ๆ ภายในหัวเมืองแข่งขันกับพ่อค้าเร่ชาวไทยที่เป็นเจ้าของท้องถิ่น

จากลักษณะอุปนิสัยที่ขยันและอดออม ตลอดจนสิทธิพิเศษต่าง ๆ ที่ได้รับจากรัฐบาลไทย จึงทำให้พ่อค้าเร่ชาวจีนสามารถที่จะสะสมทุนหรือแสวงหาทุนจากที่ต่าง ๆ ประมูลรับทำภาษีอากรในหัวเมืองแห่งนี้ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 จนถึงต้นรัชกาลที่ 5 ไล่หลายคน เช่น จินค้อจูเจียง จินตันกิมเจ็ง เป็นต้น และจากการที่ชาวจีนเป็นกลุ่มคนที่มีการสะสมทุนและช่วยเหลือกัน กันนั้นจึงกลายเป็นกลุ่มที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นในเวลาต่อมา

บทบาทอันสูงเกินทางคานเศรษฐกิจของชาวจีนที่มีต่อหัวเมืองแห่งนี้ เริ่มปรากฏให้เห็นเด่นชัดในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2436 ทั้งนี้จะเห็นได้จากการที่ชาวจีนได้เข้ามาเป็นเจ้าของในกิจการเหมืองแร่คิบุก โรพริกไทย และสวนยางพาราตลอดทั้งยังเป็นเจ้าภาษี - นายอากร เป็นต้น

การที่ชาวจีนเป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อเศรษฐกิจของท้องถิ่น เป็นสาเหตุให้ชาวจีนนำมาเป็นเงื่อนไขต่อรองกับอำนาจปกครองของรัฐ และบางครั้งถึงกับก่อจลาจลจนรัฐบาลต้องปราบปรามและหามาตรการที่จะลดบทบาทคานเศรษฐกิจในท้องถิ่นลง ซึ่งประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง

ชาวจีนนอกจากจะเป็นผู้ที่มีบทบาททางเศรษฐกิจของท้องถิ่นแล้ว ยังได้อาศัยเงื่อนไขดังกล่าวนำไปสู่บทบาททางการเมือง การปกครองของท้องถิ่นควบคู่กันไปด้วย การที่รัฐบาลต้องเผชิญปัญหาการแทรกแซงจากประเทศตะวันตก และหัวเมืองแห่งนี้ก็อยู่ในภาวะที่ล่อแหลมจากการถูกแทรกแซงจากภายนอก จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องหาบุคคลที่มีความสามารถเพื่อเป็นผู้นำในการปกครองท้องถิ่น ให้รอดพ้นจากภัยดังกล่าว ซึ่งคุณสมบัตินี้มีอยู่ในตัวของชาวจีนหลายคน

ก็จะเห็นได้จากในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2456 ได้มีเมืองหลายเมืองในหัวเมืองแห่งนี้ที่ปกครองโดยชาวจีนในท้องถิ่น เช่น เมืองระนอง กระบุรี และเมืองตรัง ซึ่งผู้ปกครองเป็นจีนตระกูล ณ ระนอง เป็นต้น

นอกจากจะมีบทบาทในการเป็นผู้นำการปกครองท้องถิ่นแล้ว ชาวจีนยังได้รับสิทธิในการปกครองตนเอง มีหัวหน้าจีนหลายคนที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการเมืองจีน มีหน้าที่ดูแลชาวจีนในสังกัดของตนซึ่งก็ทำให้ชาวจีนส่วนใหญ่พอใจในบทบาทดังกล่าวของตัวเอง

การที่ชาวจีนเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของท้องถิ่น เป็นสาเหตุให้ชาวจีนหลายกลุ่มไม่มีความเกรงกลัวต่ออำนาจของรัฐ และก่อความวุ่นวายขึ้นในท้องถิ่น ตลอดจนสมัชชาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายในด้านการเมือง การปกครอง เพื่อที่จะรักษาความสงบในท้องถิ่นเอาไว้ และรัฐบาลก็สามารถที่จะผลักดันให้ชาวจีนทั้งหมดมีความสำนึกในความเป็นไทย และมีความรักต่อท้องถิ่นไม่น้อยกว่าราษฎรที่เป็นไทย

ชาวจีนนอกจากจะมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกใน พ.ศ. 2411 - 2475 แล้ว ชาวจีนยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการปรับปรุงท้องถิ่นให้มีความเจริญในด้านอื่น ๆ อีกด้วย ชาวจีนเป็นผู้ที่นำเอาการแพทย์สมัยใหม่ ตลอดจนทั้งการสร้างสาธารณูปโภคและการสร้างโรงเรียนขึ้นในหัวเมืองแห่งนี้และการที่คนจีนเป็นพวกที่เคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของคนที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่อาศัยอยู่ในประเทศจีนนั้น มีผลทำให้เกิดลักษณะสังคมไทย - จีนขึ้นในภูมิภาคแห่งนี้ แต่อย่างไรก็ตามยังไม่ปรากฏเลยว่า ราษฎรไทย-จีนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองแห่งนี้เกิดความแตกแยกทางวัฒนธรรมและในทางกลับกัน ลักษณะสังคมไทย-จีนได้กลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหัวเมืองแห่งนี้ในเวลาต่อมา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารต้น

1. เอกสารรัชกาลที่ 3

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1202. เล่ม 185. ใบมอกพระยา
หริรักษ์วร ข้างหลวงผูกปิ่นมาถึงกรมพระคลังสินค้า.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1207. เลขที่ 275. เรื่องแต่งตั้งนายยัง
เป็นหมื่นศรีสารวจากร.

2. เอกสารรัชกาลที่ 4

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 4 ก.พ.จ.ศ. 1128 - 1129. เล่ม 33. สารตรา
เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ถึงพระยาภูเก็จ. 31 ตุลาคม 2410.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 4 ก.พ.จ.ศ. 1229 - 1230. เล่ม 35. สารตรา
เจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงพระยาภูเก็จ. 20 มีนาคม 2411.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 4 ก.พ. เล่ม 33. เลขที่ 69. จ.ศ. 1229. สารตรา
ว่าควยให้พระยาเพชรบูรณ์เป็นข้าหลวงออกไประงับจันทวาทกัน ณ เมืองภูเก็ต.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1213. เล่ม 1.
สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงปลัดและกรมการเมืองพังงา. 5 กรกฎาคม
2395.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1214 - 1215.
เล่ม 5. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงเจ้าพระยานครศรีธรรมราช. 2496.

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1222 -

1223. เล่ม 22. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงกรมการเมือง

พังงา. 9 ตุลาคม 2504.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1222 -

1223. เล่ม 22. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงพระยาภูเก็จ.

9 ตุลาคม 2404.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1227. เล่ม

30. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงพระยาภูเก็จ. 16 ธันวาคม 2408.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1227. เล่ม

31. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงพระยาเสนาสุจิต. 10 พฤศจิกายน

2408.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1228 - 1229.

เล่ม 33. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงพระยาวิริยภักดี. 27

เมษายน 2410.

_____. เอกสารหนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1227. เล่ม 30. ใบบอก

พระยาศรีสุรราชภักดี ถึงพระยาภูเก็จ. 28 ธันวาคม 2408.

3. เอกสารรัชกาลที่ 5

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 5 5.14.1 ก/7. เรื่องจัดการอากรเงินหัวเมือง

ชายฝั่งทะเลตะวันตก. (ร.ศ. 110-126).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 5 ศ.12/50. รายงานการจัดการศึกษาในมณฑล

ภูเก็ต ร.ศ. 126 ของพระไพศาลศิลปศาสตร์. ที่ 7/259. 10 เมษายน

ร.ศ. 127.

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบัญสมุทพิเศษ จ.ศ. 1240 - 1241. เล่ม 4.

จดหมายกราบบังคมทูลของพระยาอภัยภูธรศึกษา. 11 เมษายน 2422.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบัญสมุทพิเศษ จ.ศ. 1240 - 1241. เล่ม 4.

สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์. (ไม่ปรากฏวันที่)

เมษายน 2422.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบัญสมุทพิเศษ จ.ศ. 1241 - 1242. เล่ม 20.

จดหมายกราบทูลของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์. 3 พฤศจิกายน 2422.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบัญสมุทพิเศษ จ.ศ. 1241 - 1242. เล่ม 20.

สำเนาพระราชหัตถเลขาถึงพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์. 15 สิงหาคม พ.ศ. 2424.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.1/6. เรื่องการทำเหมืองในมณฑลภูเก็ตและ

ขอพนักงานแผนที่ไม่ออก. (13 มีนาคม ร.ศ. 111 - 15 มีนาคม ร.ศ.

115).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.4. กรมราชโลหกิจฯ ขออนุญาตทำเหมืองแร่

ร.ศ. 108 - 127.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.53/3. เรื่องการขายคัมภีร์มณฑลภูเก็ต และการขุด

ขอมือเงินมณฑลภูเก็ต. (31 มกราคม ร.ศ. 110).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.ท.จ.ศ. 1232 - 1233. เล่มที่ 4. สารตรา

เจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึงพระยาวิจิตรสงคราม.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.ท.จ.ศ. 1234. เล่ม 7. ว่าควยให้เรือสยาม

ปะลัมภ์ออกไปรักษาเมืองภูเก็ต.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.ท.จ.ศ. 1235 - 1237. เล่มที่ 2. "...หนังสือ

เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์...ถึงเจ้าหมื่นเสมอใจราช..."

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.ท.จ.ศ. 1236 - 1239. เล่มที่ 62 - 63.

"หลวงอาษาสงคราม...บัญชาถึงข้าหลวงเมืองภูเก็ต".

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.พ.จ.ศ. 1237 - 1242. เล่มที่ 60 - 61.

พระยาสุริยวงษ์กราบทูลเรียนที่สมุหกลาโหม.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.พ. เล่มที่ 7. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ
ถึงพระสัจจาภิรมย์ ข้าหลวงท่าสายโทรเลขเรื่อง การติดตั้งสายโทรเลขใน
หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก. จ.ศ. 1249.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.พ. เล่ม 60. สัญญาหักพันของพวกเขา.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.พ. เล่ม 61. เรื่องที่ 2. จีนผู้ปล้นฆ่าพระอิศรา
ธิไชย ผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ถึงแก่กรรม (จ.ศ. 1240) จกหมายพระยา
มนตรีสุริยวงษ์ วันพุธ แรม 13 ค่ำ เดือน 3 จ.ศ. 1240 ถึง
เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ สมุหกลาโหม.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.3/1. บัญชีรายได้อาการขึ้น ศก 109 และ 111.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.47/1. ภาษีอากรหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก.

(17 ธันวาคม ร.ศ. 108 - 1 เมษายน ร.ศ. 112).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4 ก/3. เรื่องภาษีอากรเมืองตะกั่วทุ่ง.

(30 เมษายน ร.ศ. 111 - 15 กรกฎาคม ร.ศ. 112).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4 ก/22. สำเนาบบัญชีอากรมหาดหลวงเกิด
พระยาพิพิธโกษา กราบทูลกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ที่ 181/566. 4 กันยายน
ร.ศ. 114.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4 ข/3. สำเนาจกหมายกรมหมื่นนราธิปประพันธุพงศ์.
5 เมษายน ร.ศ. 111.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4 ข/4. จกหมายกราบบังคมทูลของกรมหมื่น
นราธิปประพันธุพงศ์ ที่ 102/8042. 14 ธันวาคม ร.ศ. 109.

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4 ข/4. เรื่องเงินภาษีอากรที่ค้างตาม
หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก. (7 ธันวาคม ร.ศ. 110 - 20 พฤษภาคม

ร.ศ. 111).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4 ข/4. เรื่องส่งวิธีทดแทนเงิน และเรื่องต่าง ๆ
ของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พระยารัษฎานุประดิษฐ์ขอลดภาษีอากรเมือง
ตรัง และปะเหลียนเพราะราคาพริกไทยตกลง อนุญาตให้มีสเคอร์ชารอนรับผูก
ขาดค่าหอยมุกในเขตตะกั่วทุ่ง ภูเก็ต พังงา กระบี่ ตรัง ปะเหลียน ยังคง
ให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์รับผูกขาดอากรเมืองตรัง ปะเหลียน ตั้งแต่ ร.ศ. 109 -
ร.ศ. 111 ตามเดิม จดหมายกราบบังคมทูลของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์
ที่ 210/12982. (7 มกราคม ร.ศ. 111).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4 ข/6. จดหมายกราบบังคมทูลของกรมหมื่น
นราธิปประพันธ์พงศ์ที่ 210/1298. 7 มกราคม ร.ศ. 111.

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4 ข/6. เรื่องภาษีอากรต่าง ๆ ทางเมือง
ชายฝั่งทะเลตะวันตก. (7 มกราคม ร.ศ. 111 - 10 พฤศจิกายน ร.ศ. 112).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.14.4 ข/7. เรื่องส่งวิธีทดแทนเงินเรื่องต่าง ๆ
(หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก) 113/3. (4 มิถุนายน - 4 กรกฎาคม

ร.ศ. 115).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.21 แฟ้ม 1. เรื่องเงินแพยาง หรือหลวงจิโน
ชนารักษ์รับทำภาษีเมืองภูเก็ต เงินหลวงคึกค่างแล้วหลบหนีไปสืบเขตอังกฤษ.
(22 กรกฎาคม - 13 กันยายน ร.ศ. 109).

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ค/47/3. เรื่องหนังสือกระทรวงธรรมการ เรื่อง
จัดการป้องกันกาฬโรคตามเรือเมลซึ่งจะมาแคว้นตามประเทศที่ตำบลเกาะไผ่
และเมืองสมุทรปราการ จำนวนศก 113 - 110.

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.47/22. เรื่องเมืองจีนย้ายใต้เกิดภาพโรค

ชุกชุม.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 น.ช.1/549. ความเห็นหนังสือพิมพ์คำขวัญชิปโป.

ฉบับวันที่ 5 มีนาคม ร.ศ. 127.

ฉบับวันที่ 4 มีนาคม ร.ศ. 127.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 น.47.1/33. ความเห็นหนังสือพิมพ์คันทนาชิปโป

ฉบับลงวันที่ 4 มีนาคม ร.ศ. 127.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.11/11. รายงานการประชุมเทศบาล ร.ศ.

124. (15 กันยายน ร.ศ. 124 - 15 กันยายน ร.ศ. 129).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 น.2 12ก/18. สำเนาประกาศของพระอนุรักษ

โยธาประกาศแก่กรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย นายอำเภอ กำนัน ราษฎร

เมืองตะกั่วป่า. 5 พฤศจิกายน 2425.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.11/37. เรือเมล์เล็กพระยารัตนเศรษฐีเกิน

ระหว่างภูเก็ต ตะกั่วป่า. (2 กันยายน ร.ศ. 112).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.47/18. จดหมายกราบบังคมทูลของพระยามนตรี

สุริยวงศ์ ที่ 9/1338. 6 พฤษภาคม ร.ศ. 111.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.47/19. รายงานราชการมณฑลนครศรีธรรมราช.

(10 มิถุนายน 113 - 5 ตุลาคม 129).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.49/44. รายงานเมืองแปะ. ร.ศ. 109.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/5. ขอราชการต่าง ๆ เมืองภูเก็ต.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/5. จดหมายของกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ

ถึงกรมขุนสมมตอมรินทร์ แนนดำเนาของนายเวสเทนการ์ด (Mr.Jens.J.

Westengard) ที่ 51/1263. (พฤษภาคม ร.ศ. 125).

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/5. รายงานราชการมณฑลภูเก็ต. ร.ศ. 125.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/5. สำเนารายงานกิจการการของพระยารัษฎา
นุประดิษฐ์ 1 พฤศจิกายน ร.ศ. 120 แนบมากับหนังสือกราบบังคมทูลของ
กรมหลวงคำวรางราชานุภาพ ที่ 1193/11205. 17 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 120.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/10. หนังสือกราบบังคมทูลของพระยารัษฎา
นุประดิษฐ์. (8 สิงหาคม ร.ศ. 129).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/11. จดหมายตีพิมพ์โฆษณากราบเรียนสมุหพระกลาโหม
ที่ 2/20. (1 ตุลาคม ร.ศ. 110).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53/11. พระยาพิพิธโกษาเป็นข้าหลวงรักษาทารเมือง
ชายฝั่งทะเลตะวันตกขึ้นพระกลาโหม. (17 ตุลาคม ร.ศ. 110 - 15
กรกฎาคม ร.ศ. 111).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 รล.3/4. พระบรมราชโองการกับพระวราทานแก่พระยา
ไชยาที่จะไปราชการเมืองกลันตัน และตรังกานู. (20 กันยายน ร.ศ. 108).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 เล่ม 37. เลขที่ 72. จ.ศ. 1231. สารตราว่าด้วย
ให้เรือรบออกไปรักษาเมืองตะวันตก.

4. เอกสารรัชกาลที่ 6

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 6 กษ.6.4. กรมราชโลหกิจฯ ชาวจีนขอตรวจทำ
บอนร. พ.ศ. 2454 - 2468.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 6 คค.4/5. ใช้ไปรษณีย์และโทรเลขขนานกั้นในที่ต่าง ๆ.
(8 ธันวาคม 2454).

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 6 คค.4/12. เรื่องเงินควรจะให้มีเรือกลไฟ
หรือเรือยนต์วิ่งส่งไปรษณีย์โทรเลขและคนโดยสาร. (17 พฤษภาคม -
8 พฤศจิกายน 2455).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 6 ม.25/5. เรื่องรัฐบาลอังกฤษปิดสินค้าปิ้งไม่ให้ส่ง
มากเกิน มีข้าวสาร น้ำมันก๊าด พอใช้ถึงเดือนธันวาคมนี้. (2458 - 2464).

5. เอกสารรัชกาลที่ 7

ศิลปากร, กรม. เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.28/29. บันทึกความทรงจำการสนทนา
กับพ่อค้ามณฑลภูเก็ตของจอมพลสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์
วรทิศ. (มกราคม 2473).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 7 กษ.6.4.1. กรมราชโลหกิจ. ขอประทานบัตร
ทำเหมืองแร่. พ.ศ. 2469 - 2475.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 7 กส.กรมแร่ส่วนรายงาน แผ่น 2/88. เรื่องมณฑล
นครศรีธรรมราชส่งรายงานของหลวงวิริยาโณกรรม. (29 สิงหาคม พ.ศ.2470).

เอกสารชั้นรอง

ภาษาไทย

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณุสภา, 2505.

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณุสภา, 2506.

กฎหมายรัชกาลที่ 6 ร.ศ. 131. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณุสภา, ม.ป.ป.

กมล จันทรส. อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล และมณฑลของคนจีนในประเทศไทย
ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ . โอเคียนส์ไตร์, 2506.

กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. บรรณาธิการ. รอยร้าวในสังคมไทย บรรณาการกับ
ปัญหาความมั่นคงของชาติ. กรุงเทพฯ.: สถาบันศึกษาความมั่นคงนานาชาติ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ขจร สุขพานิช. ฐานันดรไพร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ในเซม, 2517.

_____. (ผู้รวบรวม). "เอกสารกลาง", แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี.
ปีที่ 2 เล่ม 3 เดือนกันยายน 2511.

_____. "เอกสารกลาง", แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี. ปีที่ 3
เล่ม 1 เดือนมกราคม 2512.

_____. "เอกสารกลาง", แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี. ปีที่ 2
เล่ม 2 เดือนพฤษภาคม 2512.

ชจักษ์ บุรุษพันธ์ และคนอื่น ๆ. ชาวจีนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พรพิทยา,
2517.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีนภาค 5. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน,
2510.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู.
กรุงเทพฯ . กรุงเทพฯ, 2512.

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 - 2433 ก้านเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ :
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522.

ณรงค์ พ่วงพิศ. นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2514. อักสาเนา.

ครูณี แก้วม่วง. ฐานะและความสำคัญของเมืองตรัง ระหว่าง พ.ศ. 2352 - 2440.
วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ . จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526. ด้ายเอกสาร.

กรณี แก้วม่วง. พระยาภิธานประจักษ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) อนุสาวรีย์

ปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ. 2444 - 2456. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525. 1 เล่ม. 1 ก.ค.ม.

คำทรงราชูปถัมภ์, สมเด็จพระเจ้า, กรมพระยา, การปกครองฝ่ายพลเรือน. คำทรงราชูปถัมภ์.

2486.

_____ . ไทยรบพม่า. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา. 2505.

_____ . "จารึกหลักศิลาสุโขทัยที่ 1" ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1. กรุงเทพฯ :

คุรุสภา, มปป.

_____ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. เล่ม 1. กรุงเทพฯ :

คุรุสภา, 2505.

_____ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. เล่ม 2. กรุงเทพฯ :

คุรุสภา, 2505.

_____ . ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ. เล่ม 2. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2515.

คำทรงราชูปถัมภ์, สมเด็จพระเจ้า, กรมพระยา. หนังสืออ่านประกอบพื้นฐานอารยธรรมไทย

ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2506.

_____ . และนิพนธ์วิจิตรวงศ์, สมเด็จพระเจ้า, กรมพระยา. สาส์นสมเด็จ. เล่ม 6.

กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2505.

_____ . และนิพนธ์วิจิตรวงศ์, สมเด็จพระเจ้า, กรมพระยา. สาส์นสมเด็จ. เล่ม 7.

กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2505.

_____ . และราชเสนา, พระยา. เทศาภิบาล. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระยาอรรณพวิสุนทร 9 พฤษภาคม 2503.

คำทรงราชูปถัมภ์, สมเด็จพระเจ้า, กรมพระยาและราชเสนา, พระยา. เทศาภิบาล. พิมพ์ใน

งานพระราชทานเพลิงศพพระยาอรรณพวิสุนทร 9 พฤษภาคม 2503.

ทางประเทศ, กระทรวง. ประมวลหนังสือคุณนิตินิญาของประเทศไทย พ.ศ. 2160 - 2412.

ทวีป วรคิลก. ประวัติศาสตร์จีนจากสงครามฉินถึงประวัติดินไฮ. กรุงเทพฯ : ยุคใหม่ 2524.

ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. หนังสืออ่านประกอบพื้นฐานอารยธรรมไทยประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ . ธรรมศาสตร์, 2516.

นราธิประพันธ์พงศ์, พลตรีกรมหมื่น. ประวัติการทูตไทย. "ในอนุสรณ์งานศพ นายยวคลี สุริราช", กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., ม.ป.ป.

นัยนา วรเชิดวงศ์. พระยาราชภักดี (พรานชัยสิทธิ์). พระนคร : กรมศิลปากร จัดพิมพ์, 2517.

แมสคิน, จอห์น. และเบนค้ำ, แฮรี่ เจ. ประวัติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่. แปลโดย ภรณี กาญจนนัฐิ และชื่นจิตต์ อำไพพรณ. กรุงเทพฯ : นำอักษรการพิมพ์, 2511.

_____. ภาคที่ 15 เล่ม 12. พงศาวดารเมืองพัทลุง. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, 2507.

_____. ภาคที่ 44 เล่ม 10. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, 2510.

_____. ภาคที่ 50 เล่ม 29. ตำนานเมืองระนอง. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, 2511.

ประสิทธิ์ ชินการณ. ชีวิตไทยถิ่นภูเก็จ. ภูเก็ต : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต, 2525.

ป๋วย อึ้งภากรณ์ และสุภาพ ยศสุนทร. เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประมวลมิตร, 2498.

พรณี อวนสกุล. กิจการเหมืองแร่กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411 - 2474. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521. ถ่ายเอกสาร.

- พลกุล อังกินันท์. บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2514. กายเอกสาร.
- เฟิร์ก คัมบลิว. ริกส์ เจียน, อหฺร โสภณวิเชษฐวงศ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง แปล การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.
- ภูวกอ ทรงประเสริฐ. นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475 - 2500). วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519. กายเอกสาร.
- ภูเก็ท, วิทยาลัยครู. ประเพณีเกาะภูเก็ต. ภูเก็ต : ศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต, น.ป.ป. มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. จดหมายเหตุประเพณีชาวเมืองภูเก็ต. กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2506.
- รอง ศยามานนท์. "พระยาราชภักดี". แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี ปีที่ 2 เล่ม 2 เดือนพฤษภาคม 2511.
- ราชบัณฑิตยสถาน. อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย. เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2506.
- เสียง เสดียรสุต. ประวัติวัฒนธรรมจีน. กรุงเทพฯ : นานมี, 2509.
- โสทธิจ, กรม. ประวัติกรมโลหกิจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริการทอง จำกัด, 2506.
- วชิราวรรณ คันทะหงษ์. นโยบายเศรษฐกิจที่มีต่อหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตกสมัยรัชกาลที่ 5. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521. กายเอกสาร.
- วรศักดิ์บุญชัย, พระ. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2512.
- วิจิตรวาทการ, พลตรีหลวง. "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย", วิจิตรวาทการอนุสรณ์. กรุงเทพฯ : สตรีสาร, 2505.
- วิชัย ประสงค์. ประวัติสรรพากร. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2519.

- วิยะดา ทองมิตร. การใช้แรงงานจีนในสังคมไทย (พ.ศ. 2325 - 2453). วิทยานิพนธ์
อ.ม. กรุงเทพฯ ๑ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527. กายเอกสาร.
- เวลลา, วอลเคอร์, เอฟ. แผ่นดินพระนั่งเกล้า. แปลโดย นิจ ทองโสภิต กรุงเทพฯ ๑ :
สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, 2514.
- วิลเลียม เชาวนชูเวช. "คริสเตียนในจังหวัดศรีสะเกษ", รายงานกิจการจังหวัดศรีสะเกษประจำปี
2505. มปท : มปท
- เวลส์, ควอริช. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. แปลโดยกาญจน์
สมเกียรติกุล และยุพา ชมจันทร์ กรุงเทพฯ ๑ : โครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์, 2519.
- ศรีนครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ ๑ : สถาบัน
ทักษิณคดีศึกษา สงขลา, 2529.
- ศิลปากร, กรม. จดหมายเหตุเจมส์ลัวร์. แปลโดยนันทา วรเนติวงศ์. กรุงเทพฯ ๑ :
คุรุสภา, 2519.
- _____. พระยาราชภักดี (พรานชลไหล) ผู้สำเร็จราชการเกาะพรินซ์ออฟเวลส์.
นันทา วรเนติวงศ์ เรียบเรียง. กรุงเทพฯ ๑ : คุรุสภา, 2517.
- สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. สมาคมลับอยู่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367 - 2453. วิทยานิพนธ์
อ.ม. กรุงเทพฯ ๑ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524. กายเอกสาร.
- สงขลิ่งเมือง. ความสัมพันธ์ระหว่างราชธานีกับหัวเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยกรุงธนบุรี
และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ ๑ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร, 2518. อัดสำเนา.
- สมคิด ศรีสิงห์. การบริหารภาษีอากรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.
กรุงเทพฯ ๑ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร, 2515. อัดสำเนา.
- สมภาพ จันทระภา. ประวัติกรมโลหกิจ. กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์บริการทอง, 2505.

สมภพ จันทรประภา. "พระพุทธเจ้าหลวงในวงการเหมืองแร่", ข่าวสารโลหกิจ 3.

(ตุลาคม 2501) : 24

สรรพากร, กรม. รายงานฉบับที่ 3 ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี (เส็ง วิริยศิริ)
ผู้แทนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย กราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2457.

สวาท เสนาณรงค์. ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์,
2516.

สุกิจ นิมมานเหมินทร์, "เมื่อน้ำมาปลากินมก ครั้นน้ำลคมกกินปลา", กรุงเทพฯ :
องค์การคำคุณา, 2510. รวมเรื่องเขียนของสุกิจ นิมมานเหมินทร์

สุนทร หิรัญวงษ์. สภาพการณ์ในช่วงสมัยการปฏิรูปการปกครองมณฑลที่เกิดขึ้นในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ. 2424 - 2452.

ปริญญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2518. ภายเอกสาร.

สุริย์ เฝียงเฝียงทอง. การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจเมืองภูเก็ต. ระหว่างปี
พ.ศ. 2396 - 2475. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2523. ภายเอกสาร.

สุริยาบุตร, พระยา. ทรัพย์สินศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2518.

สุวิมล ชาญมามนต์. "การจำกัดอิทธิพลของชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ 6", วารสารธรรมศาสตร์.
4(1) ; มิถุนายน - กันยายน 2517.

เสถียร ลายลักษณ์และคณะ. ประชุมกฎหมายประจำศก. เล่ม 31. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์เกลิมส์, 2478.

_____. ประชุมกฎหมายประจำศก. เล่ม 32. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เกลิมส์,
2458.

เสนานางศัลลิก, ชน. ประวัติและงานของพระรัชฎาธิษฐานประสิทธิ์. กรุงเทพฯ :

ไทยวัฒนาพานิช, 2519.

อนุমানราชชน, พระ. ตำนานสุลทามร. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์พระจันทร์,

2482.

เอกวิทย์ ณ ถลาง, รวบรวม. รวมเอกสารเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองถลาง.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศิลาพร, 2510. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทาน

เพลิงศพพระยาอมรฤทธิธำรง (พร้อม ณ ถลาง) 18 มิถุนายน 2510).

Allen, George Cyril. Western Enterprise in Indonesia and London : George Allen & unin, 1957.

Coughlin, Richard. J. Double Indentity : The Chinese in Modern Thailand. Hong-Kong University Press, 1968.

Gerini. G.E. Historical Retrospect of Junkceylon Island. Bangkok : the Siam Society, 1959.

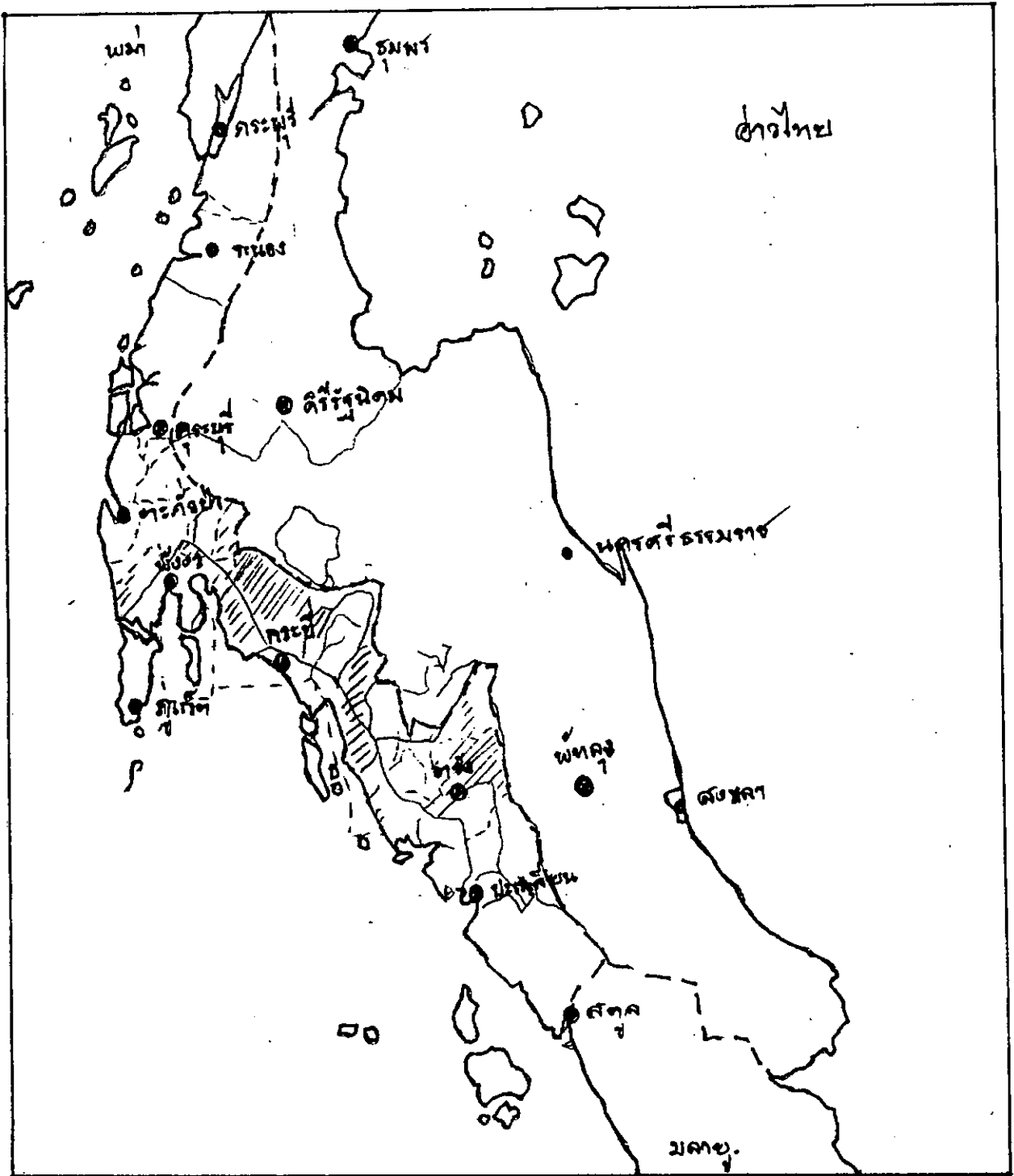
Hoong, Yip-yat. The Development of the tin Mining Industry of Malaya. Kuala Lumpur : University of Malaya Press, 1969.

Jessy, Joginder Sing. History of Malaya (1400 - 1957). Penang : United Publishers, 1964.

Skinner, William G. Chinese Society in Thailand : Analytical. New York : Cornell University Press, 1958.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แผนที่มณฑลภูเก็ต ร.ศ. 126-127

ที่มา หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือรายงานทั่วไปในราชการกรมแผนที่. ร.ศ. 126 - 127.

ภาคผนวก ข.

ทำเนียบหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก¹

1. ลำดับฐานะเมืองและตำแหน่งข้าราชการประจำหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก

เมืองกะทู้ มีฐานะเป็นเมืองชั้นโท

พระยาเสนาสุริย	สิทธิสงครามหาสงคราม	สยามรัฐภักดี	พิริยพาหะ	ผู้สำเร็จราชการเมือง
พระวิจิตรภักดีศรีสุรสงคราม			ปลัด	
หลวงพรหมภักดี			ยกกรมัต (เติม)	
พระนรเทพภักดีศรีราชา			ยกกรมัต	
พระพลพยุหสงคราม			จางวางคาน	
พระสุนทรวรนาถราชภักดี			ผู้ช่วยราชการ	
พระศรีสกลไกรนุชิต			" "	
พระเรืองฤทธิรักษารามภู			" "	
พระอมรศักดิ์เสนานางษัตรี			" "	
พระอิศราธิไชย อุไทยเสนานางษัตรี	ภูวนารถสวามิภักดี	" "	" "	
พระสมบัตินายก			จางวางคลัง	
หลวงบำรุงเงินประชา			อำเภोजิน	
ขุนรักษาเงินประเทศ			อำเภोजินที่ 2	

เมืองกะทู้ มีฐานะเป็นเมืองจัตวา

พระบริสุทธิโลหมณีนทรวิชัย	ผู้ว่าราชการเมือง
หลวงเพชรศิริศรีพิไชยสงคราม	ปลัด
หลวงสัจจาภิรักษ์	ยกกรมัต

¹ หอสมุดคำร่างราชานุญาต ทำเนียบหัวเมือง ตอน 1 - 2 - 3 ร.ศ. 119

เมืองพังงา มีฐานะเป็นเมืองชั้นตรี

พระยาวิริยภักขร บวรสวามิภักดิ์ ศักดิ์เสนามายุ ราชมนตรี	ผู้ว่าราชการเมือง
พระเพชรภักดิ์ศรีพิไชยสงครามรามภักดิ์	ปลัด
พระสุรินทรภักดิ์	ยกربัต
พระพลหาญสงคราม	จางวางคาน
พระนิกรบริบาล	ผู้ช่วยราชการ
พระภักดีนุชิต	ผู้ช่วยราชการ
พระพิพิธสมบัติ	จางวางคลัง
พระพิมลสมบัติ	จางวางคลัง
พระพิมลสมบัติ	จางวางคลัง

เมืองภูเก็ต มีฐานะเป็นเมืองชั้นตรี

พระยาวิชิตสงครามรามฤทธิเชษ โลหะเกษตรารักษ์ พัทธสยามรัฐสีมาภักดีพิพิธภักดิ์ พริย

จางวาง (วิเศษ)

พระยาธรรมาธิปัตย์ โลหะเกษตรารักษ์ พัทธสยามรัฐสีมา ภาคนาญิตพิพิธภักดิ์ พริย

ผู้ว่าราชการเมือง (เกิม)

ผู้ว่าราชการเมือง

ปลัด

ปลัดฝ่ายจีน

ปลัดฝ่ายจีน

ยกربัต

ผู้ช่วยราชการ

ผู้ช่วยราชการ

ผู้ช่วยราชการ

พระยาภูเก็ตโลหะเกษตรารักษ์

พระภักดีศรีสงครามรามเกษะ

หลวงอานาจรังษร สุนทรสงคราม สยามรัฐภักดิ์

หลวงอรามสารเชทวิเศษสงคราม สยามรัฐภักดิ์

พระยศภักดิ์

พระพิทักษ์ทวีป

พระพิพิธสมบัติ

พระอาญาจักรบริบาล

พระขจรจินสล

อำเภोजีน

หลวงพิทักษ์จีนประชา

อำเภोजีน

หลวงบำรุงจีนประเทศ

อำเภोजีน

หลวงนิเทศจีนารักษ์

อำเภोजีน

เมืองถลาง เป็นเมืองขึ้น (เคยเป็นเมืองใหญ่แต่หลังจากถูกทำลายในสมัยรัชกาลที่ 2

 เป็นคันมาลคไปขึ้นเมือง พังงา ตะกั่วป่า และ ภูเก็ต ในที่สุด)

พระยาณรงค์เรืองฤทธิ์ประสิทธิสงคราม นิคมคามบริรักษ์ สยามพิทักษ์ภักดิ์

พระเพชรภักดิ์ ศรีพิไชยสงคราม

ปลัด

หลวงเพชรศิริศรีสงคราม

ยกربักร

เมืองกระบี่ เป็นเมืองขึ้น (เมืองนครศรีธรรมราช ทอมาขึ้นเมืองภูเก็ต)

พระเทพพนพัฒนา

ผู้ว่าราชการเมือง

หลวงโกคาพิพัฒ

ปลัด

เมืองตรัง เป็นเมืองจัตวา

พระอุไทยธานี

ผู้ว่าราชการเมืองเดิม

พระยารังวิศยานุรักษ์พิทักษ์รัฐสีมา

ผู้ว่าราชการเมืองเดิม

พระยารังคณาภิบาล

ผู้ว่าราชการเมืองเดิม

พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

ผู้ว่าราชการเมือง

พระสถลสถานพิทักษ์

ปลัด

หลวงสมานสมัคจินนิกร

ปลัดฝ่ายจีน

หลวงนครกิจบำรุง

ผู้ช่วยราชการ

หลวงภิรมย์สมบัติ

อำเภोजีน

เมืองปเหลียน เป็นเมืองขึ้น (เมืองพัทลุง ท่อมาขึ้นเมืองทวัง)

พระวรนารถสัมพันธ

ผู้ว่าราชการเมือง (เกิม)

พระปริยงค์เกษกรานุรักษ์

ผู้ว่าราชการเมือง

หลวงเชษฐขันธภักดี

ปลัด

เมืองระนอง มีฐานะเป็นเมืองพังงา

พระยาคำรงสุจริตมหิศรภักดี

จางวาง (วิเศษ)

พระยารัตนเศรษฐี

ผู้ว่าราชการเมือง

หลวงอินทศิริ

ปลัด (เกิม)

หลวงโยธพิทักษ์

ปลัด

หลวงพรหมภักดี

ยกربัตร

หลวงศักดิ์ศรีสมบัติ

ผู้ช่วยราชการ

หลวงศรีโลหภูมิพิทักษ์

"

หลวงบริรักษ์โลหวิไชย

"

หลวงพิไชยชินเชตร

"

เมืองกระบี่ ฐานะเป็นเมืองจัตวา

พระยาอภัยภูงคตทิสรัक्षा สยามประจักษ์กุลกิจ

ผู้ว่าราชการเมือง

หลวงรามพิไชย

ปลัด

หลวงพรหมภักดี

ยกربัตร

ขุนรักษานุเชตรบริรักษ์

ผู้ช่วยราชการ

เมืองสทูน

พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ มจินทราวิรายานุวัตร ศรีสกลรัฐมตาประธานาธิการ ไพศาลสุนทรจริต
สยามพิชิตภักดิ์ พระยาจางวาง (วิเศษ)

พระยาอภัยนัราชชาติรายนภักดิ์ ศรีอินคาราวิยาทยา

พระอินทรวิไชย

พระปักขาวาส วารฉินทร

พระวิไลยสิทธิสงคราม

พระยาสุทนต์

ผู้ช่วยราชการ

ผู้ช่วยราชการ

ผู้ช่วยราชการ

ยศเทียบตำแหน่งข้าราชการหัวเมือง

	มณฑล	
ข้าหลวงเทศา	พระยา	เจ้าพระยา
ปลัดมณฑล	พระ	พระยา
ยกบัตรมณฑล	หลวง	พระ
มหาคไทยมณฑล	หลวง	พระ
สรรพากร มณฑล	หลวง	พระ
รองยกบัตรมณฑล	ขุน	หลวง
รองมหาคไทย มณฑล	ขุน	หลวง
เสมียนตรา	ขุน	ขุน
เรขานุการ	ขุน	ขุน
แพทย์	ขุน	ขุน

เมือง

ผู้ว่าราชการเมือง	พระ	พระยา
ปลัดเมือง	หลวง	พระ
ยกบัตรเมือง	ขุน	หลวง

สรรพากรเมือง	ขุน	หลวง
กรมการเมือง (เทียบผู้ช่วยราชการเมือง)	ขุน	หลวง
แพทย์	ขุน	

	อำเภอ	
นายอำเภอ	ขุน หลวง	พระ
ปลัดอำเภอ		ขุน
กรรมการอำเภอ		ขุน

ตำแหน่งประทวน

	เมือง	
เจ้าเมือง	ขุน	หลวง
แพ่ง	ขุน	หลวง
ศุภมาศ	ขุน	หลวง
พรำมรงค์	ขุน	หลวง
อักษรเลข	หมื่น	ขุน
รองเจ้าเมือง	หมื่น	ขุน
รองแพ่ง	หมื่น	ขุน
รองศุภมาศ	หมื่น	ขุน

	อำเภอ	
นายอำเภอ	หลวง	
ปลัดอำเภอ	ขุน	
สมุหนายกอำเภอ	ขุน	
กำนัน	หมื่น, ขุน	
ผู้ใหญ่บ้าน	หมื่น, ขุน	

ภาคผนวก ค.

การยกเมืองภูเก็ตขึ้นกรุงเทพฯ ๖ พ.ศ. 2404¹

สารตราท่านเจ้าพระยาอัครมหาเสนา ๖ มาถึง พระยาภูเก็ต พระปลัดกรมการ
 ค่ายมีพระบรมราชโองการมาพระบันฑิตสรสังหนารณ คำรักเหนือเกล้า ๖ ซึ่งว่า เมื่อ
 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองภูเก็ตตั้งขึ้นเป็นบ้านเมืองใหม่ ๖ ผู้
 คนยังไม่มั่งคั่งบริบูรณ์ จึงให้ขึ้นกับเมืองพังงาค่าย พระยาบริรักษ์ชุมพร | คิกอ่านท่าอา
 กูรทูตเกล้า ๖ ถวาย จะได้ช่วยกันเกลี้ยกล่อมลูกหลานจไหจีน ปาโส บวน | ให้
 บวน | บริบูรณ์ จะได้เป็นพระราชทรัพย์ของหลวงให้มากขึ้น ทุกวันนี้เมืองภูเก็ตคน
 ก็นั่งคั่งบริบูรณ์มากขึ้นแล้ว พระยาภูเก็ตโลหะระเสกตรารัก ทะนะบำรุงไพร่บ้านพลเมือง
 คิกอ่านชักชวนลูกหลานจไหจีนแขกมาตั้งบ้านเรือนก่อถึกร้าน ทั้งตลาดพิสาร ให้ท่ามาหา
 ก็นั่งคั่งบริบูรณ์ บ้านเมืองรุ่งเรืองขึ้นมาก ลูกหลานจไหจีนเรือ สลอบ | เรือเสาะไปไป
 มาค้าขายก็ ชุกชุม เรียกเสกตีบูก | ยอย | ภาสพรหม จังคือปภา และอากรตีบูก
 เป็นพระราชทรัพย์ของหลวง ถึงมอระสมงากมิกโก่งเข้าไปทูตเกล้า ๖ ถวาย ไม่ได้
 ค้างลงจำนวนไปไม่ได้ ครั้งนี้มีความกะทันหันถึงพระ | เก็จ | จักโก่งเพรเมกใหญ่
 เพชรบึงออนอันตีมีราคากับของอย่างนอกต่าง ๖ ให้พระภักดีศรีสงครามรามเกษปะหลัก
 เมืองภูเก็ตคุมเขาไปทูตเกล้า ๖ ถวายท้าวแหกความชอบใส่ตัวเป็นอันมาก จึงไปรคเกล้า ๖
 ใ้หยกเมืองภูเก็ตมาขึ้นกับกรุงเทพฯ ๖ โดยทรงพระมหากรุณา จะให้มีเกียรติยศเป็นใหญ่ยิ่ง
 ขึ้นสืบลำดับชั่วบุตรและหลานต่อไป หนึ่งบ้านเมืองบริบูรณ์ขึ้นแล้ว กรมการเจ้าพนักงานยัง
 หากบรรดามตำแหน่งที่ใดให้จัดหาเจ้าพนักงานมาให้ครบตำแหน่ง และให้มีใบบอกเข้ามา
 กรุงเทพฯ พระยาภูเก็ตโลหะระเสกตรารัก จักหาคนที่สัจซื่อมั่นคงมีสติปัญญาจะได้
 แต่งตั้งขึ้นไว้ให้ บรรดามตำแหน่งที่มีตัวให้พร้อม ถ้าจะให้ผู้ใดเป็นที่ใดก็ให้บอกขอ
 ส่งตัวผู้นั้นเข้าไป ณ กรุงเทพฯ ๖ เจ้าพนักงานจะได้นำตราตั้งออกมาต่อภายหลัง อย่าให้

¹ กรมศิลปากร. เอกสาร ร.4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1222-

กำหนดที่กรมวางเป็รายุได้ มีข้าราชการทุกคำคินมาประการใด ๆ จะให้ข้าราชการ
 ให้ทันทางที่ ให้พระยาเกษโลทกระเสกตรารักษ์ ทั้งใจทำราชการฉลองพระเกียรติคุณ
 โดยสุจริต หามาเนจ ความชอบ เกียรติคุณ ไทย | ซึ่งมีได้เกี่ยวข้องกับเมืองอื่น ๆ
 มาได้ บวน | ให้มากขึ้น ชักชวนลูกหลานจ ญช | สะดุดกำปั่นไ้มาค้าขาย ณ
 เมืองญเกษไทยบ้านเมืองบริบูรณ์ ขึ้นกว่าแตกอร แลแตกอร จังกอบ | เสกคิมุก เจ้า
 พนักงานเข้าพระคลังเมืองพังงาไ้เรียกในท้องที่ แขวงเมืองญเกษ เทียนไ้ไปรคไ้
 เมืองญเกษ ยกไปขึ้นกับกรุงเพทฯ แล้วให้พระยาเกษโลทกระเสกตรารักษ์ ทั้งเจ้า
 คลัง เจ้าพนักงานไ้เรียก ภาสกรจังกอบ | ในแขวงเมืองญเกษ ไ้เมืองกับ เมือง
 พังงา ไ้ไ้ให้เจ้าพนักงานทำตราคิมุก เป็นรูปดอกไ้หกกลีบส่งามาสำหรับจะไ้
 เรียกเสกคิมุกกับลูกหลานจ ชวังบันทุกคิมุกออกจากเมืองญเกษ ถ้าสะดุด กำปั่น สำเภ
 เรือ ไ้ | ไ้ใหญ่เล็กจะเข้ามาทอดหาค้าขายที่เมืองญเกษ และลูกค้ำ ไทย | จะบัน
 ทุกคิมุกออกจากเมืองญเกษไปไ้ให้พระยาเกษโลทกระเสกตรารักษ์ บังคัมเขาว พระศรี
 เจ้าพนักงานไ้เรียกเอา จังกอบ | สิ้นค้ำกับเรือลูกค้ำเข้ามาค้าขายเรียกเสกคิมุกกับ
 ลูกค้ำซึ่งบันทุกคิมุก ออกจากเมืองญเกษ ไปตามพิทักษ์อัยราอย่างทำเนียมเมืองพังงา วัด
 กำหนดส่งเงินส่วย อากอรรค ไ้ | และภาสกรพรรณาจังกอบเสกคิมุก ไ้ให้พระยาเกษ
 แต่งกรมการคุมเอาเงิน และสิ่งของพระราชทรัพย์ของหลวง ซึ่งพระยาเกษเคยส่ง ณ เมือง
 พังงา แยกอรรคคุมเขาไปส่ง ณ กรุงเพทฯ อย่าไ้ค้างลวงงวคมิไ้ไ้ได้ อย่าไ้ส่งเมือง
 พังงา เหมือนแตกอรรคทอไปเลย ให้พระยาเกษทั้งใจทำการ ฉลองพระ เกษ
 การห้องตราตั้งพังไปรคเกล้าฯ ออกมาแตกอรรค จงทุกประการ สารกราบมาฉะวัน
 4 5 11 คำ จุฬศักราช 1223 ปีกา คีรติศก "

ภาคผนวก ง.

การยกฐานะเมืองตะกั่วป่าเป็นเมืองโทปี พ.ศ. 2404¹

สารตรา ท่านเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ มาถึง พระเพทภักดิ์ ศรีพิไชยสงคราม
 รามกำแหงปลัด พระวิเศษสงคราม หลวงสระวัคเคชา หลวงพิพิทสมบัติ หลวงวิสุทธิสมบัติ
 กรมการผู้รักษามืองพังงา ถวายพระยาปริยรักษนุชร์ ผู้สำเร็จราชการเมืองพังงา
 เข้ามาเฝ้าทูลออก ฯ ณ เมืองฉะเคอร์ศรีธรรมราช ป่วยถึงแก่กำทรพระราชาโลเลเสียกาย
 เป็นอันมาก เมืองพังงาเป็นเมืองใหญ่อยู่ฝ่ายทะเลตะวันตกทุกวันนี้ราชการนา ฯ ประเทศ
 และราชการสำหรับบ้านเมืองภาชีอากร พระราชทรัพย์ของหลวงก็มีเป็นอันมาก จะให้
 อยู่ผู้สำเร็จราชการบ้านเมืองว่างเปล่าอยู่ไม่ได้ ไปรคเกล้า ฯ ให้มีตราหาพระยาเสนา
 นุชิต ผู้สำเร็จราชการเมือง เมืองตะกั่วป่า พระภักคีนุชิต ผู้ช่วยราชการเมืองพังงา
 เข้าไปเฝ้าทูลออก ณ กรุงเทพฯ แล้วไปปลุกสาพรอมนกันว่าพระยาเสนานุชิต ผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองตะกั่วป่าเป็นผู้ใหญ่ จะให้ไปสำเร็จราชการเมืองพังงา พระภักคีนุชิตผู้ช่วย
 ราชการเมืองพังงาจะเข้ามาเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วปากวญ เป็นอาลาบกันคาน
 ขึ้นผู้ใหญ่ | ให้สมมะชิรักเรียบรอยดี ฝ่ายพระยาเสนานุชิตให้กราบบังคมทูลพระกรุณา
 ว่าที่ท่าเลดินดานอันคนเคยไค้อยูมา ณ เมืองตะกั่วป่า จะขอรับพระราชทานทำราชการ
 ละลองพระ เกษ | อยู่เมืองตะกั่วป่าไปตามเคิม ภาชีอากรส่วนทางเทพสุนทรที่ถึง
 แก่กำรับทำทูลเกล้า ฯ ถวายค่อไปคัว จึงมีพระบรมราชของการมาณะพระบันทูลสู่ระสังพะ
 นารถ กำรัคเห็นเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งพระยาเสนานุชิต จะขออยู่เมืองตะกั่วป่าเป็นที่
 สำเรราชการเมื่อไปตามเคิมนั้น ก็ยกเมืองตะกั่วป่าขึ้นเป็นเมืองโท เมือง กลาง
 ให้ขึ้นกับเมืองตะกั่วป่า ทำคอกไม้ ทอง | เครื่องราชบรรณาการทูลเกล้า ฯ ถวาย
 เหมือนกับเมือง สูงชลา | จะไคเป็น เกียก | กับบ้านเมืองสืบค่อไป พระภัก
 คีนุชิต ผู้ช่วยราชการเมืองพังงา เป็นบุตรผู้ใหญ่ พระยาปริยรักษนุชร์ ไคทำราชการ
 ละลองพระ เกษ | มาคัวยบิการ้านานไคราชการดี หามิแรงความนิคในราชการไค

¹ กรมศิลปากร. เอกสาร ร.4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1222-

เคื่องไค่ฟาลองแต่สิ่ง ^{หนึ่ง} ไค่ | ไม่ เป็นคนมีสติปัญญาดีเชื่อมั่นคงอายุอนามก็สมควร เป็น
 ผู้ใหญ่ กรรมการและไพร่บ้านพลเมืองลูกค้ำภานิจนับถืออันมริโกว ^{ค้ำ} ต้องทำให้เป็นผู้สำเร
 ราชการรักษาสำนเมืองสืบสะดวกต่อไป จึงไปฎเกล้าฯ ให้พระราชนามสัญญาบัตร
 ทั้งให้พระภักดีชิตเป็นที่พระยาวิริยธูร บวร สวามิภักดิ์ เสนาบดีราชมนตรี
 ผู้สำเร็จราชการ เมืองพิจิตรสถิตินา 5000 ให้พระราชนามถาคดทองคำสำหรับ 1
 คันโททองคำสำหรับ 1 ประคำทองคำ 2 เมศ สาย 1 กระบี่บังทองคำ 5 บัง
 เลม 1 สัปทนบัคตะตุง 1 เสื้อเชมขาววิจิ 1 ผ้าลายไทยมัททอง 1 แพร
 งอนโกเพลาะ 1 ยูนเชมเงิน 1 ออกมาทำราชการฉลองพระ ^{เคศ} | สืบต่อไป และ
 ให้กรรมการผู้ใหญ่ ^{นอช} | เมืองพิจิตร พิจิตร ^{ค้ำ} | พระยาวิริยธูร ^{ค้ำ} | ผู้สำเร็จราชการ
 เมืองพิจิตรคนใหม่ ^{นอช} | แต่ซึ่งชอบด้วยราชการตามพระราชนามกำหนดคกหมายให้เป็นเอกะ ^{จก} |
 นำนั่งใจเกี่ยวกันอย่าให้ถือเปรียบชกกันแย่ง ให้เสวยราชการแก่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ ให้พระยา
 วิริยธูรผู้สำเร็จราชการ เมืองพิจิตรคนใหม่ ^{เคศ} | ทั้งใจทำราชการฉลองพระ ^{นอช} | โดย
 สุนทรวิจิตรโอบอุ้มเมตตา กรุณา แก่สมณะและฆราวาส กรรมการผู้ใหญ่ ^{นอช} | ให้บ้าน
 พลเมืองลูกค้ำภานิจให้อยู่เป็นสุข ^{นอช} | อย่าให้มีความฉันทา พระยาบาทคุมเหงเบียดเบียนให้
 ได้ความยากแค้นเดือดร้อนแต่สิ่ง ^{นอช} | ไค่เมืองพิจิตรเป็นเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก
 ใกล้สถิตินา ซึ่งเป็นสำคัญแก่ ^{นอช} | บ้าน ^{นอช} | อย่าให้มีความหมิ่นประมาทได้ ให้จัดแจง
 เรื่อง ^{นอช} | แต่งกรรมการคุมไพร่พอสมควรออกไปรักษา ปากน้ำ ^{นอช} | ช่องทางเรือ
 เดิน ^{นอช} | อย่าให้ศัตรูเข้ามาแอบแฝง ชุมชนหัวร้ายไพร่บ้าน พลเมือง ^{นอช} | ลูกค้ำภานิจในเขต
 แขวงบ้านเมืองใด แล้วให้ตรวจตราดูค้ำค้ำประคองรอบ จวรทำเนียบสาธการาง ^{นอช} | ถูก
 ะราง สำหรับไพร่ร้าย คัก ^{นอช} | คิน ^{นอช} | ฉางเข้าคลังสำหรับใส่พระราชทรัพย์ของหลวง ^{นอช} | สิ่งไร
 ขำรุดปรักหักพังให้ตกแต่งซ่อมแปลงทำขึ้นไว้ให้มั่นคงดี เข้าค้ำนา และเป็น ^{นอช} | ใหญ่ กระสุน
 คินค้ำ ของหลวงมีอยู่สำหรับเมืองมากน้อยเท่าใด ให้ตรวจตราดูจำนวนไว้ให้แน่คอง แล้ว
 ให้ตั้งเตือนกรรมการเจ้าพนักงาน ให้เอาเป็นออกซักศรีโฉมหน้ามัน เอาคินค้ำออกตากแดด

อยู่เนื่อง ๆ อย่าให้ป็นเป็นสนิมคร่ำคร่ากินอঁปราได้ อนึ่งเมืองพังงาถูกควาเคยเข้ามาค้าขาย
 เรียงจอกอบพรรณาแก่ลูกควา ๆ เอาคีมุกไปจำหน่ายต่าง ^{บ้าน}เมือง ^{มุก}เรียกเสกคีมุก เป็นทำเนียม
 มาแต่ก่อนนั้น ก็ให้แต่งกรมการกำกับเข้าถวายเสกคีมุก ^{ชอย}พรรณาจึงดอบตามอย่างคัต
 กอ และอากรเมืองพังงา พระยาบริรักษ์ บุรุษคนเฝ้ารับทำปีละ 280 ตามเดิม
 คอไป ถ้าอากรมีกำไรก็ให้ชาวทูลเกล้าถวายอีกถึงกำหนดส่งด้วยสาอากร พระราชหรีพ
 ของหลวง ซึ่งอยู่ ๗ เมืองจากให้พระยาบริรักษ์บุรุษแต่งกรมการคุมไปส่ง ๗ กรุงเทพฯ
 ทูลเกล้าถวายอย่าให้ขาดค้างลงจนวนปีไปได้ อนึ่งถ้าถึงเทศการพระราชพิธี ^{กรูก} ^{สัก}
 ก็ให้พระยาบริรักษ์ บุรุษ พร้อมกับกรมการ ^{ใหญ่} ^{น้อย} ๗ พระอารามบายนำคอกกรุงเทพฯ
 กราบบาวยังคม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว กระทำสักคูนสัก คอไต่ป่า
 ล่อง ๆ รับพระราชทานน้ำ พระพิพิทลิจจา เสนอปีละ 2 ครั้ง ตามอย่างทำเนียม
 จง ทุกปี อย่าให้ขาดค้อมีพระราชโองการ สำนับที่ผู้สำเร็จราชการเมือง มีตราพระ
 ศษสิทธิ์ ออกมาถวายฉบับหนึ่ง ถ้าสารตราเข้ามาถึงวันไคย ก็ให้พระปลัดกรมการลอกชัก
 เอาทองคำนี้ไว้ แล้วมอบกันตราให้พระยาบริรักษ์บุรุษ ผู้สำเร็จราชการเมืองคนใหม่
 ทำการฉลองพระ ^{เกศ} ^{คุณ} | สืบไป สารตรามาวัน 4 5 11 คำ จุลศักราช
 1223 ปีกา ตรีศก

ภาคผนวก ค.

การปรับปรุงระบบภาษีในปี พ.ศ. 2408¹

สารตรา ท่านเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ มาถึงพระยาภูเกศ พระยาลาด
กรมการถวายพระยาภูเกศมีใบบอกเข้ามาว่า จินตูก้าเมืองภูเกศ เมืองดวาง แท่งเรือ
ไปค้าขาย ณ เมืองเกาะมาก เมืองสิงคโปร์ และเมืองทวาย เมืองมอลแมน เมืองย่าง
กุ้งนั้น ถ้าสินค้าเป็นกัญศ ต้องเสียภาษีร้อยละ 10 แห่ง ที่เป็นสินค้าอื่น ต้องเสียภาษี
ร้อยละ 4 รุกเปีย เรือลูกค้าต้องเสียภาษีหนึ่งเป็นอันมาก แต่เรือลูกค้านอกบ้านทุกสินค้า
เข้ามาค้าขาย ณ เมืองศัลโว้า เมืองพังงา เมืองภูเกศ เมืองดวาง นั้นหาได้เสียภาษี
ร้อยละ 3 ไม่ และหลวงสาครภักดี หลวงจบเจนสมุทร จะขอรับพระราชทานเรียกภาษี
ร้อยละ 3 แต่เรือลูกค้านอก ซึ่งบ้านทุกสินค้าเข้ามาค้าขาย ณ เมืองภูเกศ เมืองดวาง
ทุกเกล็ดถวายนั้นได้แจ้งความตามใบบอกทุกประการแล้ว เห็นว่าเมืองศัลโว้า เมืองพังงา
เมืองภูเกศ เมืองดวาง เมืองตะกั่วทุ่ง เป็นหัวเมืองอยู่ฝ่ายทะเลวันตกถ้ามีเรือลูกค้า
ต่างประเทศเข้ามาค้าขายใน บ้านเมืองนี้ ผู้ว่าราชการกรมการเคยเรียกค่าจังกอบ แต่
พระยาร้อยละ 4 อย่างเดียว สินค้าอื่น ๆ หาได้เรียกเก็บไม่ สินค้าขาออกเรียกแต่
ค่าศัตราศัฏกวาระ 2 เหยียน ก็เป็นที่เสียรักเสียเปรียบแก่กันอยู่ ซึ่งพระยาภูเกศขอรับ
พระราชทานให้หลวงสาครภักดี หลวงจบเจนสมุทร เป็นเจ้าภาษีเรียกภาษีย้อยละ 3
แก่เรือลูกค้า ซึ่งบ้านทุกเข้ามาค้าขาย ณ เมืองภูเกศ เมืองดวางนั้น ก็ขอถวายราชการ
อยู่ จึงสั่งให้หลวงสาครภักดี หลวงจบเจนสมุทรเป็นเจ้าภาษีร้อยละ 3 แก่เรือลูกค้า
ใน ประเทศ ซึ่งเข้ามาค้าขาย ณ เมืองภูเกศ เมืองดวาง แต่ ณ 7 1 5
นอก

ปีชาร อัฐศก 16 ความใบบอกพระยาภูเกศแล้ว แต่ภาษีค่าจังกอบ ซึ่งผู้ว่าราชการ

¹กรมศิลปากร. เอกสาร ร.4 หนังสือราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. 1227

เมืองกรมการ เคยเรียกแก้เรือลูกค้ามาก่อนนั้นให้พระยาภูเกศ พระยารางยกเสีย
 อย่าเรียกแก้เรือลูกค้าเลย จะเป็นภาษี 2 เข้าไป ภาษีร้อยละ 3 เมืองภูเกศ
 เมืองธราง ทั้งแรกทั้งจะรับผูกขาดยังไม่ได้ให้ผู้ว่าราชการ เมืองแห่งกรมการเมืองกรม
 การกำกับหลวงงาครกปัตน หลวงจวบเจนสมุทร เจ้าภาษี เคยเรียกภาษีแก้เรือลูกค้าได้
 จำนวนเงินภาษีมากน้อยเท่าใด ก็ให้ผู้ว่าราชการ กรมการหักค่าจ้างเสมียน คนใช้ตาม
 สมควร เงินเหลือน้อยเท่าใด จึงให้ผู้ว่าราชการ เมืองกรมการบอกส่ง เขามาพูดเกล้า ๆ
 ถวาย ถ้าปีใด เจ้าภาษีเห็นว่า จะรับผูกขาดได้แล้วจึงให้ยกกรมการกำกับออกเสียให้ผู้ว่า
 ราชการ เมืองบอกจำนวนเงินภาษีผูกขาดเข้ามาให้ แล้วจะได้ออกอริษมาครั้งนอกเรือหนึ่ง
 หนึ่งให้หลวงงาครกปัตน หลวงจวบเจนสมุทร เจ้าภาษีหมั้นสัญญาทำชั่ววาทแล้วแต่เสมียน
 คนใช้ที่จะไปทำบัญชีขายสินค้าในเรือลูกค้า แก่โดย สัจ ธรรม ถ้าได้จำนวนสินค้ามา
 แล้ว ให้ตรวจเรียกภาษีให้ถูกต้อง อย่าให้มีความวิวาท เกียวของผิดจากหนังสือ
 สัญญาไปไต่ประการหนึ่ง เรือลูกค้าอังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกัน และลูกค้าแขกฝรั่ง
 จีน ลูกค้ากรุงเทพฯ และหัวเมือง ซึ่งขึ้นกรุงเทพฯ จะเข้ามาค้าขาย ณ เมืองภูเกศ
 เมืองธราง ถ้าภายในเรือจะบอกบัญชีไม่สิ้นสิ่งของบิศ บังไว้ เจ้าภาษีสืบรู้จับได้ก็ให้มา
 บอกแก่ผู้ว่าราชการ เมืองกรมการชำระว่ากล่าวตักเตือนตักสินให้ถูกต้องตามหนังสือสัญญา
 ถ้าเป็นเรือลูกค้าซึ่งมีไต่อยู่ในหนังสือสัญญา ก็ให้หาตัวเจ้าสำนวยเรือว่ากล่าวปรับโทษ
 ให้ถูกต้องตามพระราชกำหนดกฎหมาย อย่าให้เจ้าภาษีเก็บริบเอาทรัพย์สินของ ๆ ลูกค้า
 ตามอำเภอใจจะเป็นพะละการคุณเหงลูกค้าไป อนึ่งถ้าเรือลูกค้า อังกฤษ ฝรั่งเศส
 อเมริกัน ลูกค้าไทยจีน แขก ฝรั่งในประเทศนอกประเทศ จะมีสินค้ามาขาย ถ้า
 เจ้าภาษีไม่เรียกเอาของจะกินเอาเงินก็ให้เจ้าภาษีสำนวยเรือว่าราคาให้ตกลงยอมกัน
 แล้ว จึงให้คืนเรียกภาษีเป็นเงิน ถ้าว่าราคาไม่ตกลงกันก็ให้หาลูกค้าผู้ใหญ่มาช่วยตีราคา
 ให้ความ จึงจะไม่ได้วิวาทผิดจากหนังสือสัญญา ถ้าถึงเทศกาลพระราชพิธี ตรุษสาทก์
 ให้เจ้าภาษีไปพร้อมด้วยผู้ว่าราชการ เมืองกรมการบายนำออกกรุงเทพฯ กรวยถวายบังคม
 กระทำสัตยาณสัจต่อไต่ฝ่าละอองธุรีพระบาทปีละ 2 ครั้ง อย่าให้ขาด ถ้ารู้ของคร้าน

ใช้ให้ผู้ว่าราชการ เมืองกรมการซัดลอกสำเนาทองคำทั้งไว้ แล้วประทานส่งคืนตราทั้ง
 ให้แก่หลวงงษาครกปัดัน หลวงจวบเจินสมุท เจ้าภาษีเขารับเรียกภาษีร้อยละสาม ณ
 เมืองภูเกศ ตั้งแต่ ๗ วัน 7 1 5 คำ ปิซน อัฐก 16 สิบไป
 สารตรา ๗ วัน 7 13 1 คำ ปิณดู สปกศก

ประวัติย่อของผู้วิจัย

นายนิวัตร คันไผศาล เกิดวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2505 เป็นบุตร
นายประยูร และนางบัว คันไผศาล ชาวอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2519 สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ.5) จากโรงเรียน
ขอนแก่นวิทยายน จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. 2522 สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ.สูง)
เอกสังคมศึกษา จากวิทยาลัยครูนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2525 สำเร็จปริญญาการศึกษาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) เอกสังคมศึกษา
จากวิทยาลัยครูนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2529 เริ่มเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.)
เอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. 2525 รับราชการในตำแหน่งอาจารย์ 1 ระดับ 3 โรงเรียนหนองเรือวิทยา
อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. 2532 ช่วยราชการชั่วคราวโรงเรียนยาสูบวิทยายุเคราะห์ เขตพระโขนง
กรุงเทพฯ

บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก

พ.ศ. 2411 - 2475

บทคัดย่อ

ของ

นิวัตร คันทะศาล

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

กุมภาพันธ์ 2534

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงบทบาทของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก
ของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475 โดยมุ่งศึกษาถึงบทบาททางด้านการเศรษฐกิจ
การเมืองการปกครอง และสังคมเป็นลำดับ

ผลของการศึกษาพบว่า จากภาวะความอศอยากและสถานการณ์ทางการเมือง
การปกครองภายในของประเทศไทย ตลอดทั้งสภาพการณ์ต่าง ๆ ของหัวเมืองชายฝั่งทะเล
ตะวันตกในพุทธศตวรรษที่ 24 - 25 เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศ
จีนเข้าสู่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของไทยในระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2475

ชาวจีนเมื่อ-แรกเริ่มอพยพเข้ามาสู่หัวเมืองแห่งนี้จะพากันประกอบอาชีพเป็น
แรงงานในกิจการเหมืองแร่ค้ำบูกและสวนยางพารา จนกระทั่งสะสมทุนเปลี่ยนฐานะมาเป็น
พ่อค้า และประมุขรับทำภาษีอากรของเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองแห่งนี้จนมีฐานะร่ำรวย
กลายเป็นเจ้าของกิจการขนาดใหญ่ทั้งเหมืองแร่ และสวนยางพารา ตลอดทั้งควบคุมธุรกิจ
ทุกอย่างในหัวเมืองแห่งนี้ และในบางขณะก็ใช้เป็นเครื่องมือครอบงำอำนาจของรัฐบาลท้องถิ่น
จนเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายทางด้านการเศรษฐกิจของหัวเมืองแห่งนี้เสียใหม่
ในเวลาต่อมา

เมื่อชาวจีนอพยพได้สร้างฐานะของตนจนมีความมั่นคงแล้ว ชาวจีนเหล่านี้ต่างก็
พยายามที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมือง การปกครองของท้องถิ่นโดยอาศัยฐานะทาง
เศรษฐกิจเป็นปัจจัยนำไปสู่บทบาทดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อที่จะใช้เป็นอิทธิพลในการแสวงหา
ผลประโยชน์ในด้านการธุรกิจของตนจนบางครั้งเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายในหัวเมืองแห่งนี้
ทำให้รัฐบาลต้องเข้ามาปราบปราม และดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อที่จะรักษาความสงบ
ให้เกิดขึ้นในหัวเมืองแห่งนี้

ชาวจีนนอกจากจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจ และการเมือง การปกครอง
ของท้องถิ่นแล้ว ชาวจีนยังได้เข้าไปมีบทบาทช่วยเหลือในการปรับปรุงท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ
ทำให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นอกจากนั้นชาวจีนยังได้นำเอาลักษณะสภาพทางสังคม
และวัฒนธรรมแบบจีนเข้ามายังหัวเมืองแห่งนี้ จนกลายเป็นมรดกของท้องถิ่นที่สืบทอด
ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

CHINESE ROLES IN THE WEST COAST OF THAILAND,

B.E. 2411 - 2475

AN ABSTRACT

BY

NIWAT TANPHAISAL

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in History
at Srinakharinwirot University

February 1991

This thesis wants to emphasize the role of Chinese in The Western coast of Thailand between B.E. 2411 - 2475. It also emphasizes the role in economic, politics and society.

From the thesis we found that the food shortage condition, political events in China, the fertility and other good conditions of The Western coast of Thailand were the major factors that caused the Chinese people emigrated from their country to The Western coast of Thailand between B.E. 2411 - 2475.

In the early stage The Chinese emigrated to the Western coast for labours in the tin mine and rubber plantation. When they were richer they became merchants wandered from place to place. Then they managed to hold the business about the taxation services of all city in The Western coast. They were richer and richer and became the business owners and controlled all types of the business in this area.

The Chinese tried to become part of Local Government politic members, relying on their financial stability. They tried to seek benefit in all business they could. And it some time caused chaotic situations. Therefore the local government had to use compromising method to rule them peacefully and harmoniously.

The Chinese not only took the great role in economic, politic of local government; but they attempted to assist the local people to improve the living condition.

Moreover they influenced, the culture, tradition and Chinese way of life to the local people. The influences became the valuable hereditary from generation to generation up to now.